

HARVARD
COLLEGE LIBRARY
VE RI TAS
CHRISTO ET ECCLESIAE
FROM THE FUND BEQUEATHED BY
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
A·B·1887 PROFESSOR OF HISTORY
1908-1928 DIRECTOR OF THE
UNIVERSITY LIBRARY 1910-1928

SKILDRINGAR

UR

SVENSKA HISTORIEN

UNDER

GUSTAF III OCH GUSTAF IV ADOLF

AF

E. M. Arndt.

Öfversättning

AF

J. J. S.

Af mänskliga ting är dock
det mesta att begråta.

UPSALA
HOS BOKHANDLAREN W. LUNDEQVIST.
[TRYCKT HOS LEFFLER OCH SEBELL.]

1840.

Företal.

Namnet Ernst Moritz Arndt torde för större delen af allmänheten ej vara obekant. Född i dåvarande svenska Pommern, hade han rest i Tyskland, Ungern, Italien och Frankrike och reste äfven igenom Sverige 1803, 1804. Hans "*resa i Sverige* 1804," om hvilken en viss man yttrat, att Svenskarne därigenom först lärde rätt känna sitt eget land, är på svenska öfversatt och har sett 2:ne upplagor. Då Gustaf Adolf åren därpå ville försvenska Pommern, blef Arndt som var extra ord. Prof. i Filos. i Greifswald, tillika med Prof. Schildener därstädes, kallad till Sverige, för att på tyska öfversätta svenska lagen, som f. d. konungen beslutat införa i Pommern. År 1807 utgaf Arndt sin "Geist der Zeit," en bok, rigtad emot afguderiet af Napoleon, hvilken då ännu allmänneligen ansågs såsom en folkens frälsare. Denna bok afslöjade despoten och bidrog att i Tyskarnas sinnen utkasta många af de eldfängda gnistor, som framdeles uppblossade i det stora befrielsekriget. Napoleon tvang honom till följe däraf att flykta till Sverige, och ett pris skall hafva varit satt på hans hufvud. Efter Napoleons fall återvände han såsom preussisk undersåte och blef 1818 professor i historien vid det nya universitetet i Bonn. Under den furstarnes skygghet för friare åsigter, som därefter och genom den Heliga Alliansen gjorde sig gällande, blef Arndt anklagad för "demagogische Umtriebe" och förbjuden att föreläsa, dock med bibehållandet af sin lön. Han har en eldig och snillrik natur, och, när han talar, sker det med både ord, blick, åtbörder och rörelser. Hans dikter äro af hans landsmän högt värderade. Arndt är gift med den ryktbare Schleiermachers syster, och tillbringar nu, i sin vingård vid Bonn, en lycklig ålderdom i kretsen af sin familj. Förbudet att föreläsa skall nu vara upphäfvet.

Förf. yttrar i företalet till detta sitt sista arbete, att han skrifvit det 1809—1810, och att han under en 30-åra mel-

lantid föga ändrat mera, än blotta uttrycken. Han hade ej förr velat utgifva detsamma, för att ej såra den olycklige Gustaf Adolf, som engång var hans konung och välgörare. — Också klagar han öfver tyska censuren, som ej tillåter att skildra samtida eller nyss aflidne, hvarföre Tyskarne i sådant måste förekommas af Engelsmän och Fransoser. Han klagar dessutom öfver en uppkommen historisk skepticism, och att många lärda och strängt sedliga män tvifla på mänsklighetens värde och på den späda gnista i menniskans bröst, hvilken eljest både hedningar och kristne ansett för ett gudomligt frö. Han säger sig sjelf vara gammal och grånad, men att han ej förlorat sin tro på menniskans adel, och på Guds närvaro i tingen; ehuru det mesta af mänskliga ting är att begråta.

Öfvers. får för sin del erinra, att han sökt så mycket möjligt iakttaga trohet emot originalet, dock med undvikande af en ofta mera i uttryck än i sak liggande anstötlighet emot personer. Några få bilagor, som för svenska läsare antingen böra vara allmänt kända eller erbjuda föga intresse, äro utelemnade. Den för rättskrifningen i början följda grundsats, hvilken öfvers. anser för den rätta, har, genom jemkning med förläggaren, icke blifvit vid arbetets fortgång grundsatsenligt fullföljd.

Inledning.

Näst Ryssland och Turkiet, har intet land i nyare tider uppvisat så många medeltidstilldragelser, som Sverige; konungamord, thronafsättningar och omstörtningar. Sverige har i detta afseende varit ett medeltidens Skottland. Likväl vore det högst orättvist att vilja jämföra Svenskarne med medeltidens barbarer eller med 17:de och 18:de århundradets Ryssar och Turkar. Sådane tilldragelser och uppträden kunna hafva sin grund i något, som ej befläckar folkets karaktär, i vissa landets och samhällighetens nödvändiga och oundgängliga följder. Svenskarne äro ett redligt och tappert folk; hvad de uträttat, hvad de lidit, står med glans på historiens blad, och sådane bragder, som de under sina Gustafver och Karlar utfört, äro hvarken tillfällighetens verk eller den ofta blott tillfälliga, snart försvinnande tidsålderns, utan de äro foster af en ädel frihetskärlek, af ett tappert och trotsigt sinne. Åtskilliga tilldragelser i Sverige, dem man lindrigast kan kalla olyckliga, måste därföre, ehuru af människor verkade och ofta i dess historia återkommande, dessutom äfven härledas ur andra mera främmande och yttre grunder. Ty, då många svenskar säga, att dessa täta hvälfningar hafva sin grund i en ädel sträfvan efter frihet och sjelfständighet, så säga åter andra och dessutom många främlingar, att de hafva det i ett oroligt och tygellöst folklynne, som är fallet för sammangaddningar och myterier. Bådadera kunna hafva rätt och orätt, såsom fallet plägar vara, om man betraktar tingen blott ur en synpunkt eller blott i deras ändpunkt. Vi vilja tillse, hvad som till förklaring af dessa företeelser och händelser kan ligga i yttre betingelser eller i de ting, som omgifva människan, utan att därföre vara uti och genom henne. Vi vilja alltså anställa några korta betraktelser öfver klimat, land och folk och detta folks författning och medborgerlighet.

Att klimatet är en af de först bestämmande krafter i alla mänskliga ting och deras utveckling, erkänner hvarje förståndig betraktare af verlden och verldshistorien. Visserligen kan menniskan genom konst lösa sig från de första och allmännaste behofvens nöd och till en viss grad upprätthålla och bestämma sig; men aldrig så, att hon ej ändå genom naturen och dess nödvändighet på ett mäktigt sätt drages och bestämmes. På hvilket land, hvilket folk tillika med dess öden, handlingar och verk vi än må se, stöta vi på denna stora makt. Ty om vi sammanställa Nilen och Themsen, Kampanien och Ostfrisland, Sicilien och Island, så möta oss åtskillnader, som ej äro villkorliga, utan nödvändiga, d. v. s. sådane, där naturkraft var mäktigare än menniskokonst och menniskovilja.

Sverige är ett af Europas nordligaste länder och ligger under en kall och sträng himmel. Ett land, som har sex till sju månaders vinter och fem till sex månaders sommar, kan endast genom den största ihärdighet och flit tvingas till menniskans lydnad och tjänst, och århundraden måste här förgå till den råa jordens första odling och förmänskligande, då däremot den arbetande menniskan under ett lyckligare himmelsstreck genast börjar att njuta och utbreda sig. Visserligen är Sveriges jordmån ingalunda otacksam: det har säd och frukter, jagt och fiske, får och hornboskap, pälsverk och lin, ved och metaller; men den långa vintern med sin köld och förstelning, de bärg och stenar, hvarmed det är öfversådt, tillåta menniskoverksamheten en blott långsam utbredning, och hvarje fotsbredd jord måste där med det svåraste arbete vinnas för plogen. Man kan påstå, att, ehuru ock menniskans ihärdighet slutligen betvingar, förädlar och förmänskligar allt, gränser likväl äro i vissa klimat dragna, dem hon ej kan öfverskrida; ty rägn och snö, hetta och köld, och alla andra elementernas råa krafter emotverka henne. Alldrig skall därföre Sverige kunna blifva hvad Lombardiet, Belgien eller England äro. Men det är dock ännu ingalunda, hvad det kan blifva. På en jordyta, där, om man ock fullt inberäknar klimatiska hinder, sex till sju millioner menniskor skulle lika väl kunna bärga sig, som dess nuvarande invånare, vandra tre millioner, vidt

spridda från hvarandra, och urtidens råhet och vildhet sticker ännu fram i stenlager, moras och mossar, där måhända först efter flera århundraden gyllene skördar skola vagga. Med ett ord: Sverige är ännu i tillståndet af en koloni, det står ännu alltid i början af sin kultur. Ty, huru sinnrikt man än må vända saken, och hvad man än må inbilla sig, förr än ett lands jord till största delen är bearbetad till odling och bebyggelse, kan ej ett folks borgerliga och andliga bildning vinna en större fullkomlighet och en riktig jämvigt, så länge nämligen de båda första faktorerna och gestaltarne af tingen, människan och hennes land, ej nog bearbetat, ja liksom genomarbetat hvarandra. Hvad som där finnes af bildning, lagstiftning, konst eller vettenskap hos enskilta, vare sig inhemskt eller utifrån infördt, skall alltid komma att stå lösligt och svagt, antingen för högt eller lågt, emedan det enda och rätta måttet felas däruti; hvilket blott kan åstadkommas genom en nations enhetskänsla och samlif. Och hvad är en nation? Kunna väl Svenskarne redan utgöra en nation? Eller äro de ännu blott fragmenter af en sådan?

Dessa frågor synas underliga och kunna illa uttydas af de redliga Svenskarne, hvilka redan för ett och två hundrade år sedan bevisat folken vid Donau och Rhen, vid Neva och Weichsel, att de utgöra en nation, hvad man vanligen med nation förstår. Också har jag, efter den vanliga betydelsen af detta ord, orätt, enligt hvilken de människor anses utgöra en nation, hvilka sammanhållas genom enahanda tungomål och bandet af en regering, detta sammanhållande må vara så lösligt och villkorligt som hälst. Men jag anser, att en *verklig* nation kan endast den vara, där de första nödvändiga samhällsvillkoren äro uppfyllda, nämligen att kunna i en säker jämvigt emellan mänskliga och borgerliga sträfvanden upprätthålla sig sjelf och vara sig sjelf nog. Svenskarne kunna måhända hafva en bättre statsförfattning än Tyskar, Ungrar och Fransoser, antingen emedan slumpen varit dem mer gunstig än dessa, eller emedan de hafva ett mera medborgerligt sinne; men Svenskarne kunna ändå ej *så* utgöra en nation, som dessa, emedan dem felas det första, som förenar och sammanhåller ett folk i säker införlifvelse och gemensamhet,

den oupphörliga växelverkningen emellan massans hvarandra lifvande kroppsliga och andliga krafter. Huru förträffligt ett folks anlag för borgerlighet, lag och ordning än må vara, så måste likväl *ett* finnas, nödvändigt finnas, som än, likt bly, med all jordisk tyngd drager nedåt, än, likt en susande örnvinge, med all andelig lätthet stiger uppåt. Detta *ena* är tyngden och anden hos massan af folket, är det, som ängelsmannen kallar *public spirit* eller samfundsanda.

En sådan samfundsanda hafva Svenskarne ännu ej. Tiden är också ej kommen för dem att kunna hafva den. Hvarföre ej? Därföre att de äro för få. Hvad, äro tre millioner menniskor för få att kunna bilda en nation, eller hvad du synes förstå med nation, att bilda en ordentlig stat? Hvar gör du då utaf de härrliga republikerna i Syrakusa, Sparta, Athen och andra ålderdomens härrligheter? Hafva Nederländerna, Venedig och Genua ej varit stater? — Hör mig! Jag menar ej, att Svenskarne just äro för få att utgöra en nation, utan att landet är för deras antal för stort, att dessa få äro för mycket spridda; att de hafva för mycket land emellan och bredvid sig, men för litet människor; att allas behof, vilja och anda således ej kan meddela sig åt alla och — hvad äfven är nödvändigt — påtränga och vidga sig. Ville man samla nu lefvande Svenskar i de sex landskapen, Småland, Östergötland, Nerike, Södermanland, Vestmanland och Upland, så vore straxt möjligheten att utgöra en i behörig jämvigt stående nation förhand, där kunde finnas en viss krafternas meddelning och växelverkan, utan hvilken intet jordiskt och följaktligen äfven ingen god statsförfattning kan bestå. Då kunde det allmänna behofvet, den allmänna nöden, ja sjelfva det allmänna fördärfvet och så väl klimatiska som nationella brister uttala sig, begripas och afhjälpas. Förrän detta skett, skall hvarje försök till en beständigare och blifvande författning blott blifva försök, och det ena profvet snart lämna rum för det andra. Matt och liflöst skall det blifva, som den friskaste och mäst lefvande ande frambragte, emedan den kraft felas, som endast kan bibehålla det vid jämn rörelse, verksamhet och naturlig hälsa.

Ändamålet med dessa anmärkningar är att visa att

i de länder, som i följe af folkmängdens förhållande till arealen ännu äro i ett slags kolonitillstånd, det enskilta intresset mera gör sig gällande än det allmänna, personens godtycke mera än sakens nödvändighet, och att således ensidighet, egenvilja och skråsinne i stället för allmän samfundsanda blandar sig uti och omstörtar allt. Man kaste blott en blick på Nordamerika och dess utveckling, och man skall finna, huru därstädes, oaktadt den politiska ärfarenhet, som medförts från moderlandet, likväl så mycket enskilt sker alldeles emot förståndets reglor, huru personligheter och partier, utan att genom en stor och mäktig folkets samvilja hållas i tukt och fruktan, framstå och genomkorsa landet. Hvilka skakningar skall ej en framtid där frambringa, förrän de olika länderna och folken hunnit utveckla och bilda sig till verkliga stater och nationer!

Mellan jord och himmel vandrar en evig nödvändighet. Bandet, som sammanhåller båda, tyckes ofta osynligt, men är dock ganska synligt för den, som vågar vara förståndig. Visserligen är det ett vågstycke att vara det, emedan man i våra dagar kan mycket lättare genom glänsande ord och byggandet af granna luftslott utmärka sig, än genom en säker blick för ärfarenheten och en stadig fot på verklighetens väg, hvarigenom våra förfäder väcka vår beundran, ehuru vi ofta ej veta, hvad vi i deras handlingar egäntligen beundre. Tror man, att själ födes ur själ, så har man blott i ideel mening rätt. Tror man åter, att en af kropp och själ sammansatt varelse kan skapas och upprätthållas blott genom själ, så är man oförståndig. Tror man slutligen, att allt sådant, som i mänsklighetens mångfaldiga förhållanden är af ett rent jordiskt ämne, att detta blott uppstår ur och består genom själ, hvilket man nu så ofta synes tro, så är man dåraktig. Denna dåraktighet ringes nu ut med dagens storklocka, och, fastän hvart år ser de nyaste författningarne bära de nya till grafven, utkläcka likväl verldsförbättrarnes hjärnor dussintals platonska republiker och stater. Förfining, upplysning, konst skola nu kunna allt, kunna ärsätta det förlorade, hvarigenom fordna tider bestodo. Jag vill ej påstå, att forntidens inrättningar och författningar voro mycket bättre än nutidens, jag vill ej säga, att vi förlorat alla

våra fäders stora dygder och ädla konster; men verldens tillstånd, mänsklighetens gång och bildning, tidens anda hafva blifvit helt annorlunda. Alla mänskliga krafter och förmögenheter lågo för några århundraden sedan mera slumrande och invecklade i hvarandra; människonaturer, hvilka — liknande *Dei Medioxumi* — förbundo det himmelska och jordiska, tanke och verklighet, teori och praktik; förmedlingsdygder af äkta jordiskt skrot och korn vandrade då ännu alla härnere, och, fastän lagarne voro ofullkomligare och statens förhållanden mindre afvägda, stod likväl allt fastare, utan att man visste eller frågare — hvarigenom. Men sedan ett halft århundrade huru har ej allt förändrats! Undanblåst är den heliga dimma, hvilken sväfvade emellan himmel och jord, emellan ande och kropp och hvilken beslöjade svalgen emellan dem båda; blottade och åtskillde stå nu ödets, naturens och människans olika krafter gent emot hvarandra och kunna hvarken genom klagan eller bön förenas åter på det gamla viset. Allt är mera utveckladt, bestämdt, afvägdt än i våra fäders tid; men det är likväl ännu ej så långt kommet, att människorna så kunna väga det ena mot det andra, att det får fasthet och hållning, och att konst och klokt afvägande uppfinning kunna ärsätta hvad äljest slumpen eller dunkel naturkänsla åstadkom. Vi äro mera bildade och finare, än våra fäder voro, men likväl ej nog bildade och fina, för att kunna behörigt uppskatta den kroppsliga och grofva verkligheten, som likväl har ett mäktigt inflytande i alla mänskliga ting; vi hafva otaliga konster och färdigheter, men ännu alltid felas oss den högsta konst och färdighet, den, som fogar allt till en så enkel och genialisk byggnad, att konsten bär sig genom sig sjelf, liksom naturen af evighet bär sig genom sig sjelf. Jag vill säga, huru det hänger tillsamman: vi anse oss *så* andliga, att vi ej mera vilja gifva akt på det kroppsliga, *så* förädlade, att vi ej vårda oss om det låga. Detta är en galenskap, ty vi äro människor, vi äro varelser, som på en gång sväfva emellan himmel och jord, som ej allenast hafva behof af att idealisera, utan ock af — att äta.

Detta är det rätta ordet. Ty för något annats skull, än för dagligt bröd och hvad däruti inbegripes, står ej den eviga striden, uppföras ej de stora och kostsamma tragedierna i verlden, som heta krig, thronafsättningar,

omstörtningar. Detta lägsta behof har sedan Adams tider drifvit seklernas hjul, och skall ännu drifva dem, när en gång våra barnbarns barn förandligat sig — om det vore möjligt — till flygande serafer; och det underliga himlabarnet, människan, som vandrar lik en gåta på den lilla planeten, och hvars ögon, enligt de visas utsago, af Gud blifvit rigtade uppåt, för att ej glömma sitt ursprung, måste dock dagligen äfven blicka ned på jordens torfvor, på sina bekymmer och förhoppningar, om hon skall befinna sig väl; och illa står det till i verlden, om hon ej ärkänner ett sådant behof. Ty huru högt bildadt ett tidehvarf än må vara, huru konstigt och sammansatt spelet af dess krafter drifves, huru klokt och fint byggnaden af dess stater, såsom andeliga konstverk, är passad och fogad — allt är och blir intet, om tingens grund ej är murad af jordiska byggnadsstenar. Ty den sanningen är evig som verlden: själen måste hafva en kropp att bearbeta; fastän sjelffödd, kan hon likväl ej sjelf allena upprätthålla sig, utan visar därutinnan sin eldnatur, att hon förtär sig sjelf, om man ej lägger jordiskt brännämne på hennes härd. Hennes flamma hvarken kan eller bör hämmas, ty det skall och måste en gång komma därhän, att i den mån människoslägtet genom själen blir finare, det äfven i samma mån genom kroppen blir gröfre, på det att det hela må hålla sig i jämvigt: det för lätta och för många segel förande skeppet måste intaga mer barlast; tingens blykraft måste städse tyngre fästa sig vid själen, ju mera denna sträfvar från jorden uppåt. Denna blykraft, denna människolifvets och statslifvets nödvändiga *vis inertiæ* är, hvad jag förut kallade massans lägre behof. Om en tidsålder kunde blifva så andelig, att den lämnade detta ur sikte, att den af öfvermod och fåfänga ej ville ärkänna annat, än det höga och förnäma, att den i lagar och författningar blott ville göra afseende på det gudomliga i människonaturen, utan att behöfva taga det låga och djuriska däruti i beräkning; farväl då med förstånd, glädje och frihet på jorden!

Man skulle tro, att den stora massan af människor redan skulle sörja därför, att det naturligaste och lägsta ej förginge; men människan är ett underligt väsen. Skapad med högre krafter, än sina öfriga medvarelser, ledes hon icke af den säkra naturdrift, som dessa. Hon

öfverdrifver ofta sitt ideal så länge, tills hon genom smärtande förluster inser sin irring. Vi Europeer hafva uppenbart kommit därhän, att de bästas dygd och visastes insigt behöfvas för att åter samla och hålla i jämvigt de från hvarandra lösryckta krafterna; vi behöfva Chironer och Soloner, för att stärka ungdomens och statens kroppsliga och jordiska kraft, på det att sötman af tidens andliga utsväfningar ej må försvaga och fördärfva oss. Till och med de stater, som synas på en naturlig grund stå fastast, skola, undergräfda däraf, sammanstörta, om människan ej lär sig att genom konst upprätthålla, hvad hon genom konst fördärfvat.

Om faran för tingens sammanstörtning genom deras upphäfna jämvigt öfverhänger hela den bildade verlden, om en nödvändig förhållandernas omhvälfning hotar äfven de bästa och naturligaste statsinrättningar med upplösning, huru mycket mer är detta ej att förmoda där, hvaräst dessa ännu ej uppnått en större fullkomlighet — jag menar i Sverige?

Där felas ännu den nödvändiga *vis inertiæ*, eller snarare dess koncentration. Så länge mindre reflexion sväfvade öfver och genomträngde tingen, höll jordisk nöd och jordisk instinkt det lösa tämligen tillsamman. Sverige torde hafva kunnat med alla sina klimatiska brister, sin föga odlade jord, sitt ringa människoantal, sig sjelft öfverlåtet, småningom och efter århundraden utveckla sig till en väl ordnad stat; men det har ej kunnat förblifva öfverlåtet åt sig sjelf, det har från utlandet inhämtat bildningens och förfiningens retelser, under det att dess jordmån från Torneå till Ystad synes vänta på en Deucalion och Pyrrha, för att förvandla dess stenar till människor. En sådan bildningens tillväxt hos ett frisinnadt och uppåtsträfvande folk har ej länge kunnat tåla vanans gamla ungefär i politisk författning, hvarföre också politiska rörelser och skakningar därstädes ofta infunnit sig. Jag vill ej i detta afseende inlåta mig i en närmare förklaring; jag inskränker mig blott till upprepning deraf, att, oaktadt ett folks naturliga duglighet och värde, likväl intet kan åstadkommas, så länge det första villkoret felas: nötningen af massans med hvarandra införlifvade och hvarandra väckande och upprätthållande krafter. Ty i den-

na massa, i mängdens behof, tänkesätt och känslor ligger den kraft, som regelbinder den andliga verksamheten och dess öfverdrift, som gifver sans åt inrättningarne, aktning åt lagarne, värde åt de rådandes och styrandes handlingar. Häruti ligger den välgörande tyngdkraft, som än hämmar, än rörer statsmaschinen och således håller den i sin vederbörliga, jämna gång. Så är det i alla statsförfattningar, som varit eller äro de bästa, att folket föreställer det lägre, de visaste det högre, af hvilka bådas införlifvelse hvarje ting måste bestå, som så helt och hållet står på jorden, som staten måste.

Önskar man, liksom de nya konstitutionsprofvens dårar, hafva allt ädelt och öfverjordiskt, så blir det tvärtom lägre än det lägsta och jordiskare än det jordiska d. v. s. det blir omänskligt. Århundradet hade förgätit Solons lagstiftarord: ”*det alltför goda är ej godt nog*”. Hvad folket vill d. v. s. kan bära, det skola dess visaste och bäste förstå och verkställa; de måste hafva tålamod nog att lika så mycket ledas af, som leda folket. Är detta folk ännu ej medvetande af sina behofver och viljor och kan det således ej tydligt och kraftfullt uttala desamma, så kunna också omöjligen många de ädlaste och visaste finnas; ty hvarifrån skola dessa enskilta äljest hämta sin visdom i råd och dåd, om ej från folket? Om vi också vilja antaga den lyckliga tillfälligheten, att tingens ordnare i ett land förenade alla äljest svårförenliga kunskaper och dygder, så skulle de ändå aldrig kunna införa och bibehålla något nyttigt och varaktigt, om ej folket, folket sjelft, upprätthölle och utvecklade detsamma. I fråga om jordiska ting förlorar sig människan i ett intet, om hon drifves af andliga krafter, utan att hämmas af jordiska.

Det står således fast, att Sverige, så länge det blir, som det nu är, ej kan äga en varaktig, sig sjelf upprätthållande och förbättrande statsförfattning. Ty huru fin man än gör maschinen, huru klokt man beräknar dess rörelser och huru noga man afväger de mot hvarandra verkande krafterna — det finnes dock blott en enda rigtig drifkraft, en enda passande motvigt, nämligen hela folket. Men hvar finnes i Sverige detta hela folk? Till och med om man gjorde folkets ombudsätt fullständigare och ändamålsenligare, om riks-

dagarne återkomme efter kortare mellantider, om tankefriheten blefve än så oinskränkt, om således hela folket kunde bringas till ett större medvetande af sina intressen och till ett lifligare deltagande i det allmänna, så skulle ännu alltid den rätta borgerlighetens kraft och nerv felas, hvilken mera genom kroppsliga än andliga krafters nötning åstadkommes; detta på engång ingenstädes och allestädes synliga, detta intet och detta allt skulle ändå felas, hvilket, lik en gudaröst, klingar från den stora massan och bör råda den rådande och styra den styrande. Den, som känner människan och historien, vet, att menniskoslägtet ej äger så många nedriga, som trångbröstade pedanter eller hala ministrar vilja inbilla oss, men han vet äfven, — hvad desse ej veta — att sjelfva det goda är omöjligt och overkställbart, utan en naturlig krafternas jämvigt, utan gränser utom och inom. Människan måste fela, där inga gränser dragits, hon måste antingen göra för litet eller för mycket. När mången således beskyller Svenskarne för en medfödd böjelse att förändra och omstörta, så tör denna beskyllning visserligen äga någon grund i folkets egen karaktär, men den största grunden ligger *utom* folket, ligger i hela landets naturliga tillstånd och i en nödvändigt bristfällig författning. Så mycket kan jag med hvarje förståndig Svensk förutsäga, att Sverige ännu måste genomgå många skakningar, förrän det genom en säker och sjelfmedveten samfundsandas enhet vinner stadga i sina förhållanden.

Nu några ord om Svenskarne sjelfva, först såsom människor och sedan såsom medborgare.

Äfven här återfinne vi klimatets stora inflytande på människan. Dessa malmbärg, dessa skarpa klippkuster, oändliga skogar, stora insjöar, brusande strömmar och vattenfall, dessa långa, friska, för det mästa klara vintrar och dessa korta men varma somrar — af vår och höst kännes blott en förbihalkande fläkt — afspegla sig här i de jordiska tingens stora totalbild, människan. I det ofördärfvade, enkla naturlifvet är människan stark, skön, frisk, modig, redlig, manlig, frihetsälskande; men hon anslås ej så lätt af dessa ömma och veka känslor, som söderns folk; hvad Svensken kallar fasthet, kallar sydlänningen ofta hårdhet, hvad hos den förra är

manlighet, är hos den sednare trots; och den förres enfald och lugn anses för dumhet hos den sednare. Denna folkets grundkaraktär återfinnes äfven i dess särskilta anlag för stat, vettenskap och konst. Allt har mera syfte på det yttre och förståndiga, än på det inre och känsliga. Svenskarne äro i allmänhet mera ett logiskt, matematiskt och mekaniskt folk, än ett idealiskt, mera förståndigt, än förnuftigt, mera qvickt än varmt. Här, men endast här, berör det fransosen, och man kan ej helt och hållet förtänka det dess förkärlek för dennes bildning och konst *), huru mycket det än därvid glömt sitt land och sina äkta, naturliga behof.

Sedan man gjort vederbörlig rättvisa åt Svenskarnes goda sidor, kommer man vanligen med den tämligen digra förteckningen på deras fel: Svensken må vara skön, redlig och klok, men afund, hämndlystnad, upproriskhet, lättsinnighet och fåfänga äro svarta fläckar, hvilka fördunkla hans äljest rena karaktär och hans historias glans.

Det är sannt; ungefär sådan synes hans bild, om man genombläddrar hans allmänt-europeiska lif och hans egen historia och om man skådar honom liksom utifrån, till och med om man betraktar hans inre blott utifrån; men jämte denna bild upptäcker man äfven hos detta folk ännu många djupare och betydelsefullare drag, på hvilka man äfven måste gifva akt. Därom blott några vinkar.

I den gamla geografien talas någon gång om "*Germania magna et parva*", om "*Germania prima et secunda,*" Dessa namn ville jag tyda på Tyskland och

*) Man kan ej neka, att fransysk smak och bildning, efter den stora Wittelsbacherns (Karl d. 12:s, han härstammade genom Karl d. 10 från Otto af Wittelsbach, Härrtig af Bäjern 1180. *Öfvers. anm.*) mord, den de personligen hatade, så väl genom den glans, Ludvig den XIV:s tidehvarf kastade ifrån sig, som genom 18:de århundradets hela syftning, långt mera inträngt bland de bildade och förnämare klasserna i Sverige, än t. ex. i England och Tyskland; men förkärleken därför var redan, (1809—10) då detta skrefs, i aftagande och fanns mera qvar i de gamlas seder, än i de nyas böjelser. Dessa vände sig redan då till det beslägtade Tyskland och därmed till den gemensamma germaniska stammen, ehuru de flästa hällre ville heta Göter, än Germaner, och förtörnades däröfver, liksom Rask, när man kallade hans Danskar och Norrmän Germaner.

Sverige, hvilket sista jag ville kalla en *"Germania secunda"*. Liksom Tyskland, i förhållande till Europas flästa länder, bebos af ett ursprungsfolk, hvars vistelse därstädes går utöfver historiens, ja till och med öfver sagans minne, och liksom detta gamla tyska Avtoktonien (urland) till följe däraf hyser i sitt sköte en mängd urvanor, urböjelser, ja urdumheter, hvilka man långt mindre varseblifver hos yngre folkslag; så förhåller det sig äfven på visst sätt med Sverige, som i mångfaldiga afseenden synes mig vara en nordisk afbild af vårt sydligare *"Germania prima."* Det framställer mera, än andra den skandinaviska nordens folk, en stor och gemensam urbild; det här renare och trognare forntidens både dygder och fel, än de beslägtade grannarne. Under samma breddgrad, och större dels af samma stam bor Skotten, Dansken och Norrmannen. Dessa tre hafva visserligen, till följe af likhet i klimat och ursprung, mycket med Svensken gemensamt, men ännu mera från honom skiljaktigt. Vi vilja teckna några drag.

Skotten — den skandinaviska och saxiska delen däraf — har i kroppslig gestalt mycken likhet med Svensken. Äfven i sätt att vara, i seder, konster och vetenskaper öfverensstämma de. I teologi och filosofi älska de det praktiska, det för lifvet användbara; de älska det moraliska, logiska, matematiska. Då de svärma, äro de torra reela svärmare, då t. ex. Tysken är en mera luftig och ideell. Men Skotten är mera bedrifsam, skicklig, orolig, äfventyrlig, mer besökande utlänningen och sökande det utlänska, än Svensken.

Danskarne äro strödda kring platta öar och halföar, utsatta för alla vindars och hafvens retelser. Redan tidigt rycktes de därifrån in i Tysklands och Britanniens strider och öfvergåfvo till en del sitt hemland och blefvo till följe däraf äfven uppblandade med främmande beståndsdelar *); i sednare tider hafva de blifvit

*) Under de häftiga striderna om Englands herravälde, under Konungarne Svens och Knut den stores regeringar, måste danska öarne hafva blifvit mycket folködde. Månända hafva de qvarblifna, för att godtgöra denna folködning, ärsatt den med krigsfångar af Slafviska stammar, Vender, Kurländare och Liffländare, med hvilka de ständigt lågo i sjöröfvarekrig. Det vore till och med möjligt, att det besynnerliga utseendet

alltför mycket förändrade eller, som danska patrioter säga, fördärfvade af tyskt inflytande. Så klagar ständigt bland andra Rask: *"vi äro för mycket förtyskade."* Dansken har en egen slags anstrykning af fåfänga, hvilken synes vid första anblicken vilja fråga: *"gälla vi också ej något i verlden?"* Han är alltför orolig, retlig och ömtålig för det nationella; han har förlorat ganska mycket af den nordiska fastheten, af ett visst lugn, som i norden har ett så eget och så obeskrifligt välgörande inflytande, och hvaraf vi Tyskar här och där hafva, Gud ske lof! något qvar; också kunna Danskarne — med undantag af de resliga, snart sagdt jätteliska jutländarne — i gestaltens skönhet och ståtlighet ingalunda jämföras med Svenskarne.

Norrmannen är långt mindre åkerbrukare, han har mera, än svensken, fått sitt lif anvisadt åt väder och haf, och hans ridderliga äfventyr på alla haf, på söderns alla öar och kuster, står tecknadt i alla Europas tideböcker. Hans land sluttar västerut från den höga fjällryggen, likväl in- och genomskuret af en mängd vikar; däraf måhända landets namn *vikarnes rike* *). De höga bärgen, de djupa skogarne, de på behag växelrika stränderna hafva ej tillåtit honom urarta; han är skön, tapper, företagsam och har bibehållit ett fritt och ridderligt sinne till denna dag. Men hans land var alldrig lugnets och stillhetens land, såsom det från Kölen sydliga och sydvästliga medel-Sverige. Liksom han sjelf ständigt besökte främmande länder, än med det blixtrande svärdet, än med den fredliga handelskutan, så besöktes äfven hans land mycket af främlingar, isynnerhet för dess fiskeriers skull. Äfven han har i sin karaktär en viss orolighet och äfventyrlighet, som man långt mindre återfinner hos svensken.

---

af t. ex. största delen af bönderna på Seeland, därifrån kunde förklaras, då dessas utseende allra minst liknar de götiska brödernas i Sverige och Jutland.

*) Vanliga härledningen är *Nor-rige*, d. v. s. det jämförelsevis med Sverige och Danmark nordliga riket; men man kunde äfven såväl härleda det från *Nor*, *Nore*, *Nora*, hvilket ord i skandinaviska språken betyder *vik* och, efter ryska uppgifter, skall betyda detsamma i Siberiens stepper och Mongoliet. Ordet här äfven ännu ofta denna betydelse i Skandinavien och England.

Sverige, företrädesvis kullarnes och skogarnes land, har fått större jämnhet och bredd; landets större djuphet och lugn återfinnes alltså äfven i människans sinnelag. Det är väl också ett hafsland, men bonden och bärgsmannen står dock framför skepparen och fiskaren. Svenska adelsmannen och bonden, hvilken den mångenstädes stora förödaren, brännvinet, ej fördärfvat, är en skön och ståtlig man och bär uttryck af ett gladt och sansadt lugn och fasthet, hvilken fasthet äfven återfinnes i fulljudigheten, bestämdheten och klarheten af hans språk. Ja, detta lugn och denna fasthet utgör det egendomliga af hans väsen, där allvar och glättighet, mildhet och trots bo i lycklig försmältning. Detta lugn, denna sinnesro och ett därmed förenadt djupare och stillare sätt att skåda tingen (*Beschaulichkeit*) är det, som utmärker svensken från sina beslägtade grannar. Den har blifvit så hans innersta väsen, att han kallar allt behagligt och gladt, som kan träffa honom, *roligt* och han säger t. ex. vi hade där *rätt roligt*, då vi Tyskar säga rätt *lustigt*. Korteligen: Sverige har, såsom den bredare och lågländtare delen af Skandinavien, också hos sina innebyggare en viss glad och stilla jämnhet i sinnelaget, hvilken felar de oroligare och rörligare grannarne. Men denna sansade glättighet har ännu en annan grund. Sverige är ett solens och ljusets land. Öfver dess kullar och bärg, hvilka, genombrutna af retande sjöar, strömmar och vattenfall, höja sig från 300 till 1,200, på enskilta ställen till 3000—4000 fot öfver östersjöns yta, strålar vinterns och sommarens sol klar, sprides en rikare ljusglans än öfver hela det öfriga norden. Ty huru storartad Norriges natur än må vara, så är dess klimat likväl långt ombytligare, ty om sommaren drifva nordsjöns västanvindar opp dimmor och rägn, om vintern de ständigt växlande tövädren; danska öarne och halföarne äro helt och hållet vind- och skyländer, plågade af en evig växlings alla lynnen. Sverige har säkert 60 till 80 soldagar mera än Tyskland; det har, så vidt dess gränser sträcka sig, under jorden metall, det har metallkraft i alla sina växter; det har metalldunst i sin ljusuppfyllda luft, metallkraft i människornas senor. Men jag tror, att det rikt njutna ljusets inflytelser äro af den synnerligaste vigt.

— Däraf det svenska sinnelagets lugn och säkerhet; däraf en egendomlig böjelse för allt glänsande och skimrande; däraf denna förförlighet, som ligger glansen så nära. Redan vid mitt första inträde i det vackra landet föreföll mig denna böjelse anmärkningsvärd hos de enklaste och enfaldigaste bönder och bärgsmän; den föreföll mig poetisk och barnslig, men äfven ofta dum och löjlig. Till och med bland de mäst bildade Svenskarne yttrar sig denna böjelse såsom en svaghet för det blänkande, såsom en förtjusning öfver hvarje glans och skönhet. Därföre är svensken visserligen till en öfverdrifven grad känslig för alla ljusets skiftningar, men äfven, där denna känsla orenas, mycket utsatt för prålets och skimrets förförelser, så att denne äljest den fasta ärans och kraftiga viljans man ofta kan slå sig på de lumpnaste och barnsligaste fåfängligheter. Huru lifligt hans sinne för det sköna är, har jag ofta varseblifvit i Stockholm, då någongång en utsökt grannlåtsfågel visade sig bland hvimlet af de härrligaste manliga och qvinliga gestalter, hvilka här pläga kringvandra de soliga vinterdagarne. Bakom en sådan samlade sig genast hundrade och tusende, som glättigt efterföljde, så länge de ännu kunde se en skymt af honom; en företeelse, den man dagligen träffar i södra Europa, sällan i Tyskland. Korteligen: dessa betraktelser på ett fält, där så många skuggor genombryta skenet, måste hufvudsakligen söka sina förklaringsgrunder i ljusets och metallens inflytelser. Det fantastiska och hemlighetsfulla däri måste dock återspegla sig i människornas gestalt, åtbörder, seder och lynne. Svensken har ej allenast ett eget slags åskådningssätt (Beschauligkeit), utan ock en egen slags mystik, som ser det ideela i mycket närmare förening med det reella, än t. ex. vi Tyskar. Emedan man blott kan antyda det innersta och underbaraste, vill jag säga: svenskens ideal är långt mera kroppsligt än vårt; hos honom springa, att jag så må säga, andarne genom väggen, då de i Tyskland blott kasta sina skuggbilder därpå. Ja, vid tanken på troshjälten och befriaren af vårt andliga lif, Luther, vill jag säga: Svenskarne äro ännu de äktaste Lutheraner. Den som förstår Doktor Luther, förstår ock, hvarthän mitt finger pekar.

Efter dessa betraktelser än hit och än dit, återkommer jag till de vanliga anklagelser, man gjort Svenskarne för stämplingslystnad, lättsinnighet och fåfänga. Jag svarar därpå; detta kan vara helt och hållet eller blott till hälften sannt, utan att därföre hafva sin grund i folkets ursprungliga karaktär. En ofullkomlig statsförfattning, en förvänd uppfostran och andra bristfälliga inrättningar kunna ofta gifva ett folk en så falsk rigtning, en så dålig anstrykning, att det goda och sanna i dess böjelser och anlag ej kan genomskina; eller ock försvagas ett folks storartade anlag och energiska viljor därigenom, att de skola tyglas eller ledas af de småaktige och kraftlöse; och då måste naturligtvis ogräset uppspira. Detta har äfven här ofta varit fallet, isynnerhet hvad de förnämare och mera bildade beträffar, hos hvilka förhållandet tydligast framträdt. Måhända har detta ogräs äfven här och där fortplantats bland det lägre folket; men visst är, att svenska folket — jag menar här, hvad man med ordet folk vanligen förstår — ännu hörer till de redligaste och bästa Europas folk. Den, som förstår att betrakta de mänsklige tingens gång, förstår också utan mina ord, att ofvannämnde fel kunna hafva sin grund dels i klimatet och dels i dåliga inrättningar. Vi vilja engång tillse.

Det är en bekant sanning, att nordbon är sträfvare, hårdare, passions- och glädjelösare, än sydlänningen. Mer än denne måste han oupphörligt kämpa med naturen och genom arbete vinna och bibehålla sin bärgning och sina fördelar. Emedan han skulle gå under, ifall han läte sig hänföras af lidelserna, så är han mästadels redligare, trognare och tillförlitligare. Hän är en förträfflig menniska, så länge han stannar inom naturnödvändighetens skranker. Men tiderna och slägterna förändra sig, och förförerskan ur Pandoras ask, konsten, framträder mera smyckad och drifver väl slutligen under sin falska mask människan utom den välgörande naturnödvändighetens skranker. Därpå infinner sig detta inveckłade tillstånd, då natur och konst ställa sig som fiender mot hvarandra, då tvedrägt sliter statskroppen, tills människan lär sig att ärkänna både sin natur och sin konst och ställa dem i jämvigt emot hvarandra. I detta tillstånd befinner sig nu hela

Europa. Vi stå midt i en sällsam öfvergångsperiod. Hvar finnes det land, där man har en förståndig folkuppfostran, där man djupare ärkänner klimatisk och folkegendomlig nödvändighet till och med vid de högre klassernas uppfostran, hvilka framdeles skola blifva folkets ledare och väktare, och hos hvilka dygd, frihet och lycka till sin möjlighet borde finnas? Huru många folk löpa ej efter det yttre skenet och kunna därföre ej vinna den dygd och kraft, som den visa och välgörande naturen lofvat hvarje folk efter måttet af dess klimatiska behofven? Äfven det är en evig sanning: i hvarje slags klimat finnas vissa dygder förhärrskande, genom hvilka böjelserna för vissa fel kunna hämmas. Men i norden står det, hvad konsten beträffar, sämre och farligare till, än i södern och, så snart förfiningen inträder i lifvet, måste här en större förvirring än där uppstå. Ty där finnes så mycket, som redan på förhand liknar konst eller står så tydligt öfver all konst, att människan fruktar använda konsten därpå. I norden åter synes det, liksom allt måste göras och förfärdigas, och den måttståcklösa människan tror sig här böra förändra och forbättra sjelfva de eviga och nödvändiga grunderna för allt lif och all stat. Så vaknar här, med konstens öfverdrift, en mängd begär och en orolig fåfänga, som är omöjlig i södern, där konst och natur stå hvarandra så nära, då dessa i norden däremot förgäfves bearbetas till öfverensstämmelse. Ty nordländarne skola förvandla äfven sina bästa anlag och dygder till barnsligheter och lumpenheter, om de ej vilja förstå, att de i njutning och konst alldrig kunna blifva så fria och genialiska som sydländarne. Men de fåfängliga vilja ej ärkänna det, utan, sökande öfverträda de klimatiska gränserna, kasta de sig in i njutningar och begär, som här hvarken kunna eller böra tillfredsställas. Man behöfver blott hafva sett norra Frankrike, Tyskland, England, Sverige, Ryssland å ena sidan och Spanien, Italien å andra, för att komma på både lärorika och förödmjukande betraktelser. Konsten splittrar eller förtrycker gärna den höga naturkraften. Om ett folks ledare och förnämste vilja förvränga naturen till konst, om de ej vilja låta det vara oantastadt, som likväl måste, huru förvickladt än tidens till-

stånd må vara, förblifva orubbadt, så vakna snart alla små aristokratiska böjelser och nycker, och folket blir ett småaktigt, aristokratiskt folk, hurudan som hälst dess författning än må vara, och hvad namn den än må äga. Så har det verkligen varit och är till denna dag i Sverige. Genom en emellan de olika stånden illa afvägd författning, genom de förnämares d. v. s. de blifvande ledarnes förvända uppfostran hafva nordens alla fåfängor och svagheter framlåckats, och mera än någorstädes förfaller människan här, såsnart hon skall vara mera än simpel bonde, till en lumpen, tantaliskt omåttlig aristokratiens lystenhet efter prål och flärd. Ja, hade folkets kärna ej varit så god, hade det förra naturtillståndets vanor och lagar ej varit så förträffliga, längesedan hade man i Sverige sett Rysslands och Pålens tilldragelser. Huru än landets och samhällighetens bildning där må fortskrida, detta land är dock gjordt, för att bebos af den frie och lycklige bonden. Man må förstå mig riktigt och hvad jag med aristokrati menar; — i det hårda norden, som kräfver handling och allvar, bör ej blott bonden, utan äfven den bildade mannen, äfven adelsmannen och baronen, i viss mening vara bonde. Jag önskar där ej blott bönder, utan jag önskar för alla klasser, liksom för dem, en fri och manlig uppfostran, jag vill där se håg och kraft omedelbart riktade på lifvets värf, och ej så mycket på konstens och ideernas spel, hvaruti nordländarn alltid ändå kommer att stå efter sydlänningen; jag önskar här en demokrati, ej så mycket författningens, som ej mer allvarets och den sedliga stränghetens, den oförfärade beslutsamhetens, att kämpa med en natur, som ej tål lek och skämt. Ty Sverige är, liksom Skottland, Norrige och Schweitz, ett land, där människan rent af fördärfvas, om hon ej får yttra sin kraft i handling, om hennes håg får rigtas på flärd i stället för duglighet, på lek i stället för arbete.

Vi vilja nu återtaga tråden och granska detta folks hufvudfel och deras grunder. *Afund* är armodets följd. I fattiga länder är människan afundsammare, än i rika; men den godhet och redlighet, som arbetet föder, öfverväger dock afundens ondska. Men inträda där fåfänga och konstlade behofver, så att människan vill u-

tan arbete njuta, då måste afundens ogräs frodas, grunden till lismeri, lögn och intriger. Dessa lyten finner man ock här oftast vid hofvet och bland de förnäma.

Hämndlystnad är slägt med afund, och den är här blott en följd af den oafpassade författningen och aristokratiens kabaler, hvilka äljest mera tillhöra det varma södern, med sitt gift och sina svällande ormar. Svenskens karaktär är eljest ej hämndlysten och dolsk, utan trotsig och öppen; men öfverförfining och det främmande smink, som döljer de friska, de nordiska dragen; afunden, förställningen och listen, samt en af partier skakad författning drifva här denna last till en ofta otrolig höjd. Hat och partisinne förblinda; ära, pligt, fosterland och lagar åsidosättas; de heligaste band slitas, och hämndens glöd döljer sig under askan, tills den sårade eller undertryckte finner tillfälle att upptända en brand och i vådan plundra sin fiende.

Härmed sammanhänger äfven den *upproriskhet*, för hvilken man förebrått Svenskarne, äfvenledes ett foster af författningen och det politiska tillståndet. Människan måste i norden, liksom dess natur, vara hård, trotsig; svensken borde därföre alldrig mot främmande glitter och flärd utbyta det trotsiga allvaret och den manliga dygden. Han behöfver stränga lagar och en kraftfull styrelse, för att vara lycklig. Den vekare främlingen träffar här ofta på en råhet och en köld, som sårar honom; han skall ofta vilja kalla trots känslolöshet och djärfhet upproriskhet; men det måste här så vara. Om Svenskarne någon gång verkligen äro förändringslystna och upproriska, om de någon gång ej visa nog aktning mot lagen och majestätet, så härflyter detta mer ur klimatiska orsaker, ur villkorliga och tillfälliga statsinrättningar, än ur nödvändiga och egendomliga nationaldrag.

Annorlunda synes beskyllningen för *lättsinnighet* och *fåfänga* vara. De äro äkta svenska egenskaper, dem man finner hos folket från kojan till palatset, de äro ej utifrån införda, utan ursprungliga och inhemska. Men dessa egenskaper höra snarare till de likgiltiga, de kunna till en viss grad vara goda, och blifva först i förening med större fel onda.

Svenskens håg och sträfvan är i det hela mera rig-

tid utåt än inåt. Detta kunde man ådagalägga, om man foge en kort öfversikt af hvad detta folk försökt eller åstadkommit i vettenskap och konst. Svensken söker och bearbetar mindre tingens innehåll än omfång, mindre deras djup än yta. Den tungsinte tysken och engelsmannen blir till en början alltid vilse i sitt omdöme om svensken; han finner å ena sidan en viss stelhet och köld, å andra åter obeständighet och lättsinnighet, hvilka synas motsäga hvarandra. Vid närmare betraktelse finner han förklaringsgrunden i klimatet.

Då tysken och engelsmannan får med tungsinthet betala sin himmels obeständighet, så har svensken egentligen blott två årstider, sommar och vinter, och har att tacka sin himmels beständighet för ett lätt blod och ett lätt sinne. Grubbel och mjältsjuka äro här sällsynta; Svenskarne passa därföre för de flästa lifvets arbeten och sysselsättningar, synnerligast likväl för krig. Svensken har alltid varit en god soldat. Men denna naturens gåfva, ett lätt sinne, öfvergår, om hjärtat fördärfvas, till lättsinnighet, trolöshet och förändringslystnad. Såsom ett på en gång lättsinnigt och förståndigt folk äro Svenskarne mer lustige än glada, mera sluga än kloka, mera fina än djupa.

Något litet fåfänga är alltid förenad med lättsinnighet, och hvarje dödlig har däraf fått sin del, för att så mycket lättare kunna uthärda lifvets pröfvande skiften. En vis försyn synes hafva gifvit Svenskarne en viss både fåfänga och lättsinnighet, dels för att därigenom komma dem att understundom glömma sitt lands besvärligheter, dels för att sprida omkring dem ett skimmer, som naturen här nekat. Det är otroligt, huru sinnet för det skimrande är svensken medfödt; det var lättsinnigheten och detta glanssinne, som behöfdes för att drifva trögheten till verksamhet, för att framlåcka mycket godt, som äljest ej framkommit. Dessa båda hålla människan här vaken och spänd i många fall, där hon i lyckligare länder förblifver overksam; de gifva henne yttre politur, smidighet och skicklighet, hvarmed den inre bildningen, sinnesnärvaro och beslutsamhet på det nogaste sammanhänga. Till denna grad är ett folks fåfänga något godt och nödvändigt, hvarförutan mycket äljest skulle kunna uteblifva af slapphet och orörlighet. Just denna fåfänga — jämte ljusets och metallens in-

flytelse — har svensken att tacka för det företräde, han äger framför de flesta andra nordbor i hållning och kroppslig utmärkelse. Men sedan fåfängan öfverträdt en viss gräns, blir hon ej mer så skön, så oskyldig och älskvärd, utan öfvergår till prål, flärd och duglöshet. Såsom sådan, hänger den nära tillsammans med författningen, hvilken af detta aristokratiska fel ofta bestämts i sina tillämpningar. Svensken har i sådana småaktiga fåfängligheter ett oändligt tålamod och uppoffringsförmåga, och det är otroligt, huru omättlig han jagar från det ena äregirighetens rof, det ena skimret till det andra; huru han kan uppoffra sina ädlaste sträfvanden blott för en titel, en orden, ett namn och för så mycket annat, som blott har sken, ja ofta knappt en skugga af en verklig sak.

Denna jagt efter toma skuggor har hos svensken likväl ofta i hela sin öfverdrift något älskvärdt och naturligt, ehuru ock ofta något barnsligt och löjligt. Tydligast uppenbarar sig detta i svenska adelns namn. Jag uppfordrar hvem som hälst att visa mig något sådant i hela Europa. Allt hvad bland metaller, stjernor, blommor, foglar och djur är klingande, glänsande, skönt, ädelt och kraftigt, allt hvad i menskliga ting och värf är ridderligt och ärorikt, har svenska riddarhuset plundrat, och där finnas namn af de löjligaste sammansättningar och efterhängningar t. ex. Gyllenstorm, Liljehök, Möllerhjelm, Åkerhjelm, Schröderstjerna, Möllersvärd. Några namn bära visserligen minne af någon märklig bragd, t. ex. Stålhandske, Armfeldt, Sprengtporten, Natt och Dag; men större delen af dessa prålande namn tillhöra den yngre adeln. De äldre slägternas namn äro däremot vanligen enkla och prållösa t. ex. Brahe, Bonde, Tott, Wasa, Posse, Bjelke, Baner, Svinhufvud, Lejonhufvud; och en god tredjedel af svenska adeln bär dessutom ännu de klang- och glanslösa namnen af skottska och tyska hus, hvarifrån de stamma. Jag vill för ro skull gifva några exempel på denna fåfängans lek med namnuppfinningar, dem hvarje tysk lätt förstår, så snart han hör eller ser dem på papperet.

Gyllenhök, Gyllenadler, Gyllenhammar, Gyllenpi-

stol, Gyllenhöyel, Gyllensvärd, Gyllensköld, Gyllenbåga, Gyllenstråle, Gyllenskepp, Gyllencreutz, Gyllenberg, Gyllenspets, Gyllengranat.

Silfversvärd, Silfverharnesk, Silfversköld, Silfverstråle, Silfversparre, Sölfverarm, Silfverbrand, Silfverstolpe, Silfverhjelm.

Lagerqvist, Lagerflycht, Lagerborg, Lagercrantz, Lagerbjelke, Lagerfelt, Lagerberg, Lagerstråhle, Lagerhjelm, Lagersvärd, Lagerheim, Lagerkrok.

Oldensköld, Ollonberg, Stålsvärd, Stålhammar, Stålarm, Stjernstam, Stjernvall, Stjernstolpe, Stjerncrona, Stjerncrantz, Stjernspetz, Stjernschantz, Stjernfelt, Stjernblad, Stjernstedt, Stjerneman, Stjernsvärd, Stjerngranat, Stjernström, Stjerneld.

Rosenborg, Rosenadler, Rosenqvist, Rosenblad, Rosensköld, Rosenstråle, Rosenstjerna, Rosenstein, Rosencrantz.

Lillie, Liljecrantz, Liljecrona, Liljecreutz, Liljesparre, Liljesköld, Liljeström.

Adelsvärd, Adelhjelm, Adelsköld, Edelcrantz, Edelfelt, Edelcreutz.

Ehrenhjelm, Ehrenborg, Ehrenstam, Ehrenmalm, Ehrenstjerna, Ehrenheim, Ehrenpåle, Ehrenstolpe, Ehrengranat, Ehrenfalck, Ehrencrona, Ehrenstråle, Ehrensvärd, Ehrenstrahl.

Löfvenhjelm, Löfvensköld, Lejonflycht.

Adlerheim, Adlercrantz, Adlercreutz, Adlersparre, Adlerbeth, Adlerstråle, Örnflycht, Örnsköld.

Gripenvald, Gripenberg, Gripenstjerna, Gripensköld, Gripenschütz, Gripenstedt.

Björnstjerna, Nordenstolpe, Nordenankar, Nordensköld, Nordencreutz, Nordencrantz.

Ridderborg, Ridderstam, Ridderstolpe, Ridderbjelke, Ridderstråle, Riddersvärd, Riddersköld, Ridderhjerta, Ridderboll, Ridderstorm.

Torwigge, Tornerhjelm, Pistolkors, Pistolsköld, Anckarsvärd, Anckarcrona, Reutersvärd, Reutercrona, Reutersköld, Fahnehjelm, Cronhjelm, Hjelmstjerna, Drakenhjelm, Strålenhjelm, Segerheim, Sabelhjerta.

Klingenstjerna, Palmstjerna, Wasastjerna, Tavaststjerna, Jägersköld, Jägerhorn, Printzensköld, Hammar-

sköld, Hammarhjelm, Tigerklo, Björnklo, Ulfhjelm, Wulfcrona, Klingsporr.

Häröfver kan man ju sannerligen le. Är det ej en vacker ordbok för hjärtats och diktens språk? Utgör ej svenska ridderskapets vapenbok en god hjälpreda för öfversättarne af Homer och Sofokles och af dess Gudars och hjältars namn? Denna öfverdrift, löjlighet och ståndsfåfänga, hvaröfver de förståndige klaga, bero dock närmaste på färfattningen och däraf härflytande inrättningar. Så länge denna förblifver sådan, som hon är, och antalet af en störredels fattig och likväl glans- och maktlysten adel är jämförelsevis så öfverdrifvet stort, skola denna adels stämplingar ännu alltid oroa svenska folket, isynnerhet på en sådan bildningsgrad, som nationens närvarande: detta folk måste, om allt skall kunna sätta sig till behörig jämvigt, ej blott växa i politisk insigt, utan ock ett par millioner i antal.

Svenska statsförfattningen har, liksom de flästa sådane, uppkommit genom något, som man efter utseendet kan kalla instinkt eller tillfällighet, ehuru ett tappert och frisinnadt folks vilja alltid gällde så mycket, att det måste styras lagligt och ej despotiskt. Denna författning var ursprungligen monarkisk-demokratisk, men måste ständigt bli mera aristokratisk, ju mera de mänskliga behofven, i bredd med förfiningen, blefvo aristokratiska. Invänder någon, att en författning ej kan kallas aristokratisk, då borgare och bönder äfven hafva sina ombud, så svarar jag: aristokratisk är hvarje lands författning, där adeln härrskar, man må gifva den hvad namn som hälst; och efter kalmareunionen har adeln härrskat i Sverige, däräst ej stora och kraftfulla konungar, såsom Karl den 9:de och 11:te, understundom bröto dess makt; den härrskar ännu i dag, om ock ej så öppet, som 1770. Ty sådant är svenska folksombudskapet, att öfvervigten och afgörandet *måste* ligga hos adeln. Vi vilja tillse:

Sverige har fyra riksstånd, adel, präster, borgare och bönder, hvilka samlas i fyra särskilta kamrar och äga fyra afgörande röster, bland hvilka konungens bestämmelse synes vara att splittra hvarje enhet eller, om det lyckas, att bringa öfvervigten på sin sida. Redan detta är en egen sammansättning och enhvar finner lätt, att hvarje naturlig opposition emellan två kämpande kraf-

ter här måste felas, äfven om dessa krafter äfjest vore lika afvägda mot hvarandra. Men ännu besynnerligare är sjelfva sättet för folkombudens val, ett sätt, som kan utesluta från allt egäntligt deltagande i lagstiftningen och rådplägningen de värdigaste, skickligaste och insigtsfullaste män bland folket, blott af den grund, att de ej passa in på någon af nämnde klasser. Borgaren kan blott ombudas genom en borgare från sin stad, bonden blott genom en egäntlig bonde, prästen blott genom en präst. Bland adeln är den äldste i hvarje familj sjelfskrifven till ombud, ehuru han kan öfverlåta sin rätt åt en annan ståndsbroder. Riddarhuset ombudar således nästan blott och bart *personer*, ej *ståndet*; det är nästan, hvad Pålens var, och har tillräckligt åstadkommit pålska uppträden. Måtte det ej äfven bereda Sverige Pålens ändalykt! Det råder således ett sinne mer för det *enskilta och personliga* än för det *allmänna och samtliga*. Produkten af sådane faktorer måste därföre också mera utfalla till personernas, än till statens fördel. Och redliga svenskar! hvem af Er kan neka, att ej detta varit händelsen på de flästa af edra fria riksdagar?

Af adeln församla sig de s. k. "capita familiarum;" men dessa kunna lika lätt vara "non capita," som "capita"; ty naturen har ej alltid förlänat åt den förstfödde hjärtats och hufvudets företräden. Det händer därföre naturligtvis, att den dummaste likaväl som den klokaste blir sitt stånds ombud. Men här måste man dessutom gifva akt på något annat, på något högst vigtigt. Största delen af adeln är här sådan, som den f. d. pålska; d. v. s. den är ej, såsom den engelska och tyska var och är, grundad på gods, utan på det högst ideela och ofta ganska luftiga ting, som man kallar — *ära*. Sannerligen behöfs det ock en hög grad af ära, som skall ärligt och ridderligt bibehålla sig hos en adel utan gods. Den ojämförligt största delen af adeln är fattig och utan godsbesittning; och en sådan adel skapar man ännu dagligen, hvilket man, ty värr! äfven hos oss i Tyskland börjat göra. Den måste då besitta en sällsam själshöghet och dygd, om den städse skall villja och råda det bästa. Och knappast kan, efter allt begrepp om en på frihet och säkerhet till person och egendom

grundad borgerlig statsinrättning, en sådan besittningslös adelsman mera än någon ofrälse göra anspråk på ombudsrätt, äfven om man antoge, att en sådan verkligen vore ett ombud af nationens andliga lif och tingens kraf; ty hvarken till sitt begrepp eller i verkligheten grundar adeln sina företräden och sin ombudsrätt på andelig öfverlägsenhet, hvilket åter är fallet med presternas, högskolornas m. fl:s ombud.

Vi veta, att den svärmiska känslan och den för äran allt uppoffrande ridderligheten alldrig voro så hemmastadda i norden, som i söder. I sitt hemland, södern, är den redan släcknad; i norden fanns den egäntligen alldrig. Ty medan den blomstrade i södern ända till 14 århundradets slut, hade Sverige alldrig, hvad man kan kalla adel, länsadel eller riddaradel, utan alla lefde där fria och jämlika under samma lag, ehuru, liksom hos Friserna, några rika och mäktiga familjer kunde utmärka sig framför de andra. Sverige har haft stora konungar, tappra fältherrar och krigare, men alldrig riddare, såsom Spanien, Frankrike och Sydtyskland; till och med i Nordtyskland har ridderskapet knappt kunnat slå rot. Gustaf den tredjes och hans vänners och älsklingars ridderlighet var af helt annat slag. Likväl säga många svenskar, då fråga är om deras statsförfattning: "den är dräglig; det måste finnas ett stånd i staten, som föreställer tingens ande och väsen och som sätter i rörelse de kroppsliga råämnen, hvilka framskaffas af andra; ett sådant rörande, drifvande och lifvande stånd är adeln." Vi vilja nedanföre betrakta saken vidare.

Bondeståndets ombud kan blott en bonde vara, d. v. s. ej den, som lefver af åkerbruk, utan den som är verklig bonde och således förer plog, spade och lie. Man säger: förträffligt! bättre, än i någon annan europeisk stat, ty här framträda enfald, redlighet, trofasthet och det sunda förståndet och hålla konst, finhet, list, öfvermod och ideens öfverdrift inom tillbörliga skranker och återföra dem till jorden, till känsla för verkligheten. Detta klingar bättre, än det är. Ty för det första äro dessa egenskaper ej så uteslutande bondens, som de voro för ett helt eller halft århundrade sedan; och för det andra, vore de det verkligen, hvad

kunde de väl betyda i en så invecklad och förfinad tid, där frågorna om stat, lag, författning, finanser, verldshandel m. m. gå till en sådan vidd och djup, att den blotta enfalden, redligheten och det sunda, men ouppodlade förståndet ej förmå begripa, än mindre utreda dem. Det skall således alltid inträffa, att dessa rättskaffens människor, som dock ingalunda kunna stå på sin tids bildningsgrad, visserligen mena väl, men besluta dåligt. Ty lögn, list, egennytta, smil och spetsfundighet skola omsnärja och så länge narra och trötta dem, tills de, fullkomligen förvirrade och öfverflyglade, med samma lätthet säga ja till all ting, som de förut voro trotsiga och oåtgörliga. Det var en tid, måhända lyckligare än vår, då äfven bonden kunde sitta med i rådet; men den är förbi. Det finns ej ett bättre ideal för mannen än en bonde; och en sådan, om han är bildad, är visserligen den bästa medborgare, lagstiftare och härrskare. Den enfald och det förstånd, som tillhöra denna naturligaste människoklass, kallas med rätta grunden för allt lif och verksamhet. Men de finnas ej blott hos bönder, och därföre böra dessa ej vara landsbygdens e n d a ombud. Väl må de sitta med i menigheternas rådplägningar och i sockenstämmor, men ej i det råd, som är sammankalladt i och för statens högsta och mäst invecklade angelägenheter, ehuru det visserligen vore väl, om alla folksombud kunde med en bondes känsla och förstånd fatta hvad som är nyttigt och skadligt, rätt och orätt, hvad som i våra förhållanden är jordiskt och himmelskt. Då finge vi genast sundare och enklare lagar och inrättningar.

Borgaren skall egäntligen bäst förstå betydelsen och bruket af allt, som heter verktyg och maschin. Han, som i det konstlade och mångsidigare lifvet redan står flera grader öfver bonden, skall af denne emottaga kärnan af ett sundt förstånd och ett friskt mod och gifva honom i stället åsigter af och insigter i sammansatta och invecklade ting. Man väntar af borgaren, som drifver det nyttiga i så mångfaldiga grenar, som ständigt måste mäta, väga, beräkna, passa, att han skall bättre än bonden både vilja och förstå verklighetens kraf, isynnerhet som skimmer och prål ej så lätt dåra honom, som denne. Men *hvad* är, och *hvar* är borgaren här?

Han har i Sverige ej stigit så långt i konstflit och anseende, att han äger en högre samfundsanda, att han lyft sig öfver den vanligaste handtverkskicklighet, affärsvana och spekulation. Ty om man undantager fyra, fem städer, så äro de öfriga små usla nästen, som nära sig af litet handtverk, åkerbruk, fiske och skutfart. Äfven därutinnan framstår det dåliga i ombudssättet, att en sådan småstad blott kan äga en där boende borgare till riksdagsman. Alltså drager en småstadsborgmästare eller skrifvare eller handelsman upp till riksdagen, en sådan, som alldrig var van att med annat, än småaktiga åsigter och önskningar, vidga sig utom kämnärsrättens eller krämarbodens fyra väggar, som hvarken har nog vidgad kunskapskrets eller nog stark vilja att kunna våga, framställa och genomdrifva ädlare och högre ting, och hvilkens svaghet och trångbröstighet lätteligen kunna brukas och missbrukas af den slugare efter dennes ändamål.

Prästerna utgöra fjerde ståndet. Frälsaren sade visserligen: *mitt rike är icke af denna verlden*, men han sjelf klagade redan, att hans egna lärjungars hufvud och hjärtan så ofta voro omhöljda af jordiska dimmor, att de ej begrepo djupet af dessa ord. Hvad kan man då vänta af lärjungarnes lärjungar? Historien lärer oss äfven, att dessa redan tidigt sträfvade efter *denna verldens rike*, under det att de hänviste andra till skatter af en högre verld. Vi vete, att prästerna under medeltiden behärrskade jorden, att de i många länder suto, såsom det första ståndet, i rådet och styrelsen. Hos de flästa folk hafva de längesedan förlorat denna synliga makt; i några få finnes lämningar däraf; så äfven i Sverige, ty prästerna utgöra här ett riksstånd. Man säger med rätta: de böra ej utgöra det, åtminstone ej i sitt nuvarande omfång. Ty för det första skola deras blickar vändas på något helt annat, än på denna verldens vanliga bestyr, oro, splittringar och partier; för det andra stå de i mångfaldigt afseende i samma befordringsförhållanden till styrelsen, som officerare, domare och ämbetsmän, hvilka äro uteslutna; tvärtom skall deras syfte just vara att höja sig öfver de lägre, jordiska förhållanderna. Såsom präster och evangelii förkunnare tillhör det dem att undersöka, betrakta och framställa de

himmelska tingen. En god präst måste vara andelig, from, stilla och uppåt blickande; en god riksdagsman åter måste vara verldslig, smidig, djärf, företagsam och äga en genomträngande blick i alla jordiska förhållanden. Den som vet, huru mänskliga ting vanligen genomdrifvas af ränker och list, begriper lätt, hvilken hal, illslug och lönlig varelse en präst måste blifva, som drifves af äregirighet och härrsklystnad. Ty där andra storma, skymfa och sätta kraft mot kraft, där måste han likväl ständigt iakttaga en yttre anständighet, spela rolen af den stilla, fridsamme och fromme. Sålunda blir den präst, som beträder denna bana, lätteligen en hycklare och smygare, ifall han har något slags anlag för det tysta kattsmygeriet. Från riksdagen återkomma därföre så många präster försämrade. Och hvarutinnan kunna de väl hjälpa staten? De hafva ännu alltid ett konstladt skråintresse, och blott de naturliga och allmänna intressena skola ombudas. De hafva äfven flera grunder, än de flästa riksdagsmän, att blicka upp till makten, ty de stå i mångfaldigt beroende däraf. Men den beroende förföres vida lättare, än den, som bygger mera på sig sjelf. Bättre pastorater, biskopsdömen, ordnar, tittlar, m. m. låcka den egennyttige, och mycket göres och tåles af en sådan opåtaldt, som den oberoende ej tilläte. Man har också beständigt förebrått prästerna, att sällan något betydande utgått från dem på riksdagarne och att de mera, än medstånden, tjänat den maktägande.

Men — säger man och har man sagt — ehuru mycket väl är sannt, som sagts om och emot vårt folksombudskap, så är det likväl ej så orimligt, som det kan synas för mången; vi påstå tvärtom, att de väsentligaste intressena här mera, än i någon annan europeisk stat, hafva sina ombud. Genom bondeståndet blir statens kropp föreställd, genom borgarståndet det som ligger liksom mellan kropp och själ, genom prästeståndet själens inre, genom ridderskapet själens yttre förmögenheter. Under det borgare och bönder sörja och kämpa för statens kroppsliga behofver, vakar och kämpar prästen för dess inre och adelsmannen för dess yttre andliga; de sistnämde upprätthålla tingens anda, ära och värdighet,

då de förra svara för de jordiska råämnen, som måste af de andra bearbetas.

Så säger man och det klingar vackert, men det beror dock på en irring. Ty just det har varit alla nya statsförfattningars fel, att man velat så föreställa sig tingens kropp och själ, som sin egen. Härigenom måste fel födas ur fel. Säkerhet till lif och egendom åstadkom det första borgerliga samhället, och dessa båda måste därföre alltid och företrädesvis ombudas. Under denna dubbla rubrik inbegriper den verklige statsborgaren äfven allt hvad han kallar frihet, laglighet och de högre andliga krafter, hvarigenom de nyssnämnde blott kunna skyddas. Ty det förstås af sig sjelft, att med samhällslifvets utveckling medlen till nämnde säkerhet äfven ökas och användas af densammas naturlige försvarare, folksombuden. Vill man åter tillsätta särskilta riksstånd för att motsvara de säskilta grenarne af allt det, som man i vidsträcktaste mening förstår med bildning, upplysning och tankefrihet, så förvirrar man begreppen därigenom, att man vill förkroppsliga det, som för all kroppslig framställning är för fint och som blott kan upprätthållas därigenom, att den jordiska grunden för allt samhällslif blifvit riktigt lagd.

Så ungefär förhålla sig de fyra stånden i Sverige till hvarandra; men makten och utslaget tillhöra nästan alltid adeln. Detta blir påtagligt genom följande anmärkningar. Räknar man riksdagsmännens antal, så är adelns personal större, än de tre öfriga ståndens tillsamman, hvilket tydligast ådagalägger det aristokratiska öfvervigt i statsförfattningen. Ty öfver 1,100 adelsmän äga säte och stämma på riddarhuset. Den *fysiska* kraften är alltså i adelns händer, att ej nämna den *andliga*, ty adeln besitter den största ära, de högsta ämbeten — af hvilka befordringar till de lägre hero — den finaste bildningen, hvarigenom dess öfvervigt blir än märkligare. Antoge man att alla fyra ståndens skicklighet och bildning vore ungefär lika, så hade likväl adelns andliga krafter, efter blotta personalen, redan en gifven öfvervigt. Ännu större måste den därigenom blifva, att alla dess ståndsmedlemmar närmare sammanhållas genom *ett* gemensamt intresse, då däremot de tre öfriga lättare kunna söndras till strid ej blott mot hvarandra,

utan hvart och ett inom sig sjelft. Så faller t. ex. det höga presterskapets, ärkebiskopens, biskoparnes, kontraktsprostarnes och andra af detta stånds talangfulla och intrigerande uppkomlingars, jämte alla dessas till en stor del adlade familjers intresse inom adelsintresset; det är här på samma sätt, som med Englands högre presterskap, hvilket, ifall det ej redan består af Lordssöner, likväl vanligen förvärfvar Lordsvärdigheten för sina söner, vare sig genom pänningar, samlade af rika pastorat, eller genom giften med den höga adeln. Äfvenledes måste här ärinras, att åtminstone tvåhundrade adliga familjer tillhöra Sveriges rikaste och mäktigaste hus. Dessutom måste genom sjelfva statsförfattningen, isynnerhet genom bondeståndets ombudssätt, äfven bildningen och skickligheten uppenbart vara på adelns sida; ty alla rikare godsbesittare af medelklassen, hvilka äga en högre bildning, men ej egenhändigt föra plogstyret, äro uttryckligen uteslutna ur bondeståndet; ja, de äga rent af ingen ombudsrätt. Den redlige och förståndige bonden har ingen öfning i att kämpa mot listens och äregirighetens mångfaldiga beräkningar och konstgrepp; han låter så lätt hetsa sig åt det håll, dit man vill hafva honom; biter sig med retad hårdnackenhet fast vid obetydligheter, dem man kastar för honom såsom läckmat; förlorar sig i bisaker och förifrar sig till plumpheter; vill hafva sakerna förvända, emedan de på ett förvändt sätt framställts för honom; måste merändels därmed plikta för sina öfverilningar och plumpheter, att han blir tvungen att utbyta sitt tillbörliga *nej* mot ett otillbörligt *ja*. Jag var länge nog vittne till det spel, som adeln på riksdagen 1809 dref med de arma bönderna — huru de läckades, uppehöllos och tröttades genom glänsande gyckelspel, falska löften, lögnaktiga dagsnyheter och utspridelser — för att kunna begripa, huru det tillförne gått och framdeles skall gå.

Borgaren är ännu ingen borgare, har i staten ej en sådans tillbörliga anseende och vigt; han bestämmes ej af det verkliga och nyttiga, utan af fåfänga och prål; han har ännu ej kommit till nog sjelfkänsla, utan frestas ännu alltid att spela den förnämes och adelsmannens vederlike. I London, ja redan i Hamburg, Berlin och Frankfurt, huru många oafhängiga och storartade bor-

gare finnas ej där, som anse sig nog adliga eller adlade genom vidtomfattande affärer och konstrika förvärf och som redan äro *för stora* för fåfängans och prålets *småaktighet*. Svenska borgarens naturliga obetydenhet ökes dessutom genom bristerna i borgarståndets ombudssätt. Borgaren och bonden, som egäntligen skola föreställa massan af nationen, hafva alltså ej nog kraft att härrska, hvilken kraft endast kan vinnas genom klart medvetande af hvad de höra vara.

Om prästerna är ofvanföre taladt.

Svenskens nationalfåfänga skall säkert bestrida mycket af hvad jag sagt, åtminstone följderna däraf, hvilka likväl kunna utsträckas mycket längre och på ett menligare sätt, än här skett; man skall komma med ett försvar för adelns öfvervigt, hvilket skall öfverändakasta allt, hvad jag hittills anfört och än anföras kunde. Det skulle lyda ungefär så: det är godt, nyttigt och nödvändigt för det hela, att adeln, efter författningen, leder, styrer, afgör. Hos honom finnas lämningarne af den gamla statsklokheten, hos honom finnes en upplysning, bildning, insikt, som felas de andra stånden; hos honom finnas äran, glansen, modet och rörligheten, som skola sätta i gång de öfrigas tyngd och slapphet. Adeln visade från fordom den största fosterlandskärlek, det djärfvaste hat emot enväldet och det fastaste mod för friheten. Den förutan hade Svenskarne redan längesedan varit slafvar under en inhemsk eller främmande despot. Hvem förfäktade på de sista riksdagarne i Gefle och Norrköping frihetens sak? Hvem gjorde de frisinnigaste förslager till nya lagar och inrättningar, om ej adeln? Hvilken af Europas adel har i allmänhet den bildning, den ära, det uppoffrande mod, som den Svenska, hvilken i vår allt förändrande tid står qvar, lik en pelare, mot förtryck och tyranni? — Jag vill medgifva att åtskilligt häraf är sannt; likväl förblifver följande orubbeligt:

Om vi antoge, att adeln öfverträffade de öfriga klasserna i bildning och insikt, till och med att den alltid ville och åsyftade det allmänna bästa, så komma vi dock på helt naturliga betraktelser, som skola göra ett stort afdrag från dessa antaganden.

Adelns ombudssätt är, enligt hvad förut yttrats, sådant, att det naturligtvis *måste* mera befrämja perso-

nens, än statens val; svenska adeln måste äljest bestå af de sällsyntaste män, historien någonsin sett, om dessa mäns förstånd och dygd alltid vore mäktigare än personliga åsigter, konsiderationer och intressen. Vidare är oftast det, som man kallar adlig bildning, ej blott i Sverige utan i de flästa länder, snarare polering än gedigenhet, snarare ett förkastande af det gamla, än ett begripande af det nya. Om adeln därföre från sin ståndpunkt inträngt i förhållandernas innersta och äfven ville åstadkomma det bästa, huru skulle den i lagstiftning och styrelse kunna inrymma nog rätt åt det lägre lifvets behofver, hvilka den mindre kände och dem bonden och borgaren — deras naturliga ombud — ej hade nog politisk kraft att uttala. Hvem skulle då kontrollera de ideella, härrsk- och partilystna krafterna, så att dessa ej ginge till öfverdrift, då de ville uträtta allt? Den förebråelsen träffar dessutom adeln, att den efter sin natur mera *måste* vilja det förnäma och glänsande, än det naturliga och nyttiga. Den har också ingalunda alltid blott velat det allmännas väl, utan har ofta begagnat sitt förmynderskap till de andra ståndens men; därföre vilja vi ej engång anklaga honom, då det tvärtom är ganska naturligt. Ty sådan är alla jordiska krafters sträfvan, och staten är och blifver dock ett ganska jordiskt ting med alla sina timliga behofver. Kraft tillbakastötes af kraft, men, om den ej finner motstånd, störtar den utan återhåll fram. Att åstadkomma ett sådant motstånd, ett passande återhåll, det är de visas uppgift, om de vilja se sitt fäderneslands lyckligt. Var svenska adeln städse, såsom han skryter, en frihetsvän och förtrycksbatare, så vakade han också alltid lika ifrigt för egna fördelar till de andra ståndens nackdel; och det är just därigenom, som så mycken olycka och split kommit öfver Sverige ända till denna dag. Jag säger blott: läs svenska historien under unionstiden, under Kristinas regering och Karl den 11:s minderårighet, genombläddra den äfven från Karl den 12:s mord till konungamaktens återställande 1772, läs om Gustaf den 3:s rysliga död och om den olycklige Gustaf den 4:de Adolfs fördrifning — och man kan spara sig hvarje förklaring öfver hvad som skett, och skall ske.

Svenska adeln är i allmänhet tapper, krigisk och bildad, och har sin äregirighet och klimatet, som här ej tillåter menniskorna att så urarta, som i södern, att tacka för en viss kroppslig hurtighet och smidighet. En viss hårdhet och trots, tillbörligt använd, håller kropp och själ friska. Metallisk kraft och friskhet äro här menniskorna genom klimatet medfödda. Det är otroligt, huru bildsam Svensken i allmänhet är, huru lätt han tillägnar sig främmande skick, seder, språk, prydnader och färdigheter; med hvilket tålamod han i detta fall uthärdar, med hvilken lätthet han antager allt, som tjänar till yttre bruk och prydnad. Detta har bland annat den goda följd, att adeln, som företrädesvis synes bestämd därtill, i yttre bildning, hållning och älskvärd lätthet här ej eftergifver någon adel i Europa. Detta äro dock egenskaper, som man äfven måste tillärkänna detta folk i allmänhet; lyckligt, om den Svenska ädlingen äfven alltid uppfostrades till en Svensk menniska och medborgare! — Ty äfven han är engång bestämd att lefva och arbeta bland skogar och bärg, där Götaälf och Dalälfven framforsa, och ej bland Kampaniens och Andalusiens vinkullar och behag. Att menniskan äfven i norden har smak för det prydliga och fina, är väl; ty där sjelfva naturen är rå, har den visligen gifvet menniskan en sådan smak, på det hon därigenom skulle ledas till bildande och förmänskligande af sitt inre. Men grunden till denna naturens visa inrättning borde i uppfostran alldrig förgätas. Kraft, allvar och manlighet borde här mera än någorstädes bevaras och utvecklas, såsom grunden till allt lif och lycka. Först *sedan* må det fina och behagliga tillkomma, och, liksom blomman bland axen gläder vår syn, så skulle äfven förfiningen vinna i skönhet, om dygd och förtjänst låge därunder. Detta folk är dugligt och ädelt nog att, liksom diamanten, slipas rent från sitt eget stoft. Men farligt är i norden spelet med det sköna, om hågen för det nyttiga och nödvändiga ej förut uppöfvats; det är alltid farligare än i södern, emedan sydlänningen ärkänner detta spel såsom spel, då nordlänningen däremot så lätt frestas att taga det för allvar. Och ingenting har varit och är ännu i dag fördärfligare

för Svenskarne, än de bättre klassernas förvända uppfostran. Här lärer sig ynglingen först att känna, förstå och älska blott det utländska; att längta efter främmande skatter och njutningar, dem naturen förnekat honom; att i växlande förströelser jollra bort ett lif, som borde användas till allvarligt arbete; han lärer sig att utbyta sina nordiska dygder mot sydlig lyx; han vänjer sig slutligen att med omättade önskningar och begär jaga från fåfänglighet till fåfänglighet och att alltmer aflägsna sig från mannens sanna värde och lycka, ju mera han tror sig vunnit, hvad inbillningen förespeglat honom vara bättre, än hvad hans eget hjärta och hans eget land kunnat gifva. Detta går slutligen därhän, att han, ständigt lockad men alldrig lyckliggjord af skenet, förlorar all naturlighet och sans och förvandlar styrkan till svaghet och hårdhet till veklighet.

Uti en sådan uppfostran i de oupphörliga statshvälfningarne och partierna och i en genom bådadera alstrad orolig, hatfull och ränkesmidande anda ligger förklaringsgrunden, huru ett till själen så manligt och till kroppen så härdigt folk, som det Svenska, kan hafva blifvit så ända till förvåning bortskämdt och förbildadt, som händelsen så ofta är med de förnämare klasserna. Till dem måste man hålla sig, om man vill förklara eller ursäkta de fel, som i det föregående blifvit detta folk förebrådda. Ty det är all krafts och all dygds död, att man värderar skenet, ytan, prålet och titlarne; och detta är likväl här fallet ända från den minsta skrifvare, länsman och tullförvaltare till statens högsta värdigheter, hvilket sprider sin smitta äfven ned till den lägsta folkklassen. Så länge en förvänd uppfostran, en förvänd statsförfattning och en däraf alstrad aristokratisk partianda fortvara, såsom nu, skola Svenskarne alldrig kunna till någon högre grad återställa sin kraft, sin tapperhet, manlighet och redlighet. Det första, som patrioten har att verka för, är en fri och manlig folkuppfostran, isynnerhet hvad de högre klasserna beträffar, hvilka främst böra lära känna, uppskatta och älska det fosterländska, sedan taga kännedom om det utländska, på det att de må däraf kunna välja, hvad som passar för det inhemska. I en tid, då retelser och förförelser af hvad man kallar *"högre bildning"*

växa i oändlighet, är det mera än någonsin nödvändigt att sörja för en verkligt ädel och storartad uppfostran af de högre klasserna, på det att ej för mycken konst må förtrycka eller förbilda naturen. Hvad fosterlandsvännen vidare har att arbeta för, är, att genom lag inskränka Konungens rätt att utnämna så många adelsmän, han behagar; ty i förhållande till folkmängden, rikedomen och äreställena har Sverige ett allt för stort antal adeliga familjer, — och glänsa, befalla, utmärkas, njuta, vill dock engång adelsmannen. Han lefver för skenet och paraden, och få af dem vilja befatta sig med det oansenliga, det lägre. Felas honom lofliga medel till glans, så försmår han ej olofliga. Sjelfva de lägre klassernas fördom för adeln är här mäktig, och en fördom är långt svårare att utrota än den sak, hvarvid den häftar. Vore den menliga följden af adeln allenast den, att folket i den ägde för många figuranter, för många speglar till skenets och prålets uppfångande, så vore skadan af dess efterdöme redan utomordentlig. Ty hvarthän syftar tidsandan?

Huru förvirrade Europas förhållanden än äro — tidsandan vill demokrati, hon fordrar den med rättighetens, med vredens stämma. Jag menar ej den tusenhalsiga tigerns, pöbelns, stämma, hans, som under ropet: *ned med aristokraterna!* gör lyktpålar till galgar. Det aristokratiska, småhärraktiga syftet, det lumpna, andelösa sträfvandet efter det tomma i lifvet, i konsten och staten är det, som bragt oss Europeer till vår närvarande ställning. Ty den kalla, ränkefulla och fåfängliga aristokratien splittrar och kyler hjärtat, döfvar känslan för folk och mänsklighet och åstadkommer intet högre än sluga, inbilska härrar och dumma, håglösa slafvar. Jag älskar demokratien och dess varma, glada och stolta sinne. Men hvad är demokrati? Jag menar härmed ej författningens, utan andans. Det gifves blott en oblandad författning, den despotiska, vare sig att despoten har ett eller flera hufvud; alla andra äro blandade, hvad namn de än bära, och blott folkets sträfvande och anda gifva dem betydelse och namn. Den demokrati, som jag menar, är den, där de styrande och styrda stå i ett sådant förhållande, att folket alltid varmt och lifligt deltager i fäderneslandets öde och ära, att de bä-

sta och insigtsfullaste bland folket *nödvändigt måste* blifva rådgifvare och förvaltare. Monarkien, hvars väsen är äran, Aristokratien, hvars väsen är glansen, Demokratien, hvars väsen är det nyttiga, måste alltid i ett bildadt tidehvarf finnas tillsamman, däräst ej tingen förvändas eller omstörtas. Utan att vara demokrat skall också ingen konung, ej häller aristokrat framdeles regera med ära. Den som i händelsernas gång ser ett högre mål, finner lätt, att den vilda revolutionsorkanen var nödvändig för att bortblåsa från verlden det gamla möglet. Ogräset måste först utrotas, innan ett bättre säde kan frodas. De halfva medlen, medelmåttornas lagningar och lapperier duga ej mer. Nöden måste åter frambringa män och uppfostran bilda dem, skulle också det nu lefvande slägtet blott blifva ett kadmeiskt utsäde därtill.

Sådant är förhållandet med det Svenska folksombudskapet, om man betraktar det efter tidens ideer. Men man både kan och bör betrakta saken äfven från en annan sida, om man gör afseende på landets därvarande tillstånd, ett afseende, som i politiska ting alldrig får glömmas.

Närvarande tid fordrar det friaste och omedelbaraste ombudssätt, så väl i afseende på sina kroppsliga, som andliga behofver: den fordrar det mera fritt och omfattande, än någonsin ålderdomens och medeltidens. De misslyckade profven bevisa ingenting mot de ideer, hvilkas sanning äfven måste blifva verklighet. Att vi, innan det gamla väl försvunnit, som höll oss i slöhet och oärfarenhet, ej äro rätt hemmastadde på jorden med våra ideer, är ganska begripligt; ideerna komma naturligtvis alltid före deras tillämpning. Denna förskräckliga öfvergångsperiod måste också finnas; ty det gamlas sjukdom kunde ej med ens botas af det nya. De, som hänvisa till det gamla, till hierarki och feodalism, de som påstå, att allt sannt och evigt sammanhang emellan kristenhetens stater har sin rot i dem, hvad vilja de svara, om man frågar: hvarföre är kristendomens milda och innerliga anda i dem, just i dem, kallnad? De flästa regeringar hafva ju uppenbarligen kämpat *för* bådadera, flera hafva fallit *med* dem, och många stå ännu sörjande qvar *på* deras ruiner. Man må ej inbilla sig, att det så murkna och bofälligt gamla

kan uppstå till föryngring och kraft. Hvem, som med sans betraktat tidens härjande lavaström, skall lätt finna, att lyckligare slägter engång skola, sedan den kallnat, deråfvan framkalla gyllene skördar. Äfven tiden måste genomgå sina läroår. Då våra fäder bragtes ur fattning af de nya krafterna, så bör detta ej vara händelsen med våra efterkommande, som uppvuxit i den nya verldsordningens ärfarenheter. Genom hierarkien och länsväsendet hafva alla stater blifvit gubbar, eller — som är det samma — menniskorna blifvit ting och maschiner. Men, när den nya andan engång genomträngt allt, när kristendomen inträngt med sin kärleks fullhet i borgerliga lifvet, då först skola vi stå på en stadig grund af mänsklig och kristlig bildning, och härrska och lyda med samma kärlek. Då är den stora uppgiften löst, att Kristus bragt öfver verlden frihetens sanna broderskap; då blifva de jordiska behofven och tingens njutning åter helgade; då först blir det *en* Gud, *en* menskligbet, *en* stat, och då kan tiden vara kommen, att ett *råd* af kristnade amfiktyoner, med skriften eller svärdet i hand, bilägga jordens stridigheter i den andå, som Gud deråfvan styrer verlden.

Äfven många Svenskar hafva, under förflutna sommars olyckor, önskat ett ideellare folksombudskap, än de fyra stånden, i det de ville till tvänne kamrar sammanslå desamma, för att dymedelst åstadkomma större rörlighet och lif. Om dessa män ock menade väl, så förstodo de likväl ej rätt de jordiska tingen. Ett nytt, om än alldrig så väl beräknadt, konstverk frambringar dock derföre intet nytt lif, inga växelverkande drifkrafter, så vida det ej alstrats af hela folkets vilja och nationalitet, i hvilket fall det ej mera är ett konstverk, utan ett naturligt alster. Äljest skall det alltid komma att likna den sköna jupitersbilden, som väntade en Prometheus, för att däruti inblåsa en lefvande anda. Detta var Fransosernas misstag, hvilka föröfrigt genom sina seder och vanor voro de oskickligaste och oförberedaste af alla Europeer till republikanska frihetsförsök. De borde ej med ett enda slag hafva tillintetgjort det gamla, utan sökt uppskaka det åter till lifs, för att derigenom kunna gifva det nya en fullt kroppslig tillvaro d. v. s. gifva det ett lif bland sjelfva massan af folket. Men nu fö-

strade de glänsande ideer efter ideer, som beundrades af hela verlden, men förstodos af ingen, och de skiftande såpbubblorna sprungo snart, den ena efter den andra, sönder i luften. Så skall det ske med hvarje folk, om det äfven har mera sedlig stränghet och förständig sans, än Fransoserna, så vida det ej vill låta det nya växa i och ur det gamla. Ty huru kan den unga ideen omedelbart förena sig med ett helt främmande ämne? Dess förhållande till verkligheten måste först pröfvas, och ett ädlare slägte därtill småningom uppfostras, på det att en sådan, i och för sig sann, idé ej må genom en förvänd tillämpning framställas till pöbelns begabbelse eller till de rättsinnigas afsky. Detta är en den största synd emot tidens lefvande anda, som likväl midt i förvirringen längtar till en bättre ordning och skapelse, men hvilken synes ofta för de kortsynta vandra omkring lik ett blodtörstigt spöke.

Denna för hvarje öfvergångsbildning nödvändiga lag gäller för alla Europas stater, så mycket mera för Sverige, som samfundsandan ej där kunnat till den grad utveckla sig, som i tätare bebodda länder. Också vore det nu omöjligt att där genomdrifva något helt nytt, hvilket alla förståndiga Svenskar rätt väl inse. Ty det gamla är där ej så alldeles utan lif, och då man ej utan fara kan omstörta det rent af döda, kan man det ännu mindre med det, hvaräst lif och rörelse ännu finnas qvar. Svenskarna göra därföre bäst att så till vida blifva vid det gamla, att de först småningom närma sig till en större frihet, alltefter som de kunna fördraga en sådan. De må därföre behålla sina fyra stånd, däruti likväl så mycket nationellt finnes, men de böra åstadkomma en rättvisare fördelning dem emellan och låta alla namn och åtskillnader emellan första, tredje och fjerde ståndet bortfalla. Ty ville man benämna dem efter verklig rang, så borde bondeståndet, såsom det besittningsrikaste, kallas det första ståndet. Men för staten äro alla stånd och klasser lika; liksom för Gud alla åldrar och slägten. Men, för att åstadkomma en jämnare verkan och återverkan emellan folkets krafter, fördele man folkombuden efter de olika klassernas verksamhet mera rättvist och i enlighet med tidens anda. Jag betraktar saken ungefärligen så:

1:o. Det s. k. första ståndet, adeln, må ej hädanefter blott föreställa skenet d. v. s. ej likna den pålska, emedan detta sken numera ej, såsom det här och där var i tolfte och trettonde århundradet, är något ideellt sken, hvilket adeln och adelsinnade än vilja inbilla oss; utan detta sken är numera lik en vädersol, som synes just när den gamla gick under, eller den nya vill uppgå. Adeln skall alltså blott vara ombud för sak d. v. s. för en verklig godsbesittning. Äfven alla ofrälse besittare af större landtgods, grufvor, hyttor, bruk och verk böra räknas till denna klass. Besittningslös bör adeln således ej mera uppträda på riksdagarne. Om så skedde, skulle adeln blott sända 200 ombud i stället för 1,000 eller 1,100.

2:o. Prästeståndet, som man länge betraktat med sneda ögon, blir qvar såsom stånd. Men då det skall föreställa den ideella och andliga verksamheten, så böra alla klasser af sådan art t. ex. högskolorna, lärda sällskaper m. fl. äfven skicka sina ombud. Här kan också möjligen lämnas rum för den besittningslösa adeln. Genom snillets och vetenskapens privilegier kan han få tillträde bland detta stånds berömdaste män.

3:o. Borgaren och bonden blir såsom han är, några mot tiden och folkbehofvet svarande förändringar undantagne.

Om denna nödvändiga förbättring ägt rum, om adeln omgestaltats till ett borgerligare och prästerståndet till ett andligare ombudssätt, så skola afund, misstroende och ränker af sig sjelfva till en stor del försvinna, och Sveriges förhållanden småningom sätta sig i jämvigt, tills den allt förbättrande tiden engång frambringar en bättre ordning.

Blick på de sista århundraden.

Denna något långa inledning har synts mig nödig för att rätt kunna förstå det följande och för att ej framdeles behöfva genom åter- eller sidoblickar afbryta berättelsens gång. Vi komma nu till historien sjelf och kasta blott en flyktig blick på de sista århundraden, för att visa det nyas sammanhang med det gamla, liksom det sjelf skall sammanhänga med det tillkommande.

Från urminnes uppenbarade Svenskarne ett djärft och oafhängigt sinne, hvilket deras vedersakare kunnat kalla oroligt och upproriskt; från urminnes voro de svåra att styra och gåfvo, lik en bångstyrig häst, äfven den skickligaste ryttare att göra och skenade nästan alltid med den svage eller medelmåttige. Detta är kännetecken både på en frihetsälskande och en upprorisk nation. Skottländarne, fattiga, tappra och oroliga, gåfvo ända till andra hälften af 18 århundradet ett likadant exempel. Sjelfva Engelsmännen, nu den bäst inrättade och härrligaste af Europas nationer, hafva frambragt samma företeelser, tills de för ungefär ett århundrade sedan kommo till borgerlig stadga. Land och folk voro likväl där sedan lång tid före Svenskarne i bildning och samhällighet, och borgerlig samfundsanda höll där sedan århundraden motvigt mot den mäktiga adeln; åtminstone måste denna adel, så klokt han merändels fattade till sig och förde statens styre, uppföra sig med det allvar och den granplagenhet, som äro Saxarne egna, och vågade sällan, såsom den Svenska och Franska, öfva politisk lättsinnighet och utsväfning. Sveriges historia från 9 till 14 århundradets slut liknar det öfriga Europas, undantagande att detta land låg så fjärran från alla andliga och politiska rörelsers medelpunkt; äljest samma företeelser af råhet, samma menniskans strid att vägra och likväl längta efter förfining; samma blodiga uppträden emellan olika dynastier eller emellan medlemmar inom en och samma härrskande familj; folkets kraft sällan tillbakaträngd, emedan fruktan för mäktiga grannar ingenstädesfrån hotade.

År 1397 slöt Kalmareunionen en löslig förbindelse emellan de tre skandinaviska rikena, Sverige, Danmark och Norrige, hvilken man för nordens makt hade önskat fastare. Denna förbindelse, som varade något öfver 100 år och som olyckligtvis ej fann någon härrskare nog stor att med kraft och karaktärsöfverlägsenhet närmare sluta dem till hvarandra, sådde och utvecklade hos folket först det aristokratiska frö, hvarifrån sedan de flästa skakningar uppvuxit. Det än af svaga unionskonungar, än af egna härrskare med konungs eller riksföreståndares namn styrda och ständigt oroliga och missnöjda Sverige ärhöll, under denna tid, grunddragen till sin sednare statsförfattning och folksombudskap.

Adeln spelte under denna tid en stor rol, och mäktiga familjer kastade, af egennytta och genom stämplingar, staten och dess styresmän efter godtycke hit och dit; de trotsiga store vande sig att anse regenten för sin jämlike och tålde denne hällre med namnet riksföreståndare än konung. Främmande förtryck satte åter en man och en konung på tronen. Detta var Gustaf den 1, som styrde Sverige med klokhet, ståndaktighet och rättvisa i nära 40 år. Fäderneslandets trängande nöd och fara uppsatte honom på tronen. Knappt hade hans fordna jämlikar sansat sig efter Stockholmska blodbadet och Kristian Tyranns legotruppars framfart, förrän de redan önskade honom bort. Men han var verksam, klok och återhållsam och bibehöll sig genom folkets kärlek och förtroende, oaktadt många uppror skakade hans regering. Denne store konungs namn lefver också med rätta outplånligt i svenska folkets hjärtan. Han bar en äkta svänsk stämpel, och ännu i dag igenkänner svensken sin slägtskap med honom, och bland allmogen lefver ännu det dunkla medvetandet, att det var han, som återgaf dess fäderneslánd ära, endrägt och makt. Men knappt hade han afträdt från skådeplatsen, så började mellan hans söner den gamla leken, denna gång likväl mera genom familjetvedrägt, än de storas stämplingar. Hans älsta son och efterträdare Erik den 14, en man med stora anlag och häftiga lidelser var ej mäktig att fortsätta fadrens stora verk, emedan han mera leddes af de sednare, än af de förra. Den som ej kunde styra sin

egen ofta till vansinnighet stigande häftighet, kunde ännu mindre styra ett rike, utan han förlorade genom sin broder Johan och hans anhang tron, frihet och lif. Hans efterträdare, Johan, regerade utan aktning, tills slutligen regeringstömmarne föllo i händerna på Gustaf 1:s yngste son, den stränge järnmannen Karl den 9, hvilken ärft de flästa af sin store faders egenskaper och fullkomligast tillägnat sig sin tids bildning. Emellan honom och hans brorsson, Sigismund, konung af Pålen och Sverige, ville de storas gamla stämplingslystnad uppresa sitt hufvud; men stark genom Lutheranismen, den han försvarade mot det Katolska, pålsk-aristokratiska anhanget, och genom folkets kärlek, qväfde han genom svärd och bila alla försök.

Med Karl den 9:s store son Gustaf Adolf, som till sin faders och farfaders kraft och duglighet lade en älskvärd ridderlighet, började för norden ett nytt tidskifte. Han gjorde Svenskarne till sin tids ärorikaste krigare och gaf dem ett förut saknadt verldsnamn. Genom sin älskvärda storhet och det ärans vida fält, som han öppnade för adeln, kunde under honom ingen härrsk- och partilystenhet uppresa sig. Men straxt efter hans död, under Kristinas minderårighet, märkte man, att den manliga hand felades, som kunde tygla de trotsige och uppåtsträfvande; man märkte detta, ehuru i Axel Oxenstjerna en allt genomblickande och sammanhållande man qvarblifvit. Denne store man hade fullt opp att göra både hemma och utomlands, och hans klokhet, återhållsamhet, ståndaktighet och drift upprätthöllo, om ej alltid makten, åtminstone skenet däraf. Men när drottningen blifvit myndig och hennes besynnerliga, ofta genialiska böjelser och det nyckens och ögonblickets känslospel, som kan genomkorsa en ung och snillrik qvinnas barm, mäktigare verkade, än landets ära och välgång; då har Axel Oxenstjerna väl ofta med smärta ärfarit, huru egennyttiga medelmåttors ränker ofta förmådde mera, än klokhet, pligt och fosterlandskärlek. Denna svårighet, hvarmed han måste kämpa och hvaraf hans ädla vilja bands, måste man väl tillskrifva, att Sverige icke, oaktadt all sin vapenära, genom Vestfaliska freden vann någon betydlig styrka eller några väsendtliga fördelar. Man skulle, efter den odöliga Gustaf

Adolfs plan, hafva för alltid stiftat ett stort nordiskt, protestantiskt förbund, med Sverige i spetsen, till motvigt mot den smygande Jesuitismen och till skydd för den evangeliske friheten, som äljest kunde blifva förtryckt i Ungern, Tyskland, Frankrike, ja i sjelfva England. Detta hade varit utförbart och blifvit utfördt, om den unga drottningen hade ärft något af sin faders politiska och religiösa anda. Tiden var den mäst gynnande därtill. Österrike, Spanien, Danmark voro afväpnade; den afunsamma bundsförvanten, Frankrike, var det äfven; ty Frondéoroligheterna började just som freden skulle slutas; tvåtredjedelar af Tyskland var besatt af svenska och tysk-evangeliska härar. Vid fredsslutet blef den evangeliska saken nästan satt i bakgrunden; och Sverige ärhöll ej mera, än ett par obetydliga, ej engång sammahängande, folködda landsträckor, jämte glansen af en förgänglig ära. Ty den evangeliska och svenska saken såldes i Osnabrück. Sveriges ombud voro där Johan Oxénstjerna och Adler Salvius, af hvilka den första var den store Axels son, den andre på sätt och vis hans fosterson. Men denna andre blef snart den förste, dels genom talanger och kunskaper, men än mera genom äregirighet och en smidighet, som tillät den otacksamme att sälla sig till Oxenstjernas fiender och drottningens gunstlingar; hvilket Axel redan måste tåla. Salvius, som redan af naturen var tillgänglig för det oädla, måste oupphörligen skaffa pänningar för det glänsande hofvet i Stockholm och för den furstliga prakt, hvarmed Magnus Gabriel de la Gardie uppträdde i Paris. Frankrike som alltid förstått att uträtta mera genom allt hvad smidighet, list och guld heter, än genom järn, begagnade denna svaghet; äfven de andra furstarne, som önskade någon vinst, märkte snart, huru de diplomatiska skansarne kunde utan storm intagas. Så köpslogs här om ära och länder. Men äfven hemma styrdes nog medelmåttigt, ty huru än drottningen glänste genom snille och kunskaper, fattades henne dock det sunda förstånd och den fasta vilja, som ärfordras för att värdigt kunna regera; hon var en fåfäng slöserska. De stora täflade om skänker, förläningar och gunst; ja några om hennes hand och tronen. Men till deras förtrytelse reste hon till Rom, där den store Gustaf Adolfs

dotter, en varnagel för tiden, antog katolska läran. Mellertid hade hon öfverlämnat spiran åt sitt syskonbarn, Pfalzgrefven Karl Gustaf.

Denna älskvärde konung och lycklige krigare återkallade genom sitt vänliga och ridderliga väsen Gustaf Adolfs, sin morbroders, dagar; men fick ej tid att bota skadorna och afhjälpa missbruken. Hans regering var blott krig, och, sedan han flugit från seger till seger, sjuknade och dog han plötsligen midt under utkastet till nya bragder. Han hade mellertid befästat Sveriges ära och vunnit några sköna landskaper. Så föll han i den fulla kraften af sin lefnad och lämnade tronen åt en omyndig son.

Nu kom åter en lång tid af minderårighet och förmynderskap, där en svag qvinna, änkedrottningen, skulle föra tyglarne. Genast började adelns gamla spel, och några mäktiga familjer ledde förmynderskapets gång och fördelte efter behag sinsemellan ståthållarskaper, äreställen, gods och rikets inkomster. En förskräcklig hushållning med rikets medel, oordning, godtycke och svaghet uppfyllde alla förvaltningens grenar. Lika dålig, som den inre ledningen, var ock den yttre politikens. Endast den glans, som Gustaf Adolf och Karl Gustaf gifvit riket, uppehöll någorlunda dess anseende utomlands. Men det opolitiska krig, hvari det af Frankrike bestuckna regerande partiet inveckIade Sverige, uppenbarade snart den inre oordningen och vanmakten, och den store kurfursten Fredrik Vilhelm af Brandenburg, som måst följa Karl Gustaf till Pålen och hjälpa honom vinna slaktningen vid Warschau, lärde till hela Europas förvåning den hittills obesegrade svenska hären att fly. I detta uselt och olyckligt förda krig lärde ynglingen Karl den 11 att känna sig som man och att tillika känna statens brister och lyten. Med afsigt hade man låtit denne konung uppväxa i okunnighet och håglöshet *), emedan man ej ville behärrskas, utan sjelf

---

*) Det finnes i Sverige en från slägt till slägt öfverflyttad anekdot om Karl den 11:s första regeringsår, den jag här vill meddela. Man hade med afsigt så försummat denne konungs uppfostran, att han vid regeringsanträdet knappt kunde läsa och skrifva, en försummelse, som han sedan genom egen sjelf-

härrska. Men ett ljust förstånd, allvarligt sinne och rastlös verksamhet ärsatte, hvad uppfostran försummat; måhända var det en lycka, att man låtit honom liksom en halfvilde kringlöpa i all sin naturlighet, och att man åtminstone ej förbildat honom; ty snart upptäckte man hos ynglingen verksamhet, karaktärsfasthet, vilja och kraft att sjelf föra regeringstömmarne. De gamla slägterna, som efter Gustaf Adolfs död, ja redan under den ädle Axel Oxenstjernas förvaltning, emot lagens uttryckliga bokstaf delat rikets värdigheter och gods, och som varit i en 50 års besittning därutaf, blefvo förtörnade och förskräckta. Ty Karl beslöt att genomse och afsluta riksräkenskaperna sedan 1630, äfvensom att tillstoppa de inkomstkällor, dem Ludvig den 14:s sluga politik öppnade för så många inflytelserika svenskar, dem han soldade. Ty sedan Bourbonernas underhandlingar och fördrag med Gustaf Adolf emot Pålen, Österrike och Spanien hade den franska politikens tråd här aldrig blifvit afsliten. Denna gyllne tråd hade genom åfvan skildrade förhållanden blifvit ännu fastare lindad. Under minderårigheten och den svaga änkedrottningens och riksrådets styrelse hade denna tråd vuxit till ett blodigt tåg, som omslingade Sveriges härrlighet och ära, och hvilket blott en Karl den elftes starka hand kunde afslita. Konungen hade i kriget, dit detsamma genom rådet inkastat hans ungdom, lärt känna dess fulla betydelse. Han förödmjukade och tillintetgjorde det fran-

---

verksamhet sökte ärsätta. När han såsom myndig började deltaga i rådets öfverläggningar, blef han länge en stum jaman; ty han såg i de medsittande gubbarne sin bardoms och ungdoms ledare. Ändtligen kom ett tillfälle, då han kunde visa riksråden sin sjelfmedvetna viljas kraft. Rådplägningens föremål var obetydligt, men konungen vågade emot rådets mening säga tvänne gånger nej. Då steg rikskansleren, konungens f. d. öfverste uppfostrare (Gouverneur du Prins) opp, tog på sig sin stränga ämbetsmin och sade efter en vidlyftig förklaring: "nu för tredje gången lär väl Ers Maj:t fattat sakens rätta mening." Konungen sprang vid dessa ord opp, lik ett vredgat lejon, fattade eldgaffeln, skakade den för näsan på de högborne härrarne, slog den slutligen i bordet, ropande: "nog begriper jag sakens rätta mening, att jag är konung i Sverige och att J ären mina tjänare." Härrarne förbluffades, underskrefvo det kungliga nej och skildes tyst från hvarandra.

ska partiet i Sverige, och de välska (franska) konstgreppen återstudsade mot hans nordiska allvar. Öfverhufvud kan man säga om alla tre Wittelsbacharne (Karl 10, 11, 12), synnerligast om hans kunnigare och mera bildade son, Karl den 12, att de hade en stor förkärlek för det tyska, och att de af medfödd afsmak höllo det fransyska, som efter deras ätts utgång nära ett århundrade beherrskat Sverige, aflägsnadt från deras seder, hof och politik.

Denna gyllene tråd afslet Karl den 11, men djupare sårade han genom den s. k. reduktionen adelns makt, hvilken satt sig i olaglig besittning af kronogods. Ty rikets lag stadgade uttryckligen, att kronogodsen voro oförytterliga; och på flera riksdagar, isynnerhet ganska allvarsamt under Kristinas sista regeringsår, hade de tre ofrälse stånden fordrat, att rikets gods och inkomster, hvilka genom skänker, förläningar och mångfaldigt slags slöserier blifvit kronan afhända, skulle till henne återfalla, för att lätta de undersåtare, på hvilka skatter och utlagor hufvudsakligast hvilade. För rättvisans skull måste likväl nämnas, att enskilta stämmor bland adeln äfven höjde sig till förfäktande af konungens och folkets rätt. Äfven fann Karl ibland adeln de män, som hjälpte honom att genomdrifva sitt företag. Historien nämner det kungliga rådet Gyllenstjerna såsom den, hvilken först uppgjort planen till detta visserligen svåra och sorgliga jättearbete, en man med så kraftig vilja, att samtida trodde honom öfverlägsen sjelfva konungen; en man så utmärkt genom styrka, skönhet, bildning och qvickhet, att man om honom yttrat detsamma som konung Sauls sångare om Goliats besegrare: "han kunde slå 100 med handen och 1000 med förståndet." År 1680 började Karl ändtligen genomseendet och afslutandet af det gamla syndaregistret. Under Kristinas minderårighet och regering och under Karl 11:s egen långa minderårighet hade nästan alla kronans gods och inkomster blifvit bortskänkta, förlänade, förbytta eller förpantade, och folket därigenom fattigt och betryckt, hvilket likväl utgjorde statens styrka och härens kraft. Oaktadt alla landvinningar, allt anseende hos främmande nationer, som detta århundradets stora konungar förskaffat Sverige, var landet likväl, vid Karl

den 11:s anträde, utan hjälpmedel, utan här, utan kraft. Redan hans fader hade allvarligt påtänkt en stor riksförbättring, men hindrades därifrån genom sina krig och sin alltför tidiga död. Af aristokratiens motparti hviskades till och med, att han dött så tigigt, emedan han velat företaga reduktionen, en hviskning allt för vanlig vid stora mäns plötsliga frånfälle. Karl den 11 och hans man, Gyllenstjerna, började nu med friskt mod sitt hårda verk; men det var knappast begyndt, förrän Gyllenstjerna — dog. Mellertid trädde en djärfvare man och med större förmåga i hans ställe, Klas Flemming. Alla bortskänkta och föryttrade län och kronogods i Sverige och i de äröfrade länderna blefvo återfordrade, stundom med nog sträng efterräkning. Landthären och flottan sattes på en ny och stadigare fot; finanserna ordnades; lagstiftningen förbättrades, allt med en sådan drift, sans och ändamålsenlighet, att Sverige 15 år därefter, vid konungens tidiga död, åter var en mäktig och väl inrättad stat. Allt detta skedde med en sådan egenmäktighet, att konungen hade kunnat regera nästan som en despot; ty han utöfvade sin egenmäktighet med folkets vilja, ty folket förstod att konungen gjorde det nyttiga och nödvändiga, och emedan det gärna såg, att de, som så länge plågat, nu i sin ordning plågades.

Hos Karl den 11 såg man *en sida* af den svenska urkaraktären, nordens stålfasta vilja och enkla allvar; af dess älskvärda lättsinne hade han ingenting. Genom sin bildning eller snarare genom sin icke-bildning liknade han en svensk man af det enkla slaget, ungefär en tapper och enkel bonde. Vill man korteligen teckna honom, så kan man säga: han stod ungefär midt emellan Gustaf Wasa och Karl den 9. Hvad han blef, därför hade han att tacka sin egen sjelfkända och ärfarenhet. Genom sitt umgänge med folk af alla klasser och stånd, genom sina eriksgator kring alla landskaper i den enklaste drägt och med det vanligaste följe, t. ex. af en ridknekt, genom sitt samspråk med och nattqvarter hos bönder, landtpräster och domare hade han genom sina seder blifvit svenska bondens älskling; han blef det dubbelt genom sina riksförbättringar. Ty man hade under det sistförflutna århundradet ingenting mindre

försökt, än att på allmogens och den gamla götiska folkfrihetens bekostnad upprätta en härrisk länsadel i det fattiga Sverige. Man hade till Majt:s förhärrligande och till en afbild af den tyska riksadeln, uppkommit med nya titlar, Grefvar o. s. v. Dessa hade ej blott fått stora kungsgårdar och kronoskogar i förläning, utan äfven de fria bönderna i deras granskap jämte de skatter, som äljest tillfallit kronan; man hade under dem lagt mängden af kronobönder, jämte alla dessas utlagor och dagsverken, hvilka bönder naturligtvis oftare och strängare träffades af dessa småhärrskares spirur, som sväfvade så nära öfver deras hufvud, än af den stora spiran i den kungliga handen, ty dessa baroner hade fått sig en viss öfverhärrskaplighet beviljad inom sina områden. Att, när dylika olagliga och onationella inrättningar afskaffades, bönderna hyllade honom såsom lagens och frihetens återställare, under det adeln kallade honom en tyrann, ligger i sakens egen natur.

Men Karl var blott en despot i det goda och nyttiga och regerade Sverige efter gammal lag och häfd, höll riksdagar på vanligt vis, lät stånden rådslå öfver och bevilja skatter, men nedsatte det s. k. riksrådet till den fot, hvarpå det stått under Karl den 9 och Gustaf Adolf, ja nästan än lägre; dess medlemmar skulle vara hans ministrar och råd, ej hans medregenter. Men att sedan år 1680 allt skedde på riksdagarne efter hans önskan och vink, eller att han alldrig stötte på ett hämmande motstånd, därföre hade han att tacka sitt förstånd och duglighet, men måhända än mera det hat, som adelns öfvermod ådragit sig hos folket. Att adeln åter, den han störtat från höghet och rikedom till ringhet och fattigdom, hatade honom, var ganska naturligt. Många hade väl också rätt till ett slags hat, då hårdhet och obillighet vid reduktionens verkställande stundom kunde läggas konungen till last. Ty vid sådane svåra statsförbättningar är förhållandet detsamma, som vid kirurgiska operationer; att med de skadliga delarne äfven friska till en del måste skäras, att äfven det enskilta måste såras för det helas välfärd. Många familjer ledo visserligen en skriande orättvisa, men vågade man tillskrifva konungen allt detta? Hade ej folket under många riksdagar yrkat på verkställigheten och beslutat det sista

utförandet? Dessa familjers olycka låg i deras fäders synder, hvarföre Konungen rådde lika litet, som sönerna eller sonsönerna. Därföre rådde han visserligen, att han var en kraftfull Konung, ty äljest hade det gamla onda förblifvit obotadt. Karl dog 1697, följd af Europas aktning, sitt folks kärlek, sina grannars fruktan och aristokratiens hat, hvilket fortärfdes på sonen. Efterverlden måste räkna honom bland de förståndigaste och största regenter.

Jag nämnde *aristokratiens hat*, ty detta partihat mot den store Konungen har så mäktigt och aflägset verkat, att Karl den 11 i flera utländska historier målats som en tyrann; och det har så från slägt till slägt fortärfts med adelsblodet, att jag sjelf bland många förståndiga Svenska adelsmän träffat få, som ej vid hans namn rynkat näsan och ropat *tyrann och rackare.*

Hans sons, Karl den 12:s, hjältebana ligger så öppen för hela verldens ögon, att jag i denna korta öfversigt ej behöfver följa honom derpå. I slaktningarnes och segrarnes tummel fingo Svenskarne knappt tid att tänka på honom; först efter Pultavaslaget började man tänka tillbaka, och de missnöjda att längta efter de gyllene tidernas qvinnoregeringar och förmynderskap. Då visade sig redan en reaktion, den krigets olycka än mer förstorade. Den nordiska Akilles, hvilken kämpalusten och den rättvisa förtrytelsen visserligen drifvit för långt, återkom ändtligen hem, sedan han förlorat nästan alla östersjöländerna och djupt sårat sin faders blomstrande rike. Landet var utan flotta, nästan utan här, utan hjälpkällor och syntes därföre omöjligen kunna bestå i den olika striden. Men gynnande omständigheter inträdde, det väldiga svärd, som förlamat landet, syntes åter kunna upprätta det. Så stor var *menniskan* i Konungen, att allt hat, all partilystnad förstummades vid hans ankomst; så stora voro hans mänskliga och krigiska dygder, hans gammalsvenska trofasthet och redlighet, att det af nöd och elände förtryckta folket nästan förgudade honom. Ty sådant är det verkligt storas trollmakt, att menniskorna gärna störta sig i olyckan för detsamma. När verlden trodde honom förlorad och blott värnad af sitt lands klippkuster, gjor-

des stora planer till återställelse, planer, som voro mera än politiska drömmar. Den store kämpen, mot hvilkens ihärdighet, klokhet och lycka Karls häftighet och tapperhet återstudsat, Peter i Ryssland, närmade sig till honom. Ty så stor och ädel var denne barbarkonung, att han måste ägna den dygdige och bragdrike Karl sin aktning, ja sin kärlek. Peter föraktade kung August af Pålen och Saxen; han kunde ej tåla Danskarne, han hade inga andra förstoringsplaner, än de nödvändiga; han önskade blott sitt folks förbindelse med det öfriga bildade Europa; därtill måste han äga haf och hamnar. Lyckligtvis fann Karl en man, sådan han behöfde, hvilken såsom det beslägtade Holstein-Gottorpska husets råd och i dess familjeangelägenheter kom till Sverige, nämligen Baron Görtz, hvilkens hufvud var mäktig af de största och djärfvaste planer och som snart vann stort insteg hos sin nya härre. Fyndig, skicklig, verksam och i döden trogen sin Konung, späjade denne mångsidige och förslagne man kring hela Europa, för att någorstädes kunna utlägga sina fina politiska trådar. Han lade dem så vidt ut, att han därmed ej blott omsnärjde grannstaterna, utan äfven sjelfva Spanien, Frankrike, Italien och England. Både han och Konungen arbetade rastlöst, och Europa betraktade ännu med spänd uppmärksamhet det nordiska läjonet, som blott syntes hvilat sig till ett fruktansvärdare uppstående. Redan var allt öfverenskommet med den store Czaren, som ej blott lofvat Karl en fördelaktig fred, utan äfven verksamt bistånd att åter förskaffa Sverige alla dess länder, med undantag af Ingermanland, Estland och Liffland. Måhända hade Karls svärd ensamt återkämpat det öfriga, blott han blifvit fri från det ryska kriget. Ty denne konung hade gjort det omöjliga möjligt, och det endast genom sitt namn och den hängifvelse och tillförlit, hvarmed detta namn uppfyllde Svenska folket. I ett land, som alldrig varit folkrikt och där ett 17-årigt krig medtagit nationens manliga blomma, förstod han att inom 2 år uppställa en präktig här af 60,000 man, hvarmed han ämnade äröfra Norrige. Detta rof kunde ej slå felt, och, när han ärhållit det, framstod han åter i sin forna glans. Den gamla lömskheten ville det ej. Karl föll framför Fredrikshall

för en Svensk kula, och hans vän och medhjälpare Görtz aflifvades snart därpå, såsom en förrädisk utlänning. Dessa båda stora män kunna billigt anklaga ödet, att de föllo *just då*, när tidpunkten var inne att visa, det de förtjänt att längre få lefva för Sverige. Ty antingen borde Karl den 12 alldrig hafva blifvit född, eller också nu icke mördad. Han föll i mannaålderns blomma, i sitt 36 år; och af det lugn och den ordning, hvarmed han nu beredde och lät Görtz bereda allt; af den planmässighet och det tålamod, hvarmed han lät leda sig af omständigheterna och ej ville med sin jättekraft styra allt; af hans långa och olyckliga ärfarenheter hade man kunnat hoppas, att tiden var inne både för honom och landet att godtgöra sina förvillelser och förbättra det onda. Man unnade ej hans ära denna upprättelse.

Vid den stora och sorgliga hvilopunkten efter Karl d. 12:s död kan man ej undgå att anmärka, huru många stora och utomordentliga härrskare följt på hvarandra i detta land, som af deras verksamhet likväl äga föga mera qvar än — minnets glans. Så ville Sveriges öde och dess egen onda vilja. Gustaf Eriksson, Karl d. 9, Gustaf Adolf, Kristina, de tre Karlarne af huset Wittelsbach — i hvilken historia finner man sådana namn efter hvarandra? och hvar finner man dem så bortryckta midt i deras ålders kraft? Huru såge väl Sverige ut, och hvilken rol på verldsteatern spelte det väl nu, om hvar och en af de tre Wittelsbacharne blifvit 60 år gammal? Dessa frågor gifva mycket att tänka på, isynnerhet för — Svenskarne.

Om Karl den 12:s död gå många sägner. Att han *mördades* vid Fredrikshall var ej blott en saga, det var samtidens tro. Berättelser därom hafva förtplantat sig, och man nämner namn, ställe, dag, kalas, som höllos och där mördarne furstligt emottogos och undfägnades af furstliga personer. Dock! då ingen Svensk vågat upplysa detta nattens dåd, så vågar jag än mindre omtala hvad jag hört om namn, förhållanden o. s. v., hvarigenom ädla, än lefvande slägter djupt skulle kränkas. Om Gustaf den tredje, den äljest till öfverflöd lättsinnige, berättar man ännu, att han alltid hållit de i detta mord invecklade namn aflägsnade från sitt umgänge och sin personliga gunst. Den store Karl, än i dag den äkta Sven-

skens älskling, förvandlas sjelf alltmer bland folket till en sagohjälte, sedan de sista stolta *Karolingarna* — såsom man kallade denne Arturs kämpar — i de sista årtionden utdött och med dem den *lefvande* historien om nordens läjon.

Jag sade: *ingen Svensk har vågat upplysa detta nattens dåd.* Det var och är ännu ett vågstycke att med sanningens fria ord teckna Sveriges sista århundraden, dels emedan familjernas partisinne ännu frodas, dels emedan teckningen försvåras genom adelns olika föreställningssätt om Svensk ära och Svensk frihet. Man genombläddre svenska historien af Bring, som för sina arbeten adlades till Lagerbring, och det skall falla hvar och en i ögonen, huru han med afsigt lämnar mycket outredt, knappt antyder ett annat och förbihalkar många tidskiften och karaktärer, om hvilka han nog *kunnat* uttala sig både klarare och bestämdare. Sveriges nyaste häfdaforskare, Geijer, söker alltid med oförfärad redlighet sanningen; han har först belyst karaktärer och händelser, som tillförene antingen voro icke eller ock falskt belysta, och han har isynnerhet gifvit Karl Knutson Bonde, Sturarne och de partier, som i deras dagar skakade riket, Karl den 9, Kristina, Axel Oxenstjerna deras historiska rätt; men mycket kinkigare blir 18:de århundradets historia att teckna, där personer och händelser ligga de lefvandes minne och intresse så nära.

Efter Karls död satte mördarpartiet kronan på hans yngre syster, som dock snart öfverflyttade den på landtgrefven Fredrik af Hessen, sin gemål. Efter hittills gällande lag och efter Karls önskan skulle hans äldre och mera älskade systers son, Härrtigen af Holstein-Gottorp, blifvit efterträdare. Men partiet fruktade i honom antingen en kraftig härrskare eller en hämnare af sin morbroder. Måhända ville det ock därigenom, att det förbigick arfrätten, bevisa sin äröfrade frihet, hvaröfver det jublade kring hela landet. Historien, som dock förr eller sednare uppdagar nattens dolska dåd, har redan gjort sannolikt, att den nedriga Ulrika och hennes gemål voro medsvurne mot den store Karls lif. De blefvo nu tomma figuranter, ty en den härrsklystnaste och egennyttigaste aristokrati ryckte nu makten till sig och uppref alla de sår, dem endast den starka

hand, som slagit dem, hade varit mäktig att bota. Nu var ej mer att tänka på någon lycklig och ärorik fred, ty med hjälten föll den sista kraften, och kabalen intog svärdets ställe; äfvenledes voro med honom alla förbund och vänskapsförhållanden, som kunnat stödja riket, borta, ty Sverige hade nu blott lefvat för Europa i hans enda namn. Det framstod nu i hela sin nakenhet, — försvagadt, plundradt, partideladt och blottadt på all storhet och ära. Så skingrade, bortskänkte, sålde man landets heligaste fördelar och förlorade, jämte en del af Finland, alla länder på andra sidan Östersjön, till- och med stycken af Gustaf Adolfs eröfringar i Tyskland. Ty man hade hemma större och vigtigare bekymmer; till dem skyndade man.

Det första, som partiet gjorde, var återställandet af den s. k. svenska friheten och fördömmandet af envåldet, hvarvid det länge återhållna hatet gaf sig luft i förbannelser öfver de två sista stora Konungarnas minnen. Detta parti var uteslutande aristokratiskt och adeligt. Folket begret ännu länge sin Konung, som åstadkommit det så mycket lidande och som gjutit så mycket svenskt blod på främmande jord. Ty Karl var till själ och hjärta Svensk, och det svenska namnet hade genom honom åter genljudat kring verlden; och det älskar detta folk. Dessa härrar, som nu kallade sig rikets härrar, rikets och Konungens råd, och som ej förde annat på tungan, än frihet, laglighet, fäderneslaud, delade nu på det skändligaste landets makt och äreställen sinsemellan och kommo folket att snart önska det konungavälde åter, som man uttydt såsom källan till all olycka. Nu var makten uteslutande hos adeln; den bestämde allt på de nästföljande riksdagarne och blottställde sig strax genom det dummaste öfvermod för samtidens och efterverldens dom. All makt och statsförvaltning blef adelns, dess blefvo de stora företrädesrättigheter, hvilka till skriande hån mot medstånden uppsattes, underskrefvos och beseglades, då de andras rättigheter däremot skulle få gälla genom en dunkel häfd, som lätt kunde efter behag tydas. Blott prästerna förstodo att förvandla sin häfd till skriftligt. Man ser, huru allt — *utom de klingande namnen* — var beräknadt för adelståndet; man ser det bäst, om man genombläddrar riksdagsak-

terna från 1720—1772, där aristokratiskt högmod ofta på det oförskämdaste uttalar sig mot de ofrälse stånden. Jag anför blott en riksdagsanekdot, som är mig karaktäristisk och påminner om de lagar, man vågat stifta under Karl den 11:s minderårighet. En adelsman föreslog, att dödsstraff skulle stadgas för en sådan vederstyggelse, som om en bonde vågade lägra en adelig qvinna. När förslaget kom till bönderna, yttrade deras talman, bonden Håkanson från Blekingé: "han hade ingenting däremot, man hade tagit saken alltför lindrigt, och man borde i stället för *vederstyggelse* säga *sodomiteri*" *). Denna läxa kände adeln så skarpt, att förslaget förföll.

Men hvarifrån detta borgarnes och böndernas föraktiga tålamod? Hvart hade *deras* barnbarn tagit vägen, som hyllade Karl den 11 såsom befriare och återställare? Hvar voro Karl den 12:s kämpar, då list och öfvermod vågade sig så fram? O, de flästa sofvo med honom under jordens gröna täcke, de öfriga slumrade i skuggan af de lagrar, dem de planterat och vattnat med sitt blod; de drömde där en förvirrad dröm om stora kämpadater och äreminnen; de hvilade ut sina af sår och ärr betäckta lemmar. Sverige var kraftlöst, folködadt. Sådant visar alla tiders historie; efter stora kraftyttringar och utomordentliga män inträder nästan alltid genom en eller två människoåldrar något, som man kunde kalla sömn eller dröm. Så var det 60 år efter Kolumbus, Luther, Karl den 5 och efter denna tids i krig, vettenskap och konst stora män; så i England en människoålder efter Baaden, Cromwell och Milton; och vi Tyskar efter 1815?

Då adeln hade en sådan öfvervigt, då de ofrälse voro missnöjda, då författningen var så usel, att den, om ej en Konung utgjorde den lifvande principen, egäntligen innebar en slags krafternas stillestånd, måste de styrande hafva varit utomordentliga människor, om de kunnat styra väl. Den lagstiftande, domare och verkställande makten — allt var genom innehafvandet

---

*) Den sarkastiska bonden (hans son är nu landshöfding i Blekinge) sade leende: *det var något nytt, jag har ej vetat, att fröknarne äro fän.*

af de högsta ämbetena och genom förläningsrätten af de lägre i adelns händer; och Konungen hade knappt betydelsen af en riksrådets president, han var endast en skugga, endast sigillet på de maktägandes beslut. Men alla uppåtsträfvare bland den talrika adeln kunde ej få härraka, ej vinna indräktiga ämbeten, ej få sådane poster, där främmande hofs skänker och årspenningar utfällo; det fanns missnöjda bland adeln och borgarne, ehuru den härrskande aristokratien hade nog klokhet att upptaga bland sig de utmärktare och djärfvare af ofrälse stånden; det fanns slutligen två partier, som stridde om väldet. En klokare och djärfvare Konung hade kunnat nyttja denna partiställning att redan få år efter Karl d. 12:s död återställa den förbannade konungamakten. Men Sverige ägde ej sådana konungar under de första 50 åren efter dennes död. Fredrik af Hessen var ej driftig och härrsklysten, utan, vällustig och lat, fann han sig bäst att utan fara fördrifva sitt ärelösa skuggvälde med frillor, förströelser och jagt. Adolf Fredrik, hans efterträdare, var en man utan karaktär och kraft, den hans gemål Lovisa, hvilken ägde medvetande af att vara Fredrik den stores syster, ej engång kunde uppägga till djärfhet; och det enda försök, som 1756 af honom gjordes till konungamaktens återställande, misslyckades, och deltagarne däri betalte försöket med lif eller landsflykt.

Obilligt skulle man påstå, att den öppnade täflingsbanan ej frambragte bland de härrskande många dugliga och ädla män, många talanger, som äljest ej sett dagen. Sverige hade bland så många oroliga, äregiriga och låga själar äfven många ädla, tappra, obestickliga; men, ty värr! voro sakerna så inrättade, att hvarken folkets dygd eller regeringens kraft kunde riktigt verka för det goda. Ty så ilsken var partiernas strid, att, hvilka som också härrskade, deras motståndare likväl voro nog mäktiga att hämma statsbjulens gång; så blindt var partiagget, att det bästa och nyttigaste förstördes, blott emedan de för ögonblicket härrskande ej beslutat och verkställt detsamma. Om ock ett och annat godt blef infördt, så skedde dock det mästa efter parti-ingifvelser och var mera båtande för det enskilta än allmänna, mer glänsande än nyttigt. Dessa båda partier,

som under den femtiåra s. k. frihetstiden växelvis spelte hufvudrolen, äro bekanta under namn af Hattar och Mössor, eller det franska och ryska partiet. Men vid alla partier är det ofta svårt att draga en så skarp gränslinie, att de ej stundom falla i hvarandra, eller att anvisa de handlande personerna deras rätta plats emellan dem båda eller uti hvardera. Ty det är så vanligt, att namn qvarstå, medan åsigter och afsigter förändras; många karaktärer vackla, andra stå fastare, många söka djärft att bibehålla sig af sig sjelfva, tills de genom nöd eller fördel sälla sig till ettdera partiet.

Hattar kallades, som sagdt, äfven det franska partiet; *Mössor* äfven det ryska, sedan äfven det engelskt-ryska. Ingenting ådagalägger bättre den utöfvande maktens vanmakt och splittring, som den sjelfviska aristokratien ingöt i allt, än de båda under denna tiderymd lättsinnigt började och ärolöst utförda krigen. Det första var det finska 1741—1743, i hvilket en hel armé utan strid sträckte vapen och genom hvilket ett nytt stycke af detta sköna land förlorades. I det andra, det pommerska, åstadkommet genom franska pänningar, spelte Svenskarne, som hittills ägt i Tyskland ett visst anseende, en den ömkligaste rol inför hela Europa. Ty i båda krigen fanns intet ändamål, ehuru man i det första åtminstone drog i fält mot en gammal arffiende. Hvad den ena ville, ville ej den andra; befäl och planer växlade efter slumpen eller egennyttans nyck. Ehuru det sista kriget förts med franska hjälpmedel, alstrade det dock nya skulder, hvilka gåfvo partierna ett rikligt ämne till inbördes beskyllningar och strider, så att kabaler, tvedrägt och hämndlystnad rasade värre dag för dag. En sådan förvirring i alla förvaltningens grenar, folkets däraf häiflytande missnöje och oro uppnådde sin höjd på och efter riksdagen 1765. I statsförfattningen låg intet medel att förena de tvistande, att tygla de obändige; ty konungamakten var blott en skugga, från hvilken man på hvarje riksdag, isynnerhet efter det 1756 misslyckade, Brahes och Horns lif kostande, försöket att återställa densamma, aftvungit ständigt flera rättigheter. Så stodo sakerna, att Konungens kraftyttringar gjorde honom misstänkt, att hans mildhet gjorde honom mindre aktad. Slutligen var han blott en

docka på en plats, den man ej vågade för folkets skull lämna obesatt, men som blott ägde betydelse vid namnunderskrifter. Därtill kom, att Adolf Fredrik hvarken ägde djärfhet eller fasthet. Men slutligen förvirrades rikets angelägenheter till den grad; så vacklande och lösliga blefvo dess förhållanden till främmande makter; så öfvermodigt uppvuxo ohörsamhetens, egennyttans och partiilskans hydrahufvuden; så klart insågs omöjligheten af att styrelsen kunde fortvara under sådane sönderslitningar af statskroppen — att till och med den svage Konungen mot slutet af sina dagar nedlade regeringen. Det syntes, som om något nytt måste uppstå; folket längtade efter en annan sakernas ordning och skörden var mogen för en stark och skicklig hand. Adolf Fredrik dog; hans son Gustaf besteg tronen och utan strid och blodsutgjutelse tillvägabragte han den berömda statshvälfningen af 1772.

Gustaf den tredje.

1772 års statshvälfning bröt aristokratiens makt och lade den åter, såsom tillbörligt, i konungens hand. Dock var Gustaf nog klok att skona fördemarne; han visste, att hans snille ändå skulle kunna leda tingen efter behag, han behöll det s. k. riksrådet, som dock var af honom beroende, som, enligt ordalagen, skulle *råda, men ej regera.* Han samlade dit båda partiernas bästa hufvuden.

Denna statshvälfnings förberedelse och utförande äro af samtida och närvarande väl beskrifven, och konungen som verkställde den, i blomman af sin ålder, 26 år gammal, är lika berömvärd för sin klokhet *under* striden, som för sin hofsamhet och mildhet *efter* segern. Skörden var visserligen mogen, men den behöfde icke dästo mindre en djärf och skicklig mäjares hand. Det stod så till, att de båda om väldet kämpande partierna ej hade nog makt att sätta statsmachinen i stark rörelse, men väl att hämma och återhålla den. Det förhöll sig verkligen så med de fyra ståndens besynnerliga sammansättning och skall väl framdeles ofta så förhålla sig, att en slug konung ej blott skall kunna hålla dem i en oafgörande balans, utan äfven, efter sina fördelar, lätteligen låta den ena sidan väga ned. Ända till år 1760 var öfvervigten så synbarligen hos adeln, att, hvilka af dess partier, som än härrskade, de öfriga stånden likväl lätt höllos i tygeln. Detta hade nu ändrat sig. Bondeståndet, som genom Karl den 12:s många fälttåg mycket fösvagats, hade efter 40 år återkommit till ett visst välstånd och en viss sjelfkänsla; bonden började nu uppträda med mera kraft, och ordet *svensk man* fick hos honom åter sin betydelse, hvarigenom det ock i sjelfva verket mera betyder än *Riddersman.* Bonde- och borgareståndet började nu att få mera vigt och gåfvo en företagsam och älskvärd konung tillfälle att återställa gammal ära och gamla tider. Också var adeln ej ovetande om dessa stånds styrka och sinnesstämning och såg sig tvungen att både inför folket hålla sig inom vördnadens skranker mot en klok

och förslktig konung, som ej blottade någon svag sida. Partihufvudmännen voro genom ränker och långlig verldserfarenhet nog slipade och skarpsynte att genomskåda konungens böjelser och syften, och att han ej blott ville hålla spiran såsom en gyllene käpp i sin hand; men de hoppades att kunna hålla honom stången, ja att kufva och att på samma gång beröfva honom folkets förtroende och aktning, samt sålunda göra hans djärfhet för det tillkommande försagd. Verkligen var också Gustafs spel ej så lätt. De innehade alla äreställen och ämbeten, hade flottan och krigshären under sitt befäl och uppträdde med härrskares åtbörder, hvilket lätt kan nedfälla en yngling. Hans härrsklystnad och smidighet kände de; men de flästa tilltrodde honom ej nog mod att våga spinna af några enstaka trådar ett nät, som kunde fånga dem allesamman. Men han, som låtsade böjelse blott för nöjen och förströelser, var förslagnare och djärfvare, än de trodde; han grep sitt verk an med kungligt mod, lyckan förde honom igenom till en blodlös seger, hvarigenom han förtjänte en svensk och europeisk triumf.

Gustaf visade straxt, att han var vuxen att styra. Liflig, verksam och glad bragte han snart i alla förvaltningens grenar ett nytt lif och visste att välja sådane män, som främjade hans göromål. Däribland voro främst finanserna, som under de sista riksdagarne åstadkommit så många bryderier. Gustaf fann därtill en medhjälpare i Westerman, som snart adlades till Liljecrantz, en man, som redan på riksdagarne haft en afgörande stämma i pänningefrågor; och efter få år var finansernas kaos i ordning. På så sätt vann Gustaf under de första 10 åren af sin regering en större kärlek bland folket, än någon svensk konung på lång tid haft; också hade man ej, sedan Karl den 12:s död, haft någon konung, som kunde tala till dem på det älskade modersmålet. Gustaf blef Europas gunstling och svenskarnes älskling. Detta uppenbarade sig på riksdagen 1778, då allt, hvad han föreslog, med jubel emottogs och bifölls.

Några år efter denna riksdag gjorde han sin bekanta resa till Petersburg och det södra Europa. Efter denna tid öfvergaf honom lyckan mer och mer. Sam-

ma folk, som nyss förgudat honom, blef nu ljummare, strängare, misstrosammare emot honom, belurade hans minsta fel och vanor, tadlade både hans oloffiga och loffiga nöjen, misstänkte hans uppenbaraste steg och räknade honom till last äfven sådant, som ej ligger inom menniskors makt. Kortligen: detta folk visade sig genom de täta statshvälfningarne hafva blifvit ett lättsinnigt, föränderligt och oroligt folk. Nu hette den tyrann, som nyss kallats befriare, den despot, som nyss hette fäderneslandets fader *); nu hade det äljest älskvärda blifvit liderligt, det lättsinniga afskyvärdt; ja afund och agg blandade sig i hans enskiltaste nöjen och hviskade om främmande vällustér och italienska skändligheter. Dessa förebråelser syntes mången för hårda, isynnerhet mot en konung, som dock med sina svagheter stod öppen för folket och som ständigt förstod att med gladt och älskvärdt behag visa sig i alla lifvets glänsande sidor, äfven där dessa sidor blott voro ytans. Och hvad rådde väl konungen för sin smak för det utländska, det sydliga? Det var hela den nordiska tidsålderns sjukdom; han var så uppfostrad och hade i sådane gestalter sett sin omgifning, sina samtida. Ty apor af främmande seder och språk, föraktare eller misskännare af det fosterländska voro hans härrar och folk likaväl, som han. Den främmande kräftan började strax efter den store Karls död att tära på detta ädla folk, ty han höll det gamla, det svenska i ära, så länge han lefde.

Jag vill just ej säga, att det egäntligen var folket, som så tadlade och dömde; men folket lät leda och förleda sig af dem, som ej kunde glömma den 24 Aug. 1772; det började bli likgiltigare emot sin älskling, det hade så länge beundrat hans storheter, att det med skadeglädje sökte utleta hans brister. Man fann nu i Gustafs förvaltning, seder och vanor åtskilligt klandervärdt och man lade på hans skullror, såsom de där kunde bära allt, sjelfva olyckan från himlen — några missväxtår. Sven-

*) Sådane toner klinga ännu från min barndoms dagar i den gråhåriges öra. Det påminner mig väl och ställer fram för mig de glada dragen af 1780; huru min fader plägade i hvarje glädtigt lag slå takt på bordet till den omtyckta revolutionsvisan. *"Gustafs skål, den bäste kung, som norden äger,"* och huru dansen alltid måste med *"Gustafs skål"* begynnas.

skarne hade skolat, sade mig engång en ädel man, offra honom, liksom hedningarne, deras fäder, slaktade några af sina konungar till försoningsoffer åt vredgade Gudar under misväxtår och päst. Dock syntes denne konung vara dem sänd af himlen, för att göra deras lif gladt. Ty hvem gaf, som han, tingen en sådan glans, hvilken dock behagar detta folk? Han var lätt, älskvärd, vänlig, qvick, vältalig, älskade nöjen och fäster, ärade vettenskaper och konster, dem han sjelf öfvade; han var en förträfflig sällskapsman, visste att bringa alla förtjänster i dagen, skona alla svagheter, smickra alla fåfängor. Men hvad som folket älskade och ursäktade hos sig och andra, hatade och fördömde det hos honom. Dessutom regerade denne konung med verksamhet och mildhet. Han hade ordnat finanserna, skapat en flotta, främjat handel, åkerbruk och allt nyttigt och skönt; och om han här och där slösade något litet, så var det för konster och nöjen, hvaruti han lät hela folket deltaga och hvarpå han äfven ville grunda den svenska äran. Åtminstone församlade han omkring sig och drog inom den genialiska solkretsen af sitt majestät allt hvad skönt, älskvärdt, snillrikt och förtjänsfullt var; han gjorde det kungligt. Kortligen: var Gustaf lättsinnig, så var han dock ej lättsinnigare än sitt folk. Äfven det måste tilläggas: hans milda hjärta var lika högt öfver mängdens, som hans ljusa hufvud det var. Ty män och qvinnor, dem han öfverhopat med välgärningar, ära och älskvärd nedlåtenhet, söndersleto och skändade hans namn. Visserligen klingade orden: *rätt och frihet;* men hvarföre? — det har tiden visat. Genom författningens brister utvidgade Gustaf sin makt; det hade man också ej kunnat hindra, ty han härrskade med den klokares naturrätt. Hvarje stor människa, som ställes på en sådan post, skall nästan alltid, under hvilken författning som hälst, synas härrska despotiskt. Och föddes alla konungar till stora människor, så vore despotismen en ej så dålig författning, emedan under sådane härrskare den enda äkta aristokratien, de bästas, tillika uppstår. Men att man kallade Gustaf en tyrann, en frihetshatare och sökte svärta honom såsom sådan, det skall ingen historia kunna förlåta den blinda ilskan hos det genom honom störtade partiet.

Folket hade emellertid blifvit kallare mot Gustaf, till följe af hans fienders förtal rörande den italienska resan, hungersåren och det kära brännvinet, som han genom monopolium fördyrat. På riksdagen 1786 märkte konungen först, att hans gunst hos folket var så fallen, att aristokratien åter kunde uppresa sitt hufvud och bilda en opposition. Den hade en klok, fin, vältalig man, en gammal mössornas hufvudman, Axel v. Fersen i spetsen, hvilken åtminstone utlade många trådar, som skulle förvirra Gustafs väfnader. Det säges, att denna riksdag lade grund till det påföljande finska kriget. Några bland hans vänner skola hafva föreslagit konungen att börja ett krig med Ryssland, för att sysselsätta de missnöjde eller för att finna bättre tillfälle att tygla dem. Det vare sig härmed huru som hälst; Gustaf hade i sitt förstånd, sin skicklighet, sin vältalighet och i sin femtonåriga förvaltning styrka nog att motstå de härrsklystne magnaterna. Men äregirigheten att spela en krigisk rol och att uppfriska vasanamnet äfven bland främmande folk; hoppet, ja måhända ett verkligt löfte om andra makters hjälp, hvilka afundsamt belurade Katarinas illistiga planer; alltså omständigheternas gunst och den en svensk konung värdiga känslan att afskudda beroendet af Ryssland, att sönderslita dess hemliga stämplingar med undersåtarne och att återställa fäderneslandets östra gränser — voro tillräckliga bestämningsgrunder för detta krig; och hos en sådan karaktär, som Gustafs, behöfver man ej söka några andra.

Men Gustaf hade denna gång, med allt sitt snille, missräknat sig. Han bevisade strax, att han ej förstod krigets yrke, ehuru strax därpå, att han snart kunde lära det. Han bevisade ock, att han ej nog kände den svenska adeln; äljest hade han ej gifvit den tid att besinna sig och använda lagens bokstaf mot både konung och fädernesland. Konungen hade i 1772 års författning låtit stå qvar den farliga satsen, att han ej utan ständernes bifall fick börja något anfallskrig. Gustaf försummade här ögonblickets gunst och använde ej sin vanliga skyndsamhet och beslutsamhet. Han förspillde en dyrbar tid i det han väntade på tillfälle att *synas* angripen af Ryssarne. Så låg han tre veckor overksam

vid gränsen, då han kunnat öfverraska de tomma fästningarne Fredrikshamn och Viborg, kunnat tåga till Petersburg och därifrån till Liffland, måhända taga och förstöra Kronstadt jämte flottans förråder, skaffa sin här kläder, föda, pänningar och hjälpmedel till ännu ett fälttåg och därigenom förlama Ryssarnes styrka och ingifva sina krigare mod och tillförlit. Men han förstod ej, att i det plötsliga, i det vanliga människor öfverraskande ligger den stora hemligheten till en fälthärres lycka. Ryssarne fingo tid att afvärja den första nöden; det öfriga gjorde för dem det svenska befälet. Hade konungen strax visat det allvar, som en fälthärre måste visa, hade han visat den stränga hållningen och bilden af en gammal Wasa, så hade han säkert ingifvit soldaterna stolthet och förtroende och förtagit de upproriske tillfälle och mod att verka fördärfligt.

Här, vid gränsen till fiendens land, reste sig det lömska agget hos Gustafs fiender; här blef hans undergång, åtminstone hans vanära besluten; här förglömdes ära, krigstukt, fädernesland och såldes åt arffienden, blott för att tillfredsställa det personliga hämndbegäret hos adeln. Ty hvem kan bättre yttra sig öfver officerares uppror i stridens ögonblick, då de ej *kunna* öfvergifva konungen, utan att tillika öfvergifva fäderneslandet! Ty trodde dessa män, att kriget var lagvidrigt och att de sjelfva således ej voro pligtige att lyda, så hade de bort lämna sina poster vid aftågandet och ej göra uppror, när striden var för hand. Oaktadt alla sköna ord och förgyllningar drefvos de af ingen ädlare grund än — *partiilska*, som hällre såg fäderneslandet *litet*, än konungen *stor!* I deras ärender gingo bud till och ifrån Petersburg, till och ifrån Sverige och Finland. Ja, så himmelskriande gudlös var det upproriska partiets och dess anhängares hätskhet, att — medan kriget varade — stora adliga sällskaper samlade sig och höllo *glädjekalas* så väl i Stockholm, som i landsorterna, när underrättelser inlupo om svenska förluster, och att de buro *sorg*, när rykten om Ryssarnes nederlag anlände!!! Gustaf visste allt och lät dem vid sina tillfällen förstå det. Men antingen hade han från början ej skolat orea

detta getingbo eller ock visa en min, som sade: *om' j ej viljen älska, så lärer att frukta* *).

Men Gustaf hade i lägret vid ryska gränsen ej blott försummat tiden, utan verkligen med obegriplig lättsinnig-

*) Åtskilligt af det redan berättade och af hvad, som kommer att berättas, bär prägeln af något efterhand samladt, anekdotartadt. Så är ock förhållandet. Jag har tillbragt många år bland sådane, som dels lefvat dels handlat med under åren 1780—1810; jag har genom dem samlat och upptecknat. För mycket, som dessa blad innehålla, skulle jag kunna, om det passade sig, nämna värdiga, ännu lefvande sagesmän, men bland döda vill jag nämna tre, som redan skola gälla såsom giltiga vittnen. De lefvande, som då för tiden umgingos med mig och med dem, veta, att jag under en tid, då hjärta och lycka voro beträngda, njutit dessa mäns vänskap både i Sverige och Tyskland. De voro Grefve Filip Schwerin, svensk Generalmajor, på Husby i Östergötland; Moritz von Dyke, svensk Generalmajor, på Losensitz på ön Rügen; Buslav von Platen, svensk Amiral.

Grefve Filip Schwerin af huset Spantekow i Vorpommern var på engång svensk och preussisk undersåte, hade som yngling varit i preussisk tjänst, och Fredrik den store hade ogärna gifvit honom afsked, då hans faders, svenska riksrådet Grefve Schwerins, död kallade honom till Sverige. I finska kriget var han öfverste vid smålänska regementet; ingen beundrare af Gustaf den tredje, men ännu mindre en svensk förrädare. Efter Gustafs död trädde han ur statens tjänst och lefde, oberoende, af sin stora förmögenhet, om sommaren på sina gods, om vintern i Stockholm.

Dyke hade, såsom husaröfverste, i finska kriget merändels anfört förposterna af det lätta rytteriet, ännu en 7:åriga krigets fosterson, en man, som hade att tacka sin egen duglighet för hvad han var. En domänförpaktares son på ön Rügen, hade han först tjänt hos Fransoserna i Elsass i regementet *Royal suèdois* och var i 7:åriga kriget löjtnant vid samma husarregemente (sedan det s. k. Mörnerska), i hvilket Blücher stod såsom kadett. På ålderdomen (blef 86 år gammal) lefde han i sin hembygd på sitt riddargods Losensitz på halfön Zudar, en bild af en kristlig husfader och adlig patriark, den bästa adelsman på sin ö.

Grefve Platen, svensk amiral, son af den i finska kriget berömde fältmarskalk Platen, hade såsom gosse flytt från sina föräldrar, emedan han ej ville blifva page vid Gustafs hof; han hade vid mexikanska kusterna under Flibustiererna lärt skeppshandtverket och hade sedermera blifvit sjöofficer hemma. Han var en enkel, kraftig man, hvad engelsmannen kallar *a good tar*, en järnkaraktär, full af förstånd, enkelhet och ihärdighet, en nästan amerikansk republikan i detta ords bästa mening. Sverige skall länge veta att berätta om hans verksamhet.

het lekt bort den. Han, den eljest så kloke och skicklige, som så ofta fångat de äldsta räfvarne i deras egna underjordiska irrgångar, betänkte ej, hvilken rol han här, om också ej i öfverensstämmelse med sitt hjerta, ovillkorligen måste spela. Väl förstod den vältalige och snillrike att, när nöden fordrade, uppkalla Gustafvers och Karlars skuggor bland de lefvande; väl hade natur och konst förlänat honom stämma, åtbörder och skönhet för att kraftigt tala till sina bönder och soldater; men i stället att spela krigarens rol eller åtminstone att antaga de yttre åtbörderna af en sådan, spelte han bland män, som väntade nordisk kraft och nordiska bragder, verkligen blott rolen af en — skådespelare. Han, som bort — då så många bland adeln hyste en illvillig sinnesstämning och då tärningen var kastad till den afgörande vändpunkten af ett blodigt krig — taga på sig Karl den 12:s råck och sporrar och så framträda bland sina Svenskar och Finnar, visade sig nu till häst bland dem, som skulle aflossa det 18 århundradets kanoner, klädd lik en tornerriddare till en lansbrytning på lek — i brokig burgundisk sidentröja, med fladdrande mångfärgad fjäderbuske, i skor med röda band, eller till och med lik en Neronisk efterapare af Mimers och Sångares lustiga teatraliska föreställningar. Och han hade verkligen med sig sångare, histrioner, skalder; i lägret uppfördes sång- och teater-stycken, och många bland hans glada och tappra följeslagare voro på engång kämpar med penna och svärd. Det var verkligen kung Artur med sina 12 i lägret, och alla bestyrkte sedermera, att de voro värdiga både att emottaga och gifva sår.

Men allting har sin tid och sitt ställe. Svensken älskar skämt och lustigheter, men detta sätt att uppträda förekom dock de gråskäggiga soldaterne alltför opassande. Så blef det möjligt för de dolska förrädarne att genomdrifva sitt spel. Detta konungens sätt smittade äfven de allvarsamme och stridslystne. När de sågo, att han ej hvarje minut fasthöll i sitt sinne och i sina åtbörder den enda stora tanken: *Katharina och Petersburg*, så skämtade de med, och, sorgligt nog, blef det kungliga lägret ett verkligt lustläger. Det kan ej ur-

säkta konungen, att han i alla sina upptåg visade en honom medfödd älskvärdhet. Vi vilja blott gifva ett enda exempel på sådane upptåg. Tidigt en morgon, då konungen nära Helsingborn red genom förposterna, såg han på en nära kulle ett brokigt hvimmel af menniskor, boskap och getter, och hörde tillika en skärande musik af de mest disharmoniska instrumenter. Då det var i grannskapet af skärgårdsflottan, så föll hans tanke strax på den tappre och lustige öfverste Stedingk, hvilken alla qvicka och äfven bitande infall och matrosupptåger voro tillåtna, för hans glada lynnes skull. Konungen ropade då till sitt följe: "det är säkert Stedingk, som är framme igen, vi vilja se, hvad han har för sig." Han galopperade dit och hvad såg han? — en båck med svärdsordens kommendörkors om halsen, omgifven af Stedingk och hans adjutanter, äfvensom af mycken boskap, hvarjämte den gräsligaste musik uppstämdes. Förundrad öfver detta skämt, frågade konungen: hvad det var? "E. M.", svarade öfversten, "det är något ganska vanligt; jag har utnämt denna båck till kommendör af svärdsorden och upphöjt honom till oxes rang, men med båckstraktamente. Vi fira hans befordringsfest. Konungen log och red sin väg. Stedingk alluderade därmed på sig sjelf och bekom efter några dagar en öfverstes fulla aflöning, hvilken förut ej medföljt titeln.

När konungen slutligen skulle sätta sig i rörelse, blef han på engång stillastående; öfverstarne förklarade, att de ej kunde såsom svenska ädlingar bryta mot rikets grundlagar, om ock konungen för sin del bröt dem; de slöto det s. k. *Anjalaförbundet*, och bådo Katharina, som garanterat Sveriges gamla författning, hjelpa dem och deras fäderneslaud emot envåldsinkräktarn. Det var naturligt, att hon, som genom deras lydnad kunde hafva blifvit försatt i stor nöd, gärna lyssnade till dessa andraganden. Så väl om sjelfva sammansvärjningen som om upphofsmännens planer för framtiden gingo många sägner; några skola hafva rådslagit om att göra Finland till ett oafhängigt storfurstendöme under ryskt beskydd. Hvilken oafhängighet!!! Så förhandlade dessa soldater, liksom utgjorde de en statsmakt, med kejsarinnan, och afslöto till och med ett vapenstillestånd.

Gustaf, som velat öfverraska, blef i stället öfverraskad. Nu såg han, att han lekt på en volkan och hvad han lekt bort; densamme, som drömt om intåg i Petersburg och Kronstadt, såg sig hotad med hån och undergång. Men nöden väckte också det sofvande lejonet, och med faran växte hans mod. Ty ej blott detta års (1788) finska fälttåg gick förloradt, utan i vester utbröt en ny olycka. De af Ryssarne uppäggade Danskarne föllo lejonet i hälarne och rustade sig att från sydvestra gränsen angripa Sverige både till lands och sjös. Men Gustaf fördubblade ock sin kraft. Först sände han allt krigsfolk, som var till hands i Stockholm och landsorterna, till det af Danskarne hotade Göteborg; därpå genomreste han sjelf landet, för att uppbåda sina bönder till fäderneslandets försvar. Så besökte han det för svenska friheten heliga Dalarne, tilltalade bönderna i Mora och Tuna, liksom Engelbrecht och Gustaf Wasa engång gjort; de samlade sina skaror omkring konungen och drogo strax mot söder. Så genomflög han äfven Vestmanland och Värmland och anlände till Göteborg, då den 15,000 man starka danska hären nalkades genom Bohus och Dalsland under Prins Karls af Hessen befäl. Här rustade, förberedde och uppmuntrade han allt till det djerfvaste försvar, och beväpnade borgare och bönder slöto sig till honom. Snart stodo 5000—6000 man med laddade kanoner på vallarne. Dock blef nöden från denna sida om några veckor slut, ty kabinetterna i London och Berlin började föra ett sådant språk i Köpenhamn, att ett vapenstillestånd slöts med Danmark i Okt. detta år, hvilket om våren 1789 förvandlades till en fred, som återställde allt på gamla foten emellan båda rikena.

Men Gustaf hade derföre ingen ro. Det gällde nu att vara konung eller emottaga befallningar af de stora: han stod emellan seger och nesa. Han hade utan fråga sårat lämningarne af en gammal författning, som nu var nära att störta honom, och den han lätt vid 1772 års hvälfning kunnat lämpa efter sitt behag; konungen hade sårat författningens *bokstaf*, det upproriska hefälet dess *anda*; det hade under brinnande krig velat förråda åt den gamla arffienden både konungens och fäderneslandets säkerhet och ära. Svenska folket, som efter

1785 blifvit liknöjdt, efter 1786 missnöjdt; och som måhända ej billigat krigets början, vaknade under dessa omständigheter till känsla för konung och fädernesland och afgjorde rättsfrågan ej efter bokstafven utan efter andan. Ty om konungar engång råka fela mot författningen, så berättigar det ej folket till olydnad, än mindre till uppror. Det har dessförinnan många medel att försöka: böner, föreställningar, ståndaktig vilja och kraft. Gustaf hade nu återkommit bland sina borgare och bönder, bland Stockholms borgare, som äro de vigtigaste i riket. Så utskref han till den oundgängliga stridens afgörande en riksdag till vintern 1789. Den hölls i Stockholm. Han utvecklade på denna riksdag hela sin själs rörlighet och mångsidighet, såsom konung, underhandlare och talare. Så fint utlade han trådarne af sin politik; till den grad visste han öfvertyga folket om de aristokratiska upprorsmännens hämndlystnad och förräderi; så slugt medgaf han åt de små, för att taga från de stora; så allsmäktigt dundrade hans stämma, betog och förstummade alla, att han äfven denna gång vann en fullkomlig seger öfver de stora. Genom de bekanta förenings- och säkerhetsakterna, dem han med stor pluralitet genomdref på denna riksdag, kommo de stora än mera i hans händer, och därigenom blef det efter 1720 bannlysta enväldet åter infördt, ungefär sådant, som det var under Karl den 11 och 12. Den motspänstighet i allt utan undantag, den väl beräknade och utförda oppositionen, som större delen af adeln vid denna riksdag visade, dref denna gång Gustaf längre, än han eljest måhända skulle hafva gått. Efter 1772 års regeringsform var konungamakten hufvudsakligen inskränkt genom följande punkter: 1:o måste han hafva ett riksråd af 17 adelsmän. 2:o kunde han ej utan ständernas begifvande börja anfallskrig. 3:o Riksrådet uppsatte förslag till alla ämbeten och konungen hade blott rättighet att välja bland de förslagne. 4:o. Ingen kunde utan dom och ransakning skiljas från ett högre ämbete.

Gustaf beslöt att undanrödja dessa binder, hvarigenom adeln alltid hade tillfälle att verka emot honom: han bragte säkerhetsakten å bane. Genom denna försvann det inskränkande riksrådet; konungen utnämnde

efter behag alla högre ämbeten och kunde utan undersökning afsätta från alla, utom domare-ämbeten; han hade oinskränkt makt öfver krig och fred. Opinionen var så stämd emot adeln, denna hade så ådragit sig hela nationens hat, och konungen hade så vunnit de ofrälse stånden genom adeliga företrädsrättigheters öfverlämnande åt dem, att de tre ofrälse stånden underskrefvo denna säkerhetsakt. På riksdagen 1786 bestämdes, att 3 stånds vilja vore lag, utom i grundlags-privilegie- och bevillningsfrågor. Adeln påstod, att denna säkerhetsakt innebure — hvad ock var uppenbart — ett ingrepp i dess privilegier och således en förändring af grundlagen, hvilket blott kunde ske genom alla 4 ståndens och konungens *) enstämmighet; men konungen kallade dem blott förklaringar och tillägg till 1772 års regeringsform. Motpartiets genströfvighet var hårdnackad, men fåfäng. Den adliga riksdagsskaran var denna gång, lik ett välordnadt regemente, indelad efter sina fallenheter och kunskaper i vissa afdelningar, och stod under en skicklig och beslutsam anförare, som med skarp blick öfversåg slagfältet och ej gaf den anfallande fienden ett enda öppet hugg. Denne anförare var den gamle Grefve Axel Fersen, som i sitt stånds svåra ställning betedde sig med både djerfhet och sans, och höll sina truppar så i ordning, att man ej genom häftiga och oöfverlagda utfall gaf fienden några fördelar. Han hade blifvit berömd genom den spådom, som han varnande yttrat till Hattarnes och Mössornas 1772 ständigt i det *lilla kriget* skärmytslande partier: "konungen som syntes spela en obetänksam yngling, skulle genom deras oenighet röfva till sig väldet". Men konungen segrade 1789 lika mycket genom folkets gunst, som genom sitt mod och beslutsamhet, genom den sinnesnärvaro och den själens eld, hvarigenom han förmådde hänföra människornas sinnen. Här höll han samma dag, då han lät häkta adelns anförare efter slutadt sammanträde, ett allt nederstående tal, hvarvid han, med full makt öfver sina känslor, slog Gustaf Adolfs spira mot

---

*) Dessa herrar kunde vid detta tillfälle fråga sig, huru de emellan 1720—1760 gjorda intrången på konungamakten uppkommit. Hade de ej, oaktadt alla motståndsförsök, beröfvat denna makt den ena rättigheten efter den andra?

talarestolen, yttrande: *) "*förr skall denna hand förtorka, än jag underskrifver rikets förnedring.*" Gustaf varnades före denna dags plenum, att motpartiet kunde uppväcka tygellösheter, och att fara sväfvade öfver hans hufvud; en varning måhända gifven af någon hans fiende, för att betaga honom modet. Blek och allvarsam och med ett af bekymmer och ansträngningar stämpladt ansigte, beträdde han talarestolen; de modigaste af fiendernas män hade ställt sig tillsammans och rigtade hotande ögon och miner på detta ansigte. Svag och matt höjde han i början sin stämma, men snart reste han sig i hela sin kunglighet, slog dem med åskans dunder, så att de i sin ordning bleknade; och, uppropande hvar och en bland de farligaste särskilt vid namn, befallde han honom gå och låta föra sig i fängelse af den utanföre väntande vakten. Och de gingo utan motspänstighet, för att så mycket mera kasta skenet af våld på konungen, ehuru de kunnat låta sig endast med våld bortföras från sina säten. Bland de bortförda voro Grefve Axel Fersen, Horn, de Geer, Direktör Fritzky, en verkligt ädel och patriotisk man, öfverstarne Almfeldt, Schwarzer (en pommeranare), och Maclean de märkligaste. De höllos ungefär i en månads anständigt fängelse på Fredrikshof och frigåfvos sedan.

Äfven i Finland blef krigsrätt hållen öfver det upproriska befälet och Anjalaförbundets hufvudmän, och de blefvo nästan alla såsom högförrädare dömda till döden. Gustaf visade sig äfven här mild: blott en enda, Öfversten Friherre Hästsko, en infödd Finne, miste lifvet; några landsförvistes till Barthelemy, andra till Tyskland, de öfriga benådades. Bland de till Barthelemy landsförviste var öfverste Montgommery, en yngling med de mest glänsande förhoppningar och af Gustaf mycket gynnad, af en sedan halftannat århundrade i Sverige boende Polsk adelslägt. Hans far hade flyktat till Sverige vid århundradets början, sedan hans många bröder hade dels på slagfältet, dels på stupstäcken omkommit i det första skottska Stuarts-upproret emot Welfiska huset. De svenska Montgommery hade upptagit honom i sin familj. Denna flyktings son, utmärkt framför många

*) Se bilagan N:o 1.

genom skönhet och eld, hade blifvit missledd genom familjens partisinne, ty han var måg till en af de häftigaste mösshufvudmännen, den gamla generalen friherre Rudbeck, som 1772 var chef för gardet och öfverståthållare i Stockholm och hvilken, jämte öfversten friherre Pechlin, var en af de män, som Gustaf då hade mest att frukta.

1788 års fälttåg och striden om herraväldet på östersjön, hvars lyckliga utgång man till följe af Ryssarnes obereddhet vågat hoppas, voro mellertid om intet; hufvudsakligast genom befälets uppror, ehuru ej utan konungens skuld. I det andra, 1789 års, fälttåg fann han Ryssarne rustade både till lands och vatten, till och med öfverlägsna till sjös. Man fäktade hela detta år på båda elementerna med stor förbittring, men utan afgörande följd.

Det är en märkvärdighet i detta krigs historia, att de förnämsta anförarne merändels voro tyskar. Detta skedde ingalunda genom konungens förkärlek för dessa eller genom hans godtycke, utan genom en tillfällig nödvändighet. Ty för det första hade svenska hären nästan inga äldre anförare qvar, emedan dessa af förtrytelse öfver tingens nya ordning, efter 1772 dragit sig tillbaka ur tjensten, i privatlifvets stillhet. För det andra hade, vid befälets uppror, de flesta infödda tyska officerare blifvit konungen orubbligt trogne.

Konungens broder, Hertig Karl af Södermanland, anförde den stora flottan; generalerna Meierfeld, Platen och Stedingk landthärens särskilta hufvudafdelningar; vid den mindre flottan voro öfverstarne Stedingk och Cronstedt berömda namn.

Meierfeld var son till general von Meierfeld, hvilken i det stora nordiska kriget hade befälet i Stettin, då denna fästning besattes af Fredrik Wilhelm 1 af Preussen, och som sedan var Guvernör öfver Pommern och Rügen. Platen var af den öfver hela Tyskland och skandinaviska norden utbredda slägten Platen, härstammade från huset Dornhof på Rügen. De båda bröderne Stedingk äro märkvärdiga genom sin härkomst, sina öden och sitt hastiga uppstigande i främmande land; ty båda voro före sitt 40 år, den äldre general, den yngre amiral. Deras fader bodde på det lilla riddargodset

Lentschow bredvid Wolgast i Vorpommern, en gammal preusisk major af den mest egna karaktär, som lät uppfostra sina söner hårdt och strängt uteslutande till soldater. Han hade varit Fältmarskalk Schwerins adjutant i slaget vid Prag, sårades vid hans sida, men gick efter hans död ur tjensten, och hade med Schwerins enda barn, en naturlig dotter, dessa båda söner. Dessa hjelteättlingar hade han, för att ej låta dem urarta, skickat till fransoserna under det upplågande engelsk-amerikanska frihetskriget, där de skulle förtjena sina första sporrar. Den äldste fäktade till lands under Rochambeau och la Fayette, den yngre var sjöofficer i den blodiga slagtningen vid Antillerna, där amiral Rodney förstörde den franska flottan under Grefve de Grasse och där Stedingk på amiralskeppet *Ville de Paris* var den enda osårade officer på däck, som, då skeppet uppgafs åt angelska amiralen, kunde öfverlämna värjan.

Dock voro dessa få tyskar ej de enda tappra och trogna; general Siegroth och den yngre Armfelt (hans farbror, en äldre general, hade underskrifvit anjalaförbundet), de båda Mörner, Kuylenstjerna och andra hade genom glänsande bragder vunnit sig berömda namn.

1790 års fälttåg fann båda folkens krigare lika tappra och förbittrade, som det förra. Gustaf hade fattat en djerf plan, hvarigenom han skulle komma Katharina att än engång darra i Petersburg. Han slog sig segrande till lands från fäktning till fäktning, ända till Viborgska klippskären och öarne, hafvande sin skärgårdsflotta vid sidan, hvilken i flera smärre träffningar dref den ryska framför sig. Storamiralen, Prins Karl, hade tidigt om våren, såsnart hafvet blifvit isfritt, blifvit utskickad med den stora flottan, för att hindra de båda ryska flottornas från Reval och Kronstadt förening, eller, om han kunde träffa en i sänder, öfverfalla denna med hela sin makt och förstöra den. Han hade vågat det mot amiral Kruses flotta på Kronstadts redd och höll, understödd af en afdelning af skärgårdsflottan, en 2 dagars mördande slaktning; men Ryssarnes fasta hållning och isynnerhet ogunstiga vindar tillintetgjorde hans blodiga ansträngningar. Med oafgjord lycka lämnade han Kronstadt och seglade till kusten, där svenska landthären och den öfriga skärgårdsflottan samverkade; men snart för-

enade sig nu de båda ryska flottorna i hans rygg. Här drog konungen, emot flera amiralers råd, den stora flottan till skärgårdsflottan in i viken emellan skär och öar, och se! efter några dagar visade sig den stora ryska flottan af linieskepp och fregatter, öfver 40 segel stark, för att, såsom det uppenbart syntes, tillspärra utgången ur viken. Man insåg snart sin farliga ställning: ryska flottan framför och ryska fästningarne i ryggen; men man hoppades ännu alltid på gunstiga vindar, som skulle tillbakadrifva ryska flottan på öppna hafvet mot söder och så öppna den säck, hvari man var innesluten. Dessa vindar uteblefvo, men brist och hunger inställde sig. Nedslagenhet och hopplöshet herrskade i hären och på flottan; många började tala om fred d. v. s. kapitulation. Ryska amiralerne väntade också ej annat, än att konungen med större delen af sin här och med hela flottan skulle blifva deras byte. Men konungen samlade sitt mod och sina krafter.

Aftonen före det blodiga genombrytandet af spärrningen var öfverste Dyke hos honom, för att afgifva rapporter och emottaga befallningar. Konungen, som gärna talade med honom, tog honom afsides och sade, forskande i hans ansigte: "Om två timmar hålles krigsråd, ni skall vara med; hvad tror ni, att min bror, Herrtigen, skall råda?" Den gamle öfversten sade, bockande sig vördnadsfullt: "han skall råda, såsom E. Majt:s broder, såsom en svensk Prins, och så, som han slagits mot Ryssarne; han skall ej vilja utan strid falla i fiendernas händer." Konungen sade då åter: "Kära Dyke, ni känner föga min broder, han är modigare än jag, hans hjerta fruktar ej, men hans hufvud fruktar, och där sitter allt. Folket tadlar mig, det skall snart nog få honom, och då först lärer man sig inse, hvem jag varit." Och konungen hade spått rätt. Ty då anförarne samlats till krigsråd, röstade herrtigen med de fleste för underhandling d. v. s. kapitulation eller skymflig fred; ty blott några dagar ännu — och man var ur stånd att fäkta. Men Stedingk, som ej velat *) intränga i

*) Då han i korta, torra ordalag framställde sina betänkligheter mot inlöpandet i Viborgska viken, ropade konungen missnöjd: "Stedingk, ni är alltid betänksam i småaktigheter."

Viborgska viken, ville nu slå sig ut, och erbjöd sig att med ett par brännare öppna försöket till utgång. Konungen slöt med orden: "ingen skymflig fred, vi måste i morgon fäkta." Och följande morgon seglade Stedingk mot den väntande fienden, i spetsen för lättare skepp och brännare. Men, o ve! vind och ström drefvo brännarne tillbaka mot de egna skepp, som skulle spränga tillspärrningen, och snart stodo flera af dem i ljus låga eller satte, för att undvika detta, på land. Snart öfverallt brand, larm, vrak af egna och fienders skepp! Den ytterst mördande striden emot en öfvermäktig och ordentligt uppställd fiendtlig flotta, som dessutom var skyddad af batterier, skär och öar, hade nu begynt. Konungen i en lätt, flygande krigsslup, och Stedingk, alltid förut i den hetaste striden, förde dock största delen af hären och flottan igenom; likväl gingo 7 linieskepp, 3 fregatter, öfver 30 galerer och kanonbåtar och 6—7000 man förlorade.

Denna förskräckliga slaktning stod den 3 Juli. Hvilka känslor måtte ej hafva skakat de ädla svenskarnes hjertan, då de längs kusten återförde de illa tilltygade qvarlefvorna af deras nyss segerrika här och flotta! Emedan de flesta trodde att den segerdruckna och öfverlägsna fienden med det snaraste skulle efterfölja, för att tillintetgöra dessa dessa qvarlefvor, inbillade de sig således att konungen skulle gifva signal att ställa kosan till Åland eller Stockholm. Huru förvånades de ej, hu-

---

Men han svarade: "vi få väl se hvem som får hjelpa E. M. ut." Bland matroser ej bildad till hofman, hade han för sin manhaftighets skull lof att göra sina egna infall inför konungen och hoffolket. Då han engång 1791 uppkom på slottet frågade konungen honom: "Stedingk, hur står det till med er Toka?" så hette det snällseglande skärgårdsfartyg, hvarpå Stedingk under kriget vanligen lät sin flagga svaja. Amiralen, som ej förgätit Viborg, svarade: "E. M. hon heter ej mer *Toka;* jag har omdöpt henne till *Kloka,* ty hon var ej med i Viborgska viken."

Sverige hvimlar af anekdoter efter denne lika qvicke, som käcke sjöman, med gnistrande blick och svartlåckigt hår. Då han framdeles var med i Gustaf Adolfs följe till Petersburg, råkade han trampa på en snibb af den stora Katharinas släp. Hon kände det och ropade till honom: "*Mon Admiral, vous ancrez sur moi;*" han svarade oförfärad: "*Madame, je le voudrais bien, mais la mer est trop profonde.*

ru förskräcktes ej många, då det signaliserades till viken vid Svensksund. Konungen församlade åter sina anförare till rådplägning och sade, på det att de måtte veta, huru stridas skulle: "*Här är Sveriges gräns, här skall man resa mig en grafsten eller segersten.*" Han kände i detta ögonblick sina anor och sin morbrors anda. Alltså intet bortseglande till säkra hamnar, ingen flykt, ingen uppgift af Finland! Hvarje timma kunde fienden anlända; man rustade sig till strid, eller, om Gud det beslutat, till död. Den 8 Juli såg man ryska vimplarne svaja i mäktigt antågande, anförda af amiralen, Prinsen af Nassau. Den 9 Juli angrep denne Svenskarne med full tillförsigt om seger; hela denna dag och förmiddagen den 10 Juli kämpades å både sidorna med exempellöst mod. Gud hade ännu ej beslutat Gustafs död och Finlands förlust. Denna gång var Nassaus öfverdrifna förvägenhet och den mot kusten drifvande sunnanvinden Svenskarne till bjelp. Ryssarne förlorade nästan hela sin skärgårdsflotta, 700 kanoner, 8000 i fångna, 5—6000 i döda. Bland bytet fann man äfven tryckta kungörelser på svenska och ryska språket, hvari Kejsarinnan uppfordrade Finnarne att underkasta sig Ryssland, och härens och fästningarnes befälhafvare att gifva sig. Gustaf kunde nu uppresa sitt segertecken. Stedingk fäktade här liksom vid Viborg; men öfverste Cronstedts afdelning, som bestod af i Pommern byggda och med matroser från Stralsund, Barth och Darss *) bemannade skepp och kanonbåtar, vann i denna slaktning den högsta utmärkelsen.

Så räddades Finland, så rentváddes Gustafs ära; och han slöt i följande månads början med Katharina freden i Verelä, hvilken återställde allt på samma fot, som om våren 1788. Det hade varit ett 6-årigt ridderligt tornerspel, hvarvid konungen kunde framför kejsarinnan berömma sig af att *personligen* hafva gifvit och emot-

---

*) Den pommerska halfön Darss är berömd för sina djerfva och sköna matroser. Jag såg 1807 tre därifrån, som buro på sitt bröst engelska hederstecknet öfver slaktningen vid Trafalgar. Två af dem hade tjent på Nelsons Viktory. (Halfön Darss utgör den nordvestligaste udden af Pommern; Barth är en sjöort på fastlandet nästan gent emot den förra. Öfvers. anmärkn).

tagit sår. Ett längre krig hade vid verldens dåvarande politiska ställning varit ändamålslöst. Vid krigets början kunde han hysa mera än en förvägen och öfverdådig ynglings förhoppningar. Ryssland hade då sammandragit sina stridskrafter söderut mot Turkiet och var oförberedt i norden. Turkarne skola, efter någras utsago, hafva betalt konungen ansenliga summor i och för hans rustningar; från England och Preussen hade han fått gynnande vinkar och halfva löften, ty de ville ej låta Osmanerna gå under genom Katharina och Josef; äfven Pålackarne, dem han sökte genom underhandlare uppvigla, lofvade resa sig till afskuddande af ryska oket. Men en blodig vålnad for genom alla dessa förhoppningar och planer, kastande sina röda skuggor på verlden, bringande kabinetterna ur fattning och sönderslitande alla hittillsvarande politiska band och beräkningar. Den stora vändpunkten — franska revolutionen — inträdde nu, hvilken ingen anat vara så nära för hand. Hela Europas blickar vände sig nu från öster till vester. Pitt, Fredrik Vilhelm, kejsar Josef måste nu vända sin uppmärksamhet mot de flammor, som spridde sitt blodiga sken från Seine. — Ryssland syntes få behålla östern för sig; om Sverige undertrycktes, Pålen tillintetgjordes, var nu blott en bisak. Konungen var ej mäktigare, än ödet; han aftvang det dock ett ärofullt slut på kriget.

Snart återtogo förhållanderna i Sverige sitt vanliga tillstånd; man såg nu tingen med vanliga ögon och kunde, oaktadt alla segertecken, räkna de förlorade skeppen, de genom svärd och sjukdom försvagade regementerna, alla sår och ärr. Den anda, som i farans stund gifvit lyftning åt så många, sjönk djupare tillbaka. Man såg öppna skador, dem äran ej engång kunde betäcka. Det förbittrade parti, som 1789 års riksdag undertryckt, uppreste åter sitt hväsande ormhufvud; det hade blott blifvit qväst, ej tillintetgjordt. Det framhväste sanning och lögn om hvarandra; det mumlade snart öfver vansinnig ärelystnad, oförnuftigt krig, ökade statsskulder, den urgamla svenska frihetens förtryck. Krig sätter blodet i hjertat och penningen i pungen i hastigare omlopp; i krig lifvas alla krafter och känna sig midt i tingens trångsmål friska, ja ofta lyckliga;

nu flöt blodet trögare i de svalade ådrorna, penningar ville ej gå i omlopp, det uppstod snart sagdt penningebrist. Köpmannen, borgaren och bonden började snart instämma i knotet. Till allt detta kom ryktet, att konungen umgicks med ridderliga planer till Burbonernas återställelse; man klagade ej blott öfver det fördärf, hvari han bragt riket, utan öfver det, i hvilket han ville bringa det. Man aktade sig nog att anklaga det upproriska befälet och de stämplingar, man i Finland, ja i sjelfva Stockholm knutit med Ryssland; man förstorade konungens fel och tillskref blott den svenska tapperheten, ej konungens höghjertenhet räddningen. Där sen J., tappra och trogna Svenskar, ropade man, de förskräckliga följderna af 1772 och 1789; där sen J det pris, som ett folk vinner, hvilket i en olycklig öfverraskning sätter tro till en konungs ord och öfverlämnar åt honom enväldet. Så spriddes knot och stämplingar bland folket, just af desamma, hvilka i kriget 1741—1743, medan makten var hos dem och medan Ryssland hade en oduglig qvinna på thronen och blott ägde en svag här, läto en hel armé sträcka vapen, afträdde en del af Finland och afhöggo till offer åt folkets missnöje de anförares hufvud, de sjelfva valt; hvilka både i detta och 7-åriga kriget gjort stora statsskulder och med nesa och vanära fört sina krig och afslutat sina freder. Desse kunde allraminst förlåta Gustaf, att han åter tillkämpat både sig och sitt folk ett namn. Konungen vaknade, efter freden i Verelä, ur många drömmar, dem hans ungdom för lättsinnigt drömt. Han hade nu öfverträdt den fulla mannaåldern, han var 45 år gammal, alltså äldre, än de flesta af Sveriges stora konungar blifvit. Hans ställning i Sverige, äfvensom hela Europas ställning sedan 1790 var insvept i ett dunkel, och de klokaste och långsyntaste kunde ej förutsäga, hvar de hotande åskmolnen vid vestra horisonten skulle urladda sig. Han hade blifvit äldre, många funno honom allvarsammare, slutnare, betänksammare, än förr; till och med hans vänner berätta, att han under en glad yta stundom gömde en viss dysterhet. Hans fienders hviskningar och stämplingar voro honom ingen hemlighet; icke engång en viss kallsinnighet hos Stockholms borgerskap, hvilken stod att läsa i dess ansigten.,

Att han både såsom människa och konung kände ett lifligt deltagande i Frankrikes händelser, att han kände det lifligare för Ludvig den 16:de och Marie Antoinette, än för Mirabeau och fru von Stael, var ganska naturligt. Lika naturligt var det äfven, att han, vid folkens dåvarande stämning, ej genom ett sådant deltagande gjorde sig mera älskad hos svenska folket. Hvad han hade i sinnet, och om de äfventyrliga planer, dem man, isynnerhet efter hans sommarresa 1791 till baden i Aachen och Spaa, tillade honom, någonsin mognat i hans själ, därom och om mycket annat tiger hans graf.

Under sådana omständigheter utskref Gustaf en riksdag till Gefle 1792. Detta var en egentlig s. k. penningriksdag. Genom finska kriget hade riksskulderna ökats med omkring 10—12 millioner Rdr, hela skuldbeloppet uppgick till omkring 25 mill., kursen var dålig, handeln förtryckt, sinnena liknöjda eller spända. Det gällde nu att bringa ordning i penningeväsendet, förtroende och lif ibland folket. Gustaf hade förutsett svårigheter vid denna riksdag; de träffade honom också, isynnerhet från adelns sida. Bland dem hade han knappt $\frac{1}{8}$:dels röster för sig; i de andra stånden hade han visserligen långt flera, men äfven där rådde missnöje eller likgiltighet. Till penningbevillningar hade intet stånd lust; man fruktade att han umgicks med planer för utrikes företag. I förbigående kan anmärkas, huru litet konungen, bunden af Ständernas bevillning, kan beskyllas för att hafva utöfvat ett despotiskt envälde. Mellertid, då ingenting lyckades för honom, upplöste han riksdagen, efter en månads tid, den 24 Febr.

Det berättades i Sverige, att Gustaf som under de sista regeringsåren blifvit uppledsen vid det eviga och resultatlösa vacklandet emellan de 4 stånden, och öfvertygad om partiväsendets obotlighet under dåvarande statsskick, skall hafva fattat den djerfva planen att störta hela den gamla författningen och begrafva adelns barbariska ombudssätt under sina egna spillror. Konungen hade ofta yttrat, att han ej ville vara despot, men att det, med en sådan författning, vore omöjligt att vara en fri konung och ett fritt folk. Också skall han, jämte några goda hufvuden (bland andra en Sekreterare Ehrenström) sedan flera år hafva arbetat på utkast

till ett fullkomligare slags folkombudskap, liknande det engelska, med särskilta tillämpningar för Sveriges klimat och folk. Om det var möjligt, att, emot fördomar, agg och egennytta utföra ett så stort verk, så syntes Gustaf visserligen hafva stora egenskaper och erfarenhet därtill. Mellertid blir det alltid ovisst, huru han skulle bestått detta prof. Man gaf honom ej tid därtill, ty redan 3 veckor efter riksdagen i Gefle den 16 Mars 1792, träffade honom på en maskeradbal i Stockholm en lönnmördarekula, som efter 14 dagar, den 29 Mars, lade honom med alla sina planer i grafven.

Detta skott genljudade, lik ett skrämskott, kring hela Europa. I dåvarande ställning drömde äfven oskyldiga menniskor blodiga drömmar. En del samtida drömde, att den bråddöde kejsar Leopold och konung Gustaf fallit genom ett hemligt republikanskt propagandaförbund. Ty dagens lära: *ned med tyrannerna! fred åt halmtakskojorna!* klingade underbar och hemlighetsfull från fjerran. Propagandan i *Paris* var säkert ej med i detta missdåd; dock kan man ej beräkna, huru långt denna lära medverkat, hvilken räknat *käjsare, konungar, furstar, tyranner, despoter och präster* till samma djefvulska rot, och hvilkas utrotande var frihetens mål, för att bereda lycka åt kommande slägter. I anledning af några personers medvetande eller medönskande af detta brott synes otvifvelaktigt, att dessas delaktighet ej var härledd endast från svensk-adeliga ståndsåsigter, utan ock från allmänt-europeiska åsigter, hvilka behandlade de högsta och heligaste frågor såsom de hvardagligaste saker.

Detta brott skedde vid midnattstiden 11—12, under nattens mask och af verkliga masker. Många, månända 20—30 hade vetat därom, än flera hoppats derpå. Men när konungen bortfördes lefvande; när man darrade af ovisshet, om han ej skulle tillfriskna och med dubbel kraft föra spiran, när svenska folket ropade ve och förbannelse öfver mördarbandet, då ville man gärna anse sammansvärjningen såsom en enstaka händelse emellan enskilta personer, ej såsom fostret af ett helt parti. Vanligen sker hvarje sådan emellan ett färre antal medvetande, men alla medönskande eller gillande måste också räknas till partiet; ty i dessas gillande

ligger äggelsen till handling, i deras bistånd mördarnes säkerhet. Men här funnos, såsom undersökningen visade, flera medvetande än handlingarne namngåfvo. Det uppskrämda och förtörnade folket anklagade konungen strax att genom sin förvägna lättsinnighet hafva gifvit tillfälle till mordet. Man erinre sig därvid: konungen hade under sin 20-åriga regering redan tidigt öfverstått många partistrider, hvarvid man ofta sökt på allt upptänkligt sätt att pröfva eller bryta hans mod; till sådane medel hörde äfven dessa namnlösa bref, varningar, hotelser, anklagelser, förespeglingar, hvarmed man tillräckligt frestat honom. Han hade både före och under riksdagen i Gefle ofta blifvit varnad för onda anslag, men plägade vanligen strax sönderrifva sådana papper. Vid ett sådant tillfälle hade en af hans gunstlingar, general Armfelt, yttrat sin förundran öfver att han toge saken så lätt; hvarpå han erhöll det kungliga svaret: "*skulle jag frukta, kunde jag ej regera.*" Detta erinrar mig om en skriftställares uttryck om Septimius Severus: *han förtjente att fruktas, emedan han ej fruktade* (*timeri meruit, quia non timuit*). Äfven före denna maskeradbal hade han erhållit en namnlös varning. Han hade lugnt stoppat papperet i fickan, därefter gått med öfverstallmästaren Friherre v. Essen in i sin loge och derefter utan fruktan blandat sig bland hvimlet, då skottet träffade honom. De som sammansvurit sig till mordets verkställande, voro tre adelsmän — vanligen kallade de tre konungamördarne — nämligen Grefvarne Ribbing och Horn och kaptenen Ankarström, förut löjtnant vid gardet. Den sistnämnde lossade pistolskottet. Bland de tre hade Ribbing den största själsnärvaron; han var af en fast, stolt, beslutsam karaktär, som redan insupit hat emot Gustaf af sin sköna snillrika moder. Man tilltrodde honom så upphofvet till brottet, att en sägen gick, att, då han såg Ankarströms arm darra, han skall hafva i dennes hand aftryckt pistolen mot konungens rygg, ehuru Ankarström ingalunda var klenmodig. Några påstå äfven, att Ribbing leddes af enskilt hämnd; ty det är också en omständighet i denna mordhistoria, att nämnde öfverstallmästare v. Essen, på hvilkens arm konungen stödde sig vid inträdet bland maskerna, var bland Ribbings personliga fiender. Han hade nemligen,

med honom täflat om en af Sveriges skönaste och rikaste fröknar, en fröken de Geer från Löfstad (Sveriges rikaste familj, som af religiösa orsaker inflyttade från Flandern för några århundraden sedan); framgången blef oafgjord dem emellan, tills Gustaf genom sin förbön hos fadren gaf v. Essen företräde. Däraf hade duell uppstått, till och med i kungliga stallet, hvilket hörde under slottsfreden, hvarföre Ribbing, såsom utfordrare, ådrog sitt ett strängare straff och en längre arrest.

Johan Jakob Ankarström, härstammande från en vallonisk bärgsmansslägt, var ingen darrare, som behöfde en annan att föra sin hand. Äfven han var en ung man, 30 år gammal, och skapad, som det synes, för nattens dåd. Allvarsam, sluten, och häftig, var han i stånd att hysa agg och hat och ensam vandra omkring under midnattstankar. Han var, som det synes, af grundsats och partiåsigter en förbittrad fiende till konungen och hade aldrig dolt sitt hat. Genom otillbörliga, öppet uttalade smädelser mot konungen och hans regering, då han vid ett tillfälle besökte Gottland i anledning af ett der tillämnadt egendomsköp, hade han blifvit lagförd och dömd till böter och en långvarigare fästning, men blifvit af konungen — efter dennes vana i fråga om personliga förolämpningar — från straffet befriad. Äfven denna händelse, som han dock ådragit sig sjelf, skall hafva ökat hans ilska. Hans vilda karaktär blef sig under undersökningen, vid skampålen, vid spöslitningen, vid afrättningen lika; han var lika trotsig ända in i döden och bedyrade, att han ansett sig pligtig att mörda konungen, såsom en fäderneslandets fiende och undertryckare.

Af helt annan sinnesart, än Ribbing och Ankarström, var den tredje konungamördaren, Majoren Grefve Klas Horn, en 24-årig yngling. Genom sitt ärorika namn, sin älskvärdhet, sin skönhet och sina sällsynta talanger hade han tidigt blifvit framdragen och utmärkt af konungen. En Musernas älskling, svärmade han gärna i idealernas verld och hade säkert blifvit omtöcknad af tidens onda idealiska drömmar. Åtminstone bekände han vid förhöret, att han genom en ond ingifvelse blif-

vit låckad från ära och pligt. Han var en lyrisk skald och ännu klinga sånger af honom i samqväm och ringdansar. Huru ofta har jag ej hört en älskelig röst, efter afsjungandet af en sådan sång, snyftande sucka: ”*ack, denna sköna sång är af den olyckliga Klas Horn!* Slottet Hufvestad, där detta brott tillika öfverenskoms, ligger en timmas väg från Stockholm vid Mälaren och är ett af Sveriges skönaste och mest idylliska ställen.

Utom dessa tre voro flera, dem man ej tilltrott något sådant, befläckade af medvetande om det nidingsverk, som skulle ske, och som gladde sig, när det skett. Hufvudmannen för alla var ostridigt general Friherre Pechlin, en ärfaren och genomdrifven partigängare, hvilkens slughet och tysta verksamhet spelt en stor rol på många riksdagar. Han var en af de argaste aristokraterna och kunde alldrig förlåta Gustaf revolutionen 1772. Vid den tiden var han öfverste vid Jönköpings regemente och var en af Gustafs verksammaste och hårdnackigaste motståndare, hvarföre han också då blef satt i 5 månaders fängelse. Kring denne 72-åriga gråhårsman samlade sig de oroliga och svärmiska ynglingarne. Det befanns, att nästan alla häktade eller anklagade besökt hans hus eller deltagit i hans bjudningar under de sista betydelsefulla veckorna, korteligen: att de gått in och ut hos honom. Lugn och betänksam, hade han alldrig förgått sig i yttranden, hade, för att ej kunna träffas af lagens bokstaf, alldrig meddelat sig med 2 på engång. Han synes hafva visat mäjarne kornfältet och slipat deras liar; han hoppades att få vara med att inbärga de kärfvar, som andras arbete skurit. Denna fasta och sluga man blef också vid förhören orubblig; mördarne, som hvar för sig angifvit åtskilligt graverande emot honom, kallade han narrar och pojkar, som nu ville skylla sina galenskaper och sitt vansinniga brott på honom, den verldserfarne och rättskaffne. Hans lefnad hade olyckligtvis infallit i en tid af politiska omstörtningar och dårskaper, han hade sett så mycken förvirring, hört så mycket barnsligt och dåraktigt prat af både gamla och unga, att han ej trodde på något allvar i stora och ädla företag, så mycket mindre i sådana nidingsdåd; hans konung, hvilkens sår ingen undersåte kunde mera beklaga än han, och svenska folket måtte väl tilltro

hans ära så mycket, att han ej med sådane kunde deltaga i sådant; de dåraktiga ynglingarne ville med hans vishet och redlighet bemantla sitt vansinniga brott, ifall det eljest vore möjligt. Med honom synas några äldre, kloka och kalla planläggare stått i förbindelse: Friherre Thure Bjelke, som intog gift före förhören, bröderna Kanslirådet Jakob Eugeström och Kgl. Sekreteraren Engeström, hvilka, liksom Pechlin, kallblodigt förnekade allt deltagande.

Planläggare kallar jag de äldre, ty de unga drefvos antingen genom blindt hat eller genom ett ännu blindare stånds- eller frihets-svärmeri. Efter de sammansvurnes bekännelser hade, ifall mordet genast lyckats, åtskilliga planer förefunnits, huru man skulle ändra statsförfattningen, inrätta styrelsen, hvem man skulle sätta i spetsen derför (några hade rådt till den svaga drottningen, andra till herrtig Karl), hvem som skulle bli den unga prinsens förmyndare o. s. v.; och man hade ständigt varit betänkt på, huru man skulle vinna de inflytelserikaste befälhafvare för de i Stockholm stående trupparne och genom dem trupparne sjelfva. Flera officerare blefvo också invecklade i både anklagelsen och straffet, bland hvilka jag vill nämna trenne, Liljehorn, Hartmansdorf och Grefve Ehrensvärd. Liljehorn var genom det inflytande, han kunde haft, den mest betydande af de tre; en skön yngling, af ädel slägt, nära likåldrig med Ribbing, nämligen 28 år, och genom sin skönhet och duglighet så hastigt af konungen upphöjd, att han var öfverstlöjtnant vid lifvakten i Stockholm. Af naturen lika skön in- som utvändigt, mild, ädel, from och mäktig af hvarje själsingifvelse, hade han säkert fått en fläkt af detta svärmeri, som den tiden i hela Europa omgaf ej blott ungdomen med ytliga molnbilder, utan gjorde ofta de gamla till narrar. Pechlin och Ribbing hade dragit honom in i sitt umgänge och bearbetat honom; derföre heter hela mordplanen i hans bekännelser: den Ribbingska. Det synes, som om planläggarne rörande sina egentliga afsigter och tillämnade anstalter, ifall konungen undanröjdes, velat med afsigt hålla denna yngling i ovetenhet, på det hans svärmiska känsla ej däraf skulle för mycket uppjagas. Uppfordrad af sitt samvete och af tacksamhetens känsla hade han ock om middagen maskeraddagen skrifvit åfvan-

nämnde varningsbref. Genom detta bref eller rättare genom den, som har det till slottet, äfvensom genom en skarpslipad, i äggen tandad knif, den Ankarström äfven velat bruka, men hvilken han i första bestörtningen efter skottet släppt ned på golfvet, och hvilkens säljare, en järnhandlare, känt igen köparen — blefvo de brottslige först upptäckte. Hartmansdorf var major vid artilleriet i Stockholm, ingen yngling mer, utan borde hafva förstått, hvad sådana aftal innebära. Grefve Ehrensvärd, en yngling af ädlare sinnesart, hörde till dagens entusiaster och beklagades af hvarje man.

Sammansvärjningens åsyftade följder förfelades dock. Konungen lefde, hans ande verkade ännu och hans befallningar utgingo ännu alltid från hans blodiga läger. Likväl utnämnde han för de gående göromålen en regering, hvaruti hans broder, Justitieminister Grefve Wachtmeister, riksmarskalken Grefve Oxenstjerna, generaladjutanten Friherre Taube och generalmajoren Friherre Armfelt voro de förnämsta. Också visade han under de få öfriga qvalfulla dagarne af sitt lif samma glada och skämtande lynne, som fordom. Han skämtade till och med stundom med sina fiender, som kommo att beklaga honom på hans sjuksäng; dock lät han äfven några höra bittra sanningar. Bland andra kom äfven Grefvinnan Klinkowström, mössanföraren Grefve Axel Fersens sköna och snillrika dotter, att se och beklaga konungen, en dame, hvilken Gustaf hade utmärkt framför så många bland hofvet och som till tack därför hade, bland andra tillfällen äfven under finska kriget, redan många år låtit rulla sig i hofvagnen genom hela staden och utspridt berättelser och sqvallerhistorier om honom. Gustaf hörde lugnt på hennes af tårar och snyftningar åtföljda beklagelser och sade därpå leende: "Min grefvinna, hvarföre gråter ni? Behagar jag ej Er, såsom jag här ligger? ni har ju länge önskat det, och många med Er; men den tid skall komma, då man skall önska sig tyrannen Gustaf den tredje tillbaka."

Sådana voro denne konungs handlingar, sådant hans slut. Spittler säger om honom (Sp. Staatengesch Th. 2 Art. Schweden): "det är visst, det felades Gustaf den tredje föga i att vara en verkligen stor man, och många af hans egenskaper skulle hafva visat sig långt me-

ra lysande, om han blott hade velat göra dem mindre lysande." Detta omdöme är ganska skeft, ty Gustaf var en för stor och för rik karaktär att kunna betagas af en fåfäng svaghet att *vilja lysa.* Han var ej fåfäng, men i högsta grad lättsinnig, och lättsinnighet är grunden till hans fel och måhända till hans sorgliga död. *Han ville ej, han måste lysa,* han var helt och hållet ljus, han var af naturen kunglig, en högre ande, ett geni. Blott *en gåfva* hade Gud förnekat honom, en gåfva, som hans stora morbroder i Berlin, hvilken han bordt taga till mönster, förstod så väl att begagna, — att *hushålla* med sin inre och yttre rikedom. Men emedan han af naturen erhållit denna glans såsom en omedveten skatt, har han aldrig sårat någon därmed, om ej den afunsamme, som hatar andras glans, eller den, som redan förut nalkades honom såsom fiende. Fåfängans triumfer har han alldrig firat öfver sina fiender; hans milda, goda natur kunde ej håna eller hata efter segern. Han var så stor och så lycklig i sin själs rikedom, att han väl kunde vredgas några dagar, men ej hata, ej engång straffa. Jag måste slutligen bifoga några anmärkningar till förklaring af denne misskände konungs karaktär och öden, hvilkens stora fel jag hvarken förtegat, än mindre här ämnar förgylla.

Gustafs ungdom inträffar omkring 1760. Han var en sällsamt skön och talangfull gosse, med brandenburgska falkögon, dem hans mor, Fredrik Wilhelm den 1:s dotter, öfverflyttat på holsteinska huset. Hans uppfostran blef ej försummad, utan anförtrodd åt värdiga och kunskapsrika män; likväl var den ej svensk, ej sådan, som kunde bildat en Gustaf den 2 Adolf eller en Karl den 10 Gustaf. Ty hvar fanns numera det gamla och äkta svenska? ej mer bland de högre klasserna, utan bland det lägre folket. Långt mera, än bland denna tids tyska grefvar och prinsar, hade allt bland de s. k. bildade Svenskarne blifvit fransyskt; franska språket, franska seder, moder, former och skick, sentimentala och prunkande moraliska åsigter och sentenser — kortligen, allt företedde en helt främmande verldsafspegling, hämtad från ett sydligt land en sydlig förkonstling, illa passande till Upplands vilda klippkuster, till Jämtlands snöfjällar eller Dalarnas natursöner. Sådant fram-

ställdes för gossen. De riksråd och lärare, som ledde eller undervisade honom, kände då för tiden ingen ting högre; det svenska klingade knappt i deras ord, det fransyska så mycket mera både i ord och håg. Redan åfvanföre har jag anmärkt svenskens böjelse i allmänhet för det skimrande, så snart han skall tillägna sig en finare bildning. Denna böjelse mättade sig nu med franskt smink, med ett skimmer af sjelfva skimret. Man lärde mannens dygder blott i ord, man gjorde väsendet blott till yta. Detta kungabarn var ett snille, hvars hela varelse bestod i blixtrande qvickhet, glättighet och en oöfvervinnerlig håg för det sköna. Svenskarne hafva i sitt språk ett, mot en viss deras egenskap svarande ord, hvilket kan uttryckas genom Fransosernas *esprit*, en egenskap, som, liknande Fransosernas, dock är af en egen art. Detta ord heter *qvickhet*, i tyskan oöfversätteligt (Witz?), ifall vi ej vilja upptaga samma ord. Men hvartill hjelpte det, då hela den sinnesart felas oss, som ordet betecknar? Hos gossen var en sådan qvickhet medfödd, en själ, full af sprittande lifligbet och blixtrande infall, en lust för allt behagligt, för allt lek och skämt; en gåfva, farlig för hvarje dödlig, synnerligast för en konung, hvilkens lif är bestämdt för de mest upphöjda göromål och som derföre måste så afpassa sina infall och sitt skämt, att han ej öfverskrider en gräns, som för den ringare stundom kan vara tillåten att öfverskrida. En konung bär därföre purpur-rock, på det han ej skall fördunklas af någon annan; majestätet är för upphöjdt att ej förlora af sin värdighet, om det omgifves af fantastiska bilder eller kinesiska färgspel. Huru många, som fått denna stora, men farliga gåfva, gå ej i det verkliga lifvets stränga prof förlorade, till och med bland de ringare, som af Gud blifvit bestämda att lysa såsom furstar bland sångare och skalder! Och denna farliga gåfva blef af Gustafs uppfostrare och föräldrar företrädesvis utbildad; man hade ej nog gjort honom uppmärksam på en *svensk mans* stränga kall, än mindre en *svensk konungs* ännu strängare kall; man hade ej nog visat vigten och nödvändigheten af det, som man kallar ett naturligt, sundt förstånd, hvilket man ej alltid vet att nog skilja från qvickhet och snille; af denna lilla osynliga punkt i man-

nen, hvilken man kunde likna vid den, som Arkimedes sökte för att kunna röra jorden ur sin bana. Man hade ej hos Gustaf uppsökt denna klara, fasta punkt, ur hvilken den kraft långsamt, men säkert uppväxer, som kallas *karaktär*, en kraft, som ej skimrar, men som ofta gör, att eljest medelmåttiga män kunna uträtta det som gränsar till det utomordentliga. Kortligen: man gjorde ej nog klart för denna prins, öfver hvilket land och folk han komme att styra; att han skulle beherrska ett oroligt och frihetslystet järnfolk, hvartill han behöfde en mera stålsatt vilja än prinsar, som äro födda att leda stillare och vekare folk.

Denne älskvärde och snillrike yngling hade dock vid 1772 års revolution ådagalagt en sällsynt skicklighet och ihärdighet och ett förstånd, vuxet de svåraste företag; därigenom, äfvensom genom sin mildhet hade han vunnit Europas beundran. Älskad och lycklig hade han regerat sina första 10 år, han hade sedan i ett farligt uppror och krig visat en hjeltes och konungs mod och ståndaktighet — han hade alltså tillfyllest bevisat, att han *kunde* lägga fasthetens hand på sitt flyktiga väsen. Sannt är det likväl, att han ännu vid 35—45 års ålder alldrig kunde bringa sitt förstånd till stadga, alldrig efter en genomtänkt plan ordna sitt lif och sin regering till en jemn och fortlöpande bana och dymedelst bibehålla konungaämbetet i sin fulla helgd. Knappt var nödens tvång till arbete förbi, knappt var faran öfverstånden, förrän han förbytte den tunga spiran mot en blomsterstängel eller tyrsusstaf och öfverlämnade sig åt hela naturligheten af sin flyktighet. Han försmådde att intaga nödig barlast för sitt lätta skepp, att fasthänga vid lättsinnighetens vingar det nödiga blyet, för att hålla dem qvar i jordens grannskap, för att ej låta honom glömma, med hvilka ögon folket därnere betraktade luftseglaren.

Gustafs sinlighet var ej af en farlig art, hans lidelser voro ej våldsamma; han var en verkligt poetisk fågel, som lefde och sväfvade i ether, i ljus och strålar. Och behofvet af en sådan flygt bemäktigade sig honom mera, ju äldre han blef, och visade sig ofta såsom ostadighet. Om en sådan lättsinnighet rigtas på det yttre lifvet och sederna, öfvergår den till lättfär-

dighet. Denna tillväxte också hos Gustaf med åren. Så samlade han omkring sig allt hvad flyktighet och skimmer hette, och Stockholmska hofvet, i det fattiga, järn- men ej guldrika Sverige, prisades nu för första gången efter Drottning Kristinas tid såsom ett af Europas mest glänsande hof. Det förtjente detta pris, men ej blott genom lättsinnighet och lättfärdighet, utan äfven i en bättre mening, emedan ej blott vällust, yppighet och glans, utan äfven skönhet, snille och smak där voro hemmastadde. Gustaf lyste, såsom en snillets furste, bland sångare, skalder, hjeltar och sköna ridderliga ynglingar, som lofvade att en gång blifva hjeltar, ibland förtjusande och snillrika fruntimmer. Äfven blomstrade under, om ej genom honom, för första gången efter medeltidens romantiska sago- och ballad-poesi, snillen, hvilka gåfvo svenska vitterheten lyftning och namn: Kellgren, Lidner, Leopold, Bellman, och bildhuggaren Sergell; äfven diktade svärdets riddare, Moritz Armfelt, Klas Horn, Hampus Mörner m. fl. älskeliga qväden, som återljödo från slott och till koja. Med sådane firade konungen, på sina större lustslott Haga och Drottningholm, apolliska dagar och nätter och försatt sig ofta med en skara af utvalda, tills morgonrådnaden uppskrämde det glättiga laget, lyssnande till de sånger, dem Sveriges största skald, improvisatorn Bellman, lifvad af champagne eller gammalt hochheimer, liksom klappade fram, jämte melodierna därtill, ur bordet. Mången natt klappade han dock förgäfves; sånger och melodier saknade ingifvelsens ström, och han drack för intet det kungliga vinet. Konungen njöt vinets fröjder alltid kungligt, d. v. s. måttligt; i allt, hvad njutning hette, närde han sig af det fina, andliga doftet däruti. Vin, skämt och qvinnor hade för honom blott glansens och skämtets behag; det jordiska ämnet däruti behöfde han föga. På sådant sätt författade han tillsammans med Kellgren och Nauman operor (t. ex. Gustaf Vasa) och bevistade, under månget lustigt skämt och spratt, gärna skådespelarnes och sångarnes repetitioner i teaterhuset. Så t. ex. upprepade han engång till allmän förlustelse, när den förträfflige aktören Adam vid öfverklifvandet af en bänk i operahuset brutit

armen, strofen ur en tysk psalm: *genom Adams fall är allt förderfvadt* (durch Adams Fall ist all's verderbt).

Detta allt syntes för hans kungliga sinne vara ett lofligt spel med det likgiltiga och oskyldiga, hvilket ett folk väl kunde unna sin konung till vederqvickelse. Men det gränsade ofta till lättsinnighet ja till lättfärdighet, isynnerhet under hungersnöd och kursens fallande, då sjelfva hans vänner grämde sig däröfver, att han syntes så glad och skämtsam. Man måste bedömma detta efter de seder och vanor, som rådde i sednare hälften af 18 århundradet, då en otrolig lättsinnighet och ytlighet, herrskade i Europas filosofi, teologi, seder och bruk; och det var just genom en sådan sedernas och grundsatsernas upplösning, som denna förskräckliga inre och yttre revolution förbereddes, hvilkens svall ännu på långt när ej lagt sig, utan just där, hvarest de kortsynte ingen ting varseblifva, undergräfver stranden, hvarpå de stå, gapande och lyssnande utåt den brusande oceanens vidd. De flesta Svenskar, då för tiden nästan mera fransyska än de öfriga Europeerna, lekte med sådan lättsinnighet på dagens breda gata; men det fanns också män af gammalt skrot och korn, äkta nordiska män med järnkraft och härdadt sinne, män, som när Gustaf ryckte makten ur riksrådens händer, af hjertat gladde sig, emedan de hoppades i honom finna en fosterlandets återupprättare, en Gustaf den förste eller Karl den elfte. Dessa vände nu sitt ansigte ifrån honom och höljde det i sorgflor. De vägde hans lättsinniga spel med tungt nordiskt allvar och bedömde honom väl ofta för strängt efter hans umgängeskrets och medspelare. Men just härutinnan, i detta medspelarskap, låg en oförlåtlig svaghet, ett obegripligt oförstånd hos en man, som eljest hade en sådan skarpsynthet och så väl använde sitt förstånd. Just i denna punkt blef spelet för allvarsamt; just här skulle han hafva upptäckt sitt fel, då han varseblef, att allas ögon voro rigtade därpå. Det var ej mera spel, det var en olycksalig verklighet, midtuti hvilken äfven konungen syntes lefva, ehuru han bort erinra sig, att de högstuppsatte måste, för att fruktas eller äras, *synas* iakttaga sedlighet och anständighet. Folket begagnade här sin naturliga rätt: det bedömde konungen efter hans umgänge och tillskref

honom samma böjelser och utsväfningar, som man där afskydde.

Jag sade nyss, att konungen i sjelfva verket blott leddes af den andeliga njutning, som skönheten och glansen gifva. I den mäktiga känslan häraf älskade, ärade, uppmuntrade, belönte han skalder, sångare och konstnärer; men på samma sätt älskade och beundrade han äfven den förtjenstlösa blott kroppsliga skönheten, hvilken man visserligen kan prisa såsom en Guds gåfva, men som dock ej, allraminst i en furstes omdöme, får ställa den högre skönheten i skuggan. Härutinnan glömde Gustaf ofta konungen. Sverige hvimlar af ståtliga och sköna människor. Huru många verkliga guda- och hjelte-gestalter finnas ej bland det vanliga människohvimlet! Huru många Armfeltar, Flemmingar, Schweriner, Mörnrar, Taubar, Hornar! Huru många döttrar af en Fersen, Lejonhufvud, Gyllenstolpe kunde ej Gustaf församla vid sitt hof! I hvilken slags olympisk skönhetens blomstergård kunde han ej lustvandra! Men han syntes ej blott såsom en lustvandrare därstädes; de flesta af hans undersåtare tyckte slutligen, att han för dessa blommors skull glömde nyttans åkerfält. Den förebråelsen är också ej ogrundad, att han föredrog den sköna gestalten framför den osynligare förtjensten; ehuru han i allmänhet endast framdrog den yttre skönheten, då den var i förening med snille, och att blott en Armfelt, Toll, Horn kunde på längden fästa honom. I fråga om att af en man fordra allvar och rena seder, därutinnan stod han åtminstone ej öfver sin tids åsigter. Man satte sig då för tiden öfver sådana gammalmodigheter och lät i detta afseende fem gärna vara jemnt. S. k. bildning, endast bildning, älskvärdhet, finhet och behag i yttre former — fanns blott detta, då kunde man gärna öfverse med andra småsaker. Sådan var tidens skimrande [illegible]lära, som utgick från Paris och London till Wien och Berlin. Äfven den vise från Sanssouci satt stilla och allvarsam i sina ensliga och stränga kungliga tankar; han lät människornas lif och seder gå, som de ville; han kastade knappt en flyktig blick åt detta håll.

De allvarsammas missnöje, de strängas tadel, fiendernas hånlöje och förtal tillväxte, sedan Gustaf återkommit från sin sista utländska vanligen kallade italien-[illegible]

ska resa, och sedan tiden sjelf framskred med allt dystrare anlete. Han hade på denna resa medtagit sina skönaste och ridderligaste män, hvaribland äfven många ättlingar af gamla slägter, blott emedan de voro af berömda slägter, för att bland främlingar göra sig och dem en ära genom deras europeiska namn. Några bland dessa återförde till norden sådane vanor och välluster, för hvilka vårt språk, Gud ske lof! ej har några namn, men hvilka mån i Rom och Neapel plägar kalla kardinaldygder. Denna onämnbara skamfläck var bekant vid Gustafs hof. Hans fiender och förtalare blandade honom in en sådan skröplighet. Man vågade ett sådant förtal, ehuru han efter allmänna meningen i Sverige ansågs föga tadelbar i detta afseende. Sådant blir på en högre plats alldrig obekant; man kände hans fina sinlighet, hvilken, under tidigare år ofta frestad, dock med seger bestått alla förförelsens prof. Sjelfva hans fiender trodde ej engång på vällustens herravälde öfver honom, allraminst på en sådan. Det fanns få, som verkligen trodde honom i stånd till en sådan vanära, men många, som af hat utspridde dylika ryktcn om honom. Det var också uselt nog, att en svensk konung fördrog i sitt umgänge sådane menniskor, om hvilka det med rätta troddes. Jag har sett qvarlefvor af Gustafs hof, sett qvarlefvor af dessa eländiga, som med rätta anklagades för sådana laster. För sjelfva styggelsens skull och de ädla slägters, som eljest äro berömda i historien, vill jag med stillatigande förbigå hvarje namn. Men emedan ej blott Gustafs lättsinnighet och lättfärdighet, utan äfven denna svarta anklagelse hotar att genom många, ej i Sverige tryckta, böcker komma till efterververlden, har jag ansett mig pligtig att åtminstone derifrån rädda en stor man, som visserligen också ägde stora fläckar. Äfvenledes måste man motsäga dem, som säga, att Gustaf var bakslug och trolös; att han i förespeglingar och löften varit större än i handlingar, att han från början till slut bedragit sitt folk; att denna storartade och medvetslösa naturlighet, denna lätta och älskvärda gladlynthet, hvarför man prisar honom och hvarmed man ville dölja hans okungliga lustar, ej voro annat än äregirighetens hyckleri. Denna anklagelse grundar sig

minst på det sätt, han 1772 störtade riksrådet och 1789 genomdref säkerhetsakten.

O, J opartiske domare och fördömare, som med öppet visir gå emot fienden med nedslaget fällgaller! Ej sannt man skall frammanfrån angripa skallerormar? Man skall sjelf skallra, på det han må vara beredd? Ej sannt, de där Pechlinerna, Fersarne, Hästskoarne och hvad allt partihufvudmännen och uppforsmakarne hette, — de spunno ju sina försåtliga väfnader på ljusa dagen? När adeln talade om svensk frihet, så mente han en *libertas polonica et hungarica;* när konungen talade därom, så menade han sin eller en helt annan folkets frihet, än den adliga. De kloka förstodo väl, hvad bådadera mente. Konungar och parlamentstalare få dock ej tala, som skräddare och skomakare. Den stora Jacob Fox säger i sin Stuarternas historia på flere ställen med tämligen klara ord: det är ock ett fel, om ett dumhufvud, som blott vet en enda väg och denna väg blott efter en enda linie, vill våga en revolution. Gustaf har med rätta blifvit berömd och beundrad för den klokhet och skicklighet, hvarmed han utan en droppe blod utförde sin. Det gifves blott en enda evig rätt, en enda öfvergänglig sanning i människans bröst, hvarefter konungen och tiggaren lika måste dömmas; men för tingens olika förhållanden, för personers högre och lägre ståndpunkt gifves ej blott ett, utan ett flerfaldigt förstånd; ty förstånd heter: att med klokhet och samvetsgrannhet förvalta de jordiska tingen, som dock alla äro blandade med nog djuriska och orena ämnen, hvilka måste afskrädas. Gustafs fel var tvärtom, att han var för mycket öppen och naturlig. Hade han närmare öfvervägt sitt folks grundkaraktär, hade han kunnat begagna ett ännu förslagnare förstånd, hade han i en sådan loflig förslagenhet liknat sin store stamfader Gustaf Eriksson, så hade han sannerligen regerat både lyckligare och längre.

Jag har ansett mig böra vidlyftigare uttala mig öfver Gustafs lynne och karaktär, emedan vi äro skyldige aktning åt det sällsynta snillet, ehvar det finnes. Gustaf öfveträffade de flesta samtida furstarne i snille, bildning och handlingskraft, ehuru han ej mera, än de, besvärade sig med allvarets dygd. De flesta af hans samtida

ansågo denna dygd som en obeqvämlighet, ett slags ondt i sällskapslifvets högre och mera bildade regioner. Han hade till sina många stora och herrliga egenskaper blott behöft ett litet tillskott af allvar, för att blifva en af de största konungar; att han åter framställes såsom en afsky, kan den oväldige ej tåla. Jag har bedömt honom med sin egen tids måttstäck.

Herrtig Karl af Södermanland.

Den aflidne konungen hade, såsom åfvanföre nämnts, redan på sin sjuksäng tillsatt en tillsvidare regering för de trängande göromålen. När han kände sitt sår förebåda döden, måste han vara betänkt på tillsättande af en förmyndare. Han efterlämnade en gemål, konungen af Danmarks syster, tvänne bröder och en syster. Drottningen var en stilla osynlig dame, som hälst lefde i tillbakadragenhet, så osynlig, att man sällan hörde hennes namn i Sverige. De, som kände henne, höllo henne hvarken böjd för eller mäktig till att regera. Åfvenså tänkte konungen ej heller på sin yngre broder, herrtig Fredrik af Östergötland, en obetydlig och för sig sjelf lefvande herre. Det fanns då blott herrtig Karl af Södermanland qvar, som kunde komma i fråga, och han hade såsom storamiral i finska kriget åtminstone förvärfvat sig äran af ett fast mod. Gustaf hade också en syster i lifvet, prinssesan Albertina, abedissa i Quedlingburg, hvilken, näst honom sjelf, ärft det mesta af hohenzollerska andan. Hade naturen gjort henne till man, så hade hon säkert blifvit den utmärktaste af alla fyra. Konungen älskade denna sin syster mycket, hon var honom närmast lika, och han hade ofta låtit af henne säga sig de öppnaste varningar och sanningar. Alla de, som kände henne, prisade henne såsom trofast, redlig och modig. Men det hade ej passat sig att sätta henne öfver enkedrottningen och de både herrtigarne, hennes bröder. Alltså blef storamiralen Karl förmyndare. Men Gustaf, som af historien lärt, att en döende konungs sista vilja ofta ej har samma verkan, som en tyst önskan, gjorde förmyndaren utan något medregentskapsband till riksföreståndare. Han bad honom blott bibehålla sina män vid deras areställen, att mildt bestraffa mördarne, att leda hans sons uppfostran efter den plan, som hittills med fördel blifvit följd. Denna hans son skulle, såsom före sina år i kunskaper och förståndsmognad, med fyllda 18 år d. v. s. hösten 1796 sjelf myndig tillträda regeringen.

Den första offentliga handling af vigt, som regentskapet efter konungens död fick om händer, var de sammansvornes bestraffning. Genom ordentlig dom blefvo följande fällde till *lifvets förlust:* mördaren kapten Ankarström, Grefvarne Ribbing och Horn, öfverstlöjtnant Liljehorn vid lifvakten och löjtnant Grefve Ehrensvärd; till *fästning:* general Friherre Pechlin och kanslirådet Engeström. Men dödsdomen verkställdes blott på en, nämligen på sjelfva mördaren. Horn, Ribbing, Liljehorn, Ehrensvärd landsförvistes. Pechlin och Engeström sattes på fästning. De landsförvista lefva antingen i främmande land obekanta, eller äro de redan döda. Ribbing lefver måhända ännu, såsom en sägen går, någonstädes i Frankrike vid Loire. En af Sveriges ädlaste ädlingar Friherre Maclean i Skåne, hvilken älskade hans moder, en af Sveriges skönaste och snillrikaste fruntimmer, hade understött honom i hans landsflykt. Liljehorn ligger — redan för 10 år sedan — begrafven här på Bonns kyrkogård; han hade genom sin ridderlighet, sin stränga redlighet och fromhet tillvunnit sig vänner i Schweitz och vid Rhen, hvilka ära hans minne och ej mera tänka på hans ungdoms förvillelser. Klas Horn, som bar ett odödligt namn, den älsklige skalden, dog i Danemark. Ack! i hans olycka förtorkades äfven den Hippocrene, som flöt så rik i hans ungdom.

Regenten, som mildrade lagens dom och göt så litet blod, som möjligt, erinrade i en förklaring till svenska folket om den anda, i hvilken hans broder handlat, om den sista vilja, hvilken den döende lagt såsom en helig pligt på hans hjerta: att öfva barmherrtighet emot mördarne och ej genom många stupstäckar uppväcka blodiga hämndeandar bland folket. De fleste funno det också kungligt, gustafviskt och politiskt riktigt handladt, och prisade herrligen. Men vi skola snart se, huru denne genom de mått och steg, han snart tillgrep emot de s. k. Gustafvianerna alstrade ett parti (ifall detta parti redan ej fanns) som, om ock ännu ej med öppen häftighet, förvandlade detta pris ej blott till förebråelser, utan till dunkla misstankar och tadel. De färger, hvarmed man kan styrka sådane misstankar, finner ett parti alltid lätt.

Herrtig Karl förde regentskapet något öfver 4 år, från våren 1792 till hösten 1796. Hans förvaltning in-

träffar under de första lågande revolutionsåren. Sverige njöt dessa år en djup fred, och konungsmördar-partiet, om ett sådant fanns, eller rättare det Antigustafvianska prisade sig och fäderneslandet lyckliga, att Gustaf ej mer förde spiran. Ty, sade man, hans oro, hans äregirighet och förkärlek för ridderliga äfventyr skulle ej länge hafva låtit oss sitta i ro, då han engång uppträdt såsom den sköna drottningens af Frankrike Paladin; ty den äfventyrliga hjelten förstod hvarken att mäta sina eller sitt folks krafter. Huru långt vi än äro aflägsna från den vilda hvirfveln, så hade vi dock emot vår fördel och ära, måst in uti densamma, och Europas gång hade ändå blifvit densamma, som den nu är. Ty det är mera än löjligt att tro, det den svenska droppe, som blifvit gjuten i den brusande oceanen, skulle kunnat gifva dess vågor ett annat utseende, ännu mindre lugna dem. — Hans vänner deremot tillstodo visserligen, att denna våldsamma revolution, med alla sina gäsnings- och utvecklingsämnen, visserligen mera var en omhvälfning af saker än personer, och att dess nödvändiga fart ryckte med sig lika våldsamt alla personer, både starka och svaga, och att, först efter de vilda krafternas utgäsning, ordningen kunde återkomma till personerna att få betydelse; men de trodde, att man ej borde hålla människornas sträfvanden för så obetydligt i historien, att tider kunde gifvas, då mäktiga personligheter och högre själskrafter gällde lika mycket eller litet, som trögheten och inskränktheten. Gustaf var ingen medeltidens äfventyrlige riddare, utan, om någon, så var han född till förkämpe i denna strid; han hade genom sin älskvärdhet och liflighet varit framför tusende kallad att döfva och besvärja de verldsskakande demoniska krafterna; hans handlingsdrift, hans skicklighet i underhandling, hans oemotståndliga makt öfver alla människor, som ännu ej gifvit sig rent af i djefvulens våld, dessutom hans goda fältherresvärd hade måhända skulle kunnat gifva denna hvälfning en annan gång och Europa ett annat utseende. Huru härmed må vara; — hertig Karl var ej såsom regent nog lycklig att bibehålla nationens aktning, den han i förra kriget genom sin trohet mot konungen och genom tapperhet förvärfvat. Också var denna prins ingalunda född att regera, all-

rastmast ett folk, som genomgått den ena skakningen efter den andra och som måste styras af en stark hand.

Herrtig Karl hade ett lätt fattande och raktseende förstånd, personligt mod och en viss vänlig godhjertenhet, som likväl ej fick ställas på för hårdt prof. Härmed förband han en älskvärdhet i umgänge och ett sinne för det sköna och behagliga, hvilket var alla den förträffliga Lovisa Ulrikas barn medfödt. Men honom feltes denna lifvande och verksamma kraft, hvarigenom hans broder blef så stor; honom feltes snille, känslans liflighet och tankens blixt; honom feltes detta uthålliga allvar, som befaller det goda och hindrar det onda; honom feltes äntligen — hvad som stundom hos en herrskare kan till någon del ersätta bristen på utmärktare egenskaper — denna oroliga äregirighet, denna beställsamhet att synas göra något, under det ingen ting egentligen uträttas, som dock gärna jagar andra andtrutna och ej låter en regering insomna. Karl var karakterslös och sorglös, lät tingen gå sin gång, rörde sig i småaktigheter, lekte med mystiska gycklerier och frimurargriller, under det han öfverlemnade det stora åt andra. Det finnes besynnerliga företeelser. Fin och väl bildad med ädla anletsdrag, såsom brodern, ehuru ej så blixtrande som hans, uppträdande till och med i det yttre med ett visst utseende af manlighet och beslutsamhet — var dock denne herrtig en svag och tom herre, utan någon enda herrskande lidelse i sitt bröst. Man skulle kunnat säga, att naturen skapat honom invändigt tom, ifall han ej haft ett visst lugnt, ett slags äkta korporalsmod, alltså ett naturligt mod. Ty det var enhvar bekant och hade gifvit honom ett anseende bland folket, att han bland kanondundret och krutröken setat på däcket af sitt amiralskepp lika trygg, som på en länstol i sin sofkammare. Också hade han, oaktadt sin naturliga finhet, mera af vana än af fåfänga att erinra om sina bragder, antagit ett slags sjömansskick, det han alldrig aflade. Hans vanliga rum liknade mera en gammal sjökaptens, än en konungasons; sjölifvets erinringar lågo i hans förmak kringströdda i hundrade utsugna tobaksklumpar, och hans ena kind var vanligen uppsvälld af en sådan, på svenska kallad tuggbuss. I

afseende på sin andliga eller rättare andelösa natur, måste han räknas till dem, man kallar *torra fantaster*, ett slags menniskor, dem man i norden finner oftare än i södern. Denne man, som ej drefs af någon verkningslust eller af den minsta äregirighet, än mindre herrsklystnad, som i allmänhet ej hade en enda andelig drifkraft eller snillrik åder, lefde hela sin lifstid i frimureri och mystiskt hemlighetskrämeri. På detta fält var hans enda arbetslust, och de, som lofvade tyda sådane hemligheter eller förskaffade honom hieroglyfiska och kabbalistiska handskrifter och böcker, voro säkra om hans gunst. Det är otroligt, huru långt hans förblindelse härutinnan gick. Jag har känt misstänkta personer, som lefde af sådana förskaffningar; öfversättare, som ej kunde öfversätta en rad, sysselsatta att lemna materialier till uppbyggandet af detta heliga, osynliga frimurar-slott; för lumpet snicksnack, hvarför en förståndig frimurare, än mindre en förståndig man ej hade velat gifva två styfver, betalte herrtig Karl 50—100 dukater. Frimureriet syntes under honom vara en statsangelägenhet, och man har ej så ogrundadt beskyllt honom derför, att man blott behöfde vara frimurare, för att under hans regering komma fortare. Jag minnes väl, att detta, liksom en pest förbredde sig i min hembygd, isynnerhet under generalståthållarn Grefve Runth, och att klokt folk, som anser äfven slippriga vägar lofliga till befordring af jordisk lycka, förmanade isynnerhet ungdomen att låta inmura sin frihet och sjelfkänsla i frimureriets hemligheter. Man kallar sådana hemlighetskrämare med rätta *vurmare* *) eller maskar, som sönderfräta torrt träd ända till stoft. Ty då dessa ömkliga torra fantaster ej kunna med örnen stiga emot solen, så välja de att krypa som maskar efter nattens hemligheter, hvilka dock sparsamt hittas i det ödsliga kalla mörkret, som ej föder många lif. Karl vurmade. Vanligen är det gamla, utlefvade vällustingar, som vurma, som för sitt grumliga öga tycka sig se sällsamma ljus, som i ersättning för det kroppsligt och andligt utlefvade, för det på ädla drömmar och fantasier uttömda lifvet söka den vises sten, söka odödlighetens ginseng-

*) *Wurm* betyder på tyska äfven *mask*. *Öfvers. Anm.*

dryck *) och dylika under. Men Karl var ej utmärglad genom utsväfningar. Med sin gemål, en holsteinsk prinsessa, lefde han ett lyckligt, fridsamt och barnlöst äktenskap.

Rykten om detta hans frimureri och vurmeri hade flugit öfver land och haf till främmande länder, där de under vanställningar inblandades i skildringarne af Sveriges dåvarande tillstånd. Men ej blott frimureriet nämndes, utan en mängd hemliga sällskaper, hvilkas stiftelse mestadels skulle härröra från politiska förhållanden och — skulle åsyfta att motverka det herrtigliga frimureriet och dess inflytande på regeringen, så att herrtigens efterträdare, den unga konungen, skall vid sitt anträde hafva funnit riket öfversådt af sådana farliga sällskapers utsäde. Det är att af ett solgrand göra ett berg! Visserligen gafs och gifves det i Sverige, synnerligen i Stockholm, en mängd s. k. ordnar, till en del med yttre tecken, liksom för att på skämt efterapa djupare betydelser. Många sådane ordnar bestodo före herrtig Karl; och dessa ordnar eller rättare klubbar bära, offentligen bekant, de åtskilligaste namn t. ex. Amarant-, Narciss- Innocens-orden o. s. v. Men de innehålla under skämtsamma namn och förklädningar helt oskyldiga hemligheter, beräknade för sällskapsnöjen inom hufvudstaden. Svensken älskar sällskapslifvets, bordets och dansens nöjen; han har långa vintrar och nätter, som nödga människorna tillsamman; han har en kort, men retande sommar med det underbaraste gyckelspel af ljusets och nattens gestalter. Emedan dessa herrligheter ej länge vara, så är han anvisad till en snar njutning och ett hastigt utbyte. För ett sådant utbyte, äfvensom för vissa välgörande ändamål äro dessa ordnar stiftade.

Ofvanföre är nämndt, att Gustaf den tredje uppdragit herrtigen förmynderskapet och regentskapet, utan inskränkning, men med begäran, att de män, som njutit hans högsta förtroende, måtte bibehållas på sina plat-

*) Växten *ginseng* betyder hos kinesarne lifsört. Man bereder deraf för kejsaren, prinsarne och de högsta mandarinerna en kostelig dryck, som har en underbar kraft att läka och lifva.

ser. Äfven härmed gick det såsom det, vanligen går med döende furstars befallningar eller önskningar. Några af dessa "högst betrodde" män voro måhända herrtigen personligt oangenäma eller obeqväma — och beqväm var denne herre — andra stodo måhända i vägen för hans vänner, hvilka nu ville vederqvicka sig i den nya maktens solsken; och dessa hviskade, att de "högst betrodde" blifvit satta vid riksföreståndarens sida, för att dela hans makt. Han lösslet sig därföre snart från detta band; och måhända hade det varit väl, om han blott kunnat regera genom sig sjelf. Men det kunde och ville han ej, utan föll i händerna på en öfvermodig, nedrig och fåfäng människa, friherre Reuterholm. Detta Reuterholms framdragande gjorde så mycket mera uppseende, som han varit en bland Gustafs afsvurnaste fiender och alltsedan 1789 års Säkerhetsakt vistats utrikes, en tid bortåt i Italien. Han var förut öfverkammarherre hos drottningen, och blef nu, ehuru förut endast bekant såsom en vanlig hofman, upphöjd till president i kammarrevisionen, ehuru han af förvaltning och finanser förstod platt ingen ting. Denne Reuterholm, med sina småaktiga lidelser och sin trångbröstighet, ledde allt så småaktigt, så ömkeligt, var så girig och sjelfvisk, att man snart längtade efter samme Gustaf, hvilkens mord några förnummit med glädje, andra med likgiltighet. Reuterholm var ett allför hvardagligt hufvud att kunna fatta det stora, alltför kall, afundsam och hämndlysten att vilja det goda; blott medelmåtta, kryperi, och nedrighet kunde bestå bredvid honom. Äfven hviskade ryktet mycket om utsväfningar, dem man ej en gång gärna förlåter de ovanliga. Ryktet, som alldrig sofver, där svaghet vill herrska med hårdhet, försökte äfven att genom mångahanda vinkar och antydningar söndra farbrodern och myndlingen, att förvandla misstankar till sannolikheter och att åter väcka det halft insöfda partiagget. Små hofkabaler drefvo väl också härvid sitt spel; men egentligen syntes ingenstädes något parti, som ville något nytt eller vågade företaga något ovanligt, utan den sömnaktighet och likgiltighet, som syntes råda ofvan, syntes under dessa år äfven herrska nedan. Regenten hade hvarken verksamhet, ärelystnad eller djerfhet nog att kunna gifva grund till så svarta

misstankar; ty hans karaktär var sammansatt af håglöshet, likgiltighet och beqämlighet; endast hemlighetskrämeriet var honom eget, och genom sådana gyckelspel hade Reuterholm, som däruti
nnan var stark, svingat sig opp och bemäktigat sig honom.

Men öppna sidor till anfall hade regenten lemnat och lemnade. Det första i detta afseende var den exempellösa mildheten emot Gustafs mördare. Denna mildhet klandrades ej i början af de äkta Gustafvianerna; men den blef nu helt annorlunda uttydd, sedan man såg Reuterholms hand med i spelet och dag från dag såg maktens vidare utveckling. "Blott Ankarström, sade man nu, som aftryckte den pistol, som andra laddat, straffades; han var den minst skyldige. Huru lindrigt har man ej förfarit med detta nidingsdåds hufvudmän! och med alla andra, från hvilkas ansigte man ej en gång ville rifva masken och visa deras afskyvärdhet för folket; ty säkerligen funnos andra derjemte, hvilkas deltagande döljdes. Och Reuterholm, den låga veklingen, den vurmiga ränkespinnaren, var han väl ej inveckladd i det hemlighetsfulla nystanet och vågade han väl låta uppveckla det?" Så knotade flera röster, och annat sorl blandade sig däruti med antydningar på sjelfva regenten: "att han ej blott var mild, utan *måste* vara det."

Härtill gaf han nämligen nya föranledningar. Redan om hösten 1792 befriades general Pechlin och kanslirådet Engeström från fästning och erhöllo tillåtelse, att vistas på sina gods. Äfven så nådigt förfor han med de landsförvista eller fångna anjalaförbunds-deltagarne. De till Barthelemy afförda öfverstarna Montgommery och grefve Leyonstedt erhöllo nådig tillåtelse att lemna denna ö, ehuru de skulle undvika Sverige; andra t. ex. öfverste Almfeld och Pfeif blefvo utsläppta från Varbergs fästning och fingo qvarblifva i sitt fädernesland. Däremot blefvo alla den förre konungens vänner dels aflägsnade från sina höga ställen dels äfven sända ur riket. General Toll hade blifvit sänd såsom sändebud till Warschau, general Moritz Armfelt i en slags landsflykt till Italien. Denne Armfelt hade den sista dagen af Gustafs lif blifvit utnämnd till öfverståthållare i Stockholm, och var därefter ämnad till generalståthållare öfver Pommern; men emedan han där syn-

tes för nära, sändes han såsom gesandt till de Italienska hofven. Äfven grefve Munck, en af Gustafs förnämsta hofmän, aflägsnades ur riket. Mera uppseende, än alla dessa merändels under ärofulla tillar skedda aflägsnanden, väckte bortskickandet af underståthållaren i Stockholm, Liljesparre, i ett slags landsflykt. Åt honom, som vid kungamördarens upptäkt och förhör spelat en hufvudrol, anvistes Greifsvald i Pommern såsom vistelseort, ehuru han därvid fick behålla sin fulla lön. Denne Liljesparre var ett slags nordiskt lejon, en man, hvilkens gestalt liknade en af naturen lyckad helgjuten metallbild, lika kraftig och förkrossande som skickl'g och förslagen, hvilken under en skroflig yta dolde den finaste smidighet. Han hade såsom E. O. Professor i juridiken blifvit kallad från Upsala till Stockholm, för att förestå polisen, och hade vunnit Gustafs synnerliga gunst; men hade i känslan af sin kraft föraktat att omvända kappan vid förändrad vind. Såsom polismästare i hufvudstaden hade han anställt och ledt de första efterforskningarna och undersökningarna i mordhändelsen. Nu hviskade folket: "denne fruktansvärde, se! nu har han blifvit landsförvisad, emedan han blef sitt ämbete och sin konung trogen, emedan han vid undersökningarne förfor ifrigare och gick längre, än Reuterholm och Konsorter önskat. Han hade eljest bragt flera medbrottslige i dagen. Derföre måste han bortskickas." I sjelfva verket: han var också en väldig man, när han rynkade sin panna och slungade sina blickar, hvassa, genomträngande, som en helfvetsdomares. Också båtade det ej hans fiender att hafva bortskickat honom. Han var för djerf att tiga, har också sedermera ej tegat, ty han öfverlefde länge dessa förvirrade, ränkefulla år.

Under det man sålunda tillbakasatte, afsatte, aflägsnade eller landsförviste Gustafs gamla vänner och medhjelpare, befordrade man ej blott sådane, som uppträdt såsom Gustafs uppenbara fiender, utan äfven sådane, som Gustafvianerna ansågo såsom medsammansvurne i mordet.

Knappt ett år efter dessa begynnelser uppväckte en af de aflägsnade, nämligen Armfelt, genom den olycka han bragte öfver en qvinna, och genom de äfventyr, som vid detta tillfälle kommo i dagen, ett mång-

faldigt tal i Sverige och Europa. Armfelt hade hört till Gustafs älsklingar och förtrogne; konungen hade genom hans utnämnande till öfverståthållare i Stockholm aftonen före sin död liksom ådagalagt för hela riket, att han vore sonens stöd. Denne Armfelt, född Finne, hade upptagits ung i konungens umgänge. Han var en skönhetens och styrkans bild. Hans ståtliga, ovanligt resliga och smärta gestalt bar ett apollohufvud, en bred panna, full af fantasi och förstånd, stora blåa, eldiga ögon, en kunglig näsa, en mund, kring hvilken skämt, qvickhet och vällust lekte. Han var omotståndligt intagande och förtrollande; ännu i sednare åren eröfrade han hjertan. I finska kriget hade han anfört en friskara och jemte flera andra aflagt de utomordentligaste tapperhetsprof. Han var alltså ett godt riddarsvärd, ett snille, från hvilkens sköna mund qvickheter och täcka versar i hvarje ögonblick strömmade. Men — men — denne så rikt och så härrligt begåfvade man hänfördes ock af sina lidelser, därutinnan olik sin kungliga förebild. Han var på stridens och kärlekens fält lika omotståndlig, och, om en Don Juan någonsin lefvat, så öfverträffades han tusen gånger af denna sköna och väldige vällusting. I huru många europeiska hufvudstäder hade han ej sine älskarinnor och barn, — barn äfven af furstliga fruntimmer! Huru många böcker kunde ej hans kärleksäfventyr fylla! Dessa lätta segrar alstrade hos honom en sådan äfventyrlighet i tingens bedömmande, planläggning och ledning, en sådan, att jag så må säga, segervisa vildhet, att knappast en fjärdedel af det, hvartill naturen honom ämnadt, blef i honom färdigt. De som kände honom, prisade dock hans trohet — icke mot fruntimmer, utan mot sin konung och sina vänner, och bekände, att denne lustige äfventyrare var för dem färdig till hvilken uppoffring som hälst. Men just denna lättfärdighet och äfventyrlighet gjorde honom ej blott genom den skugga, han därigenom kastade på konungen, förhatlig för de allvarsamma, utan många, som mindre kände honom, ansågo honom för en vindböjtel och skadade alltså hans verksamhet.

Denna händelse, som uppväckte så mycket larm och prat och som man kallat friherre Moritz Armfelts sammansvärjning, var ungefär följande: Armfelt, som

vistades såsom svenskt sändebud i Neapel, beskyldes för ingen ting mindre, än att förehafva stämplingar att från makten störta regenten och Reuterholm, att återbringa till styrelsen de gamla Gustafvianerna och att uppsätta den unge konungen myndig på thronen, förrän fadren befallt. Ryktet hviskade — anklagelseakterna företedde naturligtvis inga bevis — att han äfven sökt hjelp hos Ryssland, men att han ej erhållit några bestämdare löften. Andra åter trodde, att han med sin lättsinnighet visserligen torde i de förtroliga brefven hafvá vidrört eller antydt ett och annat, men att detta endast vore lösliga infall och ögonblickliga uttryck af hans bekanta gustafvianska sinne; att knappt en den minsta tanke till en sådan plans utförande förefunnits; att det endast varit ögonblickliga luftblåsor, dem det politiska partiagget förstorade till stormvindar. Jag vill berätta förloppet af denna sammansvärjning, hvilkens falska behandling, jemte några andra dylika småsaker mest skadade regenten i allmänhetens omdöme. I denna sammansvårjning, i dessa planer utåt blåa rymden, bakom hvilken ingen horisont låg, inblandade man en ung fröken Rudenskjöld, som stått i det ömmaste förhållande till Armfelt och flitigt brefväxlat med honom på utrikes ort. Detta förhållande belurade man och bemäktigade sig hennes papper och bref, i hvilka hvarken den sarkastiske Armfelt eller den qvicka och sköna fröken sparat sina skämtande och bitande anmärkningar öfver Reuterholm; denne fann riktigt, hvad han sökte — en den förskräckligaste sammansvärjning emot sig. Äfvenledes hade de i sina bref ej skonat en annan ömklig, till kroppen vanställd och ej heller till själen för sin kroppsliga vanställning ersatt man, Rikskansler Sparre; då Armfelt var öfver 300 mil aflägsen, kastade sig dessa förbittrade och trångbröstade menniskors hela ilska på den olyckliga fröken, som de kunde gripa. Och huru grep man henne? — liksom vore hon ertappad midt i brinnande uppror, liksom hade det gällt regentens makt, ära och lif, då hon likväl var en svag qvinna, utan medel och förbindelser, och som endast gjort några flyktiga kommentarier till Armfelts text! Och samma regent, som låtit utom rikets gräns föra under betäckning Gustafs mördare till skydd mot folkets vrede,

straffade en qvinna, som i politiska planer eller handlingar knappast kunnat spela en birol, blott för några bitande uttryck om honom och hans vänner, så grymt, att verlden endast behöfde att tänka på hans grymhet, för att glömma hennes fel. Ej nog, att man gaf de förtroligaste kärleksutgjutelser och antydningar på kärleksäfventyr till pris för hela verlden, då dessa, utan att höra till sammansvärjningen, blott kunde fläcka damens karaktär, utan hon blef, utan aktning för anständighet och hennes stånd, offentligen utställd vid skampålen till pöbelns åskådande och sedan förd på spinnhuset, där man eljest brukar inspärra de mest föraktliga och förlorade qvinnor. Sedan hon där setat än längre tid, öfvergaf hon ett land, där en så skändad knappt velat visa sig för solens ögon, för att i främmande länder dölja sig okänd. Denna grymma ilska skadade Reuterholm och herrtigen mera, än hundrade andra felsteg kunnat göra tillhopa. Ty regeringen uppenbarade därigenom för hela verlden sin obotliga svaghet; och dunkla rykten om den unga konungens möjliga osäkerhet, antydningar på prins Hamlets förhållanden o. s. v. kunde till och med lätt vinna tro hos sådana, som ej kände Karls personlighet. Reuterholm fläckade sin herres ära, och blott den efterföljande regeringens felsteg hafva bragt till glömska, huru de flesta på denna tid längtade efter, att en annan snart måtte komma i hans ställe. Hvad nu vidare denna händelse beträffar, så blef Armfelt 1794 anklagad för och dömd till lands- och högförräderi, och ett pris af 4000 Rdr satt på hans hufvud. Officerare med särskilta fullmakter utsändes att gripa honom. Naturligtvis lät han ej gripa sig, eller ville de utskickade det ej, ty det är bekant, att några af dem för denna fångst genomjagade södra Italien, Ungern, Turkiet, ända in i Asien.

Dessa voro hufvudhändelserna under regentskapets fyra år. Sverige sof i hvarje afseende, ty anden var borta, som lifvade eller — enligt andras mening — upprörde det. Det sof lyckligt, sade många, ehuru dessa många likväl ej voro nöjda; sy sådan är människans art. Jag kan här ej afhålla mig från en anmärkning, som sjelfmant påtränger sig. Alldrig, alldrig kunde man förläta Gustaf den tredje åren 1772 och 1789; man hade

önskat uppröra himmel och helfvete, för att störta honom och återställa det gamla frihetssystemet, som läskade den högmögende adelns stolthet och ärelystnad. Den skicklige och djerfve dog, den svage och håglöse följde. Nu, under ett regentskap, som i allmänhet har att kämpa med egna svårigheter och som här fördes hvarken med vishet eller kraft — *nu* hade tiden varit inne för de djerfve och beslutsamme, att våga en återhvälfning; men med den tillfredsställda hämnden inslumrade också de missnöjdas planer, ehuru *samma* författning, öfver hvilken missnöjet uppstod, ännu var quar; ett klart bevis, *huru merändels allt var personligt, huru än rättvisa, laglighet, fäderneslund och andra sköna namn klingade på tungan.* Karl fick regera dem efter *samma* lagar, och de knotade blott däröfver, att han regerade för litet kraftfullt. Emellertid släpade sig rikets inre i all sin overksamma medelmåttighet igenom de fyra åren, och de yttre förhållandernas anstöt hade ännu ej trängt till norden. Endast handel och sjöfart ledo genom det engelsk-franska kriget, genom kapare, undersökningar, uppbringningar. Gustafvianerna beskyllde Reuterholm för böjelse till franska politiken; men, hvar fanns då fransk politik och regering i Frankrikes kaos? Om många Svenskar älskade de nya Fransoserne, liksom de gamla, och bekände sig till deras grundsatser och önskade dem seger, så låg dock denna bevekelsegrund utom Reuterholms verksamhet. Likväl syntes samtidigt med Europas myckna larm och de flygskrifter, som alstrats genom Armfelts sammansvärjning, en viss oangenäm spänning och köld uppkommit emellan kabinetterna i Stockholm och S:t Petersburg. Huru försöket att, genom den unge konungens af Sverige förmälning med en rysk kejsardotter, uppvärma detta förhållande, missslyckades, skall nedanföre berättas.

Gustaf den fjerde Adolf.

1796—1803.

Om hösten 1796 besteg Gustaf Adolf, som skref sig den fjerde, vid 18 års ålder svenska thronen och emottogs med allmän glädje, emedan man var ledsen vid hans farbror. Ty menniskorne och folken likna fullvuxna barn, som alltid hoppas något bättre af det nya, än af det gamla, till och med, om bevis redan lemnats, att det nya skall snart blifva, hvad det gamla var. Den kungliga ynglingen hade uppenbarat många goda egenskaper: ärlighet, sannfärdighet, samvetsgrannhet; man hoppades, att han skulle blifva en redlig och rättvis herrskare. Visserligen hade han något kallt, sträft och stelt i sitt väsende, men man trodde, att det snart skulle försvinna genom det kungligas glans och genom sjelfkänslan af att vara den förste; att det barnasinne, som dragit sig inom sig sjelft genom åtanken på fadrens dystert blodiga skugga, genom misstankar, ränker eller instiktningar, skulle genom ungdomens utvecklingskraft återvinna sin frihet och glättighet. Ju farligare man funnit fadrens blixtrande egenskaper, desto mera hoppades man af sonens vanliga förstånd. Gustaf emottogs alltså med förhoppningar, såsom alla begynnare; man trodde sina förhoppningar blifva varaktigare, emedan de ej voro så entusiastiska, ty den unge konungen var ej skapad att ingifva hänryckning. Men han var ännu ung, hans ungdom hade ej varit lycklig eller kunnat i frihet utveckla sig; många trodde därföre, att hans kalla och sträfva yttre förborgade en inre rikedom, som kommande år skulle utveckla. Också hade hans vilja uttalat sig med mycken fasthet för det goda, och man hoppades, att manlig sjelfkänsla därur en gång skulle uppväxa. Likväl hade de klokare redan märkt, att Gustaf Adolf alldrig kunde blifva en stor man, ehuru de ej betviflade, att han kunde blifva en god och duglig konung.

Så förflöto hans första regeringsår, utan bestämd färg men under många goda förhoppningar. Han var ännu yngling, oerfaren i göromålen, omedveten af sina

krafter, visserligen med kunglig sjelfkänsla, men ej med det sjelfförtroende, som lika utöfvar det goda, som det vill och inser detsamma. Om han därför behöll sin faders eller farbroders ministrar eller råd eller sådane, som ej behagade honom, så måste man ursäkta det; äfven han måste lära, se, pröfva, erfara. Därtill kom mycket annat, som tillräckligt sysselsätta sådana människor, genom hvilka konungarnes rykte så ofta utgår: ett hof, en ny drottning, nya ämbeten, nya göromål, bekymmer, ränker af tusende slag bland de medelmåttiga människor som tränga sig fram till högbetens glans och som ej veta något bättre, än att kringbära småaktigheter och dagens tillfälligheter i hufvudstaden och hofvet o. s. v. Sådant hade nära kunnat komma det vigtigare att nära nog förgätas på någon tid. I öfrigt hade Gustaf Adolf visat många goda egenskaper: sparsamhet, måttlighet, kyskhet, rättrådighet; dygder, som anstå hvarje konung, men isynnerhet öfver ett fattigt land. Han hade ofta högtidligt förklarat, att han ej skulle tåla gunstlingar, och till och med mot dem, man kallade hans vänner, visade han en viss köld. Ty det hade väl ej blifvit honom någon hemlighet, att hans fader hade blifvit tadlad för sina gunstlingars skull. Bland andra bevis på en stor fasthet hade han äfven gifvit i Petersburg ett, som förvånat alla hans följeslagare och hvarigenom han trotsade den qvinna, för hvars list och våld Europa lärt att darra sedan 1770. Jag menar Katarina den 2.

Hans farbror och förmyndare hade redan under de första åren af sitt regentskap utsökt honom en brud, en prinsessa af det älsta regerande furstehus, sedan 16 århundradet förvant med Vasahuset och hvars öden, isynnerhet under den store Gustaf Adolfs tider, varit nära förbundna med Sveriges. Denna prinsessa, Louise Charlotte, var dotter af herrtig Fredrik Frans af Mecklenburg-Schwerin. Denna genom förlofning öppet slutna förbindelse blef ur hittills obekanta grunder uppbruten på ett plötsligt och opassande sätt. Den vanliga meningen är, att Katarina ej blott låtit tillställa herrtigen vinkar utan hotelser, att hon ej billigade denna förbindelse med sin slägtinge och granne. Rysslands förhållande till riksföreståndaren hade sedan flera år dessutom varit kallt. Armfeltska sammansvärjningen ha-

de redan i det fallet väckt ond blod; äfvenledes, ehuru mindre, Sveriges erkännande af franska republiken och ett skenbart godt förhållande med Franseserna, hvilket Karl, till en del föranledd af sitt folks böjelser, iakttog. Katarina, som säkerligen såg den franska förvirringen med behag, ställde sig öppet som den afgjordaste fiende till dess grundsatser och i allmänhet till hela revolutionen, den hon i sina noter kallade en hednisk fräckhet, en mänsklighetens afsky, hvaremot hon sökt väpna hela verldens makter och furstar. Sjelf hade hon ingen ting gjort därför, ingen rysk man hade för den skull gått öfver Weichsel, men hon hade sökt sysselsätta Österrike, Preussen och många andra i kampen mot denna afsky, under det hon i all tysthet tagit Pålen för sin räkning. Nog; han hade antagit denna rol engång. Huru det inte sammanhanget än må vara, resultatet vart: herrtigen reste om sommaren 1796 före Gustafs regeringsanträde jemte honom och det praktfullaste följe till Petersburg, såsom enhvar hviskade, på Katarinas befallning, som anvisat konungen en af sina *barnbarn* till passande gemål. Kejsarens sondotter behagade honom, ty hon var skön och älskvärd. Allt var afgjordt och man stod redan vid afslutandet. Då blef frågan om den blifvande drottningens religion. Den ryska stoltheten yttrade, att en rysk prinsessa alldrig kunde ändra religionsbekännelse. Man fordrade för henne ett grekiskt kapell och grekiska prester. När detta kom till ynglingen Gustaf, sade han till hela sin omgifnings förvåning nej och förblef vid sitt nej. Sverige, yttrade han med lugnt trots, är ett äldre och berömdare rike än Ryssland, och dessutom vore det emot rikets lag och en svensk konungs värdighet. Sveriges drottning måste vara af lutersk religion. Katarina harmades; ynglingens följeslagare, som haft, Gud vet, hvilka planer och förhoppningar, blefvo bestörta; han befallde att rusta sig till hemresa och for nästan utan afsked sin väg. Om något varit att frukta af Katarinas vrede, hann ej visa sig; ty, svag och sjuklig, dog hon efter några få månader en plötslig — och därföre säga många, en Tiberii — död. Konungen af Sverige syntes därigenom återställa ett bättre förhållande med Ryssland, att han om hösten 1797 förmälde sig med en ung mark-

grefvinna af Baden, prinsessan Fredrika Dorothea, hvilkens äldre syster var gift med storfursten Alexander, älsta sonen af Katarinas efterträdare, kejsar Paul.

Hvarje människa, således äfven hvarje furste, plägar ordna och inrätta sitt lif, så mycket som möjligt, efter sitt hjerta. En ny herrskare — och se! nya ministrar, vänner, gunstlingar, planer, befallningar, inrättningar. Likväl måste man erkänna, att den unge konungen härutinnan förfor med hofsamhet. Det var naturligt, att han föredrog de män, som hans fader anbefallt honom såsom sina trogna, och att han aflägsnade sådane, som framställts honom såsom fiender. Men i det hela gjorde han de nya omsättningarne långsamt och förståndigt, utan tecken till häftighet eller agg. Endast Reuterholm, mot hvilken ej blott hofvets utan hela landets stämma höjde sig, blef genast vid hans thronbestigning afsatt från sina ämbeten och förvisad från slottet; men Armfelt, hvilken många Gustafvianer framställt såsom en trohetens martyr, blef först 3 år derefter 1799, vid kronprinsens födelse, återkallad. Det var oundvikligt, att sådane förändringar ej syntes såsom ett slags tadel eller anklagande af riksföreståndarens förvaltning; oundvikligt, att ej örontasslare tillräckligt funnos efter maktens omväxling — men brorsonen iakttog likväl alltid den tillbörliga anständigheten mot sin farbroder, äfvensom man måste erkänna, att denne ej någonsin stämplat mot konungen, eller underlåtit den yttre vördnaden för hans värdighet. — Sedan den solrök, hvilken hvilade öfver de båda första håningsåren af hans regering, blifvit undanblåst, så kommo sedan flera tillfällen, då konungen måste mera framträda. Åren 1798, 1799 voro, det förra för torrt, det sednare för vått och kallt och medförde dessutom, genom den ovanligt tidiga och stränga vintern, en dålig fiskfångst. Alltså brist och nöd, som gingo in år 1800. Mycken säd måste införskrifvas. Detta nedertryckte den låga kursen än lägre, hvartill kom den svåra konjunkturen för handel och sjöfart, i anledning af de båda mäktigaste rikenas strid i nordsjön och atlantiska hafvet; ett tillstånd, som ej blott bestod i den förra osäkerheten, utan i något ännu värre, då hvardera åbe-

rojade sig på den andras förfaringssätt, för att efter godtycke kunna handla.

Den unge konungen syntes hittills i en fördelaktig dager: arbetsam, driftig, enkel, sparsam hade han tålamod att lyssna till de klokas och rättskaffnes råd. Dock uttalade han sina åsigter (1798) om tidens rigtning i ganska allvarsamma varningar emot perssens ofog. Sin politiska karaktär ådagalade han genom en förklaring och genom en tvist. Denna förklaring afgaf han *i Regensburg*, såsom hertig af Pomern, furste af Rügen och såsom borgen af tyska riksförfattningen; han uppfordrade i den gamla ordningens och rikets namn till gemensam vapenrustning mot fransyska fräckheten och demagogien, och det i så starka ordalag, att enhvar såg, att man alldrig skulle komma att förebrå honom, liksom farbrodern, förkärlek för fransoserna. Tvisten var med kejsar Paul i Ryssland om småaktigheter och en stor ljumhet hemärkets emellan båda kabinetterna. Dock syntes sammanstämmande åsigter om det vestliga Europas förhållanden lyckligtvis åter närma dessa furstar till hvarandra, så att Gustaf Adolf om hösten 1799 till och med reste till Petersburg och slöt med Paul ett ömsesidigt försvarsförbund på 8 år. Men slutligen kom ett verkligen vigtigt tillfälle, då konungens karaktär närmare visade sig, nämligen riksdagen i Norrköping, som började den 15 Mars 1800 och varade omkring $\frac{1}{4}$ år.

Denna riksdag var, såsom de flesta länders med ståndsförfattning, en s. k. penning- eller skuld-riksdag. Sveriges förvirrade penningeväsen skulle och måste ordnas. Kursen på utrikes länder var högst dålig och ständigt hit och dit vacklande. Man hade 26 andra säga 28 millioner R:dr skulder, hvaraf 15 mill. i s. k. riksgäldssedlar; och under regentskapet hade man så litet tänkt på skuldafbetalning, att man tvertom efterräknat, att Reuterholms förvaltning ökat den med 600,000; också hade man beviljat för många pensioner och löneförhöjningar under de dåliga åren. Alltså skuld- och penninge-väsen, finanser, åkerbruk och rikshushållning utgjorde riksdagens och dess tvisters ämnen. Dock utmärkes den äfven genom konungens och drottningens kröning. Härvid hände — hvad många illa uttydde —

att konungen ej kunde under tåget få sin istadiga kröningshäst att framskrida, utan måste hämta en annan. I förbigående vill jag nämna, att 1117 adeliga familjer hade kunnat skicka sina capita till denna riksdag, men att, då flera voro dubbla ombud, knappt hälften af detta antal var närvarande. Denna riksdag utvecklade många nya förhållanden och gaf konungen först en rigtning, som plägar hos kraftiga naturer leda till stränghet och enmäktighet, hos svagare till misstroende och otålighet att höra sanningen. Ty några ränkefulla män hade bemäktigat sig hans förtroende och trodde sig härrligt strida för honom, då de så genomdrefvo hans planer, att de ej blott besegrade utan triumferade öfver motpartiet, men också därigenom hvälfde hatet mot dem sjelfva på konungen. Det sista finska kriget hade nämligen ådragit staten ansenliga skulder; millioner riksgäldssedlar, som voro i omlopp, förlorade år från år af sitt värde, så att många medborgare gingo under, andra begagnade sig af åcker, agiovinglerier och bedrägerier. Detta onda skulle afhjelpas, sedlarnes värde bestämmas, krediten befästas och medel därtill och till skuldernas dödande anskaffas. Detta skedde också därigenom, att riksgäldssedlarne nedsattes $\frac{1}{6}$ af sitt värde, och att medel till realisation anvisades på 15 år. Men härvid förefölll, utom andra ränker och småhändelser, en sak, som skadade konungen mycket i folkets ögon och gunst, ehuru många, sedan hettan svalnat, erkände, att man ej bort lägga konungen till last, hvad anförarne för hans s. k. parti sökte på orätta och godtyckliga vägar genomdrifva. Hemliga utskottets finansplan förekom nämligen den 26 och 29 Maj i adelns plenum till öfverläggning, hvarvid, isynnerhet rörande bankens och diskontverkets förvaltning, en stor skiljaktighet i meningarne yppat sig; de s. k. antirojalisterna blefvo, genom den svage landtmarskalken grefve Brahes biträde, öfverrumplade, deras röster oafsedda, deras anmärkningar ej förda till protokollet, och ett beslut utan justering, utskrifvet. Detta gaf anledning till häftiga yttranden och uppträden. Flera medlemmar afsade sig, vare sig af ungdomshetta eller tidsåsigt, formligen sitt adelskap såsom varande en tomhet utan ära och värde. Andra förklarade att de ej längre ville bevista en riks-

dag, där godtycke gällde för rätt, nedlade*) sina befattningar i åtskilliga utskott och foro hem. Bland dessa män befunno sig äfven sådane, som voro utmärkta genom erfarenhet, skicklighet, dygd och mognad ålder och på hvilka man ej kan kasta någon skugga för partisinne eller förvillelse genom tidsandans inflytande. Af dem, som afsade sig adelskapet kallade sig Klas Cederström Klas Klasson, David Schulzenheim David Schulz, Adelheim Borgström, Hans Hjerta Järta och Per Adolf Tham Tamm.

En händelse hade denna dag inträffat, som genom den träffade personens betydenhet väckte stort uppseende öfver hela Sverige; det var nämligen den berömde Biskoppens i Wexiö, Wallqvists död, en man, som genom sina utomordentliga egenskaper blifvit af Gustaf den tredje upphöjd från värdighet till värdighet ända till statssekreterarskapet för ecklesiastikväsendet, och som sedan blifvit Biskopp. Denne genom karaktärskraft, tankeskärpa och vältalighet berömde och fruktade man var ostridigt sitt stånds hufvudanförare. Ränksmidare hade nu gjort ett streck i hans beräkningar, så att, när han i en vigtig fråga trodde sig säker om sitt stånds röster, han blef lemnad i sticket af detsamma. Den häftige och däröfver förtörnade mannen samlade då alla sina krafter till ett allt nederslående tal, och nedföll, öfvermannad af sin häftighet, död i talarestolen.

Det värsta vid dessa ridderskapets uppträden var, att man, ej nöjd med det vunna resultatet, lät genom en kunglig fiskal anklaga de missnöjde och trotsige i Göta hofrätt. Hade man förut haft rätt i saken, om eck ej i formen, så fick man det nu dubbelt. Ty en man, lika öfverlägsen sina motståndare i kunskaper, som snille, förde så mästerligt de anklagades försvar, att man ändtligen fann för godt att låta hela rättegången bortdö. Denne man var friherre Hans Hjerta**).

*) Se bilagan N:o 2. Denna akt är tillika ett eget prof på det sätt, hvarpå konungen förhandlade.

**) Skönare prosa har knappast någon svensk skrifvit än Hjerta. Utom i flera andra småskrifter bevisade han detta sitt mästerskap i en flygskrift, där han förlöjligade sin förman, (H. hade varit anställd i kabin. för utr. brefväxl.) rikskansler

som sjelf var en bland de missnöjda och en af de [illegible], hvilka afsagt sig adeligt namn och rätt. Han hade i följd af denna riksdag öfvergifvit statens tjenst och uppehöll sig i hufvudstaden såsom sakförare. I politiken är det en stor synd, om ett parti ej blott vill segra, utan ock triumfera. Man kan lätt förlåta segern, om den ock vunnits genom oriktiga medel, men triumfen förlåter man alldrig, ty den skall betyda de besegrades skymf. Men denna återhållsamhet kände general Toll och hans anhang icke. Det är ej så farligt, om en konung eller hans ministrar fela — ty de äro menniskor; men ganska vådligt är det, om de vilja försvara detsamma. Då blir felet ett verkligt fel. Angående denne Toll måste anmärkas, att han var en gammal gustafvian, att han under regentskapet stått i onåd, men att han började gälla mycket hos den unge konungen. En af hans hufvudmedhjelpare var den skicklige och vältalige Håkanson, son af den tillförene berömde talmannen i bondeståndet. Denne unge Håkanson var en hufvudman i borgarståndet och uppsteg snart till landshöfding i Blekinge, där hans fader bott såsom bonde.

Men dessa män, som ledde konungens parti på riksdagen, gjorde ännu något värre: de förvirrade hans sinne genom namn och ord, hvaruti dumheten eller elakheten lätteligen kunna lägga ett förskräckande eller brottsligt innehåll, men som eljest äro utan betydelse. Man bedrog konungen här, såsom så ofta är fallet med konungar. Ljuden af *frihetsyra*, *revolutionsyra*, *demokrat*, *jakobin*, *ateist*, *filosof*, måste så länge upprepas i hans öron, tills de fastnade i hans hufvud. Hvarje ovanlighet i ord eller handling, hvarje högre eller djerfvare sträfvande, hvarje stolt känsla för frihet, sanning och rätt, kortligen allt, som utgör en förödmjukande motsats af trångbröstighet eller dumhet, blir då inbegripet under sådana titlar. Hvad som är löjligt, barns-

---

Sparre och hofkanslern frih. Zibet. Denna skrift bar titeln: *om bästa sättet att återställa den gamla fransyska monarkien*, med motto: *Comment peut on être si bete?* (anspelning på hofkanslerens namn) var skrifven med så mästerlig ironi och parodi, att man lät den upplefva tre upplagor, innan man vid den tredje, då dess verkan försports, åklagade den.

ligt, klingande, moderat, men som snart bortdör i tiden, uttydes vara allvarsamt och vådligt; det blir det ock så verkligen därigenom, att det bemärkes, straffas och förföljes. Sådane vise äro sedan i stånd att aflägsna från fursten allt ädelt och sant och att samla kring honom allt oädelt och falskt. Man kan dock ej neka, att under ungdomens glödande hjessor åtskilligt då för tiden spökade, som de lika litet förstodo, som konungar och ministrar fattade den inre betydelsen af franska revolutionen och jakobinismen. Man hade lärt att behändigt uttala i nya och klingande ord halfva ideer, ja rena galenskaper, och månget heligt ord hade genom missbruk blifvit så misstänkt, att en förståndig man endast med vämjelse hörde det idialas; men det var en lögnens synd att visa och patriotiska mäns ord och viljor blefvo såsom foster af anarkiska och konungahotande grundsatser framställda af sådana män, som hällre ville genom usla konster herrska, än att tillåta de bättre intaga sina ställen. Äfven kom det här småningom derhän, att hvarje oppositionsman strax blef ansedd såsom demokrat och jakobin, att man snart sagdt ansåg hvar och en såsom kungafiende, hvilken öppet och manligt försvarade sin egen mening; hvarje hans ord blef uttydt, hvarje åtbörd mönstrad, en ängslan injagad i konungens hjerta, från hvilken han alldrig mera kunde blifva fri och som oåterkalleligt måste kasta honom i de medelmåttiges armar. Ingen hade måhända en renare vilja, än Gustaf Adolf att regera rättvist och lagligt; men man gjorde honom till fiende af denna andliga frihet, hvarigenom numera endast kunde väl regeras; man gjorde det enda ljus, hvarmed en konung kan lysa sig, till ett återsken af helfvetiska stämplingar; *upplysning, tal- och tryckfrihet, filosofi* äro, tasslade man dagligen i hans öra, de enda thronomstörtarne och kungamördarne, de enda orsakerne till all den fara som nu förhärjar verlden.

Efter Norrköpings riksdag funnos ej allenast sådane, som hade ett ringa begrepp om konungen, utan ock de, som började hata och påhörda honom sådant, som var likgiltigt eller som han ej rådde för, hvilka kallade hans stelhet pedanteri, hans köld dumhet, hans likgiltighet förakt. Därtill kommo enstaka yttran-

den af konungen, sqvaller och dikter, dem man påbördade honom eller hans gemål, som förebråddes hafva leda både för folk och land och väcka detsamma äfven hos konungen. Dessa beskyllningar kunde gälla ömsesidigt, ty köld och trots alstra köld och trots. Något häraf kunde man visserligen tillräkna tidehvarfvets lynne och åsigter i fråga om konungar och furstar. Därtill kom hatet emot några af de män, dem konungen mest begagnade, hvilket hat just därföre ökades; och man har skäl att tro, att detsamma skulle träffat äfven utmärktare män, om de stått i lika gunst. Dessa män, som bibehållit sig i ett visst förtroende ända till slutet af hans regering voro följande: general friherre Toll, hatad och fruktad, riksdrotset grefve Wachtmeister, medelmåttig och föraktad, öfverståthållaren grefve Ugglas, hatad och föraktad, hofkansleren friherre Zibet, hatad och aktad, statssekreteraren för det inre friherre Rosenblad, hatad och ej aktad.

Man kan ej säga, att ett antirojalistiskt parti i egentlig mening fanns, ehuru man inbillade konungen det; men missnöjda funnos många, hvaribland äfven sådana, som voro smittade af en viss tidehvarfvets obelåtenhetssjuka; och efter sista riksdagen stodo landets mest utmärkta och patriotiska män i opposition emot regeringen, hvilken opposition var så afgjord och bestämd, att det nästan kunde synas, som ett osynligt hufvud ledde densamma efter bestämde åsigter och ändamål. Mellertid funnos den tiden i Europa många sådana hufvuden, hvilka de förblindade ej ville se, där de verkligen voro. En sådan opposition tillkom, ej emedan regeringen var egenmäktig och orättvis, utan emedan de usla och ränkefulla människor, som voro gällande hos konungen, retade alla friare och bättre emot honom. Så föddes ovilja ur ovilja och hat ur hat. Man tadlade allt, som gjordes; och till och med det, som regeringen ej var eller kunde vara orsak till, lades henne till last. Ty hvad rådde konungen för de stegrade skatterna? — ej han, utan föregående regeringar och misstag voro skuld till nöden. Hvad rådde han för två svåra, på hvarandra följande missväxtår? — regeringen gjorde, hvad hon kunde; inställde bränvinsbränningar, konungen förbjöd till och med bruket däraf vid

sitt eget hof och afhöll sig sjelf därifrån, ehuru ett par dagliga glas däraf voro, efter svensk sed, hans mest omtyckta och nästan enda dryck. För öfrigt var denna yngling ett mönster af ärbarhet, måttlighet och återhållsamhet, och underkastade sig med en stränghet, som eljest plägar gälla för de ringare, alla brukets och polisens stadgar.

Långt äldre än sedan 1800 och 1801 voro de s. k. neutrala makternas klagomål öfver och lidanden af hafvets osäkerhet till följd af fransyska och engelska kapare och flottor, ehuru det sedermera mest gällde Englands, som nu tämligen ränsat hafvet från fransoser. Dessa, isynnerhet de nordiska makternas, klagomål blefvo under dessa år högljuddare och fingo genom kejsar Paul i Ryssland en högre klang, hvilken hotade att öfvergå till kanondunder. Napoleon Bonaparte, Frankrikes förste konsul, hade förstått att på ett mästerligt sätt begagna Pauls vacklande och nyckfulla karaktär och de allierades förseelser emot honom, och hade genom smicker och små uppmärksamheter nära nog dragit honom helt och hållet på sin sida. Det är bekant, med hvilken ifver kejsar Paul antog sig Malteserriddarnes sak, huru han jollrade med denna längesedan föråldrade ordens tecken, huru han slutligen lät utropa sig till densammas stormästare. Enligt freden i Amiens skulle ön Malta återlemnas af Engelsmännen åt denna orden; men dessa dröjde därmed under förevändning, att Frankrike ej uppfyllt några af fredsvillkoren och dagligen gjorde nya ingrepp däruti. Paul retades genom sitt eget lynne och genom främmande inflytelse, ty den sluge konsuln försummade ej att i alla tidningar låta utskrika Englands otacksamhet emot sin trognaste bundsförvandt, Ryssland. Paul rusade då opp med all sin häftighet, lade beslag på all engelsk egendom och alla engelska skepp i ryska hamnar, bortförde besättningarne och alla i hans rike eljest lefvande eller resande engelsmän i det inre af landet, och förbjöd all gemenskap med öboarne. Tillika afslötos fördrag med de nordiska makterna, isynnerhet med Sverige, hvilkens konung under senhösten 1800 gjorde ett besök vid Pauls hof. Man hade i sinnet att återupplifva nordens beväpnade neutralitet under det engelsk-amerikanska kriget

1780—1781; och dessa nu afslutade fördrag åberopade sig på nämnde neutralitets grundsatser, hvilkas hufvudinnehåll var: att skepp, som åtföljdes af något krigsskepp, ej skulle visiteras af någon bland de krigförande makterna, att fritt skepp gjorde fritt gods, med undantag af vapen och krigsförråd. England hade haft ett uppmärksamt öga på dessa diplomatiska förhandlingar och hade redan om hösten 1800 låtit en flotta svaja i sundet, hvilken dock, ehuru försöket att särskilt öfverenskomma med Danmark misslyckats, före vintern seglat hem. Men slutligen, när det genom Pauls fientliga stämning och fruktlösheten af sina diplomatiska försök märkte, hvilken utgång saken skulle taga, grep det sig an med vanlig beslutsamhet, gjorde beslag på alla nordiska skepp i sina hamnar, uppbragte dem, som voro till sjös, förklarade, att det aldrig skulle erkänna den af Katarina 2 1780 stiftade sjörätt och deras beväpnade neutralitet. Och på det att ej Ryssland, Sverige och Danmark skulle kunna förena sina flottor och tvinga England till en betydligare ansträngning, utskickade det, förrän islossningen tillät dessa makters flottor att utlöpa till förening, under amiralerna Parker och Nelson en mäktig flotta till östersjön, hvilken flotta; då krig ändå måste upphäfva fördragen, skulle krossa hvarje makt särskilt och göra början med Danmark. Denna nordiska tvist blef så allmän, att äfven Preussen indrogs däruti och besatte med 25,000 man Hanover, Elb- och Veser-mynningarna, äfvensom Danskarne inryckte i Hamburg och Lybeck, för att afskära sjelfva nerverna på engelska handeln. Preussen hade blifvit indragen i kriget, för att undvika ett större ondt eller till och med möjligen ett krig med kejsar Paul, hvilkens valspråk syntes vara: att höja sig eller brista. Ty Paul hade gifvit en vink om, att han sjelf, om det behöfdes, skulle draga vesterut och besätta Englands tyska besittningar; Preussen ville på så sätt förekomma, att detta hot förverkligades. Engelska flottan seglade genom sundet och d. 2 April 1801 höll Nelson den mördande slagtningen framför Köpenhamn, då Danskarne visserligen kämpade såsom hjeltar, men likväl dukade under, och måste afsluta ett stillestånd: ty ryska och svenska flottorna kunde ännu ej anlända. Men huf-

vapenstilleståndet gaf underrättelsen om Pauls död (24 Mars), som redan timat, då Nilens hjelte seglade vidare, för att förstöra hans verk. Det hade nämligen lyckats hans fiender att aflägsna hufvudstödet för hans makt, general-adjutanten grefve Rostopschin, en väldig och fruktansvärd man. Med denne undanrycktes skölden för hans bröst: han dog plötsligen. Efter hans död sönderföllo snart de underhandlingar, som hans harm öfver Englands sjötyranni sammanhållit. Allt återkom nu på gamla foten, och England förklarade sig sjörätt, såsom förut. Den 19 Maj återställdes det goda förhållandet emellan Sverige och England, den 17 Juni emellan Ryssland (Alexander hade blifvit kejsare) och England; äfven Preussen drog sig snart från Hannover och nordsjöns flodmynningar. Saken kostade Sverige en obetydlig rustning och en konungens resa till Skåne, där han samlat en liten här under general Toll och från Landskrona åsett slaktningen på Köpenhamnska redden. Danskarne hafva beskyllt honom, sonen af deras kungadotter, att hafva med glädje sett deras nederlag.

I Sverige voro under åren 1800—1808 en temligen lycklig tid: merändels goda skördar, god fiskfångst, en bättre kurs (den småningom skeende realisitationen har verkligen förmånliga frukter) växande folkmängd, och med de ökade armarne ökades äfven nationens håg för allehanda förbättringar, isynnerhet i åkerbruket, som utgör den förnämsta källan till all trefnad och allt rättstillstånd. Utifrån drogo sig några moln öfver dess himmel, hvilka dock snart blåste hort. Det uppstod nämligen med Rysslands unga kejsare ett ovänskap, som hotade krig och med möda bilades. Den uppstod nämligen rörande — målningen af en gränsbro vid Abborfors i Finland. Då den stod på skiljegränsen emellen båda rikena, fordrade konungen, att den svenska sidan skulle målas med svenska vapnet och riksfärgerna i stället för de ryska. Orätt hade han ej, men stridens föremål var småaktigt Mellertid hafva af mindre orsaker krig uppstått. Konungen kunde knappt bevekas. 1803 öfverlemnades staden Wismar i Mecklenburg jämte ett ringa område af omkring ett dussin byar, en öfverlefva af Sveriges eröfringar i tyska 30-åra kriget, för 1,200000 Rdr åt Mecklenburg; den

öfverlemnades under titeln af förpantning med återlösningsrätt efter 100 år, men man betraktade det såsom ett *köp*, ehuru man ville undvika den obehagliga klangen af detta ord. Ehuru denna föryttring, då Wismar i dåvarande ställning var utan vigt, ej skadade Sverige, så knotade likväl många däröfver, menande, att en sådan lättsinnighet illa antsode en herre, som gjort sådant väsende af en nymålad bro på gränslinien. Mellertid fortvarade denna tvist flera år, i det att den föranledde en nogare gränsbestämning.

År 1803 inträffade konungens bekanta resa till Tyskland, hvilket tidskifte Svenskarne räkna såsom början till de olyckor, i hvilka konungen sedan inveckläde sig och riket. Man var i allmänhet missnöjd med konungens reselust och tadläde till och med de små utflygter, han de förra åren stundom gjort till Pommern och Finland och andra aflägsna landskap. Skulden därtill sköt man väl äfven på drottningen, som ständigt blott prisade Tyskland och ej rätt kunde tåla svenska folket och landet. I det hela var det visserligen orätt, att konungen, utan ett större politiskt ändamål, lefde 1 ½ år aflägsnad från sina stater; men den, som kände hans karaktär, kan bestämdt säga, att han äfven utan denna resa kommit i samma förhållande till Frankrike och Napoleon. Konungen och hans gemål reste i början af Aug. 1803 från Sverige och återkommo först i Febr. 1805. Missnöjet med denna resa var redan i början stort, men växte ju längre återkomsten uppsköts och ju mera både falska och sanna underrättelser och rykten skrefvos på konungens räkning. Man upphittade och utspridde i hufvudstaden åtskilligt, som skulle hafva yttrats om honom och Svenskarne på andra sidan hafvet; man uppspikade pasqviller och bland annat läste man engång på slottsknuten: *här finnas rum att hyra;* kortligen, man började upptäcka konungens och regeringens fel och brister och att förtiga eller glömma det nyttiga, som äfven under honom blifvit uträttadt.

Regeringen fördes visserligen hvarken med någon högre eller friare anda, ty därtill felade både konungen och hans rådgifvare lyftning; men i det hela rådde dock ordning och lag, liksom rättvisa var ett grunddrag i konungens karaktär, och han sträfvade att punktligt

uppfylla, hvad han ansåg för sin pligt. Också vidtogos, såsom ofvan blifvit antydt, många förbättringar till åkerbrukets och näringarnes uppkomst, hvartill styrelsen uppmuntrats genom den sällsamma ifver, som i alla landskap uppenbarade sig i afseende på dessa nyttiga grenar. Det mesta uträttade visserligen det enskilta bedrifvandet, men man måste också tillstå, att regeringen gick detta med beredvillighet till mötes. Denna ifver att odla och bebygga, att aftappa mossar och sjöar, att anlägga kanaler o. s. v. hade isynnerhet lifvats genom mängden af i omlopp varande penningar, hvarföre Sverige hade att tacka det sista ryska kriget, då mera sedlar utsläpptes. Styrelsen bekräftade eller understödde patriotiska i landskapen stiftade hushållsällskaper, upphäfde många skrå-författningar, utgaf bättre, som på engång uppmuntrade och lösgjorde den enskilta fliten t. ex. lagar för enskifte.

Men allt detta förbisågo de missnöjda och klandrade så mycket bittrare, hvad som var att klandra. Man klandrade konungens envishet, emedan han för tvisten om en brygga på svensk-ryska gränsen varit nära att börja ett krig; man klandrade, att han förpantat eller sålt Wismar med underlydande område åt Mecklenburg; att han därigenom fått respenningar, och att han en annan gång kunde förytta andra landskaper vid påkommande reselust; att han på 10 års tid (från 1803) förpaktat tullinkomsterna; att yttranderätten i tal och skrift på oförståndigt sätt började förtryckas. Rörande de båda sistnämnda punkterna förebrådde man honom med största rätt.

Tull- och accisväsendet står i Sverige, liksom i de flesta andra länder, på en dålig och oredig fot; det hvilar ej på enkla och sunda politiska och moraliska grundsatser, utan tillfällighet, ögonblickets nöd, falska åsigter om statshushållning och konstflit hafva gjort detsamma långt mera kaotiskt och förvändt än det genom sin egen natur kan vara. Orimligt höga afgifter på konst- och lyxartiklar som man vill eller i enlighet med tidehvarfvets bildning måste hafva; orimliga privilegier och fabriksmonopolier befordra här på ett otroligt sätt smyghandeln, reta folket till list och bedrägerier, göra en mängd uppsyningsmän och påpassare nödvändiga,

hvilka äro lika många tyranner af naturlig frihet och vänja folkets djerfva och trotsiga karaktär vid underdånighet eller bedrägerier. Gustaf Adolf rådde ej för den gamla oredan, som var lättare att tadla än afhjelpa; ty staten måste dock genom stående inkomster fortgå i sin förvaltning. Visserligen hade det varit bättre att i enlighet med mångas röster i riket, nedsätta en pröfningskommitté, än att genom en 10 års förpaktning göra det gamla onda orubbligt, isynnerhet som utöfningen af orättvisa och stränga stadganden alltid måste blifva mera tryckande och förhatlig i enskilta sällskapers händer, än i publika förvaltares. Denna tullförpaktning blef dessutom ännu förhatligare derigenom, att man (måhända ej utan grund) beskyllde flera betydande män att hafva föranstaltat densamma, för att vinna på sina aktier. Bland de så beskyllda stod grefve Ugglas namn främst, emedan han sades medverkat eller medarbetat i dessa angelägenheter.

Den enda egentligt svåra anklagelsepunkten mot konungen var tanke- och yttranderättens förtryck. Olyckligtvis hade hans uppfostran, hans första ungdomsintryck, hans omgifning verkat detta; olyckligtvis var för hans egen karaktär allt nytt och djerft motbjudande, så att han ansåg *otro*, *uppror*, *jakobinism*, *upplysning*, *frihet*, *filosofi* för syskonliga foster af samma andliga förvildning, hvilken var rigtad lika emot verldsliga, som gudomliga lagars majestät. Hvarken han eller hans rådgifvare fattade, att det var lika orimligt att vilja hämma Europas tidsande, som att fånga vinden med nät. Så uppstod en slags antijakobinism, för hvilken både snillrika hufvuden och fåfänga narrar ifrade. Den djerfva filosofien och den blixtrande qvickheten måste förstummas; endast medelmåttan var säker. Censuren var sträng och småaktig, slutligen ej blott rigtad mot inhemska snillen utan emot främmande, hvilkas alsters införande försvårades eller rent af förbjöds. Detta träffade sådane böcker, hvilkas författare redan 30—40 år legat i grafven t. ex. Raynals skrifter; ja 1804 förbjödos i Sverige alla danska och franska tidskrifter och böcker utan undantag; endast vissa kunde med särskilt tillåtelse få införas. Detta förbud härledde sig från danska och franska dagblads nog fria utlåtelser öfver Sveriges politiska

ledning och öfver konungens tyska resa och hans förhållande till Frankrikes kejsarhof. Ett sådant tvång är alltid oklokt; ty tankarnes ut- och införsel låter lika litet förbjuda sig; som dukaternas eller brabantska spetsars, och man skulle därför aldrig förbjuda dem. Förbjudaren kastar dessutom på sig skenet af feghet och ådrager sig lätt bespottelse och skadeglädje, och efter det gamla adamslytet hos vårt slägte väcker förbudet endast nyfikenhet och begärlighet, så att det obetydliga och lögaktiga därigenom kan få sken af vigt och sanning. För en styrelse är ingenting farligare än den slöhet och dufvenhet, som en hämmad tankefrihet åstadkommer; den faller engång som en död tyngd tillbaka på sitt upphof. En af dess farligaste följder är den, att dädla och inskränka människor med ropen: *rationalist*, *neolog*, *ateist*, *jakobin*, *filosof*, hämma eller undanskuffa hvarje förtjenst.

. För ett sådant i 18 århundradet omöjligt tanketvång anklagade man isynnerhet hofkansleren, friherre Zibet, med desto större rätt, emedan han var bekant såsom en man af klokhet och kunskaper. Han var prästson från Skåne, ansågs bland Gustaf den 3:djes män för ett godt hufvud och hade därföre blifvit af honom framdragen. Under herrtigens riksförståndarskap lefde han afskild från göromålen, men Gustaf Adolf återkallade honom vid sitt inträde och utnämnde honom till hofkansler. Han var en besynnerlig man, fast, ståndaktig, skicklig, klok, men tillika häftig, ensidig och despotisk. Hans ord var honom heligt, han handlade alltid efter öfvertygelse, och vän och ovän höll honom för en redlig man; men han hade alltid varit mera fin än duglig, och qvickhet och häftighet hade hos honom måst föreställa kraft och allvar. Därtill kom, att han nu var utlefvad både till själ och kropp. Det är en olycka när män, som förlorat all lefnadslust och själsfriskhet och som måhända aldrig kände något högre nöje än skämtets eller lidelsens, — när dessa skola sättas till uppsigt öfver själens högsta fröjder och dess lifliga, glada öfvermod. Zibet var af naturen otålig mot allt genialiskt, djerft och nytt, och hörde från början till revolutionshatarne, som spådde allt gammalt undergång. Ty han besatt ej denna ängslosamhet, som bildar hycklare, utan han

framställde ärligt för hvar man sina tänkesätt. Han både hatade franska revolutionen och tjenade konungen af öfvertygelse, emedan han trodde, att andligt öfvermod var källan till allt den nyare tidens onda; men hans förtryck af tankfrihet, hans hugg i luften mot en osynlig och osårbar makt, var likväl en synd emot tiden, hvilkens sanna väl och ve denne eljest kloke man ej förstod, en synd emot konungen, den han därigenom försvarade mot intet, allraminst emot hat och begabbelse.

Konungen och drottningen hade genomrest Tyskland och besökt sina höga fränder; de dröjde längst i de härrliga trakterna af öfra Rhen, där drottningens farfader, markgrefve Karl Fredrik af Baden, regerade en lycklig landsträcka. Här satt konungen i Karlsruhe midt emot Frankrikes gränser, där de vilda och blodiga händelser timat, som uppfyllde hans barndomsår med fasa och måhända medverkat till hans faders mord. Här lyssnade och blickade han uppmärksamt öfver Rhen. och hvad var där ej att lyssna och blicka på? En utomordentlig man, som förenade Korsikanarns illistighet och Italienarns finhet med en orientalisk eröfrares storhet och lycka, Napoleon Bonaparte, efter slaktningen vid Marengo, Frankrikes beherrskare; han, som delte och utdelte Europas länder såsom skiljedomare, som ställde sig midt emot och snart öfver dess konungar och kejsare. Denna utlofvade att krossa det mäktigaste riket i Europa, som nu herrskar i alla verldsdelar. Med en mäktig, väl utrustad här stod han vid hafvet på andra sidan Rhen, liksom ville han snart låta sina fanor svaja i Britannien. Härifrån hade han under djupaste freden med Tyskland inträngt i dess hjerta med en härskara och besatt de under Englands konung lydande länderna vid Weser och Elbe; härifrån hade han meddelat de orden: *gynnande vind, 36 timmar och Karthago är förloradt;* härifrån hade han redan alluderat på *en konungarnes konung, en Europas kejsare,* genom de versar, som en fogde i Amiens låtit vid ett offentligt tillfälle illuminera:

Praesens divus habebitur Augustus, adjectis Britannis imperio *).

Detta var en ton, som ej kunde behaga gam-

*) Horatius.

smälttade konungar. Men detta allt var blott ett förespel; snart började den förvägne djerfvare och blodigare arbeten. Nästan midt under konungens ögon blef *Duc d'Enghien*, den ende Burbon, som kunde injaga fruktan, natten till den 15 Mars 1804 gripen och bortförd från Ettenheim i Baden af en öfver Rhen utsänd krigarehop. Konungen sände genast efter underrättelsen därom sin general-adjutant, öfversten Tavast, till Paris, för att göra föreställningar däremot. Denne kom för sent och skulle i alla fall farit förgäfves, ty genom den hastigaste krigsrätt hade *Duc d'Enghien* redan 6:te dagen efter sitt bortförande (den 21 Mars) blifvit skjuten i Vincennes fästningsgrafvar. Detta skott utbredde också det larmande ryktet om den s. k. *stora sammansvärjningen* emot Napoleons lif, hvilken Engelsmännen skulle hafva anstiftat och genom sina utskickade utbredt vid åtskilliga små tyska furstehof, och hvarnti, utom andra stora namn, äfven Moreau's och Pichegru's blefvo inveckiade. Det dröjde ej länge, förrän man hörde något ännu mer Korsikanartadt, hörde, att den stolte och trotsige Pichegru, som under förhören gifvit fruktansvärda svar och under fortsättningen däraf torde gifva ännu fruktansvärdare, blifvit strypt i fängelset, äfvensom att engelska sjökaptenen Wright, som landsatte deltagare i sammansvärjningen, blifvit tagen till fånga. Många blefvo i laga och olaga ordning gripne, inspärrade, dömde, benådade; Moreau, den störste figuranten, landsförvistes och aflägsnade sig öfver Spanien till Amerika med all sin ära, som dock ej genom hans svaga förhållande i denna sak ökades. Det stora resultatet af dessa grufliga händelser var, att franska republikens *förste konsul* gjorde sin illuminerade *divus Augustus* färdig och lät den 19 Maj utropa sig till kejsare af Frankrike och stiftade således för sin slägt en fjerde dynasti, om hvilken han sednare igenom påfven sade vid sin kröning: *mina efterkommande skola länge herrska.*

Konungarne och furstarne förvånades och förskräcktes, men få vågade att vredgas. Bland dessa få och just bland dem, som vågade högt tillkännagifva sin vrede, var Gustaf Adolf. Han var den förste, som högt klagade öfver gränsöfverskridandet och fredsbrottet, öfver det våldsamma och listiga bortförandet af storbritanniska gesanten Rumbold från det fredligt-neutrala

Hamburgs område och äfven den ridderligaste Bourbonens hemska och nattliga afrättning. Han hade alldrig förhemligat sina känslor och åsigter, utan hade alltför öppet uttalat dem vid de beslägtade tyska hofven, ofta till furstarnes ovilja eller förskräckelse. Napoleon besoldade angifvare och spejare öfver hela Tyskland, hvilka ej blott inberättade de vredgandes ord och beskymfningar, utan äfven skildrade vinkar, tecken, åtbörder. Så förhöll sig det då: de flesta sofvo, som bordt vaka. Han var den enda och allestädes verksamme och förtjente så till vida att berömmas, som han ej vakade för missdåd. Nu syntes för Napoleon tiden vara inne att svara Gustaf Adolfs häftiga utlåtelser, och detta svar som står att läsa i Monitören för den 14 Aug. d. å. var bittert nog *) och kryddadt med det skarpaste salt, för att förlöjliga en konungs vrede och sträfvanden, som vore blott en rå och oerfaren yngling, som följde inskränkta åsigter och barnsliga nycker, som glömde sina pligter och ej hade ärft mera än namnet af sina odödliga fäder, som åsidosatte sitt folks naturliga önskningar och fördelar. Hans folk däremot ställdes i det mest glänsande ljus, såsom ridderligt och ädelt och förtjenande det härrliga namnet af *nordens Fransoser*. — Konungen svarade härpå ej mycket mildare och afbröt all diplomatisk förbindelse med pariser-kabinettet, och snart återkallades från ömse sidor sändebuden.

Här, hvarest Gustaf Adolf satt vid Rhen i grannskapet af dessa ohyggliga och blodiga händelser, här, säga Svenskarne, är källan till den sedan inträffade olyckan, som utan denna tyska resa ej skulle inträffat. Jag har redan uttalat min mening däröfver. Enligt hans stränga, allvarsamma karaktär; enligt hans begrepp om konungamakten och dess ursprung; enligt hans stolthet öfver namnen *svensk och svensk konung*, hvilken stolthet man, i likhet med alla högbornas vanliga uppfostran, måhända redan under barndomen och ungdomen närt genom alltför stora minnen och åsigter; enligt hans för en konung måhända alltför inskränkta begrepp om politisk rätt och trohet; — enligt allt detta måste det falla sig naturligt, att Gustaf Adolf och den nyfranska sta-

*) Se bilagan N:o 5 a. och b.

ten aldrig skulle kunna ändras. Det hade i alla fall kommit till utbrott mellan honom och franska kejsaren, ehuru detta utbrott måhända följt ett år sednare, hvilket haft samma följd för Sverige. Ty sitt tänkesätt och sin vilja hade Gustaf Adolf för längesedan förklarat, äfvensom sitt hat mot franska revolutionen och mot dem, som genom densamma vunnit sin storhet. När den nya koalitionen åter begynde kriget mot Frankrike våren 1799, var han den enda bland de nordtyska furstarne, som högt förklarade sig emot Frankrike, som lofvade sin rikskontingent och som genom sitt sändebud i Regensburg aflät ett skarpt diktamen, hvaruti han kallade de furstar, som afsöndrat eller neutraliserat sig, likgiltiga, trolösa, förrädiska. Vidare var det han, han allena, som lät på riksdagen föreslå (den 21 Maj 1801) att tyska rikständerna borde åt erkeherrtig Karl, såsom Tysklands förkämpe, uppresa en ärestod.

Detta kan väl ej sägas vara en vänskapsförklaring emot Frankrike? Huru kan man dessutom tro, att en monark, som var så stolt öfver sin titel och sina anor, skulle kunnat glömma, att hans röst vid fredsluten och Tysklands landfördelningar ej blef hörd? Han bar den store Sveakonungens namn, hvilken kämpat för Vestfaliska freden; han ville ej förgäfves heta Gustaf Adolf. Ännu i April 1805 erinrade han tyska ständerna om sina grundsatser genom följande skrifvelse, som i hans namn inlemnades till riksförsamlingen i Regensburg: "H. K. M. af Sverige, underrättad om innehållet af det Magdeburgiska votum rörande flera af konungen ingifna förklaringar, har befallt följande förklaring: H. K. M. vill ej yttra sig öfver nyttan eller skadan af den beväpnade neutralitet, som vid Baselska freden afslöts för Nordtyskland, men konungen vill härmed blott upprepa, att hans vid åtskilliga tillfällen ingifna förklaringar städse haft till ändamål att försvara tyska riket emot främmande våld, att upprätthålla dess sjelfständighet och sanna välfärd, hvilket allt ej gärna kan uppnås utan tyska riksmedlemmarnes endrägt och samverkan, hvarur den noga efterlefnaden af rikets grundlagar endast kan härflyta. Detta har konungen af Sverige sökt att, såsom herrtig af Pommern, på det nogaste uppfylla, då han genom sitt eget exempel velat uppmuntra medstän-

derna därtill. Han kan således ej begripa, hvad man förstår med hans omnämnda passivitet. Konungen förklarar ännu en gång med glädje, att hans deltagande för tyska rikets väl och en *oinskränkt lydnad af dess lagar* därtill föranlåtit honom. Detta tänkesätt har konungen ärft af sina förfäder, och det skall alltid förblifva hans politiska system, så väl vid Tysklands närvarande som tillkommande ställning."

Förbittrad drog Gustaf Adolf under sommarn 1804 mot norden och anlände i midten af Sept. med sin gemål till Stralsund. Ej blott monitörens och franska dagblads utfall hade förbittrat honom, utan äfven danska tidningars förolämpande anmärkningar och tillägg till de förra. Konungen anförde besvär öfver detta prässens ofog hos danska kabinettet, men då man svarade likgiltigt därpå, följde nästan på samma tid förbudet emot franska och danska tidskrifter och böcker. Så trädde Gustafs förhållande till Frankrike med bitterhet i dagen under detta år, och i följe däraf började han närma sig till England, som redan några år glunkat om krig med Frankrike; men man berörde hvarandra ännu ej. I Stockholms tidning af den 12 Mars 1805 läser man i en berättelse, som kan utgöra en slags spådom om den framtida beröringen. Hur mången trodde väl då för tiden, att sådane befallningar från den mäktige mannen skulle vandra 50, ja måhända 500 mil? Stället lyder så: "För några dagar sedan anlände till Petersburg två herrar v. Grünstein och Vernegues. Den förste var adjutant hos *Duc d'Enghien* och blef med honom tillfångatagen. Båda äro nu lössläppta från tempeltornet i Paris, men med det besynnerliga villkor, att ej få uppehålla sig på 50 mils afstånd från franska gränsen. En högst oangenäm utsigt för de furstar, som äro inbegripna i denna orättvisa jurisdiction."

Emedan konungen denna höst for åter och fram mellan Pommern och Skåne, och lät några krigarskaror öfverkomma från Sverige, så fruktade Pomrarne redan då en påhälsning af Fransoserna, hvilka stodo i hannoverska landet vid Elbe, endast omkring 50 mil i rak linie aflägse från pommerska gränsen. Men hvarje klok man insåg lätt, att detta i dåvarande omständigheter ej var att frukta. Så småaktig var ej Napoleons politik.

vadstilleståndet gaf underrättelsen om Pauls död (24 Mars), som redan timat, då Nilens hjelte seglade vidare, för att förstöra hans verk. Det hade nämligen lyckats hans fiender att aflägsna hufvudstödet för hans makt, generaladjutanten grefve Rostopschin, en väldig och fruktansvärd man. Med denne undanryckteś skölden för hans bröst: han dog plötsligen. Efter hans död sönderföllo snart de underhandlingar, som hans harm öfver Englands sjötyranni sammanhållit. Allt återkom nu på gamla foten, och England förklarade sig sjörätt, såsom förut. Den 19 Maj återställdes det goda förhållandet emellan Sverige och England, den 17 Juni emellan Ryssland (Alexander hade blifvit kejsare) och England; äfven Preussen drog sig snart från Hannover och nordsjöns flodmynningar. Saken kostade Sverige en obetydlig rustning och en konungens resa till Skåne, där han samlat en liten här under general Toll och från Landskrona åsett slaktningen på Köpenhamnska redden. Danskarne hafva beskyllt honom, sonen af deras kungadotter, att hafva med glädje sett deras nederlag.

I Sverige voro under åren 1800—1808 en temligen lycklig tid: merändels goda skördar, god fiskfångst, en bättre kurs (den småningom skeende realisitationen har verkligen förmånliga frukter) växande folkmängd, och med de ökade armarne ökades äfven nationens håg för allehanda förbättringar, isynnerhet i åkerbruket, som utgör den förnämsta källan till all trefnad och allt rättstillstånd. Utifrån drogo sig några moln öfver dess himmel, hvilka dock snart blåste bort. Det uppstod nämligen med Rysslands unga kejsare ett ovänskap, som hotade krig och med möda bilades. Den uppstod nämligen rörande — målningen af en gränsbro vid Abborfors i Finland. Då den stod på skiljegränsen emellen båda rikena, fordrade konungen, att den svenska sidan skulle målas med svenska vapnet och riksfärgerna i stället för de ryska. Orätt hade han ej, men stridens föremål var småaktigt Mellertid hafva af mindre orsaker krig uppstått. Konungen kunde knappt bevekas. 1803 öfverlemnades staden Wismar i Mecklenburg jämte ett ringa område af omkring ett dussin byar, en öfverlefva af Sveriges eröfringar i tyska 30-åra kriget, för 1,200000 Rdr åt Mecklenburg; den

xande öfvermod och tillgrepp ej tryggade något fördrag, och England och Ryssland trädde nu i närmare förbindelse med svenska Konungen, som hittills blifvit af England behandlad som en obetydlig bisak. Han satt denna sommar i Skåne med sin gamla vän, general Toll, och förlustade sig med en till vapenöfningar sammandragen truppafdelning af 10 till 12 tusen man. Detta kallade man den här, som skulle öfverskeppas till Pommern, måhända förr, än konungen sjelf det trodde. England hade redan utbetalt till Konungen smärre summor, men något bestämdt fördrag hade ännu ej kommit till stånd. Först sedan England afslutat ett sådant med Ryssland, ansåg det Pommern ej vara utan vigt för företagen i Nordtyskland, och nu underhandlade äfven kabinettet i Petersburg med England för Sverige. I Sept. afslöts ett formligt fördrag, enligt hvilket Konungen till Stralsunds befästning och underhållet af 20,000 man skulle erhålla 900,000 R:dr årliga subsidier. Här afgjordes således denna sak på en tid, då Österrikes och Frankrikes stora sydarmeer redan drogo emot hvarandra. Här beramades nu att en rysk-engelsk-svensk här skulle, under svenska Konungens öfverbefäl, uppställas och en vest-armee användas mot Rhen och Nederländerna. Också landade verkligen 20,000 Ryssar mot Sept. månads slut på svenska ön Rügen och vid Greifswald. Dessa voro rent af utvalda krigare och i hvarje hänseende rikt utrustade och beväpnade; men de voro, efter vanliga förhållandet med ryska uppgifter, nästan till hälften för få, emedan de ännu alltid gällde i tidningarne och på rullorna för 37,000, ehuru de blott voro 20,000. Engelsmännen, också 20,000 man starka, landade i medlet af Nov. vid Weser och Elbe, förträffligt utrustade, och däribland var ock den tysk-hanoverska legionen och lifregementerne; general Don var deras anförare. Äfven svenskarne förstärkte sig småningom, och i Nov. kom Konungen sjelf öfver hafvet. Sedan åtskilliga tvister rörande öfverbefälet och i anledning af ställningen till Berlinska kabinettet åtminstone till en del voro bilagde, drog han i början af Dec. sina omkring 8000—10,000 man starka truppar öfver Mecklenburgska gränsen. Sålunda åstadkoms en här af åtminstone 50,000 man, väl rustad, munderad och med lifsmedel försedd.

Hade dessa liknat franska soldater, så hade de redan i medlet af Nov. stått vid Rhen, uppväckt tyska nationalandan, beväpnat tyska furstarne, tillspärrat Fransoserna all tillförsel, gifvit de förbundnas härar luft och sina vänner tillförsigt. Men det gick på samma sätt till här vid Elbe, som däruppe vid Donau. Ty dessa hunno ej förr till gränsen af krigsskådeplatsen, än då de andra slutat. Blott Napoleon och hans krigare hade anda, verksamhet, rörlighet och fullkomlig enhet i vilja och mål.

Denna sommars allmänt-europeiska jordskalf — från Thems och Seine till Neva, Donau och Hellesponten — hvarigenom Frankrikes unga kejsare och stiftaren af dess fjerde dynasti genom fördubblad verksamhet sökte göra sin nya titel gällande, bragte också ändtligen det preussiska statskeppet, som hittills velat ligga i hamnens lugn, i en ovanlig rörelse. Det herrskade då i hela Europa en hemsk och qvalmig känsla, men i den allmänna bestörtningen, i den dunkla aningen, att Napoleons kejsartitel blott vore en början till något nytt och oerhördt, var det svårt, att med klarhet se och med fasthet besluta. Man ville gärna behålla sin neutrala ställning, ville hejda svenska konungens krigslust, ville förblifva i fredligt förhållande med de bittert kämpande makterna, England, Ryssland och Frankrike; — och så förgick ett halft år under förhandlingar, beslut, fram- och återmarscher, emedan man måste åt alla sidor göra front. Detta förtog också Ryssarne några dyrbara månader, emedan det länge syntes tvifvelaktigt, till hvilken af de krigande partierna Preussen skulle vända sig. Ett parti i Berlin var nämligen af den mening, att man borde sluta sig till den mäktige och lycklige Napoleon, som endast kunde och ville förstora Preussen. Detta åstadkom också nya tvister med konungen af Sverige, emedan Preussen, för att ej förekommas af de förbundnas nordarmé, i Englands namn hastigt besatte Hannover efter Fransosernas aftåg därifrån. Preussen hindrade sålunda äfven nämnde nordarmé att hastigare framrycka, att beväpna Hanovranarne, att draga 20,000 Hessare med sig till Rhen och att mot November månads slut hafva kunnat, åtminstone 80,000 man stark, tåga fram mot Rhen och Main. Mot slutet af Oct. syn-

tes ändtligen Preussens politik afgöra sig till fördel för de förbundne emot Napoleon, hvilken, ehuru han plägade kalla denna makt ordningens och fridens skyddare, likväl offentligen skymfat densamma. En fransysk här, densamma, som under Marskalk Bernadotte höll det engelskt-braunschweigska landet besatt, hade på hans befallning och utan förfrågan tågat med våld igenom Preussens landskap i Franken och sålunda fallit Österrikes donauhär i ryggen. Han hade behandlat en mäktig stat såsom en afhängig, eller åtminstone som en sådan, den han ej behöfde frukta. Denna skymf och ryska kejsarens snart derpå skeende ankomst till Berlin, politikens och diplomatiens brännpunkt denna höst, och hans personliga samtal med konung Fredrik Vilhelm bestämde honom emot Fransoserna. Så mycket är visst: Preussens härar vände sig nu från nordvest och vest mot sydost, och preussiska ministern Grefve Haugwitz sändes till Napoleons fältläger vid Wien och skulle, sade man, som en annan Popilius skaka krig eller fred framför honom ur sin diplomatiska mantel.

Hade Preussen obeslutsamt dröjt, tågat fram och åter och förspillt en oersättlig tid, så var äfven Österrike till en början för trögt och sedan alltför snabbt. Det hade kunnat och skolat, alldenstund det alltför väl kände Montgelas förhandlingar med Napoleon och dennes allsmäktige inflytande på kurfursten af Bäjern, med öfverraskande hastighet öfverfalla Bäjrarne, upplösa och afväpna dem, uttömma och för sig använda alla deras förråder och hjelpkällor och sedan draga sig tillbaka till de främst anryckande Ryssarne, för att då med öfverlägsenhet bjuda Fransoserna spetsen, hvilka alldrig utan nödfall angripa, om de äro underlägsna. Den olycklige Mack, hvilken efter sitt neapolitanska fälttåg om hösten 1798 alldrig bort träda i spetsen för en här, lät de öfverlägsna Fransoserna öfverflyga, omringa, ja rigtigt sticka sig i säcken; ty sedan han inkastat sig i Ulm, tjente det ingenting till att slåss, så vida han ej helldre ville stupa än tillfångatagas, hvarigenom skymfen åtminstone kunde förbytas till ära. Sedan han förspillt en förträfflig här af 70,000 man och i Ulm sträckt vapen med 40,000 man, stod vägen till Wien för Fransoserna öppen, hvilken väg de också med segerns storm-

steg sökte fullända och tvungo genom deras hastiga marsch erkehertig Karl, att med sin segerrika här draga sig från italienska gränsen till Ungern. Återstoden af Österrikes härsmakt förenade sig ändtligen med 60,000 Ryssar i Mähren, där man i de första dagarne af Dec. för tidigt vågade slaktningen vid Austerlitz. Man hade kunnat välja en sådan ställning, att Napoleon ej vågade angripa; erkehertigens här och de 80,000 Preussare i Franken, hvilka efter ett långligt fram- och återtågande ändtligen syntes mena allvar, hade kunnat blifva farliga i dennes rygg, och hans återtåg hade då utan slaktning kunnat blifva äfventyrligt nog. Man vågade slaget, förlorade det, och kejsar Frans, som olyckligtvis var slagfältet för nära, slöt en hastig och olycklig fred, en sådan fred, som man blott i yttersta förtvifflan kan sluta.

Då för tiden ropade många: o, hade kejsaren af Österrike varit många hundrade mil borta! Huru helt annorlunda hade Tysklands och Europas ställning snart blifvit! Han såg Napoleon och samtalade med honom, och nederlaget blef nu först verkligen fruktansvärdt. Man hade förlorat en stor och blodig slaktning; men det personliga nederlag, som Frans led inför den öfverlägsne Napoleon var förskräckligare, än fem förlorade hufvudslaktningar. Sådan är den Napoleons makt, som fäster segern vid hans fanor; detta är det osynliga, onämnbara, med tusen namn benämnda och dock obeskrifliga, man må kalla det snille, geni, lycka, hvarigenom han städse förstått att vinna mera, än genom slaktningar. De gamle berätta, att Korsikas honung är giftig och rusgifvande, men denne korsikanare öfvar säkert en giftig trolldomsmakt, när han lockar och ler med sin vänliga solblick. Nog, den förtrollade Frans gaf honom Italien och Adriatiska hafvet, gaf honom sitt härrliga Tyrolen, som genom 100,000 skarpskyttar är en ogenomtränglig förmur för hans monarki, uppgaf den europeiska härrligheten — Tysklands urgamla kejsarvärdighet, en förlust, som syntes mången obetydlig; men man betänkte ej, att Napoleon visste att bereda sig verkliga fördelar af hvarje ära, som han nedsmutsade eller trampade i stoftet. Hela Europa bäfvade vid underrättelsen om Presburgerfreden, och Napoleon syntes

mängden från denna dag nästan som en högre, segerinvigd makt och som ett redskap för en hemlighetsfull verldsordning. Han sjelf älskade också, att i sina prålande kungörelser inför folkets ögon framställa sig såsom en mystisk tjensteande åt ett hedniskt, blindt öde; ty därutinnan var han, som förstod att bedraga alla, dock ingen hycklare, att han ställde sig och sin glänsande bana under de kristnas Gud och deras Frälsare.

Kejsar Frans var snart färdig med sitt korta arbete och kunde nu under årets längsta natt drömma sina oroliga drömmar efter en sådan fred. Men nu kom ordningen till Haugwitz och Preussen. Gref Haugwitz var afsänd med sin konungs högsta förtroende, att för honom och fäderneslandet rätta sig efter nödvändighetens kraf, och det med hast, ty tiden gick fort. Han var hvarken kejsare eller konung, utan blott minister, och hade vågat qvarblifva på en i detta ögonblick så högst kinkig plats; hans kall var att gifva akt och vaka. Han kunde ej vara okunnig om Europas, om Tysklands, om Preussens och sin herres ställning; om den allmänna stämningen och omdömet, om fäderneslandets bestämda vilja att börja en ärlig preussisk strid med den lömska fördärfvaren, som dock kallade sig vän. Också kunde han ej inbilla sig, att Preussens politik kunde hafva förblifvit en hemlighet för den illistige Napoleon, då denna politik och Tysklands förhållande till Napoleon i Dec. 1805 låg öppen äfven för den ytligaste politiska kannstöpare. Preussen hade nog uppenbarat sin böjelse att biträda det stora förbundet; därföre hade det dragit sin här åt söder, och hade utan slaget vid Austerlitz måhända efter några dagar afgifvit en öppen krigsförklaring mot Napoleon. Dennes omättliga ärelystnad och hala trohet emot folk och furstar var också efter 1805 ingen hemlighet mer. Han, som plundrat, styckat och förbytt alla Frankrikes bundsförvanter, vare sig fristater eller furstendömen, han, som ansåg fördragens helgd bestå i dess nytta — var det möjligt, att han kunde inbilla en minister, eller att ministern kunde inbilla sig sjelf, att denne våldskräktare skulle skona Preussen och låtsa sig ej hafva förstått hvad Preussen fört i skölden mot honom. Gref Haugwitz hade dubbelt att frukta denne, — om man vill förlikna honom med forntidens

män — förskräcklige Romare, denne andre Paulus Emilius, som förstod att med förfinad och kall grymhet förnedra och tillintetgöra, isynnerhet när hans smickrande löften gåfvos med ett af idel vänskap strålande anlete. Ännu var intet förloradt, om ock kejsar Frans öfvergifvit sig sjelf; 80,000 Preussare stodo på gränsen, hvilka hvarje dag kunde ökas, vestra nordarméen bestod af 50,000 man, hvartill man kunde räkna 20,000 Hessare; i Pålen stodo 70,000 Ryssar, som ock kunde ökas. En klar blick på ögonblickets faror och ett öfver faran höjdt mod måste således bestämma krig i stället för en bedräglig fred. Haugwitz emottog af Napoleon ord, ja endast ord, han emottog *fredens* ord af honom, eftersade detta ord och fick därför af hela Preussen och Tyskland höra tillbaka ordet: *förrädare* Man kände redan då, huru dagens puls slog, man fruktade ej kommande faror, utan faror, midt i hvilka man redan var inne och i hvilka Napoleon, då Tysklands ställning var så kaotisk, med skadeglädje och hånlöje svängde sin ormstjert. Haugwitz påklädde Preussen den af Napoleon emottagna diplomatiska Nessusräcken, hvars gift snart skulle bortfräta kött, senor och märg och visa till verldens medömkan benranglet efter dess ädla herkuliska kropp, som de båda Fredrik Vilhelm och Fredrik 2 nära nog förhärrligat till en halfgudomlig. Genom det aftal, som Haugwitz slöt, drog sig Preussen från Södertyskland, uppgaf alla sina stamländer i Franken och sitt härrliga område vid Rhen och erhöll den äfventyrligaste skänk i braunschweigska kurländerna, tillhöriga verldens mäktigaste herrskare, Storbritanniens konung, för hvilkens flottor och penningar Napoleon sjelf ännu måste darra. Haugwitz antog detta och antog på samma gång krig med England och dess bundsförvanter, med det hafsbeherrskande England, utan att betänka, att Preussen, öfver 100 mil utsträckt efter Östersjön, måste ur hafvet hämta sina friskaste krafter. Preussen emottog denna skänk och tillika det sorgliga uppdraget att aflägsna de främmande härarne ur Nordtyskland, Engelsmän, Svenskar och Ryssar. Men kejsaren af Ryssland hade efter Presburger-freden erbjudit Preussen hela sin i och vid Tyskland slagfärdiga häramakt, om det ville våga kampen emot Napoleon. Man tackade för det

vänskapliga tillbudet, men lät den aftåga. Äfven Engelsmännen hemseglade i början af 1806 och Svenskarne öfvervintrade på Lauenburgska och Mecklenburgska området, där de såsom äkta Lutheraner i minnets och trons gemensamhet lefde liksom bland landsmän. De första dagarne af April 1806 inryckte konungen med dem i sitt eget land, sedan han efterlämnat vid Elbe en liten ryttarskara, som skulle besätta och betäcka en del af det hanoverska herrtigdömet Lauenburg; och han höll nu på fältet vid Ziemersdorf på Mecklenburgska gränsen en generalmönstring. Vid detta tillfälle berömde och uppmuntrade han sina Svenskar med ett tal, som jag här vill anföra, emedan det målar hans karaktär: "Jag har församlat eder här, för att betyga så väl befälet som soldaten min synnerliga tillfredsställelse med den ifver, hvarmed enhvar sträfvat att uppfylla sina pligter. Om ödet hittills förhindrat mig att med eder utföra det ändamål, för hvars skull jag kallat eder till detta land, så måste vi därutinnan se ledningen af en högre hand och emottaga den med undergifvenhet. Svenska vapnens urgamla ära har dock af eder blifvit upprätthållen i det anseende, som vi och edra förfäder desamma förvärfvat. Jag har nu återfört eder alla i det land, som edra stora förfäder ärorikt förvärfvat genom sitt blod, och vi sakna här endast de krigskamrater, som på min befallning qvarblifvit i en del af min bundsförvandt Englands tyska stater, för att skydda desamma. Vi hafva alltså den största anledning att hembära den Allrahögste lof och tacksägelse, som på ett så utmärkt sätt beskyddat oss i dessa farliga och förvirrade tider. Jag uppmanar eder nu alle, att med glada hjertan tacka Gud och anropa hans nåd, att vi nu och framdeles alltid må vandra dygdens och ärans väg."

Sommaren 1806 har ej *genom konungen blifvit märkvärdig* för Europeiska historien; men måhända var det den sista sommar, som skänkte honom efter hans sinne en kunglig fröjd och under hvilken han med något sjelfbehag kunde njuta sin trotsiga envishet. Han qvarblef nu med sin lilla hop tills emot hösten i Pommern, där han sysselsatte sig med nya författningar,

småaktigheter och tvister med sin granne Preussen. Vi teckna detta ganska kort:

Redan i Jan. detta år hade konungen afsagt sig sitt ledamotskap af tyskt riksstånd. Snart därpå utvecklade sig också Frankrikes politik till mera klarhet, och Napoleon hade snart gjort *sina* förklaringar till Osnburgerfreden och *hvarföre* han låtit Frans aflägga tyska kejsarkronan. Han lät henne ej rosta i stoftet, utan satte henne på sig sjelf under ett annat namn, under namn af Rhenförbundets Protektor, och lärde de tyska konungarne och furstarne att vördnadsfullt böja sig för hennes nya glans. Efter en sådan upplösning af det gamla heliga romerska riket, stod det väl konungen fritt, att göra med sitt lilla Pommern, hvad han behagade; ty på riksfördrag och riksgrundlagar kunde man nu mera knappt åberopa sig, och Rhenförbundets furstar visade honom äfven genom det godtyckliga sätt, hvarpå de framforo inom sina områden, den väg, som äfven han hade kunnat gå. Han hade kunnat förklara sig oinskränkt, såsom nästan alla tyska furstar under Napoleons skydd gjorde. Men han ville det ej: Pommern skulle ej blifva ofriare, än Sverige; det skulle till författning och lagar blifva helt och hållet svenskt. Det första, som satte allt i rörelse och gaf den kungliga viljan en bestämdare rigtning, var befallningen att, i enlighet med andra länder, upprätta ett landtvärn i Pommern och på Rügen. Detta gaf första stöten åt landtständerförfattningen, som, lösslиten från det fordom stora tyska riket, syntes hänga i luften, utan grund och skydd. Största delen af pommerska regeringsmedlemmarne, som besvurit denna författning, vägrade att verkställa det kungliga ediktet, såsom stridande emot densamma. Konungen afsatte de gensträfvige och ordnade ett landtvärn af omkring 5000 man. Nu gingo de nya inrättningarne steg för steg längre. Lifegenskapen och adelstyranniet upphäfdes; i ställe för de ofta så godtyckligt och orättvist handhafda patrimonialdomstolarne infördes landtdomstolar under namn af kretsdomstolar; landets hela förvaltning ändrades och en kunglig förklaring utkom, att landskapet skulle i Sept. 1807 helt och hållet bekomma svenska författningen. Konungen höll äfven i Aug. en allmän landtdag på svenskt vis

med 4 stånd, hvilket där var något nytt och oerhördt. Härvid skedde, att han, tills tiden kom att genom nya inrättningar eller svenska efterbildningar kunna åstadkomma något bättre, måste tills vidare hjelpa sig med blotta fragmenter (godsförpaktare) af ett stånd, bondeståndet, som sedan 30-åriga kriget blifvit nästan helt och hållet förtryckt eller tillintetgjordt. Det är otroligt, med hvilken maktpåliggenhet allt detta bedrefs, och huru konungen blott lefde och rörde sig i sitt lilla Pommern för dessa planer, liksom han här kunnat upprätta ett nytt och mäktigt Sverige. Ty fråga var ej blott om ny lagstiftning, utan om nya kanaler, hamnar, skeppsvarf, städer o. s. v. och det på en tid, då denna lilla fläck så lätt kunde försvinna genom den stora verldsrevolutionens vulkan. Vid den tragiska känsla, som minnet af dessa blodiga dagar uppväcker, synes denna byggnad i dåvarande tiders vanskligbet nästan löjlig, och, i förhållande till Napoleons vilda, thronerstörtande och upprättande kraftyttringar, nästan som ett oskyldigt, poetiskt barnspel.

Men Gustaf Adolf bråkade sitt hufvud med dessa sina skapelser, liksom hade han med säkerhet kunnat förutspå en 20-årig fred. Han trifdes också ingenstädes bättre än i Pommern. Detta veka och godsinta, eller svaga och karaktärslösa, jag vill hälldre säga: detta obestämda och prägellösa, som ej tillhör något visst land eller folk, detta obeskrifliga *något*, som så många vår tids Tyskar just ej till sin ära och lycka tillägnat sig och framställa för främlingen, — detta gjorde ett behagligt intryck på den, som ofta blifvit tillbakastött af det trotsiga och kalla eller lugna och fasta hos sina Svenskar; ty det hände honom, hvad som alldrig är glädjande, att han där såg sin bild för trogen i andra. Kortligen: detta synes honom hafva varit den sista lyckliga leksommar, och de, som eljest plägade klaga öfver hans stilla och kalla allvar, vågade till och med stundom skämta i hans närvaro. Häraf ett eller annat exempel:

En yngling, som nyss utbytt studentens råck mot krigarns, hade gjort en svassande krigssång, där han med mäktiga ord uppmuntrar sin konung och ej heller

förgätit den svenska oöfvervinnerligheten. Denna sång begyntes med versarne:

Gör krig, gör krig, du store kung,
Låt alla nordens åskor dundra!

Häraf roade sig den qvicke husargeneralen Hampus Mörner och parodierade dem ganska nätt. Då afskrifter kringlupo vid den kungliga taffeln i fältlägret vid Franzburg och konungen blef uppmärksam på de läsandes muntra åthörder, begärde han också del däraf och skrattade rätt hjertligt öfver Hampusiaden, måhända äfven emedan han unnade sin ljumma bundsförvant, som tyst dragit sig ur kampen och just nu trädt i underhandlingar med Napoleon, ett bonapartiskt åskdunder, ty därhän syftade hela den Hampuska parodien, som började med de orden:

Gör fred, gör fred, du store kung,
Låt Bonapart på Ryssen dundra!

General Hampus Mörner var af gustafvianska skolan, med hvilken skola konungen öfversåg åtskilliga infall, spratt och skämt, som han hos andra skulle med stränga miner eller ord tillrättavisat. Så hade bland annat Armfelt genom ett infall åstadkommit mycken förlustelse, när generalen grefve Fersen (den beryktade partianförarns son, sjelf beryktad genom den kuskbefattning, han förrättade vid Ludvig XVI:s flykt, och genom sin sedan så tragiska död) äfven anlände till fältlägret: en lång, mager man med alla f. d. Versailska hofvets förfinade, sirliga skick. Armfelt hade nämligen vid hans företräde utropat: hvad vill E. M. med den där långe? Skola vi måhända nyttja honom till larmstång eller telegraf?

En annan gång hände det vid ett högtidligt företräde i Stralsund, att tvänne högst lustiga personer råkade genom slumpens nyck att stöta på eller rättare bli fasthängande vid hvarandra. Vid detta företräde befunno sig nämligen Kongl. Arkiatorn Haken, den minsta, finaste, rörligaste och älskvärdaste man i staden, berömd läkare och ädel borgare, en rigtig modell för en liten och fin man — och vid hans sida öfverauditören vid Stralsunds besättning F., en ända till ytterlighet löjlig man ge-

som hela sitt väsen, sina åtbörder, kläder och de rim, med hvilka han vid hvarje tillfälle slösade. Denne öfverauditör hade i trängseln kommit med sin patenthårpung af tvänne våningar den lilla doktorns nordstjerna för nära, och denna orden hade uppfångat hårpungen. Nu bemödade sig båda på det löjligaste sätt, doktorn att lösgöra den otäcke pungen från sitt bröstsmycke, öfverauditören att så vrida och vända sig, att konungen ej märkte hans hårpungslösa nacke. Dessa bemödanden voro så ytterst löjliga, att äfven de allvarsammaste brusto i skratt framför konungen, som äfven skrattade med, men med en lustig bugning upplöste församlingen och drog sig munter tillbaka i sitt kabinett.

Sådane voro konungens sysselsättningar och nöjen i Pommern. Likväl läser man i en bekant bok *), att han just denna sommar, då han sökte att göra af Pommern allt möjligt, haft den planen att för 6 a 7 mill. Rdr sälja det till Ryssland. Jag lefde vid denna tid både i Pommern och Sverige och umgicks mycket med sådane, som kunnat känna dylika planer, men har alldrig hört det minsta om en sådan, äfven så litet om den beskyllningen, att Gustuf skulle rådt England att förekomma Frankrike i besättandet af Seeland. Nämnde bok kastar många dylika vinkar, beskyllningar, anspelningar och omdömen ytligt hit och dit, och måste med stor urskillning läsas. Hon är uppenbart en partiskrift, bestämd att utbreda den mest missgynnande mening om den olycklige konungen; hon förvandlar därföre också det hvita hos honom så mycket som möjligt till svart, och framställer honom i förhållande till sina motståndare eller fiender i en sådan dager, att han alltid hade orätt eller var förblindad.

Med den Preussiska osämjan under denna sommar förhöll det sig sålunda: sedan Gref Haugwitz blifvit bedragen af Napoleon, skulle Preussarne intaga de kurbraunsweigska länderna. Detta gjorde de ock, men funno på denna sidan Elbe i herrtigdömet Lauenburg en liten skara Svenskar, som ej ville vika, förklarande, att de stodo där på konungens befallning, för att för-

*) Historiches Gemälde der letzen Regierungsjahre Gustafs des 4 Adolfs. Hamburg 1810.

svara detta hannoverska landstycke för hans bundsförvant konungens af England vägnar. Sedan konungen nämligen i stillhet låtit Preussarne besätta hela landet på denna sidan Elbe, synes han hafva satt sig för att försvara det lilla på andra sidan liggande stycket Lauenburg. Han förklarade också vid sitt återtåg till Pommern, att de 300 ryttare, som han där qvarlemnade under Gref Löwenhjelms befäl, stodo där i hans engelska bundtsförvants namn, och att han skulle anse hvarje intåg af främmande truppar såsom fiendlighet. Detta var oangenämt för Preussare, som skulle eller måste inrycka. De gjorde det också med all möjlig vänlighet, hvarpå Svenskarne svarade med allt möjligt trots. Preussarne voro dock öfverlägsne, och efter några skärmytslingar, hvarvid en enda svensk soldat blef skjuten och några andra sårade; bådo de Svenskarne höfligt aftåga, hvilket desse också gjorde. Denna skärmytsel skedde den 23 April 1806 och prålar i de svenska bulletinerna med namnet *fäktningen vid Schallsee.* Gustaf Adolf ansåg detta som en skymf, afbröt all gemenskap med Preussen, paraderade med sina små skaror längs preusiska gränsen, uppbragte preusiska skepp och lät med sina krigsskepp tillspärra preusiska hamnarne; tillika gjorde han ganska bittra anmärkningar i sina manifester och förklaringar öfver Preussens dåvarande politik, öfver dess vanskliga förhållande till Frankrike och dess farliga till England och Sverige. Endast de okunnige undrade, hvarföre det mäktiga Preussen fördrog detta så länge, hvarföre dess truppar så tålmodigt lågo hela sommaren lägrade gent emot Svenskarne, utan att med ett enda dugtigt slag krossa den småaktige och svagare. Ty i stället att med vapen afgöra denna småaktiga osämja, foro hela sommarn kurirer emellan Greifswald och Berlin och vidare emellan London, Petersburg och Berlin. Preussen och Ryssland hade vigtigare ting att tänka på, än på detta gräl om ett par lauenburgska distrikt och ett par sårade ryttare och hästar. Förgäfves hade kejsar Alexander försökt att genom sin gesant Oubril i Paris lägga grund till en fredsförmedling och till hämmande af Napoleons planer; han måste uppgifva fredsmäklarens roll, då han månad för månad såg Napoleon djerfvare trampa alla löften och fördrag. Men Preussen fördes genom en sådan smickrande trolöshet

städse närmare afgrundens rand, tills det ändtligen grep i vrede till svärdet. När det kände sig nära nog nödtvunget därtill, så bildades också den lilla tvisten med Sverige. Mot slutet af Aug. aftågade Preussarne ur lauenburgska landet och 1500 Svenskar intågade i stället; preussiska hamnarnes spärrande upphäfdes den 4 Sept., den 14 Sept. återfor Gustaf Adolf till Sverige. Han hade slutat 1805 och 1806 års fälttåg.

Preussen vågade, emedan det *måste* våga. Det dukade under för öfvermakten och lyckan. Vi förbigå det öfriga, emedan vi ej ånyo vilja upprifva gamla sår. Snart hvimlade östersjökusten af försprängda skaror och flyktingar, nederlagens första olycksbud; därefter kommo Fransoserna sjelfva i enskilta skaror. Gustaf Adolf hade återrest till Sverige och öfvervintrade i Skåne; äfven en del af svenska trupparne hade vid samma tid hemvändt och garderna återgått till Stockholm. Den beväpnade styrkan i Pommern och Stralsund torde, utom 4000—5000 landtvärn, hafva utgjorts af omkring 6,000. Man hade ändtligen den så länge utfordrade fienden verkligen vid gränsen; men nu hade man ingen här mer i Pommern. Också gick det här lika förvirradt till, som öfverallt, hvarest man hittills kämpat mot Napoleons gåtlika lycka. Medan Fransoserna kringströfvade, var generalståthållarn öfver Pommern, friherre v. Essen, 14 dagar borta på jagt och det, som det syntes, med afsigt, för att ej tvingas angripa något parti. Så uselt voro anstalterna träffade, att några tusen franska ströfvare i de första dagarne af Nov. kunde tåga öfver gränsen och plundra och brandskatta några orter. Efter den bekanta slaktningen vid Lübeck, där preusiska generalen Blücker måste sträcka vapen med sin skara, som ej lyckats komma öfver Elbe, blefvo i följe däraf 900 Svenskar tillfångatagna. Dessa voro af de 1500 man, som öfverste Morian kommenderade i lauenburgska landet. Äfven i hans hufvud gick det omkring, när de första olycksbuden anlände; han förspillde tiden med onyttiga förfrågningar och rapporter och beslöt ändtligen att inskeppa sig och uppnå Stralsund, i stället att genaste vägen tåga till Pommern. En del af hans rytteri och artilleri var redan, när Fransoserna kommo till Lübeck, kommen ut till sjös, och blef räddad; den öfriga delen var ej längre än på Trave, kom den 6

Nov. emellan Preussarnes och Fransosernas eld och blef värnlös, emedan vapen lågo inpackade i skeppsrummen, tillfångatagen af Fransoserna. Detta var ett litet prof på krig och därmed blef det länge. Fransoserna hade annorstädes att göra och lemnade Svenskarne gärna i ro, blott att de sjelfva fingo vara det. Under alla sina tåg gingo de flera månader artigt förbi de svagt besatta pommerska gränserna och behandlade svenska området nästan som ett neutralt. Det syntes, som ville de ej reta svenska konungen, utan som om de önskade fred med honom och yttrade: att de ansågo Svenskarne för sina broderliga och naturliga bundsförvanter. Men därpå var ej att tänka, då svenska konungens tänkesätt var sådant. Hade han blott vetat, hvad det ville säga att önska krig och föra krig!

Så vägde sakerna, ehuru kriget förklarats, flera månader i ett mellantillstånd af krig och fred, tills Fransoserna ändtligen gjorde allvar. Den 28 Jan. 1807 inryckte general Morthier med 14,000 man i Pommern och tillbakadref svenska förposterna till deras fästning. De sednare förvärfvade sig därvid i enskilta små fäktningar mycken aktning af fienderna. Stralsund, det genom märkvärdiga belägringar och stora hjeltar, genom Wallenstein, den store kurfursten, Karl den 12 och Leopold af Dessau berömde Stralsund, blef nu inneslutet, ehuru ej belägradt, ty därtill felades nog makt, kanoner och gynnande årstid. Stralsunds fästningsverk svarade likväl nu ej emot deras gamla rykte. Svenskarne hade hafvet och Rügen i sin makt; de hade beväpnade kanonbåtar, som i dåvarande milda vintrar ständigt kunde vara i verksamhet; de hade dessutom genom förstärkning, som tillkom från Sverige under belägringen, ökat den reguliera besättningen till åtminstone 8000 man. Men mycket annat feltes dem, isynnerhet, — hvad som var det värrsta — *enhet* i vilja och befäl. Förste befälshafvaren i fästningen var generalståthållaren friherre v. Essen, den andre generalöjtnanten friherre Morits Armfelt, som visserligen stod under den förre, men hos soldaterna gälde mer än denne och som genom en slags tyst öfverenskommelse måste behandlas såsom den förres like. Dessa män splittrade befälet sinsemellan, liksom deras vilja och karaktär voro olika. v. Essen

var en fridens, Armfelt en stridens man; den förre älskade det säkra, den sednare det äfventyrliga, d. f. var bequäm och kall, d. s. verksam och häftig. Hvad kunde däraf uppstå annat än tvedrägt och förlamning? Vid små utfall kämpade man visserligen tappert, men eljest gick allt sorglöst och sömnigt. Det fanns i staden ingen vaksamhet, ingen polis, ingen omtanke för sig sjelf eller emot fienden. Fransoserna åter, mästare i den vaksamhet, som förstår att verka genom list och bestickning, hade långt före Stralsunds inneslutning afsändt sina spioner och läto till och med signalisera från tornen. Man visste det, men allt blef, som det var. Den häftige och verksamme Armfelts varningar på ort och ställe och föreställningar hos konungen i Skåne — båtade intet. Den ene ansåg farligt, hvad den andre ansåg obetydligt, den ene motverkade, hvad den andre ville. Fransoserna hade här lycka, såsom allestådes. Man lät dem anlägga skansar, redutter och batterier, så mycket de ville, och var slutligen inspärrad af en hop usla soldater, som ej voro stort flera än de sjelfva. Ty de bästa och brukbaraste trupparne hade småningom aftågat till Pålen och blifvit ersatte af s. k. Holländare och sammanrafsadt slödder af alla nationer. Armfelt hade under första dagarne af Mars flera gånger yrkat därpå, att man skulle genom djerfva och hastiga rörelser snärja, slå och tillfångataga de belägrande; men till sådane företag feltes både lust och djerfhet. Och likväl utgjorde denna sammanrafsade hop, som inneslöt de tappra Svenskarne, stundom ej mera än 7000—8000 man. Och hvilka fördelar stodo ej Svenskarne till buds! De hade det öppna hafvet, beväpnade skepp, kunde in- och utskeppa tungt artilleri och i Fransosernas rygg landsätta trupper och genom väl beräknade rörelser angripa dem på en gång fram- och bakifrån. Men något sådant skedde ej och de hade måhända än längre legat orörliga, om ej Fransoserna sjelfva liksom sagdt dem, att de *måste* angripa. De visste, att innanför voro åtminstone 7000 tappra och öfvade krigare; de visste, att Svenskarne hade ett landtvärn af 4000, en frisk ungdom, som skulle strida för eget hus och hem. Emedan de hvarje dag fruktade ett hufvudanfall från Svenskarne, hade de långt bakom sig

förlagt sitt tunga artilleri, sina magasiner och lasaretter. Man erfor slutligen den 30 Mars, att verken vid Knieperporten på stadens östra sida voro helt och hållet öfvergifna, och nu först beslöt man göra, hvad man skulle gjort för 4 veckor sedan; man beslöt ett allmänt anfall på Franska verken.

Detta utfördes också verkligen den 1 April. Men man gaf sig och fienden all möjlig tid. Helt karaktäristisk är anekdoten, att v. Essens kolonn nämnde morgon blef uppehållen en god timma längre, än befallning var gifven, emedan herr ståthållaren behagade ännu sofva nämnde timma.

Efter några skarpa fäktningar vid Lüdershagen och Lüssow, hvilka general Armfelt och hans underbefälhafvare öfverste friherre Vegesack utförde, vek fienden på alla sidor och man hade blott att förfölja. Den andra kolonnen under general v. Essen och hans underbefälhafvare friherre Tavast var också blott sysselsatt med att förfölja. Den utgjorde högra flygeln och tågade vägen framåt Grimm, Loitz, Demmin; venstra flygeln under Armfelt drog mot Greifsvald och Anklam. Oförlåtligt var det, att man ej afskar och tillfångatog större delen af den flyende fienden, ty med den paniska förskräckelsen hos Fransoserna, med Svenskarnes större lokalkännedom och gunst hos invånarne, hade dolda nattliga tåg säkert kunnat åstadkomma detta; och det så mycket mer, som de flesta fransyska soldaterna lika gärna gåfvo sig fångna, som de tågade vidare till Hinterpommern och Pålen. Fransoserna skulle åtminstone ej i ett dylikt fall hafva låtit Svenskarne så lätt undanslippa. Dock måste man gifva Armfelt det vittnesbörd, att han var mycket snabbare, än högra flygelns befälhafvare. Han hade med kämpande fiender och broläggningar att göra och tågade det oaktadt 8 mil på samma tid, som högra flygeln 5 à 6 mil, ehuru den sistnämnde ej hade dessa hinder att öfvervinna, utan kunde sysselsätta sig blott med förföljande. Löjligt nog iakttog man ännu de beqväma klockslagen, var kl. 7 om aftonen i qvarter och tågade sällan före kl. 8 om morgonen ut. Och likväl gjorde man 2000 fångar och tog i Anklam, Demmin och Dargun magasiner för 400,000 R:dr värde.

Hade blott v. Essen varit raskare, så hade man kunnat taga en stor fiendtlig artilleripark, som stod i Friedland under blott ett par hundrade mans betäckning.

Svenskarne trängde nu in i preussiska Pommern längs Uker till Friedland, och ströfvade in i Mecklenburg, hvarifrån de inbragte fångar och byte. Armfelt utfärdade strax en uppmaning till landets invånare och till försprängda eller dolda preussiska soldater att sluta sig till honom; också anlände verkligen inom få dagar några hundrade, hvilka man jämte andra flyktingar och frivillige ville ordna på öarne Wallin och Usedom, hvilka öar voro intagne af svenska kustflottan och pommerska landtvärnet. Men dessa varma utfärdelser blefvo snart af v. Essen öfvergjutna af kallt vatten, i det han genom andra sednare uppmanade invånarne till stillhet. Detta och något annat ökade den tvedrägt emellan anförarne, som länge glimmat under askan. v. Essen återtog nämligen det löfte, han i de första dagarne efter sin ankomst till Demmin gifvit Armfelt att öfverlämna honom hela befälet, för att sjelf återvända till Stralsund att sköta landets inre förvaltning. Skulden därtill var öfversten friherre Tavast, en finne liksom Armfelt, Essens generaladjutant, en afgjord fiende till Armfelt, emedan denne i förra finska kriget yttrat om honom, ännu yngling, att han gärna komme för sent och ginge för tidigt och att han, en beqväm vekling, gärna sofve till kl. 10 på f. m.; hvilket allt bättre passade med Essens än Armfelts väsen. Under sådane omständigheter kunde man ej hoppas någon framgång. Man höll hvarken planer eller truppar tillsammans, utan låg overksam i sina linier. Franska generalen Mortier hade emellertid upphäft Kolbergs belägring och tågade till Stettin, drog till sig en del af dess besättning och stod d. 15 April med 12,000 man vid Paselwalk. Den 16 på morgonen angrep han med samlade krafter den armfeltska kolonnen, nämligen svenskarnes venstra flygel, fördref den efter tappert motstånd ur alla dess posteringar och inryckte om aftonen i Anklam. Svenskarne hade vid Ferdinandshof och Grosskoserow stridt ganska tappert, general Armfelt och öfverste Vegesack båda blifvit sårade och 500 man vid Ukermünde blifvit afskurna och fångna; de öfriga återvände öfver Peene i

deras land. Svenskarnes ställning var så fördelaktig, att denna förlust föga betydt, om de vid första kanonskottet hade sammandragit sina krafter. Men v. Essens kolonn rörde sig ej ur fläcken, för att komma Armfelt till hjelp, men väl till det hastigaste återtåg, hvilket Tavast, utan att hafva sett en fiende, fortsatte andtruten ända till Stralsund. De tröge och säkra behöllo här rätt: Armfelt afsade sig befälet och blef snart med ett slags onåd återkallad till Sverige.

Den 18 April slöto generalerna v. Essen och Mortier ett vapenstillestånd af följande innehåll:

1:o Svenska trupparne skola åt Fransoserna öfverlämna öarne Wallin och Usedom.

2:o Floderna Peene och Trebel skola utgöra gränslinien emellan båda härarna.

3:o Så länge stilleståndet varar förbinder sig H. Exc. baron v. Essen, svenska trupparnes öfverbefälhafvare, att hvarken *direkt* eller *indirekt* understödja städerna Danzig och Kolberg eller de mot Frankrike och dess bundsförvanter krigande makters truppar.

4:o Ingen landsättning af truppar, som tillhöra Frankrikes fiender, får äga rum i Stralsund, Pommern eller på ön Rügen, så länge stilleståndet varar. Skulle dock, till följe af högre v. Essen obekanta befallningar, sådane truppar landa vid Stralsund, förpligtar han sig, att dessa truppar ej öfva någon fiendtlighet mot franska hären, så länge närvarande stillestånd varar.

5:o Fiendtligheterna emellan de båda härarne få ej börjas, förrän 10 dagar efter skedd uppsägning af detta vapenstillestånd.

Så slutade Svenskarnes korta lycka. Troligtvis hade något kunnat uträttas med den ringa styrkan, om man handlat snabbt och planmässigt och ej med overksamhet förspillt ett par veckor. Ty anförda med friskt mod och beslutsamhet, hade Svenskarne växt under framryckandet och kunnat göra Fransoserna, som ej kunde undvara soldater vid Weichsel, en farlig diversion. Men stolt och lifvad måste man visserligen hafva uppträdt, såsom Armfelt velat; man måste hafva kallat Pomrare och Brandenburgare hoptals till vapen för deras konung Fredrik Vilhelm, måste kallat dem till ett djerft, blodigt och allmänt uppror mot de främ-

mande plågarne. På huru många tusen hufvuden hade ej då håren kunnat komma att resa sig af förskräckelse, och måhända äfven på Napoleons hjessa! Också förstodo Fransoserna ganska väl vigten af den lilla fördel, de vunnit öfver Svenskarne d. 16 April. Sedan den uselt anförda hären blifvit slagen, bestod den stora hemligheten af deras styrka däruti, att folken förblefvo spaka och stilla. Därföre blefvo de mest öfverdrifna berättelser utropade och anslagna på alla gathörn i hansestäderna, i Schwerin, Hannover och Cassel. De kände folkens missnöje och den goda meningen om Svenskarne, hvilken sedan århundraden ej utslocknat. Hade efter slaget vid Eilau blott ett par hundrade tusen borgare och bönder, om ock blott med påkar beväpnade, uppstått till resning — vi hade kunnat få se, huru Napoleon måst uppskörta sin krigsråck till flykt! Gustaf Adolf hade sannerligen denna vinter kunnat med 10,000 eller 20,000 man blifva en Gustaf Adolf, om han med namnet äfven burit hans hjerta i bröstet.

Sedan detta skett och den rätta tidpunkten försummats, rörde sig ändtligen Gustaf Adolf, som, med allt sitt hat till Napoleon, den han blott kallade Bonaparte, likväl drömt bort hösten och vintern. Den 12 Maj öfverkom han till Pommern, och småningom kommo några förstärkningar efter. Därtill kommo mot Maj månads slut och början af Juni omkring 7,000 man preussiska soldater under Blücher och major Schill. Ändtligen och än sednare landade 25,000 Engelsmän på Rügen, idel utvalde och väl utrustade soldater. Dessa skulle, efter de förbundnas aftal, under konungen af Sverige spränga en blodig kil midt igenom Tyskland, för att genomskära fiendens förbindnings- och tillförsel-linie. Hade dessa blott varit $\frac{1}{4}$ år förut tillsammans och hastigt tågat mot söder och vester!

Vapenstilleståndet fortfor likväl ännu alltid, och konungen hade med marskalk Brune, som kommenderade franska hären i Mecklenburg och preussiska Pommern, ett högst karaktäristiskt samtal, där han ej utan skicklighet uttalar sin spådom om franska revolutionen, om Napoleon, hans och hans marskalkers lycka och om all lyckas vanskl‌ighet *).

*) Se bilagan N:o 5.

Konungen hade nu en här tillsammans, men för sent. Man hade gifvit franska kejsaren tid att sammanbringa soldater från Europas alla ändar, och snart stod en brokig blandning af 50,000 man Fransoser, Spaniorer, Italienare, Holländare, Tyskar beredd att möta honom, ifall han behagade strida. Men sakerna voro redan afgjorda, innan detta kunnat börja. Danzig, Preussens förmur, hade redan fallit, Ryssarne hade förlorat slaget vid Friedland i Preussen, och den 25 Juni undertecknades Tilsiterfreden. Och nu, *just nu* uppsade konungen vapenstilleståndet och fiendtligheterna begynde. Några påstå, att han blott gjort detta, för att därigenom få tillfälle, att, med räddning af sin kungliga ära, sluta fred. Men huru kunde hans trots åstadkomma fred, om han ej ville böja sig för den mäktige? Han hade önskat en fred, som återställde allt så, som det var, men alldrig på de förödmjukande villkoren, hvarpå det mycket mäktigare Ryssland ingick. Det måste således blifva krig. Preussarne under Blücher drogo sig nu på sin konungs befallning bort, och de på Rügen lägrade Engelsmännen hemseglade också efter några veckor.

Så stod Gustaf Adolf ändtligen alldeles ensam med sina små skaror. Han syntes likväl trotsig och vid godt mod. Många ansågo honom vansinnig, emedan han försmått alla fransyska marskalkernas fredförslag, alla Napoleons vinkar om utvidgning af hans rike. För de flesta var han en gåta, emedan han i andra afseenden syntes vara vid fullkomligt redigt förstånd. Han hade ej kunnat vara dem en gåta, om de känt hans åsigter om tiden, hans kungliga grundsatser, hans förhoppning om ett slutligt gudautslag i saken, hvilket skulle tillintetgöra de nyaste skändliga härrligheterna och falska afgudarna och gifva den rättvisa saken seger. Karaktäristiska äro i detta hänseende hans samtal med marskalk Brune, hans från Stralsund öfver Tyskland utsända uppmaningar till Tyskar och Fransoser i Napoleons här att ställa sig under hans rättvisa, gudavigda fana; därom gällde hans idkeliga förhandlingar, däraf uppstodo hans täta tvister med de förbundne, att man ej alltid och i alla krig emot Napoleon framställde såsom det första och sista målet — Burbonernas återställelse, hvil-

ka han till sitt folks förtret smickrade, samt till och med inbjöd till sitt snöland. En sådan tro hade han om konungarnes majestät, om deras oafhändbara och gudaursprungna rätt, att folkets väl eller ve syntes honom föga betyda.

Tio dagar efter vapenstilleståndets uppsägning, den 13 Juli, öfversvämmade Fransosernas vilda ström gränserna och jagade Svenskarne tillbaka till Stralsund. Härvid gjorde den svenska generalen Wrede ett mästerstycke och räddade genom sin tapperhet den gamle Toll med dess skara, jämte alla andra förpostkedjor. Mot en ofantlig öfvermakt kämpade han med den utomordentligaste tapperhet under 3 timmars tid vid Steinhagen, halfannan mil från Stralsund, och drog sig sedan i den bästa ordning tillbaka till fästningen: han var en af Sveriges bästa generaler. Brune började nu en formlig belägring af Stralsund. Konungen var nu ensam med en besättning af omkring 10,000 man, ehuru han till det närmast nödvändigas (Rügens) betäckning åtminstone behöft 25,000. Då han nu befarade en fiendtlig landstigning på Rügen och dessutom ej kunde hoppas på undsättning eller på möjligheten att af egen kraft försvara sin lilla provins, fällde han ändtligen sitt trotsiga mod, utrymde fästningen natten emellan den 19 och 20 Augusti, förrän bombarderingen börjat, och drog sina truppar till Rügen. Man såg honom nu vid dåligt lynne, ty Pommerns förlust gick honom till hjertat. Han växlade därföre gunst och befäl oupphörligt, och alla hans män, Wrede, v. Essen, Toll, Vegesack måste umgälla hans svåra lynne. I början af Sept. ankom han sjuk till Karlskrona och den 1 Sept. slöt fältmarskalk Toll det fördrag med Brune, att inom en månad äfven utrymma hela Rügen. Så slutade den första lilla akten af kriget. *Hvad hade i stället kunnat och måst ske?*

De flesta Svenskarne, oliktänkande med konungen, önskade, hoppades och tänkte så: hvarken Napoleon eller Fransoserna äro våra fiender, de hafva ständigt föredragit oss framför andra folk, de se sin afbild i oss, de kalla oss än i dag nordens Fransoser; i mod, sinnelag och älskvärdhet likna vi dem mest och äro dem därföre kärast. De skulle göra och hafva ju lofvat göra för oss allt, och, om konungen ej vore ett tjurhufvud, så

kunde nu omständigheternas gunst möjligen göra oss mäktigare än någonsin. Om vi vilja träda på deras sida, så hafva vi ju fått bestämdt löfte om de tyska besittningar, som Brandenburg och Hannover för 100 år sedan röfvade från oss; om vi modigt taga tillfället i akt, så kunna vi återtaga ryska Finland och Liffland och åter förvandla Petersburg till ett fiskarläger. Huru skulle detta ske? Jo, vi draga Engelsmän och Ryssar bakom ljuset. Under sken af att utrusta en stark här emot Fransoserna, samla vi landets kärna af 50,000 man, tillreda landstigningsfartyg och i stillhet äfven krigsskepp och äro inom 4 månader färdiga med alla förberedelser; men sedan segla vi ej vester utan österut och betala vår illistiga fiende i Petersburg på en gång det gamla hopsummerade syndaregistret. Petersburg, Kronstadt och den oberedda ryska flottan falla utan svärdslag i våra händer; vi beväpna våra gamla luterska trosförvanter, Est- och Liffländare, som för 100 år sedan voro våra landsmän och som, förtryckta, skola välkomna vår ankomst och uppstå till gemensam kamp emot Moskoviterna. Alexander må sedan, bäst han gitter, rådslå med sina Kosacker och Bojarer, huru han framdeles kan hitta till östersjön, ty från Weichsel kommer Napoleon med sina Fransoser och Pålackar oss till mötes, och vid vår återblefne sydöstliga gränsflod, Dyna, fira de segerrika härarne sin gemensamma förbundsfest.

De olika tänkande svarade sålunda: bästa vänner och landsmän, J hafven en ädel känsla, men ett inskränkt förstånd. Vi älska eder hängifvenhet för fäderneslandet; vi älska minnet af våra stora förfäder, älska edert hat mot de illsluge Moskoviterna. Men edra ifriga önskningar komma eder att förgäta möjligheten, edra förhoppningar verkligheten. Den svage är olycklig, vare sig med vän eller fiende; han har alldrig någon borgen för att det som sker, äfven sker för honom. Och hvad är politisk borgen och löfte? Hvad äro dylika af Napoleon? Det hafva de sista årtiondena visat. Huru mången störtade sig ej i helfvetet, åt hvilken himmelriket lofvades? Och betänken det väl; flottor och härar flyga ej lika lätt öfver haf och land, som edra tankar genom luften. Och huru kunna väl Fransoserna

skänka oss Pommern, Mecklenburg, Finland och Liffland? Engelsmännen sofva ej, de äro lika mäktiga till sjös, som Fransoserna till lands. Skola de väl lemna oss i ro, om de blifva våra fiender? Huru skola vi kunna samla våra krafter och försvara oss i Finland, om de tillspärra sjövägen? Ty så hastigt gå ej våra rustningar, att vi kunna bli färdiga, förrän de komma emellan. Alltså blotta drömmar! Ty det är sannerligen ingen tid för de fattige att blifva rika. Men om fred kunde vinnas, så önskade vi fred, då vi i alla fall ej kunna verka med kraft.

Så talades olika, och båda hade rätt; ty de ville dock ärligt och allvarligt. Äfven konungen hade måst vilja så. Önskade han fred, och kunde den ärligt och på trygga villkor vinnas, så måste han sluta den. Önskade han krig, så måste han så föra krig, att hans och hans folks ära ökades. Ty, huru än det utfaller, — i krig förlorar den alldrig, som ej förlorar ära. Gustaf Adolf önskade krig, ty han brann af hat och afsky mot sina fiender, men han förde ett snöpligt krig. Och hvari låg detta? Det låg hos honom sjelf, hos sinnesstämningen hos hans folk, i karaktären, ja äfven i duglösheten och kortsyntheten af hans vänner och rådgifvare.

Gustaf Adolf hade en jernvilja, men han var också tungförlig som jern. Hans jern var ej genom en rörlig och smidig själ förarbetadt till stål. Han fattade det stora blott i en dunkel inbillning, en slags historisk vidskepelse, ej med klart förstånd och lifvande idé. Också trodde han ej på mänsklig kraft, utan på gudomlig skickelse. Han hoppades endast af ädel och redlig vilja det, som en konung måste hoppas af djerf sjelfverksamhet. Han förstod lika litet, som de flesta af hans samtida konungar, tidens rigtning, dess allmänna och verldsomskapande förändringar och det gamlas våldsamma sammanstörtande. Han kände ej historien, visste ej, att Gud och lycka gärna äro med de djerfva och snabba. Därtill kom, att han i sin ungdom ej fått se förebilden af några stora själar, att den unga herrskaren genast föll i händerna på listiga kattsmygare eller på klenmodiga medelmåttor, som i ett stormigt tide-

hvarf ville segla med vanliga segel eller hålla efter kusten, där man lättare stöter på grund, än i öppna hafvet.

Äfven folkets allmänna röst höll den kraft tillbaka, som eljest kunnat vara konungen till hjelp. Ty hvad alla vilja eller icke vilja måste nödvändigt hafva inflytande på äfven det egenmäktigaste sinne, måste stärka eller försvaga dess ifver, hejda eller påskynda besluten. Det är sannt: Gustaf Adolf förde nästan ensam krig emot Napoleon och Fransoserna, de flesta Svenskarne önskade dem seger, gladde sig af deras segrar och hade gärna kämpat *för* dem, som konungen kämpade *emot*. De sade de sköna orden *frihetskämpar, oegennyttige, ädelmodige* efter Fransoserna; de drömde, att dessa voro af naturen gjorda till idel gifvare och att de af dem, såsom bundsförvanter, skulle bekomma länder och skatter. De hade blott behöft hafva de franska marskalkarne inqvarterade ett halft år hos sig, för att med full insigt och mod strida för dem. De voro fullkomligt förvillade, om de inbillade sig att lust att gifva var mäktigare än att taga hos det folk, som från urminnes varit beryktade *) för sin utsökta och fina girighet.

Men Gustaf Adolfs verksamhet blef mest hämmad och hans ära mest bedragen genom sina rådgifvares och vänners karaktär och oförstånd. Det är säkert, att få af dem *ville* illa, men de flesta hade småaktiga åsigter af tingen, hvilka åsigter genom konsiderationer för egna saker blefvo än småaktigare. Var fred möjlig för Sverige och kunde konungens hallsstarrighet böjas därhän, så hade alla måst försöka att beveka honom. Kunde det åter ej ske, så hade kriget ock med besked måst föras. Nu visste alla, att konungen önskade krig och att han trodde sig leda det. Var det då rätt, att de höllo honom qvar i ett osaligt medeltillstånd, som hvar-

*) Redan Machiavelli sade på sin tid: *Gli Francesi son più avidi di danari che di sangue.* Vi känna de fransyska marskalkernas och sändebudens både guld- och jernålder, ända från Massenas, Forfaits, Grugeoes och Trovués till Bouriennes och Konsorters, från hvilka Napoleon sjelf vid tillfälle utpässade det hopskrapade rofvet. Med de lätt köpta orden *gloire* och *honneur* i mund, hafva få af dem (odödlig ära åt Carnot!) hållit det prof, som städse varit ansedt, som den manliga dygdens farligaste frestare. Måste ej sjelfva Algier ännu i dag påminna därom?

ken kunde befrämja hans bästa eller folkets ära och säkerhet; i ett tillstånd, där han hvarken kunde begagna sina vänner eller skada sina fiender, ur hvilket man således måste utan aktning skiljas? Låg ej den blodiga historiens blad om Europas sista händelser, dess svarta politiska synder och dumheter öppet för hela verldens ögon — och hvarföre ville man ej läsa det? Men man trodde sig kunna halka sig igenom, tills ett plötsligt afgörande komme någorstädesfrån och afhögge den trasslade knuten. Konungen hade sofvit bort denna vinter i Skåne. Han låg där, berättades det, under den gamle fältmarskalken Tolls inflytande. Konungen hade visserligen föresatt sig, att ej hafva några vissa vänner, d. v. s. gunstlingar, och det hade ej varit svårt för den kalle och sträfve att till en viss grad hålla ord; men detta hindrade dock ej, att ju vissa menniskor genom hans fördom eller förkärlek kunde gälla mycket hos honom och bibehålla sig i hans gunst, oaktadt allt folkets hat eller förakt. Bland dessa var general Toll af de förnämsta.

Vi vilja för omväxlings skull gifva några karaktäristiker:

Generalfältmarskalk friherre Toll, nu en man emellan 60—70 år, begynde sin bana såsom en ringa landtdomare, och det utan särdeles beröm, ty han blef för tjenstefel afsatt och lefde flera år förgäten, ehuru ej rådlös. Såsom en företagsam och förslagen man bemärktes han tidigt af Gustaf den 3:dje och spelte vid statshvälfningen 1772 och sedan vid flera riksdagar en verksam rol för honom, och begagnades äfven i många svåra underhandlingar och beskickningar. Ja, denne man har ansetts af en sådan betydenhet, att de billigaste af nämnde konungs motståndare hafva påstått, att Gustaf d. 3:dje skulle regerat längre, om han alldrig lärt känna Toll. Ty från honom torde man kunna härleda de planer och steg, som störtade konungen i fördärfvet. Efter konungens död under regentskapet föll han i onåd. Detta var nog för Gustaf Adolf att återkalla honom; och snart visste något hvar, att Toll hade ett stort inflytande på den unge konungen. Detta inflytande syntes tilltaga efter riksdagen i Norrköping, hvilkens lyckliga utgång förestälides konungen såsom ett Tolls verk.

Dock gjorde Toll konungen utan ändamål förhatad genom den triumf, som han såsom partihufvudman ville fira öfver den s. k. oppositionen. Snart utnämndes Toll till generalståthållare i Skåne, beledsagade konungen på dess flesta resor, ja såg honom ofta hos sig på sitt landsgods Beckaskog. Denne man är ganska utmärkt så väl genom kroppsliga som andliga gåfvor och af naturen ej bestämd till en vanlig människa. Han är starkt och väl byggd. Han bär ett motsvarande hufvud, öfver hvars kraftiga benbyggnad och än mera öfver hvars anletsdrag man förvånas; ty panna, ögon, näsa och blick hafva en påfallande likhet med leopardens styrka, list och djerfhet. Mannen är också högst utmärkt genom skicklighet, verksamhet, list och oförfäradt mod. Härmed förenar han sällsamma kunskaper och arbetsamhet. Toll blef en inflytelserik man genom denna arbetsamhet, genom obestickligbet och visad oegennytta emot konungen, genom qvickhet och älskvärdhet, genom sonens förkärlek för fadrens vän, slutligen och isynnerhet genom den omedvetna makt, som den starke alltid utöfvar öfver den svage. Men denne mans bättre egenskaper blefvo redan tidigt öfvervuxna af de sämres ogräs: listen hade utträngt styrkan, småaktiga ränker den sanna klokheten. Under en stor herrskare hade han troligen blifvit en stor man; under en medelmåttig tjente han blott, att på honom vältra det hat och förakt, som folket hyste mot honom sjelf, hvilket äfven i likgiltiga ting ansåg Toll för en slug ränkmakare.

Efter denne vill jag teckna trenne, som både genom natur och konst haft mycken likhet med hvarandra, tre namn, som ofvanföre blifvit jämte honom nämnda: Wachtmeister, Ugglas, Rosenblad. Dessa tre män tillhöra de narkotiska plantor, hvilka så länge omslinga och insöfva, tills en herrskande letargi döfvat all kraft och all känsla för det stora och ädla. Allt hvad medelmåttigt, trivialt, kallt och småaktigt är, befordras af dem, utan att man därföre kan säga, att de afsigtligt göra det onda, ehuru myckenheten af det usla och eländiga, som samlar sig omkring och genom dem, åstadkommer det allra värsta. Konungen föll strax vid sitt regeringsanträde i deras händer, lärde att se med deras ögon, att dömma efter deras åsigter. Man kan säga,

att det gifves en viss slägtskap emellan själarne, en viss likhet i dygder och fel, hvarigenom de instinktlikt finna hvarandra. Det var en olycka, att Gustaf Adolf såsom yngling fick sådana ministrar, från hvilka han ej mer såsom man kunde rädda sig. Deras inflytelse på hans olyckliga oberömliga regering har verkat långsamt, men dödande, likt alla långsamt tärande gifter, af hvilka man dagligen sväljer några droppar. Sådane menniskor, som dessa tre, likna *obestämda sjukdomar*, hvilka äro svårast att bota. Hade konungen varit en stor man, hade han ej tålt dem, eller hade de ej skadat honom; men det var ett missöde, att han vid början af sin regering ej fann ädla, fasta och driftiga människor i stället för låga, vacklande och slappa.

Gref Karl Ax. Wachtmeister var af en gammal från Lifland öfverflyttad familj, som haft stora förtjenster om Sverige. Det var ej blott politik, det var svaghet och fördom, att Gustaf mera än tillbörligt framdrog sådana gamla slägter. Denne hade verkligen ej mera än sitt namn; honom fattades alla de egenskaper, hvarigenom människor eljest kommo fram under denne konung. Det oaktadt upphöjde han denne ännu ung till rikets högsta värdighet, till justieminister. Det är obegripligt, huru en så klok man kunde så misstaga sig. Naturen hade ingalunda gifvit grefve Wachtmeister en adelig prägel; hvarken hans kropp eller själ bar spår af lyftning eller lif, snarare, att jag så må säga, af bofällighet. I hans orörliga kropp bodde ingen rörlig själ. Det är nog, om man berättar, att en man har ett femårigt barns outvecklade kropp; än mera, om man berättar, att en några och femtiårs man ser utlefvad ut, som en 75 års gubbe. Också är denne mans hela väsen lifllöst och tungt; sådant är till och med språket, ty han stammar, som ett barn. Det finnes hos honom ej ett spår af den lätthet, som alstras genom frihet, af den adel, som åtföljer börd, af den värdighet, som är stolthetens uttryck; utan hos honom finnes all slags pedanteri, bekymmersamhet och småsinne. Alldrig flög en ljus ide genom hans dunkla panna, alldrig lifvade hängifvelsen detta lama hjerta, alldrig erinrade en hög sjelfkänsla om de fäder, som verkligen varit männer. Ett trivialt sinne för den döda bokstafvens rätt, utan förstånd om dess tillämp-

ning på tid och mänsklighet; en trivial åsigt af verlden efter nyttan och den kalla rättvisan, utan känsla för och begrepp om, att sjelfva orättvisan stundom kan vara rättvisare, än lagens helgade formel; alla aristokratiska fördomar, dessa blodlösa, benrangliga hamnar från det förflutna — bo i ett brokigt virrvarr i hans själ, så att man kunde vara frestad säga, att Gref Wachtmeister vore en rätt hederlig man, blott han ej blifvit riksdrots. Vi ursäkta honom därmed, att han åtminstone ej var stort sämre, än de flesta grefvar och friherrar, hvilka under de sednaste årtiondena varit med i styrelsen i Madrid, Neapel m. fl. Man kunde se på honom att han bar en börda, hvilkens tyngd ständigt tryckte; han såg ut som en pustande och stånkande; man skulle kunnat kalla honom en *stånkare*, liksom man kunde kalla en liten minister af det motsatta finaste formatet en *suckare*.

Gref Ugglas var son af en prost i Dalarne. Prästsönerna i Sverige hafva stiftat många grefliga och friherrliga slägter. Så väl de kunskaper, som ofta bibringas dem med större ifver än andra, som ock det kabalsinne och det illpariga kattsmygeri, hvilket elakheten hviskar vara prästerna medfödt, öppna dem ärans och lyckans bana. För Ugglas gick det ej svårt. Han begynde som sakförare och, såsom hans fiender berätta, ingalunda berömligt, ty han förstod knappt att hjelpa sig i de alldagligaste fall. Detta kunde likväl tjena honom lika väl till beröm som tadel, då man vet, att detsamma stundom inträffat med ganska utmärkta män. Det berättas, att en tillfällighet vid 1772 års revolution lagt grunden till hans uppkomst. Ty i det afgörande ögonblick, då Gustaf gick att fängsla riksrådet, skall han djerft hafva klappat konungen på axeln och utropat: *friskt på, E. M., det skall gå!* Efter detta djerfva: *det skall gå* framdrog Gustaf honom, ty Ugglas var arbetsam, ifrig och trogen. Gustaf begagnade sig af honom vid riksdagarne i allahanda göromål, ej i de främsta rolerna utan där, hvarest det gällde att ränsa väg; på samma sätt, som man begagnar vissa jagthundar att oroa och väcka i skogen, tills de finnosiga släppas, hvilka verkligen finna och drifva. Under Gustaf Adolf steg han från grad till grad, blef grefve, öfverståthållare i

Stockholm, kammarpresident och excellens. Bland annat förvaltade han konungens privatförmögenhet, och det berättas, att hans samvetsgranna och nästan köpmansaktiga förvaltning af densamma under konungens minderårighet isynnerhet lagt grunden till dennes store förtroende till honom. Grefve Ugglas är en tjock och klumpig gestalt, bär på en kort och tjock hals ett stort och bredt hufvud. En hög, platt panna, små lifliga till hälften illistiga till hälften fromsinta ögon, en tjock näsa och en oförskämd munn framställa bilden af en man, som kan vara med att skjuta på och sjelf skjuta sig fram, men ej af en sådan, som förmår i en blink fatta och genomföra. Han har också både i hållning och åtbörder något trivialt; bland sina likar nästan förlägen, uppträder han gärna förnämt bland lägre, d. v. s. han ville gärna vara hög, om han blott hade mod därtill. Ugglas är ett bevis på, huru långt en man med arbetsamhet och ihärdighet, med större äregirighet än förmåga, och med ett sällsynt sjelfförtroende kan svinga sig opp. Ty han hade alltid varit outtröttligt flitig, ordentlig, flink i göromålen, trogen sina förbindelser, tacksam mot sina välgörare, tjenstfärdig i småsaker: egenskaper, hvarmed man, efter engång öppnad bana, ofta kan blifva hvad verlden kallar stor, utan att därföre vara det. Snille och skarpsinnighet felas honom rent af, ehuru han i så många saker vill vara den förste, då han tvärtom under en bättres ledning, såsom den tredje eller fjerde, kunnat vara förträfflig på sitt ställe. Man har beskyllt Ugglas såsom tjensteman för egennytta *) och påstått, att han gjort några tullinrättningar tillika för sin skull, och att han isynnerhet förstått att rikta sig genom det nya tullsystemet och diskonten. Sådane beskyllningar äro alltid svåra att bevisa. Ugglas är en rik man, men hans rika gifte och en god hushållning kunna också lätt förklara hans förmögenhets tillkomst. Men att han oförtjent blef en rik grefve, antog de högste ämbeten, dem han ej var vuxen, att han gjort sig gällande hos den unge konungen och ännu alltid sträfvade uppåt — det

*) En af den adliga familjen Uggla, som tillfrågades, om han vore slägt med Gref Ugglas, skall hafva svarat: *vi äro inga genitiver* — ägandets och tillägnandets kasus.

kan man svårligen förlåta en man, som ej engång genom någon slags älskvärdhet ersatt så många brister. Han ådrog sig hat, ty han framställde med ett slags medveten plumphet sin sjelfbelåtenhet till allmänt åskådande. Mest tadelvärd hos honom är dock hans beställsamhet och tjenstfärdighet i allt: hvad konungen befallde, det ansåg han sig tvungen att göra. Ja, om Gustaf Adolf bestämt honom till sändebud i Petersburg eller Paris, om han ställt honom i spetsen för hären — Ugglas hade ingalunda vägrat, utan ansett sig äga kallelse till hvarje kall. En sådan låg, ej en ministers, utan en drängs tjenstfärdighet måste nödvändigt gifva honom ett slags utseende af en statsförsyndare. Och den, som med ett sådant sjelfförtroende blandar sig i allt, som, utan känsla för högre pligter, hvilka äfven inför konungen ålägga frimodighet, vill vara med i att styra det största, då han blott är vuxen det mindre, en sådan man må ej beklaga sig, om folket förgäter hans goda egenskaper och till slut skickar förbannelser i hans hälar.

Friherre Mathias Rosenblad slutar detta tretal, född att draga, ej att leda. Också bar han mera än de andra stämpel af en dragare, churu han är dem öfverlägsen i skicklighet. Rosenblad är en skåning, son af en professor i Lund, och har helt ordentligt genomgått sina tjenstegrader. Svenskarne i öfra Sverige, som gärna göra sig lustiga öfver de något tröga skåningarne, säga, att de fogsamma och tjenstaktiga skåningarne taga sig bättre *) fram än de sjelfva. Under Gustaf Adolf var Rosenblad statssekreterare för det inre och för ecklesiastikväsendet, och genom den sista revolutionen har han blifvit en af Karl den 13:s statsråd. Man kan ej heller förebrå honom någon djerf och särdeles förbrytelse mot stat och konung; men det är nära nog en förbrytelse, om en man med triviala tänkesätt och åsigter på alla vägar sträfvar att styra; och denne slags förbrytelse har Rosenblad begått liksom Ugglas. Genom vanlig tjenstgöring hade Rosenblad tillägnat sig göro-

---

*) I öfra Sverige är en fördom mot allt skånskt, förmodligen härflutet från de fordna danska striderna. De säga: *skåningen och tysken krypa sig gärna tålmodigt opp.*

målens slendrian och vunnit den slags färdighet, hvarigenom man blir en duglig skrifvare, men mestadels en dålig minister. Genom bokstafvens nötning och den lägre tjenstbefattningens plockgöromål går nämligen tankens skärpa och blixtträffande kraft förlorad. På anda och adel i förvaltningen har denne sammantryckte man väl alldrig tänkt. Att allt skall göras så ytterst noga, så ytterst petigt och med alla möjliga konsiderationer, på det att ingen må finna sig för mycket stött; att till och med det goda skall synas härflyta ur godtycke, det ädla af nåd — är det ej att vara all medelmåttighets patron? Det vore nog sagdt emot Wachtmeister och Rosenblad, om man anmärker, att ingen enda utmärkt man bildats under deras förvaltning; ty huru kunde de tåla något så emot deras egen natur stridigt? Dessutom vidlåder dem ännu en fläck, en af de mörkaste, *att de äro skamlösa nepotister.* Rosenblads hållning och skick är långt mindre ädelt, än Ugglas; han uppträder med mera obeslutsamhet, skygghet och svaghet, liksom en man, hvilkens tankar, engång på vägen att våga sig fram, hastigt tillbakakrypa igen. Hans ansigte är blekt och fördunkladt af stundom grumligt blixtrande och stundom misstroget undersökande ögon, hvilka alldrig klarnat af en idé. Rosenblad tillhör de fromma i landet; hans fiender anse honom för en hycklare. Det tror jag ej. Det ligger i hela hans kalla och dystra väsen ett uttryck af denna ödsliga vidskepelse, som leker med en förvirrad fantasis tomma formler, men som alldrig kan lyfta sig till svärmeriets luftiga och saliga drömmerier. Den torre fantasten, som mättar sig med ödsligt idétomt arbete, söker dock någorstädes tröst, skulle det också vara bland de isiga töcknen emellan himmel och helfvete. Genom tron på hans fromhet och genom en viss min af tjenstaktighet gällde Rosenblad mycket hos Gustaf Adolf. Ty beredvillig har han alltid varit. Vid konungens regeringsanträde arbetade han genast emot sin välgörare, herrtigen regenten, och lämnade på riksdagen i Norrköping en öfversigt af rikets och finansernas tillstånd, där han till en del påbördade regenten, hvad förra tider förskyllt. Vid Gustaf Adolfs störtande seglade han genast med den nya vinden och underteck-

nade det, hvaremot han förut skrifvit proklamationer *). Vid detta tillfälle förebråddes han bittert af sin äldre broder, en redlig man af gammalt skrot och korn, öfverste Rosenblad, huru han i sakernas nya ställning kunde våga att åter vara med i styrelsen, och om han ej blygdes, att så öppet erkänna sitt vankelmod och sin karaktärslöshet. Bröderna blefvo så oense, att öfversten lemnade honom med den förklaring, att han föraktade honom såsom en låg krypare och att han alldrig ville se honom i ansigtet, om ej för att spotta därpå; ja om han ej kännt deras moder såsom en ärbar qvinna, så skulle han trott, att man lagt ett gökägg i nästet. Denne äldre broder, som besitter stora kunskaper, lefver nu i Skåne, där han odlar öde fält. Han afsade sig sin plats såsom fortifikationsföreståndare i Stralsund, emedan hans mening stod i för stor strid med konungens.

Ännu en blick på tvänne män, som ofvanföre nämnts och som deltogo i dessa årens politiska och krigiska värf: jag menar friherrarne Essen och Armfelt. Friherre Hans Henrik v. Essen var den yngre sonen af ett ädelt hus i Vestergötland, härstammade från Tyskland. Han kom tidigt till Gustaf den 3:djes hof, där han genom sin gestalt och sitt fina adeliga väsen snart kom i gunst. Vid Gustafs död var han öfverstallmästare, blef sedan öfverståthållare i Stockholm och beklädde sedan 1800 generalståthållareplatsen öfver Pommern och Rügen. v. Essen är en utmärkt vacker man, smärt, lång, ädelt byggd, med ett svart lockigt hufvud och en panna, där mod och kraft synas bo. Hans gång, hans hållning och åtbörder äro förnäma, stundom ädla, om han för något ögonblick glömmer den förnäma för människan. Alla sina egenskaper håller han med svenskt lugn och sans samlade, hvarföre han ofta med sina medelmåttiga egenskaper synes vara något, där de bättre eljest måste stå tillbaka. Korteligen: hans lif är hållning, själsnärvaro och sjelfuppmärksamhet. Hans karaktär är öppen, redlig och trofast; man kan i ordets bättre mening kalla honom en adelsman. Hans sinnelag är kallt, san-

*) Han hade i Gustaf Adolfs namn utfärdat en kungörelse, hvars tryckning blef om intet genom konungens tillfångatagande.

sadt, sorglöst; han måste särdeles retas och röras, om han skall bli ond eller verksam. I politiska äfventyrligheter och partier har han alldrig blandat sig; det fattades honom både tålamod och drift till långsamma ränker och väfnader. Hans sträfvan hade alltid gått ut på yttre glans och njutning. Han är bland de menniskor, om hvilka man kan säga, att de äro födda att glänsa med hvad andra få genom arbete betala. Såsom många fåglar utan sång, och sköna blommor utan lukt, så synas också vissa menniskor blott vara till, för att med sin skönhet och glans fägna verlden, utan att kunna uträtta något nyttigt eller stort. von Essen var och är fruntimrens glädje, är en rask jägare, ryttare, fäktare, frisk, ädel, älskvärd; men han hade alldrig skolat bli något annat, än öfverkammarherre, ty i spetsen för en här eller en styrelse måste han alltid komma att spela en högst medelmåttig rol. Ty huru mycket ock Gustaf den 3:dje verkade på sin omgifning, på Essen hafva dock Muserna alldrig verkat. Honom felas helt och hållet kunskaper och skicklighet; han äger ej engång — hvad som ännu är mycket sämre — denna verksamhet, som, ledd af ett säkert förstånd, ofta kan uträtta mera, än alla kunskaper. Vällustig, sorglös och lat, har han alltid skjutit hvarje arbete ifrån sig och helst låtit sakerna gå sin jämna och beqväma gång. Däraf kom, att usla skrifvare vågade under hans förvaltning ofta göra, hvad eljest varit omöjligt under en redlig och obesticklig man, hvilket hela verlden ansåg honom för. Och dock har denne man varit så lycklig, att hvad som hos andra heter fel, hos honom knappt fått namn af svaghet. Emellertid känner man ofta behofvet att bredvid ett skönt naturverk äfven se ett skönt menniskoverk.

Friherre Gustaf Moritz Armfelt är en infödd finne, en v. Essens jämnårige, något öfver 50 år. Armfelt blef af Gustaf den 3:dje för sitt snille och skönhet tidigt framdragen och hörde länge till denne konungs närmare och förtrogne. I förra finska kriget utmärkte han sig genom ett lysande mod och återvände hem, betäckt af ära och sår. Med Gustaf föll ock hans lycka. Armfelts planer emot regentskapet qväfdes i födseln, och han måste några år bortåt kämpa med nöd och fa-

ra. Gustaf Adolf återkallade och återupprättade honom. Han gjorde med honom, som med alla, hvilka kallades Gustaf den 3:s vänner. Men emellan Gustaf Adolf och Armfelt hade naturen gjort ett så stort svalg, att de alldrig kunde rätt trifvas med hvarandra; ty värma och köld, sjelfsvåld och högtidlighet, fördomsfrihet och trångbröstighet äro naturliga fiender. Detta har Armfelt erfarit, ehuru få varit denne konung så trogne, som han. Ty ända till det yttersta har Armfelt verkat för honom och, under dessa sista månader, äfven för hans familj. Armfelt bar stämpeln af en människa, den naturen ämnat till något stort. Hade hans egenskaper varit mindre uppblandade med lättsinnighet, hade han blifvit hållen till ädel och sträng verksamhet, så hade han säkert blifvit en af Europas berömdaste män. Hans kroppsbyggnad är af ovanlig längd och styrka, från hjessan till knäen förundransvärdt skön, men i ben och fötter har han något obestämdt och vacklande, som återfinnes i hans karaktär. Hans hufvud, omgifvit af blonda lockar, är ett af de skönaste, man kan se; en bred idérik panna, snillrika och själfulla ögon, en genialisk näsa, en yppig munn, kring hvilken ironi och vällust leka i täflan, en rund manlig haka — göra detta hufvud nära nog till ett ideal. Armfelt är ett geni, och har geniers vanliga dygder och fel. Rik på tankar, qvickhet och lif förifrar han sig lätt och springer ofta omkull sig sjelf. Han talar och skrifver förträffligt, gör sköna versar; utströr, så ofta han öppnar munnen, oupphörliga blixtar af snille och skarpsinnighet, förstår att umgås med och behaga alla slags människor, och — hvad som är det högsta — människan, den öppna älskvärda människan bryter hos honom fram i allt, i stort och smått, ondt och godt. Detta gör honom oändligt intressant och bevisar hans öfverlägsenhet öfver vanliga själar. Ty i norden måste man äga ett rikt hjerta, för att kunna stå på Armfelts ståndpunkt och i den nordiska kölden bevara den varma människan. Armfelt är djerf och företagsam, häftig och snart efterläppande, lätt och ofta lättsinnig, än arbetsam och skicklig, än efterlåten och tanklös, skickligare att företaga än att genomdrifva. På Amors brokiga, förtrollande blomsterfält var denne man en fruktansvärd segrare och kunde med Cesar säga:

seni, vidi, vici; hans kärleksäfventyr äro beryktade bland alla nationer, äfvensom hans samling af af de vackraste barn, dem han till en stor del hade med furstliga qvinnor och dem han lät uppfostra såsom sina. Men denne man, hvilkens svagheter liggå i så öppen dager och som äro så lätt att tadla, besitter äfven en trofasthet och en kraft, som liknar den högsta ingifvelse, en osläckligt flammande brand. Känslofulla människor kunna ofta gripas af ett innerligt vemod, när de se sådana, för de största bragder och människoverk födda, män knappt uppfylla hälften af sitt lifs bestämmelse, utan blifva med alla sina lysande egenskaper utsatta för mängdens hån, hvilken alltid dömmer endast efter följderna. Hade Gustaf 3:dje lefvat längre eller hade Armfelt blifvit född i England eller Frankrike, skulle han hafva framstått för sina samtida i en helt annan dager. Han är en af dem, till hvilka man känner sig oemotståndligt dragen. I en fri stat, under en stor konung eller bland ett revolutionärt folk hade han blifvit en utmärkt medborgare eller anförare. Men omgifven af ljumma och trångbröstade människor, af inskränkta eller mekaniska hufvuden, måste Armfelt ofta synas sämre än de dåliga; han måste än synas för varm, än för kall, än för hastig, än för långsam; ty geniet har alldrig medelmåttans instinkt att anse det halfva för helt, fusk för mästerverk. Derföre begår det galenskaper och öfverdrifter, då det ej kan verka genom sig sjelft eller bryta sin egen väg.

Gustaf Adolf försatt alltså hela långa vintern 1807 hos Toll, eller *låg* — såsom man uttryckte sig — *i hans händer*, hvilket likväl ej så alldeles var. Han satt där, förargade sig öfver Fransosernas lycka, underhandlade med Engelsmännen, emottog och utfärdade rapporter och hade hvarken krig eller fred. De flesta af hans omgifning önskade väl fred, men på hvad sätt, det visste de lika litet som han. Om de ock kände konungens motvilja för fred med Frankrike, så hoppades de, att draga sig fram så länge, tills en möjlig sakernas vändning gåfve utslaget. De glömde, att den svage måste i sammanträffandet med de mäktige, om han ej rent af vill krossas, vara rigtig vän eller fiende. Skulden för denna glömska emot konung och fädernesland faller

väl i allmänhet på hans omgifning; dock voro däribland några, som utan tvifvel hyste de mest redliga och fosterländska afsigter t. ex. hofkansleren v. Engeström, f. d. svenskt sändebud i Berlin, en redlig, trofast, ehuru något häftig man, hvilken såg Sveriges enda lycka i förbindelsen med Napoleon. Hvad Toll ville och verkade, har man svårt att säga. Så mycket är likväl säkert, att han var emot, att konungen seglade med en betydligare arme öfver hafvet. Kortligen: alla, äfven de bästa och trognaste ville med en svag köl fara på ett haf, där man antingen måste tillsätta alla segel eller ock ingen gång utlöpa. Toll önskade intet större krig, ty han var nog klok att begripa, det han ej skulle spela någon stor rol såsom fältherre. Måhända ville han också ej släppa bort konungen af fruktan, att andra kunde vinna af dagen eller tillfället. Engelsmännen underhandlade emellertid med konungen; de ville betala subsedier för 15,000 till 20,000 man, men ej så mycket, som konungen fordrade eller man lät honom fordra. Ty det synes uppenbart, att hans vänner och rådgifvare läto honom förebära den ena småaktigheten efter den andra, för att förhala tiden och hindra alla kraftiga företag. Bland dem, som motverkade hvarje kraftigare krig i Sverige och Tyskland, hörer isynnerhet friherre v. Essen. Han älskade nöjen och beqväma dagar; såsom en kall människa beräknade han alldrig Fransosernas *andliga*, utan blott deras mekaniske krafter, hvarföre han ej kunde annat än anse dem segerrika. Måhända verkade härvid också en omedveten känsla af egennytta, ty han hade slägtingar och bekanta i Pommern *) och

*) Det är ganska begripligt, hvarföre man då för tiden tyckte sig finna endast köpmän och krämare i svenska Pommern. Man skattade tiden efter penningen. Den stora axel, hvaromkring alla jordiska ting vända sig och hvarigenom människan förädlas eller förnedras, är förvärf och besittning och bådaderas förhållande. Uppslå tideböckerna: där fria lefde, var jorden alltid jämnare fördelad emellan alla; där de fleste förblefvo eller blefvo slafvar, var jorden alltid ojämt fördelad. Den frie bonden eller den demokratiske statsborgaren gifver åt det hela förstånd, kraft, dygd och lär ock den högste i staten, huru man kan värdigt lefva och dö. Där baroner och adelsmän åter besitta gods af 1000 till 10,000 dagsplöjden, och fria bönder endast finnas här och där och försvinna bland

på Rügen, hvilka, liksom nordtyska adeln i allmänhet, ropade på fred och njutning; han hade sjelf gods och förläningar, hvilka genom kriget sattes i fara; han kände väl också med sig sjelf, att han ej dugde att anföra en större här. Det är en sanning, att han på förfrågningar från Sverige, om man ej kunde ännu öfversända 10,000 till 15,000 man till Tyskland, helt kort svarat: de skulle hungra ihjäl, ty Hannover, Mecklenburg och Brandenburg voro alldeles uttömda, och svenska Pommern hade för besättningen i Stralsund knappast bröd och hö. Detta svar var likväl antingen en dumhet eller en lögn, ty i dessa länder lefde åtminstone 30,000 Fransoser till Maj månads slut och sedermera ända till skördetiden 60,000 till 70,000, och likväl dog ingen enda bland dessa eller bland landets invånare af hunger. Man förstod hvarken krig eller medlen att föra krig — eller också ville man ej förstå det. v. Essen torde härvid hafva blifvit biträdd af en man, som just genom sin politiska obetydenhet kunde vara betydande, herr v. Brinkman, f. d. legationssekreterare i Paris och Berlin. Denna man är bildad, qvick och klok, men han saknar känsla för mannens stålkraft, för hans bestämmelse att modigt handla; han torde, ehuru oafsigtligt och omedvetet, hafva gifvit näring åt denna paniska förskräckelse, som eljest alltid har sina trognaste förespråkare i hoffröknar och hofjunkare. Brinkman är eljest en fin, skicklig, qvick man, som skrifver svenska, tyska, franska vers, hvilka, om just ej så baltrika, dock flyta lätt. Bildad i Tyskland, hade han tillägnat sig tyska seder, tysk filosofi och vettenskap och den slags tyskhet, som jag ofvanföre nämnt vara konungen behaglig. Genom verklig godhjertenhet, älskvärdhet och umgängeslätthet fick han gärna företräde hos konungen och språkade ofta

---

öfverantalet af åkerbrukande magnater och deras underhafvande, där är slafveriet redan färdigt, emedan man vid ett djerft motstånd eller en blodig resning äfventyrar hela sin besittning. En stat behöfver nödvändigt, för att vara fri och lycklig, *leges agrarias*. Två tredjedelar bönder på små egendomar och en tredjedel herrar på större gods — torde vara det egendomsförhållande, hvarmed jordens, samhällighetens och frihetens förädling kunde bestå. Vid en sådan inrättning förbyter man gärna, om Gud befaller, plogen mot svärdet.

både länge och mycket med honom. Droppar urhålka klippan! —

Den enda man, som önskade ett verkligt krig, var general Armfelt. Svenskarne sade, att han brann af personligt hat emot Napoleon, för hvilket hat han blindvis glömde sin pligt mot konung och fädernesland. Det är likgiltigt, om denna beskyllning är sann eller icke; alltnog, Armfelt hade rätt. Kunde man ej några år hålla konungens verksamhet i ro, så måste man kraftigt göra hans vilja; — ty detta är politikens eviga lag, som äfven gällde då. Stod krig och fred i konungens fria val, så måste man allvarligt och kraftigt samverka med hans engång bestämda val. Detta är också den stora hemligheten i alla monarkier med alla sina brister, hvilka synnerligen kunna uppstå genom en envis och förvänd vilja. Armfelt besatt just genom detta hat och sin karaktär det just nu nödvändiga. Han hade varit rätta mannen för ett resningskrig i Nordtyskland, ty hos honom voro, efter tidens kraf, idé och verklighet, ingifvelse och handling, sken och sanning, lek och allvar på ett underbart sätt förenade. Han var den rätta mannen för ett rörligt resningskrig från Rhen till Oder, hvilket krig under skicklig ledning väl också kunnat blifva ett blodigt ståndkrig på lif och död. Han lät ej uppmaningar och bevis felas på, hvad som kunde och således måste göras; men de billigare framställde honom såsom en entusiast, de elake som en narr, och mängdens stämmor öfverröstade en endas sanning. Vi hafva åfvanföre berättat, hvad som skett. Men hvad hade väl kunnat, och alltså måst ske?

Så väl enligt sednare händelser, som enligt hvad redan då kunde inses af flera, var intet tvifvel, att Engelsmännen genast varit färdiga med 25,000 till 30,000 man, om svenska konungen visat en hastig och djerf vilja och ej i saker, som måste bedrifvits stort och kungligt, visat en småaktighet och ett gnideri, som blott förspillde den dyrbara tiden. Engelsmännen ville betala ganska vackra subsidier, så stora, att 25,000 Svenskar kunde därmed öfverskeppas och nära nog underhållas. Sågo de dessa först på benen, så skulle de sjelfva komma med ett lika antal; och dessa 50,000 man hade lika väl kunnat föda sig i Nordtyskland, som

lika många Fransoser; ja, invånarne underhöllo hellre dem än Fransoserna, emedan de förre kommo såsom befriare, de sednare åter såsom fiender och undertryckare. Engelsmännen hade medfört vapen för ännu 50,000 man, för gamla preussiska, hessiska, hannoverska soldater, hvilka samlat sig vid genljudet af den första hjelpen, — för de trogna bönderna och borgarne i full lantstorm, om man nämligen förstått att uppblåsa den rigtiga folkstormen mot folkförtryckarne. Så skulle man landat mot April månads början, framryckt på det skyndsammaste åt söder och vester under klingande spel och med klappande hjertan, bemäktigat sig någon sämre försedd fästning och i alla händelser satt halfva Tyskland i vapen. Sådant hade kunnat förverkligas, om sådane män som Armfelt deltagit, hvilka lika väl förstått att begagna den allmänna sinnesstämningens, ordets och inbillningens vapen, som handens. Man kunde vunnit odödlig ära och måhända krossat fienden. Napoleons kraft hade blödt betydligt i slaget vid Eilau; 200 mil lågo bakom honom, där kalla vänner och varma fiender bodde. Dessa skulle fallit honom i ryggen, afskurit fästningar, tillförsel och hjelp; han hade då ej fått tid att från Europas alla ändar samla sig 150,000 man. Han skulle väl alltid hafva fattat sitt beslut, som en man, men torde också ej så lätt hafva öfverhoppat och gäckat sina fiender, om man förstått kriget emot honom. Hvarken Preussare eller Ryssar hade härvid varit oundgängliga, ty Engelsmän och Svenskar hade kunnat på åfvannämnde sätt gifva utslaget.

Men antag äfven, att Napoleons lycka och skicklighet, hans konst att dåra och underhandla, att trygga den sorglöse och söfva den sömnige varit mäktigare, än alla en rask och djerf fiendes ansträngningar; hvad hade väl Svenskarne förlorat af ett förlorat fälttåg? I värsta fall måhända 10,000 man, — som ändå efterhand oberömligt förströddes i småkriget — de öfriga hade dragit sig tillbaka i fästningen, hvarifrån de efter behag kunde hemsegla. Men de och deras konung hade i hvarje fall vunnit ära; konungen hade dessutom vunnit, hvad som var af mera värde än äran, nämligen krigserfarenhet, så att han framdeles förstod att föra

krig och sluta fred. Han kunde här för ett sådant lärospån blott behöft äfventyra en liten provins, då han framdeles måste för samma ändamål äfventyra hela sitt rike. Ty att denna erfarenhet skulle behöfvas, sågo de kloke redan. Men ödet är orubbeligt, och man måste nästan tro, att Napoleon är en af lyckans gunstlingar. Ty han har mera, än de flesta, fått räkna sig fiendernas fel och förblindelse till förtjenst. Det är verkligen ganska lätt att beherrska Europa med en stor och krigsöfvad nations härsmakt, med alla på franskt sätt utplundrade länders hjelpmedel, genom enheten i befäl emot de lösligt förbundna, genom — hvad dock mest betyder — egen herrskarkraft; ty de andre äro tröga och klenmodige, då han är verksam och modig.

Den *andra* stora akten af det svenska kriget låter man vanligen börja med Köpenhamns eröfring. Hela verlden upphof ett jämmerskri öfver de olyckliga Danskarnes öde och väsnades, som om något dylikt vore oerhördt i våra upplysta tider. Detta gjorde isynnerhet Ryssar och Fransmän, och det ganska politiskt, för att vända uppmärksamheten från Tilsit på Köpenhamn. Men brytningen emellan Ryssland och England var genom de villkor, Alexander antagit i Tilsiterfreden, oundviklig; i samma fred var äfven bestämdt, att Svenska konungen måste få krig med sin granne, ifall han ej ville ingå på Frankrikes fredsvillkor d. v. s. antaga krig med England. England handlade alltså ganska politiskt rigtigt i att ställa Danskarne på prof, om de ville sluta sig till dem eller Napoleon och Alexander; äfvenså politiskt rigtigt, att det fordrade danska krigsflottan till underpant, en flotta, som eljest kunde stöta till den ryska eller fransyska; ty Napoleons sätt att begagna sina bundsförvanter var ingen hemlighet mer. Här gällde att förekomma; därföre måste Köpenhamn bombarderas och flottan tagas, emedan konungen af Danmark, enligt alla företeelser, syntes beredd att sluta sig till den napoleonsk-ryska politiken. Sverige hade bort, om möjligt, handla på samma sätt som England; åtminstone hade det bort rusta sig af alla krafter, det enda medlet att kunna qvarhålla den falska grannens svärd i skidan, eller att i nödfall med ära draga sitt eget. Nu var den tid för hand, då ett overksamt vack-

lande emellan krig och fred var farligare, än för några år sedan, ty stormen hotade Sveriges egna gränser. Men det gick nu såsom då. Man stod i öppet förbund med England och ville dock ej genom rustningar, mente man, gifva misstanke på eller förevändning till anfall. Hvilken löjlig, dum halfhet!

Konungen satt åter hos general Toll. Han hade den 5 Sept. afseglat från Rügen och legat flera dagar sjuk i Karlskrona, så att han ej, enligt danska förebråelser, kunnat från skånska kusten glädja sig åt Köpenhamns bombardering. Ty Köpenhamn kapitulerade redan den 7 Sept., då han ännu var fjerran från sundet. Men den 21 och 22 Okt., då engelska utrustningen hemseglade, saluterades han i Helsingborg af sina bundsförvanter, Engelsmännen, och deras amiraler landstego där och intogo frukost hos honom, hvilket på det högsta förtröt Danskarne. Man kan i fråga om engelska sjötåget till Seeland ej neka, att det började väl, men slutades dåligt. Det gällde här detsamma, som i all politik gäller: har man slagit någon med knytnäfven, så må man så gärna strax rigta påken mot hans panna. Man hade engång börjat krig med Danmark, och därföre måste man fortsätta det såsom ett verkligt, ett fransyskt krig, emedan man hade att göra med en fransysk vasall. Hvad vill det säga? Man hade ej blott skolat bortföra flottan, utan ock alla beväpneliga skepp, bemäktiga sig allt krigsförråd och försvaga Danskarne för hvarje möjligt anfall. Ännu oförlåtligare var det, att de ej besatte och behöllo Seeland besatt, hvilket med 15,000 man och några lätta fregatter och kuttrar lätt kunnat ske. Dessa 15,000 man kunde utan att trycka landet underhållits af landet sjelft och dess vanliga inkomster. På så sätt förblef Danmark förlamadt, sundet fritt, svenska kusten säker för anfall; Norrige kunde ej röra sig och rörde sig ej, i händelse af ett krig emellan Danmark och Sverige; Sverige kunde då, i händelse af Alexanders franska utkräfnings-krig emot Gustaf Adolf, vända hela sin styrka emot Finland. Det berättas, att Engelsmännen erbjudit svenska konungen, att gemensamt med sig besätta Seeland och de små närliggande öarne, men att hans vänner afrådt honom därifrån, emedan det vore en öppen krigsförklaring både

emot Danmark och Ryssland. Man nämner vid detta tillfälle åter namnet Toll. Är det sannt, så har han ännu ökat sina många synder emot fäderneslandet. Ty många börja att räkna Sveriges olycksdag från den tid, då han blef inflytelserik hos Gustaf den 3:dje, hvilkens tänkesätt och känslor han synbart skall hafva omstämt. Man såg tillräckligt under dessa pröfvodagar, att ryktet om denne mans utomordentliga klokhet och fintlighet ej var stort värdt. Sådane hufvud, som hans, förlora all fattning i stora och invecklade ting, där ett snabbt mod och ett sundt förstånd tager sig mycket bättre ut. Till och med det goda, som sådane män vilja eller göra, omspinna de med en sådan väfnad af osanningar och konster, att det förlorar all kraft och inflytande hos människor. Toll var, ty värr, så bekant för ränkmakeri, skadeglädje och hämndgirighet, att allt, hvad som kom från honom, just därföre misstänktes. Likväl var konungen fången af fördom om hans klokhet och verksamhet, utan att han därföre synes hafva hyst någon djupare tro på hans karaktär.

Efter Köpenhamns bombardering begynte små diplomatiska skärmytslingar med Danmark och Ryssland, hvaraf man redan kunde förutse, hvarthän det skulle leda, ifall konungen vidblef engelska förbundet. I Sverige tillbragte man denna tid, som bort användas till rustningar, så, som om man varit i den djupaste fred. Hären stod till större delen på fredsfot, fästningarne vore ej nog förseddda, magasiner ej anlagda, kustflottan i Finland, där vintern kunde blifva så farlig, ej bragt i säkerhet. Kortligen: man sof. Ty värr måste man bekänna, att det mesta berodde på konungen, ty hade han varit skyndsam och verksam, så hade hans råd och hans viljas verkställare måst vara likaså. Men han visade alltmer, att så häftig han var i sina lidelser och känslor, så trög var han ock i sina beslut och handlingar. Men de inflytelserika männen hade också ingen kraft, och man hviskade till och med om några bland dem, att de afsigtligt förde honom i fördärfvet; en beskyllning alltför vanlig under svaga och förvirrade styrelser. Vi hafva åfvanföre gjort bekantskap med några; vi vilja nämna ännu några, som nu komma i betraktelse.

Svenska sändebudet i Petersburg, general Stedingk, en infödd pommersk adelsman, var berömd för att vara en erfaren och tapper soldat och en skicklig diplomat, — liflig och fin, rörlig till kropp och själ, af en fullkomligt öppen, trogen och redlig karaktär, som genom sitt personliga anseende hos Ryssarne gjort sitt fädernesland stora tjenster. Han gjorde också nu hvad han kunde, ehuru många påstå, att han ej nog pådrifvit konungen till en bestämd och skyndsam rörelse åt en sida.

Första utrikes ministern var kanslipresidenten, friherre Ehrenhjelm. Han ansågs för en redlig och skicklig man, äfven af konungen sjelf. Men denne eljest berömlige man hade ingen af de egenskaper, som hos en minister ofta äro lika vigtiga, som dygder och kunskaper. Han ägde intet af detta myckna, obetydliga älskvärda *intet*, som i lifvet utgör ett så stort tal, af detta lätta sken, som ej vanställer den redlige, men hvarigenom redlighet och sanning vinner dubbel styrka; han hade tvärtom någon likhet med konungen, hvilket måste aflägsna båda från hvarandra. Ty någon stelare, kallare, afmättare än Ehrenhjelm finner man knappt i hela Sverige. Också betraktade han konungen blott såsom affärsman, ej såsom människa. För en sådan karaktär var det omöjligt att träda i samverkan med flera kloka och redliga män, att uppränna och fullborda en långsamt och väl beräknad väfnads drifverk, kortligen: att uträtta det goda på om- och tvärvägar, ty det gifves äfven sådane, som ej äro onda vägar. Man kunde säga: denne man ägde mera en medfödd säkerhet *emot* det onda, än djerf verksamhet *för* det goda.

Friherre Zibet, sjuklig och vresigt missnöjd med det närvarande, hade alltmer dragit sig tillbaka inom sig sjelf och utöfvade på det stora statslifvet nästan intet inflytande, emedan han, såsom det syntes, ej ville det.

Friherre Wetterstedt var första kabinettssekreter, en skicklig, fin och älskvärd man, med en af naturen ädel och trofast karaktär. Men han var ej bland de djerfva och sjelfständige, som bryta sig fram genom hinder och faror; han var också ännu för ung och ej nog högt uppstigen, för att kunna verka på konungen,

som alldrig öfverskred formen. Måhända hade han också ej nog äregirighet att vilja verka på honom.

Mera äregirighet hade hans företrädare, friherre Lagerbjelke, hvilken likväl sedan någon tid syntes föga gälla hos konungen och hade aflägsnat sig från de stora ärenderna. Han är rask, fin, skicklig, kunnig. Han vore ett fullkomligt ministersämne, om han med så stora gåfvor förenade mera öppenhet och mod. Han är rörlig och hal, som en romersk kardinal, men han kan ej såsom en kardinal dölja denna halhet och dess vådlighet. Om honom kan man säga: han hade varit användbarare, om han antingen vågat vara mera god än ond. Under en stor konungs eller annan kraftigares ledning, kortligen: såsom den andre skulle han hafva varit högst användbar. Han har rörlighet och smidighet medfödd, har förvärfvat sig en spejande blick och ett lurande tålamod, som göra honom skicklig till de svåraste och långsammaste planläggningar. Men där ögonblicklig kraft och beslutsamhet, där handlingsdjerfhet kräfver *mannen*, där fattas honom kraft och mod. Naturen har olyckligtvis stämplat hans utseende med smidighet, finhet, list och feghet, att den skarpsynte ogärna vill förtro sig till honom. Ty han har den ostadiga och slippriga blicken af en orm, och den säkraste blick söker fåfängt ett fäste i hans vänligt hala öga; sjelfva hans gång har något slingrande, frambalkande och bugtigt.

En man, på hvilken allas ögon nu måste vara rigtade, är kanslipresidenten generallöjtnant friherre Bror Cederström. Gustaf 3:dje hade framdragit honom för hans vackra figur; men Gustaf bevisade därutinnan liksom ofta, huru en klok man mer än tillbörligt kan fästa sig vid det yttre skenet. Denne man är högst medelmåttig, utan reda och beslutsamhet, ty värr också utan kunskaper; men därjämte inbilsk och egennyttig. Men under ett vanligen allvarsamt och afmätt yttre förstår Cederström den svåra konsten att, för sina ändamål, låta andra spela förut och sedan sjelf komma med efterspelet, att vandra på det skråfliga, liksom vore det glatt, på det glatta, liksom vore det skråfligt, hvarigenom den medelmåttige ej blott lätt kan synas öfverflygla den utmärktare, utan äfven sjelf ofta synas

utmärkt. Hos Gustaf Adolf steg han från trappsteg till trappsteg, användes i många vigtiga ärender, var någon tid ståthållare i Pommern, erhöll därpå ett ganska indrägtigt kurasieregemente i Skåne, utnämndes 1800 till krigsminister, på hvilken post han qvarblef till början af 1809, då han drog sig tillbaka med sin samlade förmögenhet undan den hotande stormen. Dessutom lät han konungen tid efter annan gifva sig ansenliga skänker, så att verlden kunde tro att Cederström var den första mannen i hans rike. Endast i Pommern hade konungen skänkt honom en förläning om 70,000 Rdr. Hvad gjorde mannen därför? Var han en skicklig och nitisk tjenare? En svensk af gammalt sinne, sanningsfull, frimodig, som ledde konungen genom sanning och förstånd, som hade ifver att tjena, mod att motsäga, rådighet att varna, att mota farornas utbrott? Nej, af allt detta hade han intet. Också undandrog han sig, med egennyttig slughet, all ansvarighet, i det han vid lägligt tillfälle genom nedläggande af sina värdigheter ställde sig bakom andra. Likväl förstod Cederström att begagna några skickliga män — ty eljest hade han ej kunnat bibehålla sin plats —, men om något ordentligt och dugligt uträttades, så såg man också i hans förvaltning många nyheter, obetänkta försök och äfventyrligheter, föranledda af hans oklara förstånd.

De flesta af ofvannämnde männer rådde ej *omedelbart* för, att Sveriges angelägenheter gingo en så sömnig och sorglös gång; ty de kunde, ty värr, vädja till konungens politiska oförstånd. Ty han förstörde både sin ära och lycka genom sin tro på en gudomlig försyns omedelbara mellankomst, genom sin kälkborgare-rättvisa, den han uttryckte genom ordspråket: *ärlig varar längst* *) och den han ville använda på de stora verldshändelsernas ordningslöshet. Men det var dessa mäns pligt att verka för och på konungen och att ej låta sig så tanklöst föras bort med den grumliga strömmen af oduglighet och håglöshet, utan, om konungen ej kunde bringas till förstånd och kraft, nedlägga sina ämbeten och därigenom visa inför hela verlden och nationen,

*) Detta ordspråk citerade konungen verkligen i noten om Ryssarnes uppfordran till Finnarne.

att de åtminstone förtjente namnet af rådgifvare och ministrar. Ty alldrig skola de undgå, att ej efterverlden tillräknar dem andel i denna tids olycka och nesa.

Tilsiter-fredens innehåll blef ej länge någon hemlighet. I Okt. och Nov. detta år ankommo flera uppfordringar från Petersburg till Gustaf Adolf, att, i kraft af det beväpnade neutralitets-fördraget emellan de 3 nordiska rikena, tillsluta östersjön för främmande krigsskepp, isynnerhet för Engelsmännen. Vid samma tid beklagade sig kejsar Alexander öfver, att kabinettet i London trottsigt afslagit alla hans förmedlingsförsök till fred med Napoleon, att det med exempellös trolöshet och på ett barbariskt sätt behandlat Danmark och dess hufvudstad; att de tre holsteinska husen borde gemensamt hämnas den orättvisa, som vederfarits ett. Dessa andraganden blefvo mundtligen och skriftligen flere gånger upprepade och slutligen liksom sammanfattade i en not af den 28 Nov. I medlet af denna månad hade de också ömsesidigt återsändt Andreas- och Serafimer-orden, likväl under tomma höfligheter, emedan dessa ordnar ej syntes kunna förlika sig med hederslegionsstjernan på samma bröst. Konungen svarade på dessa uppfordringar emot England: ej han, utan kejsar Alexander sjelf hade med kejsar Pauls död låtit det 1801 afslutna beväpnade neutralitets-fördraget förfalla. Huru ville han nu binda Sverige däraf *)? Och ville man tillsluta östersjön för hans trogna bundsförvants, konungens af England, krigsskepp, så måste han dessförinnan fordra, att äfven kejsaren af Ryssland läte aflägsna alla franska truppar och besättningar vid östersjökusten och i sjöstäderna. — Äfven med Danmark uppkommo tvister om svenska postgången öfver danska öarne, hvilken i anseende till de dansk-fransyska förhållanderna hindrades eller fördröjdes, hvaremot också konungen af Sverige hämmade danska postgången genom Sverige åt Norrige. Också hade flera noter från Köpenhamn anländt med förfrågan: om det vore sannt, att H. Maj:t ville i förening med England besätta Seeland; hvarpå konungen slutligen den 21 Dec. svarade, trottsande på sitt rena samvete: *om* H. M. ansett det för nödigt, att gemensamt med sin bundsför-

*) Se bilagan N:o 6.

vant besätta Seeland, så skulle de väl hafva gjort det; och *konungen önskade att alldrig komma i det läge, att han måste ångra sig, att han ej gjort det* *).

Sedan man sålunda under hela hösten och vinterns början 1808 med Ryssland växlat frågor och svar af ingen betydelse, emedan man ur sakernas ställning kunde sluta att kejsaren af Ryssland alldrig skulle förödmjuka sig för Gustaf Adolf, liksom för Napoleon; och sedan man fåfängt och mycket tvistat om 1780 och 1800 års svensk-ryska fördrag, närmade sig saken alltmera till afgörande. Från ryska gränsen och från sändebudet i Petersburg, general Stedingk, erhöll man upprepade underrättelser om ryska rustningar och rörelser, så att konungen slutligen lät fråga ryska sändebudet i Stockholm, v. Alopeus, hvad dessa marscher och rustningar vid finska gränsen betydde, och förklarade sig tvungen, att äfven å sin sida företaga försvarsanstalter. Detta hade konungen redan längesedan skolat göra, och det på ett dugtigt och storartadt vis — och sannolikt hade Ryssarne då ej infunnit sig. Dessa Ryssar hafva en romersk och fransysk instinkt att begagna omständigheterna. De hade länge haft lust till det sköna Finland, juvelen i Sveriges krona; och tillfället att åtminstone under diplomatiska förevändningar af rätt kunna anfalla var för mycket gynnande. Den 21 Febr. inryckte Ryssarne verkligen i svenska Finland, och deras öfveranförare, grefve Buxhövden, utgaf en proklamation till landets invånare, där han uppmanar dem till lugn och lydnad för den nya beherrskaren, och en annan dylik till soldaterna, där han uppmanar dem till affall och uppror **). Vid underrättelsen härom lät konungen, som länge varit varnad för Alopei verksamhet i Stockholm, häkta denne och, trots hela diplomatiska korpsens föreställningar däremot, hålla honom flera dagar fången; och den 7 Mars lät han vid Hernösand uppfånga en till denne kommande kurir från Petersburg. Han fann däruti en viss öfverensstämmelse med danska hofvet framlysa rörande kriget; han fann antydningar och vinkar om, att denne minister borde knyta under-

*) Se bil. N:o 7.
**) Se bil. N:o 8.

handlingar med svenska missnöjde, hvaribland general Armfelt särskilt nämndes, hvilken man ansåg nog nedrig att förråda konung och fäderneslaud åt den förhatade riksfienden, emedan han sedan pommerska kriget hållit sig från göromålen, hvilket folket ansåg för detsamma som onåd.

Danskarna följde Ryssarna. Redan den 29 Febr. utkom deras krigsförklaring mot Sverige. Danskarna kunde ej förblifva neutrala. Beroendet af Frankrike för provinserna på fastlandet, förbittringen mot England, den gamla vanan att bistå Ryssarne mot Svenskarne och att bakifrån falla dem i hälarne — allt bragte dem till krig. I krigsförklaringen anförde de dock svaga grunder: de klagade öfver, att Gustaf Adolf långt förut med Engelsmännen ingått planen emot Köpenhamn, klagade öfver, att han från sin kust åsett *) deras olycka; att han blifvit saluterad af de engelska amiralerna och att dessa af honom undfägnats; att han ej ville förbinda sig med de verldsbefriande Ryssarne och Fransoserna emot Europas fredsförstörare, Engelsmännen. — Detta fick konungen till tack för det han godhjertigt höll sig stilla, när det engång stod i hans makt att åtminstone förlama denne fiendes vingar.

Så blef det orustade Sverige öfverraskadt, emedan det ville bli det. Sverige hade hittills med sina hjelpkällor förblifvit orördt; genom ett fördrag med England hade man qvartalsvis ett tillskott af 2 mill. Rdr; man inga magasiner, inga bärar, inga anförare. Till all lycka var likväl Finlands nyckel, Sveaborg, försedd med det nödvändiga för 4 månader. Sveriges läge var visserligen ej det bästa, och sannolikt hade det hastigt måst duka under, om fienderna haft större kraft och hastighet. Men äfven där rådde, som det syntes, samma tröghet och planlöshet. Detta ådagalade Ryssarne och Danskarne under hela fälttåget, och hade svenska

*) Se bil. N:o 9. — Ja, till och med Köpenhamns bombardering skulle konungen hafva från sin kust sett och hört med skadeglädje. Det är en ren omöjlighet, ty han for den 5 Sept. från Rügen och anlände den 7 till Karlskrona, där han låg några dagar sjuk i feber: Köpenhamn hade redan den 7 Sept. lemnat sig åt Engelsmännen.

hjelpmedlen och engelska hjelpen i rättan tid och med kraft och ändamålsenlighet blifvit använda, så är det troligt, att Sverige vid fälttågets slut behållit sina gamla gränser. För öfrigt var missnöjet med konungen, öfvertygelsen om den dåliga utgången, harmen öfver de träffade eller rättare icke träffade anstalterna allmän, och misstroendet och hatet anklagade konungen för både rätt och orätt. De, som lindrigast uttryckte sig, kallade honom ett svagt hufvud, en pedant; de öfriga en narr, en galning. Löjliga lögner, bittra anekdoter af alla slag berättades och troddes om honom. Bonden var ännu hans enda tillgifne; adeln hatade honom, borgaren älskade honom ej. Isynnerhet var tonen sådan i hufvudstaden, där man såg honom mest, eller snarare emedan man ej såg honom så mycket, som man ville se honom. I de flesta länder hafva hufvudstäderna ett afgörande inflytande på opinionen; isynnerhet måste detta vara händelsen i Sverige, där det nästan finnes blott en enda stad. Ty värr hade Gustaf Adolf ingen ting af sin faders lätthet och älskvärdhet, hvarigenom denne hade så mycken makt öfver människorna. För öfrigt hade den tron inrotat sig, att han ej kunde tåla Stockholm och Stockholmarne, så att tusen menliga röster om honom därifrån spridde sig åt alla landskaper. Konungen gaf också allt möjligt sken åt denna misstanke. Knappt hade han kommit från Pommern och Skåne, så dröjde han blott några dagar i Stockholm och for sedan till Haga, Gripsholm eller andra ställen. Så uppehöll han sig också denna vinter, sedan han om julen uppkommit från Skåne, på Gripsholm; och först efter underrättelsen om Ryssarnes infall utbytte han detta slott mot det vid hufvudstadens port liggande Haga. Emedan konungen öfvergaf sig sjelf, blef han öfvergifven af andra. Funnos ännu män, som menade ärligt och som beklagade honom, så kunde dessa likväl föga uträtta, då han redan engång var så van vid dessa svaga och nedstämda röster af sina halfmän. Därföre skedde, att, när man bort samla all duglighet och kraft till fäderneslandets räddning, de dugligaste och värdigaste trädde tillbaka och begreto i stillhet sitt land och sin konung. Detta låg också till en del i den ståtliga trotsighet, som äfven bor i de bästa Svenskars karaktär och i allmän-

het snarare plär finnas hos de redlige och kraftfulle, än hos skurkar och svage. Likväl föreställde några män konungen hela faran af hans ställning och visade honom, hvilken ovanlig verksamhet och kraft vore nödig, för att afhålla det öfverhängande ovädret. Bland dessa var äfven Armfelt, som nu åter visade sig vid hofvet; statssekreteraren för krigsväsendet Lagerbring, en rask och skicklig man; generalen grefve Kurt Filip Schwerin, en redlig och häftig man, känd såsom en af de tappraste krigare, men som likväl — hvad alla beklagade — på länge ej varit i tjenst. Men dessas ord blefvo ej hörda emot de kraftlöses och odugliges, hvilka eljest hjelpte konungen i förvaltningen.

Så menlig var emellertid folkets stämning vid krigets början, att man redan i April, ofelbart i Maj väntade Ryssar, Danskar och Fransoser i Stockholm; de sistnämnda skulle åtfölja Danskarne öfver danska öarne. Missnöje och misstroende emot styrelsen, förskräckelsen för Fransosernas oöfvervinnerlighet på fältet och i kabinettet var bland de bättre klasserna allmän och utspridde dagligen nya rykten, hvilka ock smittade de lägre klasserna. Soldater och icke soldater, alla kommo öfverens därom, att det vore en galenskap att strida emot sådane, som Fransoserna; ty fransyska generaler skulle anföra Ryssarne i Finland, Danskarne i Norrige. Så berättade den ene den andra, ehuru man framdeles inga fann. Så fäktade äfven här, som öfver allt, opinionen för Frankrike; och dessa Ryssar och Danskar, om hvilka hatet eljest talar såsom om fega halfmänniskor, hade nu i Fransosernas sällskap blifvit de oöfvervinnerlige. Ja, så stor var mångens förbittring mot konungen, att de ofta syntes uttala eder och önskningar för Ryssar och Danskar. Endast förhatligheten af dessa namn återhöllo till en viss grad dessa önskningar. Hade man i deras ställe sett deras bundsförvanter, Fransoserna, intåga i landet, så hade många emottagit dem med lyckönskningar. Man såg nu, liksom under Gustaf den 3:dje — visserligen ej utan konungens förskyllan — människor, som knappast syntes bekymra sig om Sveriges olyckor; åtminstone blef hvarje fiendens minsta fördel förstorad; hvarje fiendtlig skara gjordes till en här; dagarne förutsades redan under mörka spådomar, när fien-

den skulle intåga i Stockholm; alla styrelsens företag förlöjligades eller skymfades på det högsta, och slutligen skrek man öfver en ny utskrifven krigsgärd och öfver ett landtvärns upprättande af den vapenföra ungdomen, liksom detta varit något alldeles oerhördt och despotiskt. Stor och liten, den skägglöse fändriken och den befallande öfversten, skrifvarn och ministern, ja de flesta ämbetsmän, som hade någon befattning med utrustningen, syntes nästan önska, att det måtte så snart som möjligt gå under, emedan det ändå en gång måste gå därhän, så att alla anstalter, allt motstånd i alla fall vore förgäfves. Denna tro fördärfvade allt och hämmade all kraft och drift. Då enhvar så trodde, var det naturligt, att enhvar blott gjorde hälften af hvad han kunnat — ja, hade han blott gjort hälften! Många syntes hafva intresse af, att allt måtte göras så uselt som möjligt; många hindrade uppenbart, där ännu något kunnat göras, och sköto sedan skuld på konungen och hans vänner. Hade man i Paris så, som här, handlat och smädat; Napoleon och hans Fouchéer skulle sannerligen förfarit annorlunda med dessas hufvud och mund! Förstockning, lamhet och tröghet är den korta skildringen af denna för Sverige så olyckliga sommar. Detta låg hos konungen, men måhända ännu mera i folkets stämning och tänkesätt emot honom. Sålunda faller skulden för dessa sorgliga och förvirrade händelser både på styrelsen och de styrda, och det torde alldrig kunna afgöras, huru mycket som faller på hvardera. Om man undantager de oförlikneliga Finnarne, så visade sig föga fosterlandskärlek, anda och sjelfuppoffring, om hvilka Svenskarne eljest veta att berätta så många underverk i sin historia; utan hat, nycker, egennytta, olydnad, försumlighet gjorde det svaga än svagare. Det är snart sagdt ett underverk, att det under så mycken sorglöshet och uselhet ej gick sämre, än det verkligen har gått.

Vi vilja nu i korthet teckna 1808 års fälttåg och först se, hvad som skedde i Sverige och sedan i Finland, som var krigets egentliga ändamål och dit Ryssarne efter Tilsiter-freden kastat sneglande ögon.

Redan före Danmarks krigsförklaring hade, till följe af rykten om dansk-fransyska rustningar, en liten

krigsskara blifvit sammandragen i Värmeland under generalmajor friherre Vegesacks befäl, en infödd Pomrare. En annan skara skulle samla sig ungefär i midten af Sverige omkring Örebro. Nu utbröt verkligen kriget, och Armfelt erhöll befälet öfver de emot Norrige bestämda trupparne, hvilka man angaf vara 18,000 till 20,000, men alldrig utgjorde stort öfver 12,000, hvilka hade emot sig omkring 20,000 man och en genom pass och fästningar försvarad gräns. Likväl trängde svenska generalen i medlet af Apr. öfver gränsen och skulle, tillräckligt understödd, måhända snart hafva bragt denna sida till lugn och kunnat gifva sina i öster kämpande bröder luft. Men då denna härs flyglar, af hvilka den östliga stod under öfverste Bergenstråle och den vestliga under Vegesack, ej i rättan tid kunde eller tordes understödja honom, då svenska kustflottan här ingen ting utträttade — så måste de vunna fördelarne åter uppgifvas och Svenskarne återtåga öfver gränsen. De voro då, — oberäknadt anstalternas uselhet och splittringen i befäl — dessutom försvagade genom bortkallandet af ett bland de bästa regimenterna. Visserligen anlände om våren en förträffligt försedd engelsk utrustning under den tappre general Johan Moore, som sedermera stupade i slaget vid Korunna; men denna engelska utrustning, 12,000 man stark, låg 8 veckor på kusterna vid Götheborg, utan att för Sverige uträtta det minsta, och återseglade sedan hem. Man kastar skulden därföre på konungen; men skulden låg väl mera, enligt handlingar *) därom, i engelska generalens förhållningsorder och i Europas förändrade ställning, isynnerhet beträffande den Pyreneiska halfön. Till en början tvistade man om öfverbefälet öfver denna skara: huruvida konungen ägde att befalla däröfver eller icke; men därutinnan kom man snart öfverens. Men hufvudsvårigheten låg i den generalen uttryckligt gifna föreskrift: *att ej få använda sin här annat än vid kusterna och i närheten af sin flotta*, så att hela utrustningen blott syntes för skens skull vara kommen. Manskapet skulle, det var tydligt, ej utsättas för någon mördande fäktning i landets inre; England ville i alla fall hålla denna

*) Se det ofvannämnda Histor. Gemälde m. fl.

här tillreds, ifall det annorstädes komme att bättre behöfva den. Den första tvisten med konungen föranledde det under sådane omständigheter ganska förståndiga förslaget, att denna skara skulle förenas med någon svensk, intaga Köpenhamn, besätta Seeland och antingen göra Danmark vanmäktigt eller tvinga det till fred. Detta afböjde likväl generalen, såsom rent af förbudet i hans föreskrifter. Troligen skydde engelska ministèren att genom en andra bombadering af Köpenhamn åter uppväcka oppositionens skrik. Därefter föreslog konungen, att flottan skulle landsätta hären på finska kusten emellan Viborg och Petersburg, falla Ryssarne i ryggen och afskära deras förbindelser och tillförsel. Detta fann Moore alltför vådligt. Slutligen afslog han också att tåga emot Norrige, emedan man nu (vid midsommarstiden) i alla fall blefve för sent färdig. Förtörnad öfver alla dessa vägranden, som väl kunnat göra en kallblodigare otålig, och öfver andra Moores tillståenden, gick konungen slutligen så långt, att han ville låta arrestera honom, för att hindra hans afsegling. Detta föranledde högst oangenäma och vidlyftiga förklaringar med engelska gesanten Thornton, som i följe däraf blef återkallad och ersatt genom herr Merry. Men resultatet var, att hela utrustningen bortseglade, utan att hafva uträttat det allra minsta. Det syntes snart sagdt, som om Moore genom vägranden sökte förevänningar till aftåg; måhända hade han redan från England erhållit underrättelser om, att man ville begagna honom på Spaniens kust, dit Napoleon under föregående vinter kastat en svekets eldbrand, hvilken England tände till en flamma, som skulle fördärfva Napoleon. Gustaf Adolf beklagade sig bittert hos Engelska kabinettet öfver dess general *). Men hvad hjelpte det? Konungens öde måste underordnas ett ännu högre.

Af denna vestra här uträttades sålunda ingen ting afgörande. Det var nog, att den kunde betäcka gränsen, då den var så svag, då oordnig och brist isynnerhet på det nödigaste krigsförråd, då en sådan förvirring i befäl rådde. Man förlorade sig i obetydliga fäktningar, öfverfall och förpostskärmytslingar, hvarvid också den svenska tapperheten rättfärdigade sig.

---

*) Se bilagan N:o 10.

Sedan man ungefär $\frac{1}{4}$ år sålunda öfvat sig, blef också denna öfning sällsyntare, och fienderna lågo merändels stilla i sina posteringar midt emot hvarandra. Här var hvarken hat eller lust på någondera sidan. General Armfelt, som för all sin ifver hvarken skördade glädje eller tack, måste här den 16 Aug. öfverlemna befälet åt krigspresidenten, generalläjtnanten Bror Cederström.

Emedan detta var det hufvudsakliga af det i Sverige förda kriget, så vill jag däröfver meddela en öfversigt, som blifvit mig meddelad af en ganska väl underrättad officer vid generalstaben, tillika en konungens vän. Man finner där märkliga vinkar om angelägenheternas ledning och förvaltning.

Öfversigt af den s. k. vestra armeens operationer under general Armfelts befäl.

Norska fälttåget har blifvit så olika bedömdt, att det synes nödigt gifva en kort öfversigt däröfver, som, med uteslutande af alla bisaker, blott berör det vigtiga.

Mot Mars månads slut 1808 skulle en här under egenskap af förstärkningshär samlas omkring Örebro. Befälet däröfver erhöll general Armfelt. Men emedan Danskarne just då förklarade konungen krig, så måste han påskynda alla tagna mått och steg och de mot Norrige bestämda trupparnes sammandragande. En särskilt afdelning däraf erhöll namnet vestra armeen. Alla de truppar, som befunno sig omkring Sundsvall och än längre norr, kallades dess högra flygel, hvilken stod under generaladjutanten öfverste Bergenstråle; alla truppar från Åmål till Svinesund, Götheborg och Elfsborgs län kallades dess venstra flygel, som stod under generalmajoren, friherre Vegesack. General Armfelt skulle anses såsom öfveranförare, men med sådane inskränkningar i afseende på båda flyglarne, att dessa knappast sammanhängde med centrum och ännu mindre utgjorde ett innerligt med detsamma förbundet helt. Herrarne v. Vegesack och Bergenstråle hade rätt att insända berättelser omedelbart till Stockholm, utan att öfvergeneralen hade rätt att fordra innehållets meddelande. Om ock-

så ej något annat men följde häraf, än att gifva åt operationernas sammanhang och utförande en viss ovisshet, så var detta redan mycket; och man skall nedanför snart finna, att detta ej var det största onda, som delningen af makt och förtroende frambragte.

Betraktar man detta hvarje företag bindande system, betraktar man den oskicklighet, hvarigenom härens goda vilja och verksamhet förlamades, så kan man ej annat än begråta Sveriges öde, då så väl officerare som soldater, efter krigets början, höljt sig af ära i fäktningar allt från Ukeins stränder och Karelens bedar ända till Glommen och Kattegats kuster. Denna djupt och vidt anlaggda nedrighet afsåg ständigt general Armfelts person, hvilket måst lända honom till ära, om han varit det enda offret för densamma; men fäderneslandet och den här, som han anförde, äro långt mera att beklaga.

Norrmännen hade vid krigets öppnande 17,000 man reguliera truppar, hvilka, om också ej krigsöfvade, likväl voro försedda med allt behöfligt. Landtmilisen, som bestod af veteraner, steg till 13,000, och man hade varit nog förståndig att införlifva den med linietrupparne. Dessa 30,000 man voro skyddade af Dovrefjäll, Glommen, Kungsvinger, Fredrikshall och Fredriksstad åt svenska sidan; åt sjösidan åter genom svårtillgängliga kuster och dessutom af Bergen, Kristianstad, Kristiansand, Aggerhus och Trondhjem; en flotta af 40 segel betäckte Kristianiaviken.

Svenska hären från Sundsvall till Götheborg skulle bestiga sig till 16,000 man, men den var alldrig öfver 10,000, undantagande i början af Juni, då landtvärnet och regementernas vargerning äfven tillstötte. En flotta skulle efter islossningen spärra Kristiania-fjorden, men den lemnade alldrig kusterna vid Strömstad, där hon skyddade härens venstra flygel, som för öfrigt stödde sig på Marstrand och Varberg och skulle förses därifrån och ur tyghuset i Götheborg, oberäknadt de magasiner, som anlades i Wenersborg och Uddevalla. Centern, som skulle vesterom Karlstad rycka mot gränsen, hade ännu den 18 Mars inga magasiner, ehuru den skulle handla i ett af Sveriges ofruktbaraste landskaper. Om man slog fienden och framträngde ända till Glommen,

så måste snart det gruffligaste elände och brist i en sådan öken uppkomma. Man hade samlat något foder och lifsmedel i Örebro, Karlstad och Eda skans; men knappt hade man börjat handla eller uppnått gränsen, förrän dessa svaga förråder voro uttömda. Allt krigsförråd måste bekommas från Stockholm, och man hade så föga varit betänkt på foder, att hälften af ryttteriet måste återskickas, sedan det dröjt 14 dagar vid Arboga. Dessutom fanns på denna linie ej en enda befästad punkt, ännu mindre en förrådsplats. Eda, förut en skans, hade sedan 1788, då general Armfelt lät göra några obetydliga förbättringar, alldeles fallit i lägervall.

Vestra härens centrum skulle bestå af 9,000 till 10,000 man, men där funnos alldrig öfver 6,000. Bataljonerna utgjorde blott 400 till 500 vapenföra män, och detta, som skulle föreställa en här, led brist på allt.

Norriges stridskrafter voro fördelade på följande sätt:

Trondhejm med sitt område	4,000.
Bergen och Kristiansand	1,200.
Kristiansund	1,200.
Kristiania	2,000.
Linierna från Kongsvinger till Fredrikshall	21,600.
	30,000 man.

I början af April anmälte högra flygeln, att den, oaktadt påstötliga hinder, skulle öfverrumpla Rörås och hota Trondhjem. Venstra flygeln, äfvensom hela hären, inberättade till Stockholm, att den var färdig till angrepp. General Armfelt brann af lust därtill. Man lofvade också, att med det allra snaraste sända honom det nödvändigaste för hans behofver. Men allt ankom blott plåckvis. Likväl beslöt Armfelt att uppoffra alla andra betänkligheter för lyckan och de fördelar, härens behjertenhet syntes lofva, och för att framför allt ej förlora tid. Såsom bevis på den obegripliga sorglöshet, som rådde i alla krigsförvaltningens delar, och huru litet man varit betänkt på att sätta hären i krigstillstånd, vill jag blott anföra: att flintor, kulor, ja till och med

kulmått feltes, så att man måste hos handlande i Örebro, Kristinehamn och Karlstad köpa, hvad man kunde hos dem finna; att man i all hast måste låta göra kulmått, på det att några skott åtminstone skulle kunna lossas af de truppar, som skulle betäcka några små nederlag vid gränsen och som skickats till säkerhet för sammandragandet af det värmländska regementet. Hade Danskarne begagnat första ögonblicket, innan än några försvarsanstalter träffats, så hade de troligen kunnat härja hela landet ända till Örebro, innan ett enda kompani af vestra hären varit samladt. Vid omnämnandet af denna lika stora sorglöshet som förmätenhet att förstöra alla naturliga medel, måste man ej glömma, i hvad tillstånd vapnen voro vid fälttågets början: af 400 gevär kunde knappt 60 gifva soldaten tillförsigt att skjuta rätt, många voro tvärtom så usla, att han måste frukta att ladda dem. Äfven beklädnaden var mer eller mindre dålig, isynnerhet som de i detta klimat oumbärliga kappräckarna antingen fattades eller voro utslitne. För att bedömma det inflytande, som beklädnaden har på soldater, behöfver man blott jämföra dödligheten och de sjukas antal bland de af folket sjelft klädda och utrustade regementerna med dem, som voro öfverlemnade åt krigskollegii faderliga omsorger*).

Oaktadt denna fullkomliga oordning och brist på alla härens förnödenheter, hade Armfelt den 14 April redan hunnit ordna brigader, fylla patroner, inrätta magasiner för ett halft år m. m.; och just på denna dag angrep han fienden, till följe af nedanstående grunder och enligt den därutur gifna plan.

Betraktelser.

a) Norska trupparne äro, till följe af den långa freden, ej öfvade; de svenska äro det.

b) Norrmännen frukta Svenskarne och Engelsmännen, och den i England skeende utrustningen tvingar dem att ej blotta sina kuster.

---

*) Där krigskoll. hade omsorgen rådde brist, nakenhet och död; ty där rådde tröghet, okunnighet eller stöld.

c) Bergenstråles skara gifver 4,000 man att göra.
d) Den närvarande operationslinien är nära 40 svenska mil lång; den från Mangels berg vid Kongsvinger blefve blott 12 till 15.
e) General Vegesacks afdelning är tillräcklig att gifva besättningarne i Fredrikshall och Fredriksstad att göra, och, så snart våren kommer, anländer flottan och gör sig till mästare i fjorden.
f) Är man herre öfver Mangel, så är man det äfven från källan af alla vattendrag emellan Glommen och gränsen, äfvensom af denna flods venstra strand ända till sjön Oieren.
g) Det inom 3 veckor troligen inträffande tövädret tillåter att beväpna sjöarne.

Alltså hållas i verksamhet:

på kusterna	5,000.
i Trondhjem och dess område	4,000.
i Kongsvinger	6,000.
i Fredrikshall och Fredriksstad	6,000.
	21,000 man.

Således återstå högst 9,000 man, med hvilka man har att strida.

Plan.

1:o Generaladjutanten öfverste Bergenstråle skall, enligt den honom bestämda demonstration, begagna fiendens ovisshet och första bestörtning, för att afsända 400 till 500 man emot Elfdal och där, i samverkan med det af öfverste Gahn kommenderade flygande läger, börja anfallet och söka tillbakatränga fienden så långt som möjligt mot öfra Glommen.

2:o Första brigaden tågar i samma ögonblick mot Kongsvinger och besätter Mangel.

3:o Andra brigaden, redan mästare af Krokfors, tågar öfver Haneborg vidare mot Blaekier; den tredje tågar öfver Hanefjäll, bemäktigar sig Örje, Opsal och Lund, framtränger öfver Basmöe mot Onstad och slu-

ter sig till den andra; den fjerde passerar emellertid Smuggesund, för att intränga i Aremark, rättar sig efter general Vegesacks rörelser, för att hota fienden och vända dess uppmärksamhet mot Degenäs och Rakestad.

4:o Vegesack skulle därigenom lätt kunna framtränga mot Skiebergsslätten, under det han sluter sig till 4:de brigaden och på samma gång bevakar fästningarne Fredrikshall och Fredriksstad.

5:o Såsnart Glommens strand är fri, skall tredje brigaden öfvergå densamma och utsträcka sig emot hafvet, för att i nödfall understödja flottans rörelser.

6:o Vegesack, som väl förstår sin sak och att handla efter omständigheterna, skall på möjligast bästa sätt begagna flottans rörelser, hvilken skall söka framtränga i fjörden, för att beskjuta det från sjösidan dåligt befästa Fredriksstad.

7:o I denna ställning skall man invänta Engelsmännen eller förstärkning. Ifall fienden ej alldeles förlorar fattning och försummar sin ställnings alla fördelar, eller ifall man är för svag att företaga något vidare, så har man likväl förkortat krigsgränsen från 40 till 28 mil, och båda fastningarne skola före skördetiden falla genom hunger.

Nu komma vi till utförande af denna plan, hvilken, såsom afpassad efter landets natur, torde förtjena hvarje erfaren och opartisk soldats uppmärksamhet.

Öfverste Gahn, som anförde i Elfdalen, angrep den 13 April och ryckte 3 mil öfver gränsen. Angreppet på Liers skans skedde den 18 April, och fienden tillbakakastades öfver Glommen under Kongsvingers kanoner. Hären hade behöft 2 dagar att fördrifva fienden ur alla dess fördelaktiga ställningar. Andra brigaden var, sedan den jagat fienden från Haneborg, redan nära punkten af sin bestämmelse; likaså den tredje. Hade general Armfelt haft en enda nog grof artilleripjes att skjuta den uslaste koja i Kongsvinger i brand, så hade det dagtingat redan den 19; ty kommendanten hade skrifvit till honom, att hvarken han eller hans besättning hade lust att låta sveda sig. General Armfelt hade alltsedan Mars månad oupphörligt legat öfver generalfälttygmästaren att erhålla de ringa men därtill nödvändiga medlen, emedan han uppgaf möjligheten af fallet

att behöfva dem; men ingen ting var i beredskap, och, utom ett ganska godt batteri sexpunningar, ankom före Maj månads slut ingen ting.

General Vegesacks tropp, som enligt sina inberättelser var färdig sedan den 6 April, kunde emellertid af brist på lifsmedel och fordon ej taga ett enda steg. Detta streck i planen tillät fienden att blotta de båda fästningarne och mot Höland och Blackier afsända 4,000 man; hvilka förenade sig med de från Kristiania utsända och vid Onstad gingo öfver Glommen. Följden blef, att våra truppar både vid Höland och Lund tvungos till återtåg, sedan en flock under grefve Mörner blifvit skingrad emellan Urskoug och Blackier. Dessa missöden hämmade plötsligen en allmännare rörelse och försatte hären i en ganska kinkig ställning. Denna försämrades än mera genom en annan förlust. I ställe för att göra, hvad han lofvat i slutet af Mars och att följa den engång bestämda planen, hade Bergenstråle — Armfelt visste ej hvarföre, eller på hvilkens befallning — dragit sig emot Qvarken *), där man orätt fruktade Ryssarnes infall. Genom denna oväntade och för Armfelt och Gahn lika obekanta rörelse kunde den fiendtliga skara, som måste qvarhållas vid Trondhjem, komma ned och öfverväldiga general Gahn i samma ögonblick, som han hade ryckt fram, för att träffa och samverka med första brigaden. Så skedde. Danskarne, som åtminstone voro sex gånger manstarkare, omringade och tillfångatogo honom, sedan hälften af hans lilla hop blifvit på platsen. Därigenom stod vägen öppen från Dahlby till Karlstad, och alla magasiner stodo i fara, ifall fienderna förstodo att begagna våra motgångar.

Mellertid blef andra brigaden, för att ej omringas, tvungen att qvarblifva i linien af Krokfors och Stangnäs, medan den tredje besatte venstra stranden af sjöarne Ör och Bofjolen. Fjerde brigaden, som stod posterad emellan trakterna från Ödemark och Aremark till Ottier och Böns pass, förband sig med en del af Vegesacks skara, hvilken ändtligen posterat sig vid Björ-

*) En ögrupp i bottn. viken mellan Vasa och Umeå, hvaremellan man vanligen kan gå och köra på det isbelagda hafvet om vintern.

kebeck och Skottsberg, bemästrande sig mot slutet af Maj Prästebacka och Bärby. Just vid denna tid inträffade en för svenska vapnen högst ärofull fäktning emellan 5 svenska och 26 danska kanonbåtar, i hvilken de sednare tillbakadrefvos. Den utmärkte officer (Major Norberg), som då anförde den flottafdelning, som vi skulle hafva, förlorade befälet, just som den blef nog stark att uträtta något. Också förblef den sedan i fullkomlig overksamhet, och dess befalhafvare hade, om man skall sätta tro till deras rapporter, elementerna ständigt emot sig.

Oaktadt de förluster, som hären lidit, hade fienden likväl blott alltför mycket lärt känna, hvilken öfvervigt våra truppar hade genom mod och tapperhet. Också undvek han på allt möjligt sätt en afgörande slaktning och inskränkte sig blott till det lilla kriget och till små öfverrumplingar, hvilket alldrig utgjort den glänsande sidan af vår krigskonst. Man måste således tvinga honom att ändra sitt system, för att kunna på ett kraftigt sätt godtgöra våra särskilta förluster. General Armfelt beslöt också att söka tillfälle till en afgörande slaktning. Han lät därföre sitt artilleri rycka fram till punkterna vid Örje och Opsal och ställde andra, tredje och fjerde brigaden så, att de kunde inom 4 dagar förena sig, för att inrycka i Mommark och utbreda sig på slätten vid Edsberg. Man ville angripa en fiendtlig skara af 8,000 man och således afgöra fälttåget. Just i detta ögonblick kom en kurir från Götheborg med underrättelse om den stora engelska sjöutrustningens ankomst. Armfelt trodde nu naturligtvis, att, om den lagt till vid kusten, hon vore bestämd att samverka mot Norrige. Han beslöt alltså att vänta, emedan hans angrepp äfven i lyckligaste fall ej kunde tillfoga fienden en så kännbar förlust, som om man angrepe med förenad och öfverlägsen makt. Därföre sände han en af sina förtrogna adjutanter till general Moore, för att få veta hans afsigter; och en annan till engelska amiralen, för att meddela honom ritningar af danska sjökust-fästningarne, hvilket var af särdeles vigt för en flottas anförare, ifall han på dessa punkter ville oroa fienden. Svenska generalens ändamål var, att så mycket som möjligt bringa enstämmighet i alla operationer och på förhand af-

höja alla svårigheter, till och med fåfängans, som är en farlig fiende bland förbundna truppar. Engelska generalen syntes mycket böjd att ingå på Armfelts åsigter, ja, han syntes till och med önska ett samtal med honom, för att så mycket lättare komma öfverens om allt. Men han kunde ingen ting afgöra, förrän han erhållit svar från Stockholm, dit han sändt chefen för sin generalstab för att erhålla konungens befallningar. Engelska amiralen, som hyste den bästa vilja, hade afsändt en del af flottan till Östersjön och ägde intet enda passande fartyg qvar att understödja vår, ifall denna någonsin beslöt att lemna sin station, Danekihl. Danskarne, som nu hotades af ett förenadt anfall af Svenskar och Engelsmän, sökte emellertid att vända svenska generalens uppmärksamhet mot norden; från Elfdahl tills sedanom Mangel skedde dagligen nya rörelser och mer eller mindre häftiga anfall, af hvilka anfallet på Moback och Lier den 18 Maj var det blödigaste. Fienden blef tillbakaslagen och Svenska vapnens ära rättfärdigade sig. Armfelt, långt ifrån att afstå från sin fattade plan, sökte tvärtom på allt sätt att undanrödja alla hinder däremot, af hvilka en del voro af den mest förtviflade natur. Men just midtunder dessa händelser erhöll han en befallning af den 10 Maj att utrymma Norrige och iakttaga den strängaste defensiv. Detta träffade honom som ett åskslag; han vågade likväl ej blott föreställa konungen olägenheterna af ett sådant mått och steg, utan till och med yttra, att *nu* vore rätta tiden att antingen med Engelsmännens hjelp eller genom hjelpsändningar eröfra hela södra Norrige. Men allt var förgäfves, och han måste lyda. Efter denna befallning kom en *andra*, att afsända 2 bataljoner linietruppar och 22 artilleripjeser dels till Skåne och dels till Götheborg, hvaremot man lofvade att förstärka vestra armén med landtvärnister, hvilka både voro utan vapen och kläder och som voro högst missnöjda med sin ställning. Det oaktadt hade man hyst den högst förvända afsigten att underkasta dessa en helt annan krigstukt än den, som brukades i den öfriga hären. Dessa sammanrafsade människer, som saknade alla både andliga och kroppsliga medel till en krigsmässig organisation, anfördes af officerare, som antingen sedan

lemnat tjensten eller som saknade all vana och färdighet. Korteligen: denna resning i massa, som, rätt utförd, kunnat blifva så fruktansvärd, antog redan från början den uslaste form, man må betrakta dess deltagare såsom krigare, medborgare eller menniskor. Armfelt var den enda, som insåg detta och vågade ändra den felaktiga och fördärfliga planen i landtvärnets bildning och öfning; och vid hans afresa från vestra hären funnos 3 bataljoner landtvärn, hvilka syntes inom kort i allt uppnå linietrupparne.

Ändtligen beredde sig engelska utrustningen att efter några veckors förlopp afsegla. Nu kom *tredje* befallningen till Armfelt att afsända 6 bataljoner förträffliga truppar och en bataljon artilleri till Finland. Han hade nu emot sig en ganska öfverlägsen fiende, som också var utan all fruktan för Engelsmännen och som fullkomligen kände vårt läge.

Så strandade eröfringen af södra Norrige genom brist på truppar, brist på öfverensstämmelse och god vilja hos dem, som, om ock ej alla medel stodo till buds, dock kunnat uppbjuda alla krafter, hvilka kunnat röra sig. Eröfringen af en del af Norrige hade varit en underpant för Finland, betryggat Sveriges vestra gräns, ökat hjelpkällorna, tillåtit att draga en större styrka till Finland, för att bispringa Finnarnes hjeltemodiga ansträngningar, genom hvilka dessa Finnar, äfven i lyckligaste fall, dock försvagade sig sjelfva, då de endast delvis blefvo förstärkta.

Jag tviflar, om det någonsin kommer till efterverldens kunskap, genom hvilka förvändheter fäderneslandet bragtes till branten af sin undergång. Om man ej skall tro på ett öde, som halfgjorde eller tillintetgjorde de bästa planer, så vore man frestad att tro på ett fint spunnet förräderi eller på en lyckans trollmakt, som förblindade alla, hvilka vågade företaga något emot Napoleon och hans anhängare.

Eburu Armfelt sysselsatte sig med landtvärnets organiserande, för att möjligen ersätta förlusterna under Juni månad, så kunde han likväl ej dölja för sig sjelf, att Norriges eröfring numera var omöjlig, utan att han tvärtom borde vara betänkt på att iakttaga ett efter omständigheterna passande försvar. Han befallde därföre

upprättandet af de fästningsverk, hvilka sedan uppfördes vid Eda, och gjorde allt, som stod i hans makt för härens bästa. Dock kunde den kommande hösten och vintern ej annat än oroa honom, isynnerhet då han betänkte den gräns, som skulle försvaras, och det sätt, hvarpå soldaten var utrustad till uthärdande af ett så hårdt klimat. Ett stillestånd måste därföre alltid vara oss gynnande, och Armfelt erhöll af konungen tillåtelse att förestå norska anföraren, Prinsen af Augustenburg, ett sådant. Prinsen hade öppnat underhandlingar därom, men när man kom till villkorens närmare bestämmande, uppstodo sådane svårigheter och prinsen yttrade sig, när fråga var om konungen, så föga skickligt, att underhandlingarne måste utan resultat afbrytas. General Armfelt sände en kurir till konungen med inberättelser rörande dess angelägenheter; men i ställe för svar återförde denne underrättelsen om hans afsättning och onåd. Tre dagar förlupo emellertid, förrän den nye öfvergeneralen anlände, och den 16 Aug. öfverlemnade Armfelt åt honom befälet.

Så långt sträcker sig den Armfeltska stabsofficerns berättelse. Det var ett underverk, att Armfelt ej förr blef med onåd aflägsnad, ty i alla rapporter och reqvisitioner hade han tillåtit sig de bittraste yttringar öfver krigskollegii sorglöshet och försumlighet. Och Armfelt förde en skarp penna.

Utom denna vestra här under general Armfelt och Cederström, anförde fältmarskalk Toll en kusthär af 12 till 16 tusen man, hvilka skulle betäcka södra Sverige emot Fransosers och Danskars förmodade anfall. Denna hade blott en enda gång att göra, och det i början af fälttåget. Den 22 April hade ryska amiralen Bodisko landsatt omkring 1,500 man på ön Gottland, som för sina hamnars skull är en högst vigtig punkt i Östersjön. Ryktet, som i det onda alltid är beställsamt, bragte till Stockholm den underrättelsen, att 8,000 Ryssar, där landstigit och att 30,000 Danskar och Fransoser, som utseglat från preussiska och pommerska hamnar, skulle efterkomma och från Gottland landstiga på svenska kusten. Detta berättades på den tid, då sakerna i Norrige ej gingo efter förhoppning, och innan man

ännu erhållit några gynnande underrättelser från Finland. Då blef skriket allmänt, att striden snart måtte vara slut, och att detta just vore den största lyckan i olyckan. Likväl afsändes, för att bortjaga dessa Ryssar, några linieskepp och fregatter under amiralen friherre Cederströms befäl, och dessutom 2,000 man af Tollska härens bästa linietruppar. Dessa landade den 14 Maj, och amiralen, som hade måst tillfångataga och till Sverige föra Ryssarne, för att tjena till utväxling af fångna Finnar, tillät dem att i ro afsegla på samma skepp, hvarpå de ditkommit, under villkor, att ej inom 1 år tjena mot Sverige. Detta var dock allt för ädelmodigt eller rättare sagdt för fegt, ty Ryssarne voro verkligen fångna, emedan de hvarken hade artilleri, fast ställning eller nog styrka att våga en träffning.

Den andra lilla antastningen af svenska området kom från nordliga Norrige, från nejden af Trondhjem. Omkring 2,000 man inträngde den 8, 9 Aug. i Jämtland och Härjedalen; men, sedan de funnit något motstånd, återvände de den tredje dagen. Det synes, som Norrmännen gjorde denna diversion på Ryssarnes uppfordran, hvilka fruktade en landstigning. På så sätt gåfvo de åtminstone skenet däraf, ty att mena allvarligt mot Sverige, därtill feldes dem både makt och hat. Likväl förstorade ryktet, som äfven denna gång ifrigt uppstämdes ur illasinnades halsar, denna hop till 15,000 och utropade: "så snart dessa komma längre ner, så skall den södra norska hären samverka med dessa; från Stralsund, Rostock och Wismar komma ännu 30,000 därtill, och i början af Sept. äro fienderna i Stockholm." Ty sådana befriare önskade sig många; men äfven *dessa* önskningar slogo felt.

För öfrigt blefvo Sveriges kuster hela året igenom ej ofredade; tack vare den engelska och svenska flottan! Det synes ock, som hade fienderna ej tillämnat eller utrustat några stora landstigningar. Sådane lyckas sällan och äro i det hela outförbara, om man ej är mästare till sjös. De, som hatade konungen och som föredrogo småaktiga äregirighetsplaner framför fäderneslandets väl, utspridde och bekräftade sådana rykten.

Härmed stå också svenska flottans rörelser under denna sommar i sammanhang. Liksom hon var det enda förbindelsemedlet emellan Sverige och Finland, så var hon det äfven emellan de svenska och finska tilldragelserna.

Gustaf den 3:s verksamma själ hade äfven nyskapat det svenska sjöväsendet, och i början af förra finska kriget hade Sverige en örlogsflotta af 36 segel (linieskepp och fregatter) och en skärgårdsflotta af 250 beväpnade fartyg. Denna skärgårdsflotta, som bestod af galerer, kanonbåtar och några större flatköliga skepp, passade ganska väl för ett sådant land, som Finland och Sverige, hvilkas stränder äro liksom kringsådda af skär och öar och för större skepp otillgängliga. Den blodiga slaktningen i viborgska viken, hvarur den instängda flottan måste med stor förlust slå sig ut, äfvensom tidens frätande tand hade nu mycket förminskat den stora flottan, och finansernas ställning hade ej tillåtit många nya att löpa från stapeln. Därföre voro vid detta krigs början blott 8 linieskepp och 5 fregatter i tjenstbart skick. Man hade äfven funnit, att den stora flottan var mindre nödvändig än skärgårdsflottan, på hvilken sednare således den främsta omsorgen rigtades; och hon var också i ett prisvärdt tillstånd och räknade omkring 300 segel. Af tillförsigt till denna flotta och den engelska utrustningen kunde man hoppas, att, ifall Ryssarne ville anfalla Finland, kriget för dem skulle blifva ganska svårt och kostsamt. Ty då Ryssarne hade försummat sin skärgårdsflotta, hade mycket sämre matroser, och deras stora flotta ej kunde våga något mot Englands, så lågo alla deras kuster öppna för fiendernas ströfverier, och all tillförsel och alla sjöoperationer voro osäkra eller omöjliga. Men oklokhet och förräderi bland Svenskarne hjelpte dem här, och de voro lyckliga, såsnart de, såsom Napoleons förbundne, drogo svärdet.

Svenska skärgårdsflottan var delad i 4 afdelningar, hvilka hade sina stationer i Stockholm, Götheborg, Åbo och Sveaborg. Af dessa var den vid Sveaborg den ojämförligt betydligaste. Det var oklokt af svenska regeringen, att hon, när den östliga horisonten om hösten 1807 mörknade, ej bragte skärgårdsflottan i säker-

het till svenska hamnar, innan vinterns is gjorde den orörlig och blottställde den för fienden. Detta skedde äfven. Strax efter Ryssarnes infall var den tappre amiral Kylenstjerna tvungen att sätta Åbos flottafdelning af 40 skepp i brand. Denna förlust var så mycket kännbarare, som den hade kunnat undvikas. Men på ett nedrigt sätt förlorade Sverige sin Sveaborgska flottafdelning af 130—140 skepp, bland hvilka dessutom de bästa och största i hela flottan befunno sig. Den kom jämte fästningen genom förräderi i fiendens hand och gaf honom en kustflotta, hvarmed han kunde bekämpa de svagare afdelningarne i Sverige, understödja sina landtoperationer, betäcka sina kuster och sin tillförsel. Så stodo sakerna och detta hade redan skett, innan sjön blef öppen.

Svenska örlogsflottan under konteramiral Cederströms befäl utlopp till en del redan i April och kryssade i farvattnen från Bornholm till pommerska kusten. Om dess tåg till Gottland hafva vi redan nämnt. Den 3 Juni afseglade den till Hangö udde, Finlands sydvestligaste spets, som måste omseglas, för att komma in i Ålandshaf och därifrån in i Bottniska viken. Den låg här länge overksam, emedan den ryska flottan, som lagt sig gent emot, ingenting företog. Likväl beskyllа några amiral Cederström, att han försumligtvis släppt en rysk skärgårdsflotta af 30 segel från Sveaborg fram till öarne emellan Åland och Åbo, ty med bättre vaksamhet hade den måst omvända. Därföre och emedan han i godo lät Ryssarne dagtinga på Gottland, förlorade han, tror man, befälet. Amiral Nauckhoff, som kom i hans ställe, hade hvarken lycka eller tillfälle att utmärka sig. Svenska örlogsflottan eller snarare dess båtar höllo allenast en enda fäktning under hela sommaren. Man gjorde nämligen en plan att nattetid öfverfalla och, om möjligt, borttaga och förstöra en del af ryska f. d. svensk-sveaborgska skärgårdsflottan. Detta skulle ske natten emellan den 17—18 Aug. och utföras af besättningen på några krigsskepp och af några landtruppar. Dessa inskeppade sig i krigsskeppens båtar under öfverstlöjtnant Krusenstjernas befäl, en skicklig och tapper man. Genom nattens dunkel ankommo de ganska lyckligt till fiendtliga skeppen, och rigtade

isynnerhet sitt angrepp emot 2:ne stora sjövidunder, Styrbjörn och Hjalmar, som nyss lågo såsom goda bålverk i Sveaborg. Styrbjörn blef med under af tapperhet äntrad och tagen; men vid anfallet på Hjalmar förvirrade sig linien, hela företaget misslyckades, och Styrbjörn blef af Hjalmar och andra ryska skepp så häftigt beskjuten, att Svenskarne måste med stor förlust öfvergifva honom och endast med rofvet af några små skepp draga sig tillbaka. Denna fäktning var ärofull, ehuru mera ledd af mod än skicklighet.

Ändtligen mot Augusti månads slut syntes det vilja bli allvar. Engelska amiralen Samuel Hood hade med 2 krigsskepp stött till svenska flottan, och det beslöts att anställa jagt efter Ryssarne, som ej lågo långt därifrån. Förskräckta öfver engelska skeppens ankomst, satte dessa strax till alla segel. Men Svenskarne voro ännu ej färdiga att förfölja. Denna jagt skedde den 25, 26 Aug. Engelska amiralen upphann snart den ryska flottan, men dess 2 krigsskepp kunde ej börja någon strid med 9 krigsskepp, 7 fregatter och 8 kuttrar. Svenskarne seglade så dåligt, att de alltid voro 2—3 mil efter. — Till följe däraf skedde, att Ryssarne den 26 Aug. inluppo i Rogersvik eller Baltischport på estländska kusten med förlust af blott ett skepp om 74 kanoner, Sevolod, hvilket Engelsmännen så tilltygat, att de måste sätta det i brand. Hade man haft brännare, så hade ryska flottan varit förlorad, men det felades allt, och ryska flottan fick tid att blifva tryggad genom landtbatterier. De insågo sin dåliga ställning till den grad, att amiralen ville mot fritt aftåg förpligta sig, att flottan ej skulle under kriget vidare begagnas. Men man antog ej detta, utan blockerade den strängt; och, när den engelska amiralen Saumeretz förstärkt den samlade flottan med 4 skepp, så ströfvade man ända fram till Kronstadt och gjorde stort byte. Därmed slutades också hela härligheten, ty efter några veckor var svenska flottan genom sjukdom nära ur stånd att göra tjenst och inlopp därföre till större delen i Karlskrona; och Ryssarne seglade nu fritt från Rogersvik till Kronstadt.

Genom uppbrännandet af Åboflottan och genom Sveaborgs uppgifvande hade svenska flottan förlorat nära ⅓ af sina bästa skepp. Nu gällde det. Danskar och

Norrmän hade hela hösten och vintern bygt kanonbåtar och rustat sig, — under det Sveriges bästa flotta hade blifvit såld åt Ryssarne. Dock voro Danskar och Norrmän ännu oöfvade i detta krig och visade, till Sveriges stora lycka, ej något rigtigt allvar. Vi hörde åfvanföre, att den lilla flottan vid Strömstad ej uträttade något på hela sommaren. En likadan flottafdelning af 30—35 skepp låg i Malmö. Emellan denna och Danskarne förekom också ej annat, än spegelfäktningar. Engelska krigskepp höllo sundet rent, och, blott när ett större antal handelsskepp skulle genomgå, läckade roflusten fram de danska mössen, hvilka eljest låge stilla i sina hål. Några tagna eller förbrända handelsskepp äro ej värdiga föremål för en krigshistoria.

Allvarsammare gick det till vid Finlands kuster. Ryssarne hade genom öfverraskning — emedan man så behagat — öfversvämmat hela Finland och hade öfver holmar och skär öfvergått på den säkra isen till Ålandsöarne. Dessa öar utgöra en ganska vigtig punkt, emedan den närmast förbinder Sverige med Finland och bereder både till sjös och på is den kortaste och beqvämaste vägen dem emellan.

Från Åland till den gentöfver liggande uppländska kusten är en öfverfart af 5 svenska mil, nämligen emellan åländska ön Ekerö och Grisslehamn. Denna vestliga sjösida af Åland är friare från holmar än den östliga sidan emot Finland, och därföre tillfryser hafvet på sistnämnde sida lättare; likväl kan man äfven mången vinter i Frebr. och Mars säkert rida eller köra emellan Åland och Sverige. På östliga sidan, under en sträcka af 10 svenska mil emellan Åbo och Åland, är hafvet fullt af öar, holmar och skär, emellan hvilka isen om vintern snart bildar en fast brygga. Åland och dess ögrupper utgjorde därföre, såsom inlopp till Bottniska viken och norra Sveriges och norra Finlands kuster, den nödvändiga hufvudpunkten för svenska och ryska skärgårdsflottan, och förblef också den enda punkt, där båda rörde sig under sommaren. Också började sjökriget med Åland.

I början af Maj utlopp en liten afdelning kanonbåtar under löjtnant Kapfelmann från Stockholm och anlände till det af Ryssarne besatta Åland. Dessa hade

gärna aftågat, men den på de flesta ställen uppgångna isen gjorde detta svårt, och Kapfelmann, som lade sig emellan dem och de små ögrupperna, tillspärrade dem därigenom aftågat. Ålands invånare, uppmuntrade och anförda af en präst Gummerus och af den tappra kronolänsmannen Arén, grepo vid flottans ankomst till vapen och nödgade 300 Ryssar att sträcka vapen. Så befriades ön.

Här och i grannskapet var svenska skärgårdsflottans station under hela sommarn, och alla sjöslag under detta krig förefölle i sunden och vikarne emellan Åland och Åbo, i hvars grannskap ryska skärgårdsflottan vanligen låg, sedan den dragit sig uppåt från Sveaborg till Hangö udde. Här förefölle många både stora och små fäktningar, i hvilka svenska tapperheten förhärrligade sig, emedan den nästan alltid hade att kämpa mot öfvermakten och mot landtbatterier. Svenska flottan var här alldrig öfver 40 segel stark och till ⅓del underlägsen den ryska. Likväl tryggade hon ej blott svenska kusten utan äfven svenska trupplandsättningar på finska kusten, och det var ej hennes fel, att dessa ej fingo lycka. Intet ställe har varit ärofullare för svenska vapnen, än detta öhaf, och fäderneslandet borde med tacksamhet och vördnad i tideböckerna bevara sådane namn, som Hjelmstjerna, Jönsson, Brant, Sjöholm, de Brunck, Wirsén. Blott en enda af dessa fäktningar var afgörande, den vid Grönviksund, som öfverstlöjtnant Brant den 30 Aug. vann, då Ryssarne förlorade 15 kanonbåtar; de andra kunde ej bli afgörande, emedan Ryssarne nästan alltid drogo sig i säkerhet under sina kuster och kustbatterier. Märkvärdig är en anekdot, hämtad från en bland de första träffningarne, där den tappre anföraren, öfverste Jönsson, blef dödligt sårad. Under dödssårets qval, omgifven af sina officerare, sträckte han sina bedjande händer mot himmelen och uttalade denna förbannelse öfver landsförrädaren: "Olof Cronstedt, jag instämmer dig härmedelst inför Guds eviga domstol, att stå till ansvar för mina plågor och för så många tappra mäns lif, hvilka i dag blifvit skjutna med svenska kulor från svenska skepp."

Nu vilja vi förtälja finska landtkriget, det enda, som, jämte skärgårdsflottans bragder, förtjenar namn af krig.

Finland utgör genom sitt omfång, sin folkmängd, sin fruktbarhet och sina mångfaldiga hjelpmedel nära $\frac{1}{3}$:del af Sveriges makt. Ett förträffligt land, hvaraf dock knappt $\frac{1}{20}$:del är odladt och bebygdt, utan ännu till största del ligger i det gamla urvilda tillståndet, öfverströdt med skogar, mossar, bråtar, sjöar och strömmar. Dess invånare äro ett härdadt, redligt, rådigt, tappert och skickligt folk, utmärkt genom en viss lifligbet, manlighet och trots, som ofta gränsar till hårdnackighet. Svenskarne, deras bröder, hafva däraf fått ordspråket: *envis som en Finne.* De hafva länge varit bekanta såsom tappra soldater och hafva äfven under de sista dagarne bekräftat detta sitt rykte. Konungarne Gustaf Adolf och Karl den 10 Gustaf satte ett utomordentligt stort värde på Finnarne. Det var Finnar, som i slaktningen vid Leipzig först sprängde Tillys jernfasta skara; Karl den 12 aktade Finnarne i likhet med sin lifvakt. Under Gustaf den 3:dje fäktade de, såsom det ägnar män att fäkta för sitt land och sin frihet. Om några ärelystna finska adelsmän stämplade mot den stora konungen tillsammans med de svenske, får det ej tillräknas sjelfva folket. Huru de fäktade under 1808 års sommar, skola vi snart få höra. Finnarne hafva sina egna seder, sitt eget språk; men längs kusterna, i städerna och i de södra landsskaperna, där svenska inflyttingars afkomlingar bo, är det svenska språket lika herrskande som det finska; äfvenså är svenskan öfverallt de bildades språk. Sedan 13 århundradet har Finland genom den kloke och tappre Birger Jarls åtgärd varit svenskt; och denna förenings ålder, en mängd svenskars inflyttning, gemensamheten i språk och författning hafva nära fästat båda länderne vid hvarandra. Detta fäste har sin största grund i författningen och de välgörande svenska lagarne, om hvilkas frihet de östliga grannarne ej hafva något begrepp. Finnarne hade känsla af det välgörande i dessa lagar, och till följe af denna känsla tog det ryska kriget formen af ett frihetskrig för stora och ädla ändamål. Och — man öfverlemnade detta förträffliga land, detta redliga folk åt sig sjelft eller åt slumpen.

Finland hade utom sin sjömakt omkring 15,000 man, hvilka genom reserv eller s. k. vargerning kunde

i krigstider ökas till 20,000. Men emedan nära en million bebor Finland, och man här hyser en sådan hätskhet mot och fruktan för Ryssarne, att man harmas vid blotta namnet "Ryssar", så hade Finnarne lätt kunnat bringas till 30 à 35 tusen väl beväpnade och öfvade krigare. Redan i Nov. 1807 hade man börjat tala om en sådan beväpning och om gevärs öfversändande; men det blef också därvid. Antager man nu blott 30,000 man väl öfvade, har man väl försett fästningarne och isynnerhet Sveaborg, har man väl rustat skärgårdsflottan, så står man med en så ofantlig kraft emot sjelfva den ryska kolossen, att den ej, om ej vansinnig, kan tänka på Finlands eröfring; ty landets naturliga och konstgjorda fördelar äro så stora, att en femdubbel makt behöfdes att utföra den; och en sådan felas honom. Vilja Ryssarne anfalla om vintern, så kunna visserligen alla sjöar och mossar tjena till slaktfält och vägar, men huru kunna de i ett land, som mångenstädes är nästan en ödemark, intränga med mera än 25 till 30 tusen man? Hvar skola de finna lifsmedel och foder? Hvar vilja de finna forverk att släpa efter sig dessa båda förnödenheter? Och ändtligen — hvad svårast är — hvar vilja de finna tillräckligt tak för dessa 25,000, så att de kunna sammanhålla sig och vara färdiga till en större strid? Ty här är ej vintern så mild, att soldaten kan ligga i rishyddor eller under bar himmel. Komma fienderna under sommarn, går det ej stort bättre. Tills medlet eller vanligen till slut af Maj gör uppkälningen nästan alla vägar för krigiska rörelser ofarbara. Först med Juni månads början kunna större företag påtänkas. Men landet är öfverallt af- och genomskuret af skogar, sjöar, strömmar, moras och mossar; om man förstår att begagna dessa naturliga fördelar, så måste fienden för att ens *våga angripa*, använda minst den dubbla styrkan, alltså minst 50 till 60 tusen man, hvarmed han likväl ej kan eröfra det. Kusterna beherrskas af Svenskarne; de erhålla till sjös hastigt och lätt, hvad fienden måste med stora omkostnader, svårigheter och faror låta föra efter sig. Låt honom rycka framåt; låt Svenskarne under ett klokt, om ock tvunget, försvarssystem draga sig åt vester; — hvarje framskridet steg försvagar *hans* krafter, hvarje återskridet steg ger *dem*

styrka. Så kan han högst framrycka 20 till 30 mil i landet. Hvad vinner han därmed? Endast förgäfves gjorda omkostnader, 20 till 30 tusen mans jemte sjömaktens förlust, sina kusters blottande och att han mot hösten måste återvända med splittrade krafter. Detta är en oundviklig nödvändighet, om Finlands försvarare ej äro tröge och oskicklige.

Men de voro, ty värr, ganska tröga, ej heller särdeles skicklige; och en skändlig olycka af förräderi kom därtill, så att allt gick förloradt, som natur, konst, fosterlandskärlek, trohet och tapperhet på allt sätt sökte rädda.

Ehuru man visste, att Ryssarne länge hade rustat sig vid gränsen, sof ännu alltid den svenska regeringen. Ingen ting gjordes, och till och med Finlands ståthållare och öfvergeneralen vid dess här, Gref Klingspor, var ej till hands, utan lefde ännu ganska lugnt i Stockholm. Dock gjorde de tappra Finnarne under och för den första nöden allt möjligt. Efter den 8—12 Febr. då Rysslands rustningar och rörelser blefvo allt betänkligare, församlade generallöjtnant v. Klercker och generalmajor Aminoff, de närmaste anförarne efter Klingspor, finska hären, försedde fästningarne Sveaborg och Svartholm med 4 månaders munförråd och sökte på allt sätt anskaffa magasiner för sina truppar, hvarvid invånarnes ifver kraftigt understödde dem. Den 21 Febr. gingo Ryssarne på tre ställen, vid Abborfors, Kjeltis och Anjala, öfver gränsen och tillbakakastade svenska förposterna, hvilka utan förlust drogo sig tillbaka till hufvudskarorna. Då Finnarne här voro så svage — ej öfver 6,000 man — kunde ej något betydligare motstånd göras, och befälets hufvudomsorg blef således att rädda trupparne och deras underhåll genom att draga sig längre åt norr. Denna plan följdes också strängt, och man räddade ur de större nederlagen och städerna nästan alla till soldaternas beväpning eller förplägning hörande förnödenheter. D. 1 Mars hade Klingspor ändtligen öfverkommit till Tavastehus och tagit befälet, och med honom kom hans generaladjutant, den raska öfversten grefve Gustaf Löwenhjelm. Så drog man sig långsamt tillbaka, ty den förskräckliga kölden och de tillsnögade vägarne hindrade hvarje hastigare tåg, alldenstund man måste

släpa med sig artilleri, packning, munförråd och allt. Ryssarne, som i lätt rytteri, synnerligen bestående af de förträffliga Kossackerna, voro Finnarne allt för mycket öfverlägsna, sökte väl här och där att hindra tåget och borttaga från Finnarne något; men alltid utan framgång. I början af April förenade sig denna sydliga härskara med den östliga af Savolaxare bestående, kommenderad af generalen Grefve Cronstedt. Denna förening skedde i Österbotten, svenska Finlands nordligaste landskap. Äfven denna skara hade liktidigt blifvit angripen af ryska generalen Tuschkoff och hade, för att ej blifva afskuren, dragit sig uppåt genom Savolax öfver Kuopio och Idensalmi till Uleåborg. Äfven Cronstedt blef ofta ansatt af Ryssarne, isynnerhet af deras jägare och rytteri. Detta skedde tvänne gånger ganska häftigt, nämligen den 11 och 15 Mars, då stora sjöar syntes gifva fiendens rytteri ett vidt spelrum. Äfvenledes försökte de, att, förbundna genom stora jägare-kedjor, öfverflygla Savolaxarne, men Finnarnes hållning och tapperhet tillbakaslogo blodigt alla deras försök. Därefter läto Ryssarne Finnarne i ro draga sig tillbaka och följde långsamt efter.

Så var ett tåg af 70 till 80 svenska mil inemot medlet af Maj fulländadt under de största svårigheter och ansträngningar. Man behöfver blott kasta en blick på kartan, på det ödsliga och glestbebodda landet och därvid tänka sig en finsk vinter, för att föreställa sig en bild af mänskligt tålamod och uthållighet. Man måste tåga och strida ofta vid 30 gr. köld, och af brist på byar hafva himlen till tält långt in på nätterna. Det är att föra ett nära nog omänskligt krig; och likväl fördes det så, ty Ryssarne äro i allt eländes uthärdande till och med Finnarne öfverlägsna. En finsk officer har gifvit mig en målning af detta tillstånd och af den tappra hären, hvilken målning jag önskade kunna återgifva i hela sin naturlighet. Dessa soldater, som måste draga sig allt längre åt norr, sågo ej ut som soldater, knappt såsom människor utan såsom varelser, nedfallna från en annan planet. Den ofta förskräckliga kölden gjorde, att dessa, som sannerligen ej gingo till någon lustig karneval, likväl måste insvepa sig så, liksom ginge man till en sådan. Officerare och soldater huru

pälsstöflar och långa pälsar; hufvud och ansigte voro ända till ögonen insvepta; pälsarne voro med gördlar omsnörda, gevären hängda däröfver, och endast det trotsiga ögat eller det yfviga skägget tittade fram. Så tågade, så kämpade de tappra männerna och fördrogo det otroliga, ty de tänkte på sitt älskade fäderneslaud, på sin frihet, sin lycka, hvarom spelet gällde, och de största ansträngningar syntes dem ringa. Bland dessa truppar var ock en militärisk egenhet, nämligen skidlöpare. Skidan består af ett långt skridskoformigt böjdt träd, som man fastbinder vid foten och hvarmed man halkar öfver berg och slätter med otrolig hastighet. Sådane slags snöskor bruka många invånare i norra Finland, Sverige och Norrige. Norrmännen hafva ett eget regemente af skidlöpare, och äfven Ryssarne hade vid sina anfall på Cronstedt, isynnerhet i fäktningen vid Lappävirta den 11 Mars, en mängd skidlöpare, jämte sina Kossacker. Dessa skidlöpares stora fördel är, att snöskorpan bär dem, då den därmed oförsedda foten eljest nedsjunker flera fot djupt.

Man skulle tro, att ett så långt och tillika besvärligt och äfventyrligt återtåg måste hafva försvagat Finnarne genom öfverlöpare, modfällde eller efterblifna. Detta var likväl ej händelsen, utan skaran växte tvärtom under tåget. Många soldater, som för den långa vägen till samlingsplatserna, för det plötsliga uppbrottet eller för andra hinder ej kunnat uppnå sina regementen, infunno sig under tåget. Många andra följde såsom frivilliga, ja till och med många bland dem, som under fäktningarne antingen sårades eller tillfångatogos, kommo småningom efter och hade ej frågat efter den långa, äfventyrliga vägen af 20 ända till 50 mil midt bland fienden, endast af ifver att kämpa och dö för fäderneslandet. Denna sköna själslyftning varade, så länge kriget varade, och först med den fulländade olyckan började den slappas. Alla Ryssarnes läckelser och löften strandade mot dessa redliga Finnarnes trohet, och endast några adelsmän *) i hären skändade sitt namn, men ej härens.

*) Öfversten vid Nylands dragoner, frih. Wright, som med 10 af sina officerare gick hem d. v. s. till Ryssarne; men ingen enda af gemene man följde de usla.

Denna finska här bestod, efter föreningen vid Uleåborg, af omkring 12,000 man, hvaraf 9,000 torde varit vapenföra; Sveaborgs besättning var 6,000 man stark; på Svartholms lilla skans lågo 300.

Så stodo sakerna vid medlet af April. Ryssarne hade visserligen öfversvämmat, men ännu ej eröfrat Finland. Den lilla patriotiska hären brann af begär, att i lyckligare omständigheter få mäta sig med dem. Svenskarne innehade ännu Sveaborg, Finlands nyckel; de hade ännu i skärgårdsflottan en annan nyckel, som möjligen kunde uppläsa en annan dörr. Då kom från klar himmel ett krossande åskslag, den oväntade och förskräckliga underrättelsen, som for såsom en blixt genom alla trogna hjertan: Sveaborg har dagtingat och öfverlemnat allt artilleri och hela den sköna skärgårdsflottan. Dock funnos under den allmänna jämmer, som denna underrättelse åstadkom, några nedriga, som sade: "*Godt! detta skall väl ändtligen knäcka honom*" (näml. konungen). Då denna händelse är den största och olyckligaste under hela kriget, så vill jag först meddela och med noter beledsaga sjelfva dagtingan, och slutligen göra några anmärkningar öfver häggedera. Så lydde denna dagtingan, sådan hon i Stockholms Inrikes tidningar för den 6 Maj stod ordagrant aftryckt:

Rapport:

"*Stockholm, den* 6 *Maj.*

Lieutnant Callerstedt vid Hennes Maj:t Drottningens Lif-Regemente inträffade härstädes den 3 dennes om aftonen, med följande underdåniga Rapport till Kongl. Majestät, sedan han emellan Sveaborg och Finska Arméns Högqvarter (hvilket ännu den 25 April var i Lumijocki,) af fienden varit uppehållen i 19 dagar.

Underdånigste Rapport.

Sedan fienden den 2 sistl. Mars kl. 5 om morgonen pousserade våra förposter och marcherade emot Helsingfors Stad, der jag endast kunde hafva en Bataillon af Adlercreutzske Regementet liggande, blef denne tvungen att retirera in till Fästningen; under vägen vo-

ro de eftersatte af fiendens Cossaquer och Dragoner; och som Batallionen hade flera vakter utsatte, hunno ej alle stöta till den, så att 73 man af Bataillonen blefvo fångne, och 11 blesserade medfördes till fästningen: någre canonskott lossades, då genast förföljelsen upphörde.

All communication med Staden upphörde och fienden utsträckte sina posteringar rundt om fästningen.

I brist af exerceradt manskap kunde ingenting emot dem företagas; nästan dagligen sköts några skott på deras Recognosceurer och lätta troppar; mycket ris syntes dagligen köras af flera hundrade hästar till Staden 1).

Den 17 Mars kl. 2 eftermiddagen, började fienden skjuta från ett batteri bakom Blekholms-klipporna med ganska hög elevation, så att kulor af 6 och 12:pund. canoner drefvos in uti fästningen; desse besvarades genast från de verk som lågo dit åt, och varade denna canonad till kl. 6 eftermiddagen.

Den 18, 19 och 20 fortfor fienden att någre timmar om dagen och äfven om natten beskjuta fästningen med granater och eldkulor samt äfven kalla kulor; fienden hade nu anlagt ett stort batteri på Skat-udden.

Den 21 Mars ankom en Parlamentair från fienden, som på isen behörigen emottogs, hvilken erbjöd mig en conference med fiendtlige Generalen, som blef utsatt till följande dagen, på Lånnan, en liten holme under fästningens canoner. Denna conference skedde den 23 och angick i synnerhet, att från fästningen ej skulle skjutas åt staden, der under dessa dagar mycken skada voro tillfogad, och flere af invånarne sårade, hvaremot fienden skulle lägga sina batterier utom den linien, och ej heller hafva af sine rörlige piecer i samma direction, som nu öfverenskoms och aftaltes.

Den 28 Mars upptäcktes vid dager, det fienden anlagt ett stort batteri på bergen utanför Ulricasborg, hvilket genast började beskjutas från fästningen, då äfven från detta och Skatudds-batteriet besvarades så väl med bomber, granater som kulor.

---

1) Kommendanten syntes härvid antyda, att Ryssarne kunde antända isen omkring fästningen.

Den 29, 30 och 31 samt 1 och 2 April bombarderade och canonerade fienden om dagen från de fasta batterierne, men om nätterne äfven från dem och rörlige batterier på isen uti flera directioner, sökande sig alltid skygd bakom låga uddar och klippor, der deras canoner ej så väl kunde träffas från fästningen, utom en gång, då fienden vågade sig mera obetäckt på isen, då utaf hästar och folk, som vid dager syntes liggande döde, kunde slutas att de haft någorlunda förlust. Denna bombardering och canonad, ehuru sträng, har genom den Högstes 2) underbara försyn ej gjort all den skada man bordt vänta: några gånger har väl eld varit tänd, men alltid släckt, tak bräckta, canoner demonterade och andra skador. Utaf Garnisonen har 1 Officer och 5 man blifvit dödade, en Under-Officer och 31 man svårt blesserade samt flere mindre skadade.

Befäl och manskap hafva med en berömvärd ståndaktighet och mod serverat canonerne, och har jag varit tvungen att mycket fatiguera dem medelst bevakningar, arbete vid Fortificationen och Artilleriet samt isning kring fästningen, hvilken i denna svåra årstiden varit mycket mödosam, och har jag nu på Sjukhusen och i Qvarteren 515 man sjuka, en kännbar minskning i denna svaga Garnison.

Under dessa 10 dagar har utaf krutförrådet ⅓:del åtgått 3), oaktadt all sparsamhet.

---

2) Ej genom den *Högstes underbara försyn*, som så ofta nämnes på orätt ställe, utan genom den storartade naturen och dess storartade son generalamiralen frih. Ehrensvärd d. ä. Åtminstone hade han bort talt om Ehrensvärds förutseende.

3) Generalen hade kunnat spara alla sina skott, emedan de förgäfves bortskötos i tomma vädret, och emedan de fiendtliga batterierna dock ej kunde skada hans klippor och kasematterade verk, — ifall han nämligen ej fruktade de på isen vandrande batterierna, hvilka dock ej genom löpgrafvar kunde framrycka. Ryssarne hade dessutom i allmänhet ej sådant artilleri, att det kunde förstöra en sådan fästning, som Sveaborg. För att anskaffa sådant, därtill hade de väl behöft ännu 5 à 6 veckor, och då var faran förbi, att Sveaborg kunde på isen stormas. För en stor storm *à la Souwarow-Ismail* eller *à la Potemkin-Okschakow* hade de måst hafva åtminstone 30,000 man mera framför fästningen.

Flere batterier hafva upptäckts 4) anlagde på Stansvik, Kalfholmen, Sandhamn, Kungsholmen och Båkholmen, hvilket äfven af en deserteur, som om natten ankom, är besannadt, utom de så kallade ambulanta piecer 5).

Den 2 April om eftermiddagen ankom en fientlig Parlamentaire, då ett möte på förra stället blef aftalt till dagen derpå, då Ryske Generalen föreslog en Convention till Fästningens öfverlemnande, i händelse ingen secours vid öppet vatten skulle ankomma.

Efter flera conferencer och öfverläggningar med den Krigs-Conseil-Reglementet utstakar, är i dag i underdånighet närlagde Convention afslutad.

Eders Kongl. Majestät torde i nådigt öfvervägande taga, att då denna Fästning, uti sitt nu ofärdiga och ofullkomliga tillstånd, endast är anlagd för en attaque sommartiden, förlorar den oändligen af sin styrka vintertiden då isen ligger och gör den tillgänglig på alla sidor. Alla verk måste hållas besatte; vidlyftigheten af Fästningen, der det ena verket ej så lätt kan understödja det andra, gör en stor reserv nödvändig, hvartill den närvarande garnisonen ej är tillräcklig, utan måste alla verk, sedan de fått hvad möjligt varit tilldela dem, sakna de som sjukna, och som garnison består af bara recrüter, då Hennes Kongl. Majestät Enke-Drottningens Lif-Regemente och Jägerhornska Bataillonen undantages, så kan intet stort försvar räknas i handgeväre, om fienden försökte en storm; äfven saknas nödigt befäl till reserv-corpserne, endast 5 a 6 Officerare till 600 man, så att, ehuru jag tagit hvad sparas kunnat från andra Regementer, är bristen ändå kännbar. Flottans Officerare äro delte som Artillerister till ver-

---

4) Hvad skall det betyda? Kommendanten måste bevisa, att de på något sätt kunde skada hans fästning, *därigenom att de verkligen skadat den.*

5) Dessa vandrande pjeser, som blott här och där kringfördes på isen utan något egentligt skydd af natur eller konst, synas hafva satt kommendanten i särdeles bestörtning. Det synes hafva händt honom detsamma, som det hände de tyska generaler, hvilka bragtes ur fattning genom de fransyska revolutionsgeneralernas gyckelspel med luftbalonger. Hade ej Cronstedt, en så dugtig soldat, skrifvit detta, så vore man frestad att taga denna förskräckelse för allvar.

ken, men hvar bastion har knappast 1 Officer, och till 3 canoner har endast 2:ne man artillerister kunnat delas; sedan fienden anlagt flere batterier kring fästningen och fått sine behof 6), så komma äfven flere verk att nyttja sina canoner, hvarigenom krutåtgången blir mycket större, och då på de förflutne 10 dagar ⅓:del af förrådet åtgått 7), så lärer ej kunna räknas, att krut för mer än 15 dagar finnes, hvarefter Fästningen måst i brist deraf capitulera, om ej andra olyckor, eldsvådor och åtgång på manskap gjort det nödvändigt förut.

Och som den tiden ingen secours stod att vänta, har jag ansedt min underdåniga skyldighet vara, att för Eders Kongl. Majestät och Riket i det längsta försvara denna mig nådigst anförtrodde Fästning, tills möjligheten af en undsättning 8), såsom det ändamål, hvartill den är anlagd 9). Detta var den längsta tiden och de bästa vilkor jag kunde erhålla. Negociation är af fienden börjad, af mig ofta afbruten, och af dem återtagen 10) och har jag altid varit beredd till försvar så länge möjligt varit 11).

6) Hvilka förnödenheter? Sannerligen ej sådane förnödenheter, hvarmed man kunde intaga Sveaborg, om den ärligt försvarades.

7) Men hvarföre sköt då herr kommendanten? Om fienden började att på isen verkligen vilja storma fästningen, då var det tid att skjuta, ej förr. Så säga alla, som känna krig och Sveaborg.

8) Den 3 Maj var undsättning omöjlig. Det visste ingen bättre, än Cronstedt. Dock talar han om hjelp vid *öppet vatten*.

9) Ej anlägger man en fästning, för att undsättas, utan på det att kommendanten skall försvara sig ända tills bakom sista stenhopen. Detta var fordom kommendantregel.

10) Det var en ganska artig fiende, som af mänsklighet och kristlighet ej ville utsätta herr amiralen för kanonelden. Men hvem ville ej vara artig och oftare uppvakta, om man kunde i oskadadt tillstånd erhålla en *sådan* fästning och en *sådan* flotta, utan vidare omkostnad, än bläck och papper och måhända någon gul metall i ställe för det gråa jernet?

11) Möjligt? Möjligheter? O! nesa, All verklighet vederlägger här hvarje möjlighet. För hvarje ädel och stolt möjlighet voro, ty värr, ditt och dina nedriga medhjelpares hjertan tillslutna.

Hvad Lång-Örn beträffar, är den holmen af den beskaffenheten, att om fienden tändt eld på träd-pavillonen, hade jag i brist på boningsrum för garnison, måst öfvergifva den; i nuvarande tillstånd kan den alltid återtagas när som helst, efter den är commenderad af de andra holmarne.

Eders Kongl. Majestät täcktes nådigst finna att Svenska vapnens krigsära ej är fördunklad 12) genom det försvar denna Fästning redan gjort, hälst när öfverväges Fästningens tillstånd och belägenhet, huru svagt den varit försedd 13) med sina förnödenheter, och hvad arbete måst användas för att på 3:ne veckor få den i någorlunda försvarsstånd, och då fienden ankom till Helsingfors, var till den ena frontens försvar ej att påräkna mer än 200 man Infanteri, och under hela denna tiden har hvar dag någon canon blifvit uppsatt att öka defensionen 14), att med den oexercerade garnisonen intet utfall kunnat vågas, för att afhålla fienden anlägga sina batterier hvar som helst, och genom en croiserad eld intet skygd 15) varit på vallarne för canon-servicerne; så vågar jag hoppas att denna garnison uppfyllt sine skyldigheter. Reguliera fästningar, uti bättre stånd,

---

12) Medvetandet af skuld framlyser dock i alla dessa undanflykter, urskuldanden och sväfvande ord, som ej våga fästa sig vid något bestämdt.

13) Angående krutet är redan taladt; oh alla Finnar med ära komma enstämmigt öfverens därom, att Cronstedt hade lifsmedel ända till Juni månads slut. Också anför han ej bland sina undanflykter en sådan brist, ehuru man efter uppgifvandet läste i en artikel från Petersburg, att den största hungersnöd herrskat i fästningen och att hon därigenom fallit.

14) Had hjelpte att uppställa kanoner, om man ej ville begagna dem emot fienden, utan blott, för att skjuta i tomma vädret?

15) Sannerligen Cronstedt talar som en gammal käring, hvilken alldrig luktat krutrök eller sett blod. Låt oss räkna: 6 döda och 32 sårade på 10 dagar göra 18 döda och 96 sårade på 30 dagar. Detta gör, om man månadtligen räknar 20 döda och 100 sårade, 60 dödade och 300 sårade på 3 månader. Det är dock en fruktansvärd korseld!! Och om vi vilja antaga ett tre gånger större antal, vågar väl kommendanten därföre redan uthänga den hvita fanan?

bättre försedde med större och exercerad garnison hafva inom kortare tid varit tvungne att gifva sig.

Sveaborg den 7 April 1808.

C. O. Cronstedt.

C. Limnell.

Convention

emellan Herrar

van Suchtelen, General *en Chef*, Chef för Fortificationen och General-Qvartermästare i Hans Majestäts Kejsarens af Ryssland Arméer, Riddare af St. Alexander Newsky, St. Georgs, St. Wladimir och St. Annä Orden, Commendeur af St. Johannis af Jerusalem Orden,

och

Cronstedt, Vice-Amiral i Hans Majestät Konungens af Sverige tjenst, Chef för Escadren och Commendant uti Sveaborgs Fästning, Commendeur och Riddare med Stora Korssen af Kongl. Svärds-Orden, och Commendeur med Stora Korsset af St. Johannis af Jerusalem Orden.

Det skall vara ett Stillestånd emellan de Ryska troppar, som belägra Sveaborg, och Svenska Garnisonen, ifrån och med i dag till den 3 Maj, nya stylen, af innevarande år 1808. Om kl. 12 förenämnde 3 Maj, Fästningen icke erhållit en kraftig hjelpsändning, åtminstone af fem Linieskepp 16), så skall den öfverlemnas åt Hans Kejserlige Ryska Majestäts troppar: väl förstående, att denna hjelpsändning redan verkligen skall vara inlupen i Sveaborgs hamn vid den utsatta timman, och att den skall räknas såsom vore den icke anländ, om den endast vore i sigte af Fästningen.

Dagen efter sedan denna Convention blifvit gillad af Hans Excellence *en Chef* Commenderande Generalen Grefve Buxhoewden, skall Herr Amiral Cronstedt låta utrymma Långörnsholmen, hvars vakt skall aflösas af en Rysk vakt; de två följande dagar, det vill säga 24 timmar efter hvarandra, skall detsamma ske med Vestersvartö, jämte det lilla verket Löwen på den angränsande klippan, och med Lilla Östersvartö.

---

16) Man hade lika gärna kunnat sätta 800, ty det är något oerhördt, att kusterna vid denna årstid äro isfria.

Garnisonerne, som finnas der, skola öfvergå till de stora Öarne som utgöra Fästningen, och endast medföra hvad hvar och en enskilt tillhörer, utan att förstöra eller skada det minsta af verken, Magaziner, Artilleri eller Ammunition, undantagande provianten, som fritt kan medtagas.

Af de tre Öar, som utgöra en borgen för denna Convention, skall Långörnsholmen helt och hållit afträdas till Ryska tropparna, hvilka likväl, före den 3 Maj, icke hunna göra der något arbete på den sidan som vetter emot Fästningen. Hvad angår de två andra Öarne, skola de, ehuru besatte af samma troppar, återställas, i fall hjelpsändningen ankommer före den utsatta tiden, alldeles i samma tillstånd, hvaruti de sig befinna. Emellertid förblifva de dervarande Svenska Hospitalerne under insigt af deras egne Läkare och Föreståndare, som icke få hafva någon annan communication med Sveaborg, än för transporten af tillfrisknade eller sjuke, som i stället kunna ditkomma, utan att öfverstiga antalet af de nu dervarande. Qvarnen och bageriet på Vestersvartö förblifva till samma Hospitalers disposition.

Den 3 Maj, nya stylen, då Fästningen öfverlemnas, skall Garnisonen utmarchera med all militairisk heder, på samma vilkor i anseende till Ceremonielet, som de, hvilka blifvit Svartholms Garnison beviljade 17).

Klockan 12 slagen förenämnde dag skall Ön Gustafssvärd vara utrymd af Svenska Garnisonen, och på samma timma besättas af Ryska tropparna, som på samma tid skola aflösa vakten vid Vargöporten, ledande till Gustafssvärd; Ön Vargö, äfven som Stora Östersvartö skola evacueras under loppet af dagen, om möjligt är eller också senast dagen derpå, allt efter som Garnisonen kan öfverföras på slupar, i händelse att isen då icke bär 18). I anseende till denna osäkerhet skall man öfverenskomma emot omförmälte tid, om de efter

17) Äfven denna lilla fästning, där en major Gripenberg kommenderade, uppgafs, utan att hafva hört ett kanonskott.

18) Alltså, man förutsatte, *att isen ännu kunde bära*. Och den 3 Maj skulle *likväl skepp, och det linieskepp* här inlöpa, skall dagtingandet skulle gälla för Sverige. O, Cronstedt! Cronstedt!!

omständigheteterne mest passande mått och steg för Garnisonens säkraste och skyndsammaste transport till fasta landet, äfvensom för hushållens säkerhet, så väl de qvarblifvande, som de, hvilka komma att åtfölja Garnisonen.

Hvarje person förblifver i besittning af sin egendom; allt hvad som icke är enskilt tillhörighet, stadnar i Fästningen; och Herr Amiralen förbinder sig att deraf ifrån detta ögonblick ingenting förstöra, ej heller att ur hamnen, hvilken anses bloquerad likasom Fästningen, låta utgå något fartyg af hvad natur det än må vara, eller utlägga i sjön de fartyg, som icke redan äro det.

Alla Officerare, infödde Svenskar, erhålla tillstånd om de sådant åstunda, att återvända till Sverige, emot afgifvande af deras hedersord att icke tjena emot Ryssland eller dess Allierade under hela detta krig. Svenske Under-Officerare och Soldater skola afsändas under militairisk bevakning till Wiborg eller andra närbelägna ställen. Alla de, som önska stadna under Hans Majestät Kejsarens af Ryssland herravälde, skola aflägga trohets-ed, och kunna åtnjuta de fördelar som Hans Maj:t erbjuder genom Dess Proclamation af d. $\frac{1}{3}\frac{0}{1}$ Mars 1808.

De Finska Regementerne, som gå i Hans Majestät Kejsarens tjenst, skola icke nyttjas emot Sverige eller dess Allierade under loppet af detta krig, och skola för öfrigt åtnjuta de förmoner som de å Hans Majestäts vägnar kungjorde Proclamationer innehålla, och i synnerhet den af den $\frac{1}{3}\frac{0}{1}$ Mars detta år.

Adlercreutzska Regementet skall förblifva såsom Regemente under kriget, efter att hafva aflagt trohetsed, med åtnjutande af samma förmoner som för det närvarande. Allt hvad som blifvit sagt om landttropparna skall likaledes äga rum för Marintropparna. De civila Embetsmännen och i allmänhet hvarje person, äro inbegripne under lika förhållande uti dessa artiklar.

Fästningen skall öfverlemnas med alla dess tillhörigheter, Artilleri, Ammunition och Magaziner af alla slag, äfvensom med allt som hörer till Flottan eller Skärgårds-Eskadern, hvaraf ingen ting skall skadas eller förstöras ifrån detta ögonblick, lika litet som af allt det öfriga.

Skärgårds Escadren skall återställas, efter dess särskilta förteckning, till Sverige efter freden, i händelse att England likaledes återställer till Danmark den Flotta, som förlidet år fråntogs denna Makt 19).

Fästnigens Archiv, Planer och andra papper rörande Fästningen eller Marinen, skola trogit öfverlemnas till de Officerare som utses att emottaga dem. Man förlitar sig på Herr Amiralens hedersord, att ingenting derifrån afvändes.

Man skall lemna allt möjligt biträde till hushållens flyttning. I allmänhet skall uti allt som icke uttryckligen är fastställdt genom denna Convention, å båda sidor med uppriktighet förfaras.

I händelse, att med hjelpsändningens ankomst före den utsatta tiden, öarne Vestersvartö och Lilla Östersvartö skola utrymmas, förbinder sig Herr Amiralen att i detta afseende lemna ett så tillräckligt antal slupar, att evacuationen på 24 timmar må kunna verkställas, under hvilka ingen fiendtlighet får äga rum emellan Ryska tropparne och fästningen, innan de ankommit på stranden. På Holmen Lännan framför Sveaborg den 23/8 Mars/April 1808.

Suchtelen. C. O. Cronstedt.

Särskilt Artikel 20).

Sedan Herr Amiral Cronstedt föreslagit, att i händelse fästningen öfverlemnas, enligt innehållet af Conventionen under detta dato, dess Krigs-Cassas skuld icke öfverstigande 100,000 Riksd. Svenskt Banco, och godkänd efter alla vanliga formaliteter, må betalas för Sveriges räkning af Hans Maj:t Kejsaren af Ryssland; så förbinder sig *en Chef* Commenderande Generalen för Ryska Arméen Grefve Buxhoewden, att öfver detta äm-

---

19) Se, huru amiralen blir diplomat! Den, som vill göra sitt eget uselt, blandar sig alltför gärna i andras saker och i det omöjliga. Detta var ett spegelfäkteri å ömse sidor: löftet är löjligt, då man begriper meningen därmed.

20) Äfven denna bekräftade Buxhoewden följande dagen och lofvade, att, angående utbetalningar af penningarne och kurirernas fortskaffande, göra hvad som stod i hans makt.

ne begära Kejsarens Dess Herres samtycke, och göra allt hvad möjligt är för att erhålla det.

Herr Amiralen får afsända 2:ne Courirer till Konungen, en södra vägen och den andra norrom, de skola förses med pass och skyddsvakt, och man skall befrämja deras resa på allt möjligt sätt. På Holmen Lonnan framför Sveaborg den $\frac{25}{6}$ $\frac{\text{Mars}}{\text{April}}$ 1808.

Suchtelen. C. O. Cronstedt.

Så klingar dagtingan. Nu ännu några anmärkningar till täxten:

"Af de tre öar, som utgöra en borgen för denna convention, skall Långörnsholmen helt och hållet afträdas till ryska tropparne, hvilka likväl före den 3 Maj icke kunna göra der något arbete på den sidan, som vetter emot fästningen."

Denna Långörnsholme bestryker till den grad hamnen, att intet enda skepp kan utan dess tillåtelse komma in eller ut. Kunde man då inbilla sig, att Ryssarne skulle med armarne i kors åse, att svenska skepp inseglade till Sveaborg? Hvilken oskuld! Med denna holme var fästningens egentliga styrka afträdd, och terminen af den 3 Maj var blott ett gyckelspel. Detsamma gäller äfven om de båda andra utrymda holmarne. Ej sannt, den redlige Cronstedt trodde, att de redliga Ryssarne skulle godvilligt utrymma dem, ifall verkligen den omnämnda hjelpen af åtminstone 5 linieskepp anlände före utsatt termin?

Sveaborgs flotta i utbyte mot den danska? Hvem hade gifvit grefve Cronstedt fullmakt därtill? Han hade den bestämda befallningen att förbränna flottan, ifall fästningen ej mer kunde hålla sig. Detta hade han måst göra, ty hans herre *befalde* det; ja, om han varit en man, måste han hafva begrafvit sin gamla ära under Sveaborgs ruiner. Han gjorde det ej. Dock söker förräderiet att förställa sig.

Utbetalningen af 100,000 Rdr Bko var för kommendanten och hans officerare af högsta vigt, ty det onda samvetet måste säga dem, att de från svenska sidan alldrig skulle erhålla något.

Punkten rörande kurirerna är förträfflig. Ryssarne lofva blott, att på allt sätt befrämja deras resa, och det höllo de ärligt, ty de ledo åtminstone af denna hast ingen skada. Officern, som skulle resa norra vägen, löjtnant Callerstedt, blef uppehållen 19 dagar emellan Sveaborg och finska härens hufvudqvarter, som den 25 April stod vid Kalajocki, och han ankom först den 3 Maj till Stockholm, just samma dag, som Sveaborg helt och hållet skulle öfverlemnas. Den södra kuriren, major Liljensparre, den berömde öfverståthållarens son, skulle fara öfver Åland, men blef hindrad och reste äfven norra vägen och ankom 3 dagar efter Callerstedt till Stockholm, nämligen den 6 Maj. Dock skulle dessa anmäla konventionen om Sveaborg, på det man skulle foga anstalt till undsättning. I alla händelser hade Cronstedt måst betinga sig, att underrättelsen därom i rättan tid ankomme till Stockholm — hvilket kunde skett 12 à 14 dagar efter undertecknandet — och att man öfverlemnade honom bevittnadt bevis därpå, innan fästningen uppgafs. Men sanningen är: med de öfverlemnade holmarne hade Ryssarne redan Sveaborg i sina händer. Också visste ingen bättre än Cronstedt, att den 3 Maj ej kunde vara någon undsättningstermin, emedan Finlands kuster nästan alltid vid denna årstid ännu äro otillgängliga för is.

Sveaborg förlorades sålunda, och med detsamma ett förträffligt artilleri och Sveriges bästa skärgårdsflotta; och nu syntes Finland verkligen *kunna* eröfras, om Ryssarne gjorde förståndiga anstalter därtill. Denna fästning var anlagd med otrolig kostnad, ansågs som landets bålverk och hade under förra kriget äfven bevisat sig vara det. Visserligen var hon ej emot landtsidan så befäst, som mot sjösidan; men så, som nu, hade hon alldrig kunnat tagas. Ryssarne voro alldeles icke förberedda på stora ansträngningar; de hade hvarken nog artilleri eller manskap för en stormning, och vid den tid, då de kunnat hafva det, var våren inne, och gjorde isen bräckligare och alla anstalter från landtsidan omöjliga. De kunde beskjuta de eviga klipporna så mycket de ville, kulorna studsade oskadliga tillbaka ifrån dem. Deras på isen vandrande batterier, hvarigenom de endast kunde närma sig fästningen, äro i all-

menhet och voro för en högre liggande fästning just ingenting att frukta. Ville Ryssarne på verkligt allvar framtränga på isen, då hade rätta tiden varit inne att låta hela batteriet spela och rensopa isen, och dessutom kunde man här liksom fordom vid Gibraltar och Ehrenbreitstein ofvanfrån verkat på den glatta ytan. Här hade måhända 40 till 50 tusen man kunnat storma och segra, liksom det stormades vid Praga och Ismail; ty blott öfver lik och spillror hade ingången måst vinnas till Sveaborg; men Ryssarne därutanföre voro blott omkring 9,000, alltså föga flera än besättningen innanföre, som bestod af 6,000; och förrän man hunnit samla 40,000 man, så hade vårens tö räddat Sveaborg. Men Cronstedt hade ej tagit en la Valette, Zrini och Boufller till förebild, utan Ulm och Magdeburg.

Denna skändliga händelse satte hela verlden i förvåning, ty amiralen var känd för en lika skicklig som tapper man. Också kunde man ej tro, att den, som vunnit ett ärorikt namn, skulle så låta befläcka det med den svartaste nesa. Cronstedt hade under Gustaf den 3 ansetts för en af de bästa sjömän, och man tillägger bland andra honom och amiral Stedingk den ärofulla slaktningen vid Svensksund, där förlusten vid Viborg åter utplånades. Den allmänna tron på hans tapperhet och skicklighet var så stor, att alla redliga Svenskar gladde sig, att han blef kommendant på Sveaborg. Ja, kort före krigets utbrott sade en i sjötjenst ganska erfaren och för tapperhet berömd man, nämligen amiral Balzar v. Platen: "gif Cronstedt en här af 35,000 man jämte skärgårdsflottan med ovillkorlig fullmakt till lands och vatten och alldrig taga Ryssarne från oss Finland." Denna tro var så allmän, att rykten flera veckor efter dagtingandet ännu kringlupo, att Cronstedt blott hade narrat Ryssarne, för att vinna tid; och att Sveaborg ännu, Gud ske lof! vore Sveriges förmur.

Orsaken till denna oersättliga förlust har, efter olika åsigter, blifvit sökt i feghet, hämnd eller vinningslystnad. Sanningen kan väl ej så bestämdt utletas; det enda vissa är: Sveaborg var för Svenskarne förloradt.

I fråga om en man med Cronstedts bepröfvade tapperhet borde man alldrig nämna ordet *feghet*. Men har

man ej tillräckliga exempel på sådane, som vederlagt föregående tapperhetsprof genom den skymfligaste modlöshet? Ty skall förvirring och förblindelse gälla, så gäller den just för den utmärkte och hans lycka. Cronstedt har likväl alltid varit en fast, kall och sansad man; han är i sin ålders kraft och kan därföre ej genom svaghet eller förblindelse hafva felat.

Cronstedt hade blifvit personligen förolämpad *) af konungen; men konungen godtgjorde denna förolämpning genom en stor skänk, genom rangupphöjning och genom anförtroendet af den vigtigaste posten i sitt rike. Trodde Cronstedt sig skymfad, så kunde han tagit afsked; när han förblef i tjenst, öfvertog han också tjenstens alla pligter. Men några säga, att konungen ej bordt anförtro honom en så vigtig plats, då han kände Cronstedts groll emot sig. Men jag tror, att konungen härutinnan hade rätt; ty huru skulle han kunna tro, att en sådan man, en sådan soldat och amiral kunde förgäta ära, fädernesland och pligt för att svalka en låg hämndkänsla? Men andra svarade: är det väl så onaturligt, att en man, mera uppfödd i partisinne än fosterlandskärlek, att en man med Cronsteds förtjenst engång vill visa en Gustaf 4 Adolf, att en konung alldrig vågar ostraffadt förolämpa? Han känner måhända ännu, att hans thron stod på Sveaborg.

Jag vill här anföra en sann anekdot rörande Sveaborg. En af mina vänner, som arbetade under hofkansleren frih. Ziebet, blef af denne en morgon hårdt tilltalad för någon småsak. När min vän beklagade sig deröfver, sansade sig den gamle och sade: "förlåt mig, jag har gjort er orätt, men jag rår sannerligen ej för

*) Cronstedt hade generaladjutant-stafven för flottan. Konungen fråntog honom densamma plötsligen och gaf den åt amiral Rayalin. Men kontreamiralen blef vice amiral, kommendant öfver Sveaborg och flottafdelningen därstädes, fick fri transport för sina saker och 6000 Rdr Bko såsom skänk. Mannen kunde genom plötsligheten af denna s. k. onåd känna sig sårad, men skymfad var han hvarken såsom adelsman eller undersåte. Dock yttrade många: han hade ej så alldeles orätt i att passa på tillfället till hämnd; skada blott, att det kostat fäderneslandet så mycket, ty det tjurhufvudet, konungen, hade väl förtjent att näpsas.

mitt elaka lynne. Hör mig: jag kommer just nu från konungen. Vi hafva samtalat om utsigterna för kriget och om Sveaborg, och jag har föreställt honom, att han borde tillsätta en annan kommendant därstädes; på Cronstedt är ej att lita, ty han anser sig förolämpad af Ers Maj:t och är af ett falskt och hämndlystet sinnelag." Då svarade mig konungen: "jag har ju upphöjt Cronstedt till rang, ära och inkomster, och, huru än han är sinnad emot mig, skall han dock ej förgäta, att han är svensk och att han bidragit till segern vid Svensksund." Så svarade mig konungen, men "*Ni skall få se.*" Med dessa ord gick Ziebet sin väg. — Det var likväl kungligt tänkt och taladt.

Så mycket är sannt: Cronstedt älskade ständigt penningen. Rykten berätta, att den man, som mest gick såsom underhandlare af och an emellan honom och Ryssarne, öfverstlöjtnant Jägerhorn, först blifvit bestucken, och att denne sedan bearbetade Cronstedt. Dessa rykten berätta äfven, att Cronstedt för 15,000 dukater sålde sin ära; enligt andra, att han blott erhöll 25,000 R:dr, men Jägerhorn 70,000. Jägerhorn ansågs såsom anstiftaren och uppgöraren af det skändliga köpet af fästningen och flottan; en listig, falsk ränkemakare, hvilken de, som närmare kände honom, tilltrodde hvarje nedrighet. Ty man tror, att Cronstedt blott var den fågel, som lät fånga sig i dennes utlagda snaror. Samma rykten vilja äfven veta, att Sveaborgs köp redan var afslutadt, förrän en rysk soldat satte foten inom Finlands gräns. Eljest hade Ryssarne behöft längre förberedelser till kriget, eljest hade de ej vågat visa sig framför en sådan fästning med så usla anstalter, om de ej vetat, att guldet skulle öppna dess portar. Hvem vet detta?

Cronstedt afsattes från sitt vice amiralskap, och alla officerare af tromans värdighet, som ej tilläfventyrs protesterat mot ett så förnedrande steg, entledigades ur rikets tjenst och stämdes för en nedsatt krigsrätt att stå till rätta rörande fästningens uppgift. Ingen af dem har anmält eller infunnit sig därtill. Sådant var Sveaborgs nesliga öde. Men såsom ett bevis på, att fäderneslandets hopp ej därmed var ute, tilldrog sig och där följande ärofulla handling. En finne af gammal

slägt, vid namn Munk, riddare af svärdsorden och major vid skärgårdsflottan, hade såsom yngling tjent sina läroår i Holland och gjort sina första mannaprof i förra finska kriget, där han genom en ädel förvägenhet hastigt upphöjdes till löjtnant. Vid den olyckliga utgången ur Viborgska viken förde Munk en kanonbåt; denne var genomskjuten, manskapet till större delen dödadt eller såradt, och han måste antingen sjunka eller låta taga sig fången. I detta förskräckliga läge sprang löjtnanten hastigt med brinnande lunta till krutkammaren, ropande till Stedingk, som just förbiseglade: *håll unnan från mig, ty jag måste flyga.* Och han flög, men han fiskades oskadad opp af de sina ur hafvet. Denne tappre sjöman erhöll sedermera ett dussin barn, sex söner och sex döttrar, hvilka han uppfostrade i gammal finsk dygd. Han lät nu vid krigets utbrott sin äldsta son, en 16-årig yngling, taga tjenst såsom underofficer vid Sveaborgska skärgårdsflottan. När fästningen var öfverlemnad, skulle han, jämte andra finska underofficerare och soldater, svärja Ryssland trohet. Han visste, att hans tappra fader ännu fäktade emot fienden i botniska viken; han ville ej vara honom olik. Ståndaktigt svarade han på allt Ryssarnes lock och pock nej; endast konungen, som han svurit trohet, kunde lösa honom från sin ed. För att göra honom spak, kastade man honom i ett afskyvärdt fängelse, hvarur man efter några veckor framdrog honom, fordrande åayo eden. Nu klingade hans nej ännu stoltare, ja till och med hånande. Man dömde honom då till det svåraste fästningsarbete, lät honom hungra, ja gaf honom podagg — ett straff, att med korta käppar och efter den hastigaste takt snarare tröskas än piskas. Han blef sig lik. Dock var han nära döden, ty hans unga kropp var nästan upplöst genom fängelse, hunger, arbete, slag och grämelse. Sedan han ett fjerndels år blifvit så misshandlad, frigjorde man honom på en fången svensk högre officers förbön. En sådan härrlig seger tillkämpade sig en yngling, eller snarare en gosse. Men vår tid hörer lätt och glömmer snart.

Svenska hären hade, såsom åfvanföre nämnts, dragit sig uppåt till Österbotten, utan att hafva betydligt lidit under återtåget. Den första allvarsamma fäktnin-

gen stod den 16 April vid Pyhäjocki nära Brahestad, där Ryssarne sökte med stor öfvermakt angripa och afskära de tillbakatågande Finnarne. Men Finnarne tillbakaslogo dem tappert; likväl blef generaladjutanten, grefve Lövenhjelm, som vågat sig för långt fram i fäktningens hetta, af Kossacker kastad af hästen och fången. General Klingspor utnämnde i hans ställe öfverste Adlercreutz, hvilkens regemente med de öfriga dagtingat i Sveaborg. Denne Adlercreutz, som för sina förtjenster blifvit general, komm. af Svärdsorden och friherre, var efter denna dag själen i finska hären och förde den till lycka och olycka, men alltid med stor ära. General Klingspor, som snart erhöll titel af fältmarskalk, hade egentligen alldrig varit soldat, och hela verlden visste, att han gärna höll sig på behörigt afstånd från kulorna. Man fann det således ganska oklokt af konungen, att han gaf Klingspor det vigtigaste uppdraget i sitt rike, helst Klingspor, såsom ståthållare öfver Finland, ej heller var särdeles älskad. Mellertid var det rätt väl, att så skedde, ty Klingspor förblef alltjämt blott anförare till namnet, Adlercreutz i sjelfva verket. En medelmåttig general, men som haft en generals mod och högmod, skulle sjelf hafva velat leda allt, i hvilken händelse sakerna gått långt sämre, än de nu gingo. Men nu kom befälet till den, som förstod att föra det. Den allmänna meningen om Klingspor, förrän han drog i fält, var så dålig, att han till och med vann ära af detta fälttåg. Han var likväl verksam för göromålens ledning och för härens förplägning; han visade sig likväl redlig, emedan han med stolt förakt afslog Ryssarnes oerhörda anbud om att förråda hären. Man beundrade såsom ett drag af en stor själ, att fältmarskalken ej genom guld lät locka sig från sin pligt; och tiden var sannerligen så nedrig, att man nästan måste dela denna beundran.

Två dagar efter fäktningen vid Pyhäjocki den 18 April blef finska återtåget ånyo angripet vid Sikajocki, där Ryssarne anföllo med den yttersta häftighet och med de hastigaste och mest beräknade rörelser. Redan hade de genom öfverlägsenheten af jägare och lätt rytteri öfverflyglat Finnarnes venstra flygel och den stod sig ganska illa, då Adlercreutz märkte, att fienden ge-

nom sin stora utsträckning till venster försvagat sin center. Han såg och handlade, samlade en skara tappra, genombröt fiendens center och slog honom efter tappert motstånd; 200 Ryssar stupade och 300 tillfångatogos.

Här emottog Adlercreutz en handpenning af lyckan, och vågade på hennes räkning företaga något nytt. Plan utkastades att öfverfalla 4,000 Ryssar, som stodo några mil från svenska högqvarteret, vid Revolax. Finnarne skulle nattetid tåga i 2 kolonner, den ena under Adlercreutz, den andra under Grefve Cronstedt, öfverste vid Savolax' infanteri. Men de usla vägarna, som uppehöllo Cronstedt 3 timmar öfver aftalet, gjorde, att öfverrumplingen ej fullkomligen lyckades och att den förr anlända och af Ryssarne upptäckta Adlercreutz till och med kom i stor fara. Fienderna vunno äfven tid att sätta sig i ordning och sända trossen bakom sig. Denna fäktning af den 27 April, där man stridde med den största hårdnackenhet å båda sidor, visade Finnarnes tapperhet i sin fullaste glans; intet uppehöll deras häftighet, batterier stormades och togos, och, då bajonetterna ej syntes nog uträtta, slogo de sina fiender med kolfvarne till döds. Grefve Cronstedt afgjorde dagen. Finnarne togo ryska generalen Bulatoff jämte 8 officerare och 400 man till fånga, och i byte 2 kanoner och 4 fanor. 250 Ryska lik betäckte valplatsen; men bland Finnarne voro 2 officerare döda, 5 sårade, och omkring 80 man döda och sårade.

Snart därpå, den 2 Maj, höll öfverste Sandels vid Pulkila en glänsande och följdrik fäktning. Han var öfverste vid Savolax' fotjägare, anförde en skara af omkring 2,000 man, hvilka liksom utgjorde finska härens venstra flygel, som skulle framtåga i lika linie på vägen åt Savolax. I denna fäktning tog han öfverste Mukoff, 5 officerare och 276 man, 1 kanon och 2 fanor; men denna fäktning hade än större följder och fördelar för Svenskarne. Ryssarne hade en stor mängd transporter af mund- och krigsförråd på väg, hvilka den Sandelska skaran nästan helt och hållet skingrade och tog. Han bemäktiga sig denna och följande dagen öfver 600 vagnar med dylik tillförsel och gjorde 200 fångar. Vid underrättelsen om sina landsmäns segerrika antågande reste sig också bönderna i Idensalmi socken i Sa-

volax, togo 50 fångar och 200 tillförselvagnar. Deras anförare hette Erik Olikainen från Idensalmi, en rask och trotsig sälle. När man snart därefter förde honom till Klingspor, och denne gaf honom för sin tapperhet en hand full med dukater, trädde han stolt och vred tillbaka, sägande: "herr general, detta gula behöfva vi ej, men gif oss vapen och anförare, på det vi må kunna slå ihjäl Ryssarne." Hvad hade man ej kunnat uträtta med sådant folk och med sådan anda, om man förstått att i rättan tid begagna dem!

Då Finnarne, som brunno af hat och afsky mot Ryssarne, i flera landskaper gjorde såsom bönderna i Idensalmi, så såg den ryska öfverfältherren sig tvungen att utfärda följande dagbefäl, hvilket jag nedanföre inför, emedan det har så mycken likhet med dylika under sednare tider i Tyskland, Italien och Spanien utfärdade.

"Kungörelse *).

Då Hans Kejserl. Majestäts troppar inkräktade detta land, blefvo alla lifsförnödenheter, fourage-persedlar samt transporter eller skjutsningar**) betalte, och Allmänheten vid hårdaste straff fullkomligen skyddad till lif och egendom, så vida densamma såsom upplysta Jordbrukare icke deltog uti kriget. Uti den förhoppning att menige man skulle, kännande sitt eget sannskyldiga bästa, allt framgent endast sysselsätta sig med sitt åkerbruk och hvad dertill hörer, blef ej heller på sätt i krig vanligt är, befaldt att deras vapen skulle dem fråntagas, utan allmogen fick behålla sina gevär, pistoler och andra krigsredskap; men sedan åtskillige vanartige, oförståndige och syslolöse illgerningsmän, emot all förmodan kunnat locka bönderne till att försedde med vapen, anfalla och röfva dem som transporterat mjöl, att mörda de escorter som dem lemnade blifvit, och, att likasom skogsröfvare anfalla Hans Kejserl. Majestäts Officerare,

*) Ur Inrikes tidn. för den 14 Juni. *Öfvers. anm.*

**) En osanning, emedan landtfolket blef så plågadt med skjuts och föror, att åkerbruket på många ställen gick helt och hållet under.

Courirer och dem af landets invånare som på sina lagliga resor stadde varit, så hafva desse olyckligen förledde brottslige, dels blifvit ihjelskjutne, dels ock hängde. Och fordrar allmänna lugnet och säkerheten, till förekommande af dylika grymma uppträden, att alla de hos allmogen befintliga gevär, pistoler och andra vapen genast ihopsamlas vid Socken-Kyrkorne, för att af Kejsarens Befälhafvare i förvar emottagas. Socknemännen böra derföre utse visse, uti hvilkas närvaro Länsmannen antecknar alla deras gevär, pistoler och andra vapen; skolandes de af samma förteckning erhålla ett exemplar, och det andra genom Landshöfdingarne mig tillsändas. Länsmannen bör ock märka samma vapen, så att de från andre Socknars måga kunna skiljas, sedan hvarje ägare förut med bomärkes åsättande eller annorlunda sina vapen utmärkt, på det enär allmänna lugnet tillåter, att de återlemnas måga, en hvar måtte återfå dem han nu från sig lemnat.

Alla de hvilka icke inom 8 dagar efter det denna förordning blifvit från predikstolarne kungjord, från sig lemna deras gevär, pistoler eller andra vapen, skola icke allenast böta 50 Riksd. Riksg:sedlar för hvarje gevär, hvarje par pistoler eller andre vapen som de hos sig qvarhållit (hälften till angifvaren, hvars namn skall förtegat varda), utan blifva de ock ansedde för upprorsstiftare, som efter Krigslagarne skola utan skonsmål straffas till lifvet, och blifva efter omständigheterne antingen hängde eller dödskjutne. De brottsligas hustrur, till laga ålder komne barn, släktingar och byamän, hvilka om brottet kunnige varit, ådraga sig äfven ofvanberörde straff. Om flere af Allmogen skulle öfverenskomma att sina vapen icke ifrån sig lemna, och för hvad orsak som hälst sig dermed utrusta, eller ock företaga något till störande af allmänna lugnet och säkerheten, så skall all deras egendom dem fråntagas, deras hus uppbrännas, och deras hustrur och barn störtas uti elände, hvarföre de endast kunna skylla dem, som fåfängt och oeftertänksamt varit orsaken till en så svår olycka.

I synnerhet varda Kronobetjente vid lika ansvar på det allvarligaste antydde, att med all möjlig sorgfällighet uppspana dem som emot allmänna säkerheten

sig något företaga, såsom dem ock anbefalles, att igenom de brottsliges gripande hindra dem utöfva sin ondska, hvarom berättelse genast bör afgifvas så väl till Landshöfdingarne som till närmaste Befälhafvare, hvilken lemnar manskap till nödigt biträde, och på bästa sätt föranstaltar att lugn och allmän säkerhet må varda bibehållna. Åbo den $\frac{16}{28}$ Maj 1808.

Grefve Buxhoevden.

Understödd af kunskapare och bönder, fortsatte den tappre Sandels sin jagt efter byte. Den 12 Maj voro hans soldater redan i Kuopio. Ryssarne uthärdade ej hans anfall; likväl gjorde den tappre major Malm vid Savolax jägare med en ringa skara 200 fångar och tog ansenliga magasiner. Men ännu större magasiner fann man i södra Savolax, i Rautalambi och Jorois, och dessutom 32 af fienden efterlemnade kanoner och mycket krigsförråd. Sandels var öfver allt lycklig och gjorde hela sommaren många och väl utförda öfverrumplingar och diversioner; ty ingen finsk anförare förstår bättre än han att tillika låta lokalen fäkta för sig, en konst, hvarförutan ingen kan vinna namn af en stor fältherre. Bland annat öfverföll han d. 24 Juni ett tåg af 200 ryska proviantvagnar, hvilka han tog. Dock var här ej punkten att uträtta något stort, utan hans göromål bestod blott uti att betäcka den större härens vensfra sida, och att genom ströfverier och öfverfall hålla fienden i fruktan. Det lilla krigets svåra och rörliga jagt, hvilken synnerligen passar för ett så genombrutet land som Savolax, fördes af Sandels med utmärkt skicklighet och bildade förträffliga officerare för det stora kriget. Om man skulle skildra det lilla krigets alla enskilta små tilldragelser — huru många med den största djerfhet och fosterlandskärlek utförda tåg och öfverrumplingar vore då ej här att teckna? Hela Finska hären har därpå gifvit de mångfaldigaste prof. Där alla stridde som hjeltar, är det nästan orätt att nämna någon enskilt; likväl utmärkte sig bland dessa små skaror majo-

rerna Dunkel och Malm *) på det mest glänsande sätt. Åt sådana krigare uppreste Antiken ärestoder. Sandels innehade vid början af Juni hela Savolax, men måste vid ankomsten af 4000 Ryssar draga sig uppåt till midten af landet. Han höll med Ryssarne, som sökte spränga hans lilla skara, några hårdnackade fäktningar, och inemot den 20 Juni intog han den fasta ställningen vid Tojvola i grannskapet af Kuopio, där han försvarade sig hela sommaren. Härifrån gaf han genom flygande skaror och hastiga vågstycken fienderna fullt opp att göra och genomströfvade i deras rygg Karelen, där major Malm flög hit och dit med en lätt tropp och till och med åtskilliga gånger ströfvade öfver ryska gränsen.

Efter förlusterna vid Sikajocki, Revolax och Pulkila höllo Ryssarne ingenstädes stånd, utan drogo sig öfverållt åt söder. Äfven hufvudhärarne under Klingspor och Adlercreutz gjorde här och där byte, ehuru de ej hade tillfälle att härutinnan förlikna sig med Sandels. Snart var Uleåborgs län befriadt från fiender, och den 14 Maj inryckte Finnarne i gamla Karleby i Wasa län, hvarifrån, äfvensom från Ny-Karleby, Ryssarne drogo sig utan fäktning tillbaka. I denna trakt gjorde båda härarne en lång halt.

Ryssarne hade ådagalagt vid de tillbakavikande Svenskarnes förföljande föga plan, liksom alla deras anstalter och mått och steg nu visade sig usla och planlösa. Måhända hade de tänkt sig sakerna i Finland lättare, än de voro. Men förberedelserna till ett vinterfälttåg i ett sådant land äro också ej lätta. Där vid den gruf-ligaste köld brist på allt, på det oumbärligaste — tak öfver hufvudet — råder, där är det lättare att säga, än att göra. Ty om Ryssarne haft 5000 man mera vid sin nordliga här, så hade de visserligen kunnat drifva Finnarne tillbaka förbi Torneå, och återkommandet hade ej varit så lätt. Men då Sandels nu uppref deras tillförsel, så måste de sjelfve draga sig tillbaka

*) Ingendera kan numera fäkta för Sverige; Malm blef om hösten 1809 svårt sårad och af Ryssarne tillfångatagen; Öfverstlöjtnant Dunkel stupade om våren 1808 omkring Umeå i Westerbotten. Frid öfver eder aska, J ädla hjeltar!

något sydligare; och så snart det går någon illa, så synas också anstalterna alltid vara de uslaste.

Man har sedermera äfven beskyllt general Adlercreutz, att han ej nog klokt och verksamt begagnat de första fördelarne, och att han förspillt två månader med sysslolöshet ända till träffningen vid Lappo. Många funnos, som ansågo, att han i början af Juni bort vara i Björneborg, och vid midsommartiden hafva låtit sin under vägen tillväxande här segrande intåga i Åbo. Men dessa togo ej i betänkande följande förhållanden, som Adlercreutz kunnat gifva dem att tänka på. Han kunde nämligen så hafva svarat:

Bästa vänner och landsmän, J, som så gärna önsken oss de hastigaste tåg och de fullkomligaste segrar — hvarföre jag hjertligt tackar eder — J hafven hört, att vi slagit Ryssarne i Österbotten och med vapen i hand eröfrat oss lifsmedel, hvarförutan vi eljest måst hungra till döds eller skingra oss. Nu, menen J, hafva vi allt, blott vi vilja; men därutinnan irren J eder ganska mycket. J, som i början förtvifladen om oss, hoppens åter nu alltför mycket. Huru ofta hafven J ej, under det vi tågade oppåt från Nyland och Savolax till Uleåborg, på edra klubbar, kaffehus och theatrar, låtit oss afskäras eller sträcka vapen för Ryssarne! Och nu, då vi gifva blodiga bevis på att vi kunna röra armar och ben, nu tron J genast, att vi skola förmå mera än menniskor, då J förut betvifladen, att vi förmådde hvad männer böra förmå. Vi äro tappra soldater, tapprare och hårdnackigare än sjelfva Svenskarne, åtminstone i vårt eget land, emedan hat, afsky och hämnd våldsamt uppröra alla våra känslor emot en fiende, som vill underkufva oss och beröfva oss vår frihet och vår lag. Men J tänken och talen så föraktligt om denna fiende, hvilken vi likväl bättre känna än J. Ty hurudana äro dessa Ryssar? De äro det af elementerna mest härdade och vid alla mänskliga mödor och misshandlingar mest vanda folk; ett folk, som, likt de gamla Romarne, går oförväget döden till mötes, emedan lifvet är af föga värde; ett folk, som blindast lyder och rysligast utförer, emedan det alldrig äger en egen vilja; ett folk, för hvilket krig ofta är en lättnad i plågorna, så snart det blott därunder bekommer sitt

nödtorftigaste lifsuppehälle; ett folk, som förstår att finna mat, där vi förhungra, som kan nära sig af svampar, rötter och gräs *), där vi lättjefullt skulle försmäkta. Och dessa Ryssar, som, väl anförda, äro de bästa soldater, drogo väl rustade emot oss; för dem var allt redan från början beredt: vapen, kläder, lifsmedel, artilleri, ty de visste, att de önskade krig. För oss hade åter intet blifvit gjordt. Öfverraskade af fiendens infall, hade vi knappast tid att gripa till vapen och ställa oss under fanorna; alla andra förnödenheter måste, allt efter som nöden eller brådskan medgaf, sammanrafsas. Oberedda öfverallt och på allt, måste vi, för att ej genast blifva fiendens rof, under outsägliga mödor draga oss högt emot norden, och det i en årstid, som i dessa trakter är fruktansvärd. Hvad funno vi väl där? Endast köld och brist. Vi måste taga af fienden vårt lifsuppehälle; och det gjorde vi såsom män. Men om vi skola utföra glänsande bragder och framtränga med blixtens hastighet och förstöring, så förskaffen oss först det nödvändiga därtill; förskaffen oss kläder och skor i ställe för våra trasor, på det vi må kunna fördraga väta, köld och nattvak; förskaffen oss vapen för de af våra tappra landsmän, som sälla sig till oss och vilja dela vår kamp för det älskade fäderneslandet; förskaffen oss mjöl och kött för våra kroppar, läkare för de sårade. Ty allt detta fattas oss mer eller mindre. Och J godt folk, som nu viljen föra oss så hastigt framåt, hvarmed viljen J besvärja naturen? Vå-

*) Detta är ordagrannt sanning. Ryska soldaterna och bönderna förstå att nära sig därmed hvarenda sommardag, och deras skicklighet därutinnan är både beundransvärd och berömvärd. Ryska soldaten förhungrar ej lätt under sommaren, så snart han kan finna örter, svampar och rötter. Han förstår att på det mångfaldigaste sätt använda dem till soppa eller gröt, och behöfver därtill blott några saltkorn; har han dessutom en handfull mjöl eller ett stycke bröd, så är det för honom redan en läckerhet. Svenskarne hafva visserligen ett ordspråk, som syftar på de nordligare landskapernas bruk att blanda bark i brödet: *djefvulen må strida emot dem, som äta träd;* men nu passar ej detta ordspråk mer, ty Ryssen är i våra dagar en emot hunger och sjukdom långt mera härdad soldat, än Svensken. — (Månne ej detta ordspråk är en förväxling af danska konungens bekanta yttrande om Dalkarlarne?
Öfvers. anm.)

ren kommer, isen upptinar, snön smälter; alla sjöar, strömmar, bäckar, hvaraf detta land har ett sådant öfverflöd, öfversvämma och förvandla ofta den eljest torra marken till mossar och flyn; endast landsvägarne blifva oss öfriga att tåga på, och äfven dessa blifva ofta, åtminstone för det tunga artilleriet, ofarbara; och blifva de det ej helt och hållet, så behöfver fienden blott intaga några kloka ställningar, för att nästan för hvarje steg uppehålla detsamma, emedan det genom sin orörlighet alldrig kan undgå fienden eller utbreda sig åt obesatta håll. Och antag äfven, att fiendens anstalter äro dåliga, att han ej vederbörligt begagnar sina fördelar, utan låter oss framrycka utan svårighet; hvad vinna vi väl därigenom? Vi komma till ett utsuget land, där hvarken mat eller foder är att få; vi sjelfva äro knappast försedda med det allranödvändigaste af kläder och vapen. Om J sägen: J befrien edra vänner, och af de befriade tillströmma eder dagligen nya vapenbröder, så är detta visserligen sannt; men så redligt också dessa nya vänner och vapenbröder mena för fäderneslandet, så litet kan äfven den blotta redliga afsigten ersätta konsten. De äro ej födda soldater, utan skola därtill bildas; och därtill felas tid, medel och vapen. Fienden däremot vinner i styrka, ju mera han drager sig tillbaka, ty han närmar sig sin centralkraft; och efter Sveaborgs öfvergång har hans makt vuxit betydligt, ty han behöfver numera inga truppar *framför* fästningen, utan blott några tusen man *uti* densamma.

Så kunde Adlercreutz svara på alla dessa beskyllningar. Så svarade han också genom Klingspors mund konungen. Han bevisade omöjligheten af att göra några stora framsteg under denna årstid, isynnerhet som hans här var så svag och illa utrustad, och brist på allt måste fördröja allt; till och med om de 8000 man, som han hade under sitt befäl, varit försedda med allt — ty mod och ifver hade alldrig felats dem — så voro de likväl för få att kunna återeröfra Finland. Likväl, om Konungen sände till Finland 8 till 10 tusen goda soldater mot medlet af Juni, och därjemte vapen för ännu 10 tusen, så hoppades man, att kunna framtränga i de södra fruktbarare och folkrikare landskapen Åbo, Björneborg och Nyland, beväpna det tappra landtfolket

och, trots Sveaborgs förlust, måhända kunna återställa den genom förräderi fördärfvade saken. Sådana voro dessa tappre mäns ovilkorliga fordringar. Vi vilja nu tillse, hvad som skedde.

Adlercreutz bad om vapen för 10 tusen man. Vapen utgjorde i detta krig en märkvärdig artikel. Man hade i Krigs-kollegium presidenter och vice-presidenter, general-fälttygmästare och öfver-tygmästare m. fl., men — vapen hade man ej i sjelfva järnets land. Vi hafva åfvanföre hört Armfelts klagomål öfver gevärens tillstånd bland de ordinarie regementerna. Ännu sämre förhöll det sig bland extra trupparne: landtvärnet, reserven och de frivilliga. Man gaf dem i händerna gamla längesedan utdömda gevär, hvilka alldeles icke gåfvo säkra skott, utan således betogo soldaterna mod och tillförsigt; och man påstår ingalunda för mycket, om man påstår, att hälften af dessa vapen voro odugliga. Under denna vapenbrist hade man, mot afräkning på subsidierna, erhållit 30,000 nya gevär från England af vanlig Engelsk kaliber och godhet — åtminstone förstå Engelsmännen sjelfva att rätt väl skjuta med dem både till lands och sjös —; men nationalfåfänga, afund, egennytta och måhända ännu sämre bevekelsegrunder förklarade sig så öppet däremot, att de flesta återkommo obrukta till England. För Finlands räkning inpackades ändtligen i Maj 4000 gevär, men hvilka lågo inpackade öfver 4 veckor i Stockholm och förmodligen, efter tingens allmänna gång, lågo 6 veckor under vägen. Mot medlet af Juni skulle 8 till 10 tusen man komma Finska hären till hjelp, för att kraftigt fullfölja de vunna fördelarna och gifva de betryckta luft. Därom hade Finska generalerna bestämdt anhållit. Också hade man i Stockholm alltsedan Maj talat om landsättningar, som under Åländska skärgårdsflottans skydd skulle ske på Finlands kuster. Man bedref rustningarne därtill med ifver, och omkring midsommartiden landade verkligen tvänne skaror på åtskillda punkter. Men båda landsättningarne motsvarade hvarken ändamålet eller Finlands behof; ty, om de till och med lyckats, voro trupparne för svaga att gifva Finska hären en märkbar kraft emot fienden.

Den första utrustningen fördes af generalmajor Vege-

sack, en tapper och med kanoneld förtrogen man, som alltid störtat sig bland de främsta i faran. Hans skara bestod af 2,500, som voro sammansatta af 2 bataljoner och något rytteri af lifgardet till häst, af 1,200 landtvärn och 200 finska flyktingar; ty så stor var Finnarnes ifver, att det dagligen infann sig på Ålandsöarne flera af finska reserven och af de i Sveaborg försålda, hvilka längtade att kämpa för sitt fädernesland. Denna skara skulle slå Ryssarne, intaga Åbo, beväpna landtfolket och gifva Adlercreutz's nordliga här luft; för stora planer med ett så litet antal! Den 20 Juni landade Vegesack ¾ mil från Åbo vid Lemos; men i ställe för 1,500 man, som skulle utgöra hela den fiendtliga styrkan i och omkring Åbo, fann han genast mer än 3,000 man emot sig, hvilka snart undsattes af ännu 2,000. Vegesack kämpade tappert under 4 timmars tid och drog sig sedan, utan förlust af en enda fånge, tillbaka till sina skepp och seglade åter till Åland: allt hvad man kan begära af en god både general och soldat. Han förlorade 200 i döda och sårade och medförde 20 Ryssar. Gardet visade en hållning och en skicklighet, som det anstår ett garde; Finnarne, begagnade såsom jägare, sköto såsom Finnar pläga; Upplands landtvärn stridde med ett utomordentligt mod och fick nästan alla sina officerare sårade.

Vid samma tid skulle en utrustning afgå från Vesterbotten till Vasa och där göra en diversion till finska härens fördel; men äfven denna var för ringa att äfven i lyckligaste fall kunna göra en diversion. Den bestod ej af mera än 1,500 Jämtlänningar och Vesterbottningar under den i Norrland kommenderande generaladjutanten öfverste Bergenstråle. Denne landade också verkligen den 24 Juni och förde sin skara följande dagen emot staden, dit han strax efter middagen ankom. Ryssarne i Vasa voro mycket svagare än Svenskarne, men voro väl underrättade om allt och hade späckat gatorna med kanoner, besatt husen på passande ställen och låckade genom falska utskickade Bergenstråle i fällan. Denne sprang också blindvis in däruti och, utan att förut hafva kundskapat i och omkring staden, förde han sina soldater i den olika striden. Dock kämpade de tappra Svenskarne 3 timmar med stor

förbittring, tills de måste vika för Ryssarnes bättre anstalter. Borgenstråle sjelf, jämte 10 officerare, tillfångatogos, och 400 soldater blefvo dödade eller fångna; de öfriga förde majoren vid Vesterbottens regemente Ulfhjelm tillbaka till skeppen, utan att förföljas af en enda Ryss: det bästa beviset på det ringa antal, hvaraf Bergenstråle låtit slå sig. Den olyckliga staden Vasa, en af Finlands vackraste och största, måste sedermera med ännu större fasor och förluster betala detta blodbad på sina gator. Den 25 Juni befallde nämligen ryska generalen Demidoff, att Vasa skulle undergå 2 timmars plundring. Detta blef i ögonblicket utfördt. Invånarne, som redan sattes i förskräckelse genom förra fäktningen på gatorna, hvarunder flera borgare stupade, gåfvos således till pris åt alla en plundrings misshandlingar, hvilka lika öfvergingo alla, från borgmästaren till tiggaren. Dessa fasor slutade ej med tvänne timmar, utan förnyades flere gånger de följande dagarne ända till fiendens aftågande. Men det var ej nog därmed. Vid aftåget förde Ryssarne flera bland borgerskapet med sig, hvilka de sedan på det skändligaste misshandlade och till en del läto springo gatlopp, hvarefter de lösgåfvos.

Vid underrättelsen om dessa landningar reste sig Finnarne i flera socknar, särdeles i Vasa län, angrepo och skingrade ryska posteringar, nedhöggo enskilta skaror, öfverföllo kurirer och gjorde hvad ett folk, som älskar sitt land och sin frihet, eljest plägar göra. Det var naturligtvis blott bönderna, hvilka vanligen ej beräkna faran, utan endast handla efter den första, mäktigaste känslan. Enstaka svenska kanonbåtar och beväpnade skepp, som tid efter annan seglade längs kusten, gåfvo dem understöd af en och annan flock soldater och skaffade dem något vapen och krut. Men äfven Ryssarne återkommo ofta och hämnades förskräckligt på dem, som de kallade upproriska. Den skyldige och oskyldige delade lika denna gräsliga hämnd. Straffen voro ofta omänskligt förfinade och långsamt pinande; ja, det berättas, att Ryssarne upphängde några af dessa olyckliga vid fötterna eller stekte dem vid långsam eld eller qväfde dem i rök. Men det förskräckligaste ödet träffade måhända dem, som flyktat för Kossackernas ra-

seri till ödsliga holmar eller klippöar, där fienderna med skadeglädje såg dem omkomma af hunger och törst. Jag säger härvid ännu en gång: hvad hade man ej kunnat uträtta med ett sådant folk, om man förstått att i rättan tid och på rätta sättet begagna detsamma; om man på engång sändt det en större och med allt vapenförråd behörigt försedd hjelptrupp! Konungen af Sverige, underrättad om dessa trogna människors bedragna förhoppningar och straff, skref därföre till kejsaren af Ryssland följande bref, som jag här införer, emedan det är karaktäristiskt och bevisar, hvilken inbillning konungen ännu hyste om Finlands återvinning, sedan den rätta tidpunkten därtill, ty värr, gått förlorad. Det hade varit bättre att han sändt sina Finnar vapen och hjelp, än att skrifva bref, som i alla fall blefvo utan verkan på hans kejserliga svåger.

"Eders Kejserliga Majestät! Hedren och menskligheten befalla Mig att göra starka föreställningar emot de otaliga grymheter och den orättvisa som utöfvas af Ryska Tropparne uti Svenska Finland. Dessa förfaranden äro för väl kända och styrkta, att Jag behöfver intyga deras verklighet, ty de olyckliga offrens blod ropar hämnd ännu öfver dem som anbefallt sådane grymheter. Må Eders Kejserl. Majestäts hjerta icke vara känslolöst för de föreställningar, Jag ser Mig föranlåten att göra i Mina trogna Finska undersåtares namn. Detta krig, lika så orättvist som onaturligt, hvad är väl dess syftemål? om icke att väcka den starkaste afsky för Ryska namnet. Är det ett brott af Mina finska undersåtare att ej hafva velat låta förleda sig af löften, lika falska som de grundsatser på hvilka de voro byggda? Tillkommer det en Regent att deraf göra ett brott? Jag besvär Eders Kejserl. Majestät att låta upphöra olyckorna och rysligheterna af ett krig, som skall ådraga Dess Person och Dess Rike den Gudomliga Fyrsynens förbannelser. Hälften af mina Finska Stater är redan befriad af Mina tappra Finska Troppar; Eders Kejserl. Majstäts Flotta är instängd i Baltich-Port, utan hopp att någonsin derifrån utgå, om icke såsom eröfrad; Eder Skärgårdsflotta har nyligen haft ett ganska betydligt nederlag, och i hvarje ögonblick landstiga Mina

troppar i Finland, att förstärka dem som skola visa dem äraus och hedrens väg.

I Mitt Högqvarter den 7 Sept. 1808.

GUSTAF ADOLPH".

Efter dessa båda förolyckade landningsförsök steg konungen den sista Juni om bord och for till Åland, för att därifrån sjelf kunna leda skärgårdsflottans rörelser och företagen på Finland. Men sakerna gingo genom hans närvaro hvarken hastigare eller lyckligare. Det enda, som man vann, var, att svenska historien fick på sina blad uppteckna ännu engång namnet af en *här*, ty de truppar, dem konungen sammandrog på Åland, fingo namn af *finska kusthären*. Men denna här, som samlades förskräckligt långsamt, blef dock förskräckligt liten, ty den öfversteg alldrig 5,000 man. De för ett fälttåg dyrbara månaderna Juli och Augusti förflöto här, utan att man gjorde det ringaste, med undantag af att skärgårdsflottan stridde med heröm, och att några 100 man under kapiten Gyllenbögel landsattes af några kanonbåtar i nejden af Kristianstad och Nerpes socken, för att där understödja de stridslystne finska flyktingarne och bönderna, som rest sig.

I öfrigt behandlade Gustaf Adolf dessa små företag med det största allvar: det bästa bevis på, att han ej förstod de stora tingen. I hans hus, vid hans bord, i kyrkan, på paraden måste allt ske med den största militäriska noggrannhet och stränghet, alla måste iakttaga militäriska miner och hållning, liksom hade man befunnit sig aftonen före en afgörande verldsslaktning i en Gustaf 2 Adolfs eller Karl den 10:s läger. Olycklig den krigare eller hofman, som i hållning eller åtbörder uraktlät den minsta här rådande småaktighet. Konungen var i småsaker så pedantiskt noggrann, att amiralshatten genast måste på, när han besökte flottan; att han på det löjligaste sätt pinade sig med att hälsa och bete sig på sjömanssätt; ja, att han hela timmar stod på däcket i storm och regn, under det hans följe, frysande och tyst svärjande, måste uthärda bredvid honom. Ännu beklagansvärdare var hans omgifning, om regn och hagel inträffade på någon galladag, ty man

måste visa sig ute och under ett sådant väder i samma gallakläder, som eljest i de kungliga salarne.

I Aug. delades den s. k. finska kusthären. Ena hälften under generalmajor Vegesack erhöll namnet den *norra* finska kusthären, den andra hälften under generalmajorn grefve Lantingshausen namnet den *södra*. Vegesack med sin afdelning af omkring 2,000 man landade den 28 Aug. vid Kristianstad, där han på visst sätt tillhörde Adlercreutziska härens högra flygel; och nedanföre återfinna vi honom där. Grefve Latingshausen med sin afdelning af något öfver 2,000 man (2 gardesbataljoner, 1 bataljon af Kronobergs regemente, några bataljoner vargerning af Upplands och Vestmanlands) landade den 17 September vid Lokalax emellan Nystad och Åbo. Följande dagen träffade han på de dubbelt manstarka Ryssarne. Han stridde tappert med deras förtruppar, men när han såg omöjligheten att här uträtta något, inskeppade han sig åter. Man beskyllde denna förträfflige man, som måhända ej var någon stor general, för långsamhet och småaktighet, så att spefåglar kallade honom *Cunctator* eller general *Methodius*; dock det öde, som hans efterträdare fingo, rättfärdigade honom fullkomligt. Då han såg konungen missnöjd med sig, lemnade han tjensten och for till Stockholm. Sedan lång tid ej i tjenst, hade han, en af Sveriges ädlaste medborgare, af kärlek till fäderneslandet denna vår öfvertagit ett befäl vid landtvärnet och hade sålunda här på Åland blifvit hvad man vid svenska hären kallade en divisionsgeneral; ty man talade om Vegesacks och Latingshausens divisioner.

Denna Latingshausens afdelning var knappt återkommen, förrän den erhöll befallning att åter inskeppa sig och slåss med Ryssarne. Dess anförare blef öfverste Lagerbring af Upplands regemente, en tapper och skicklig soldat. Denne landade åter den 26 Sept. nästan på samma ställe och tillbakaslog Ryssarne med tapperhet. Den 27 Sept. anlände konungens generaladjutant öfverste Boye och fråntog honom befälet. Den 28 hade Ryssarne sammandragit sig från alla håll och sökte att med stor öfvermakt genombryta och öfverflygla Svenskarne; en ganska hårdnackad slaktning begynde, hvilken syntes mot fiendens öfverlägsenhet slå illa ut. Boye, som alldrig haft något särdeles hufvud, skulle

här förlorat både det och sin ära, om Lagerbring och den tappre öfverstlöjtnanten vid Kronobergs regemente Hederstjerna ej varit tillhands. Mot dem misslyckades alla Ryssarnes ansträngningar; de samlade de sina till en orubbligt järnfast skara och togo så mördande emot Ryssarne, att de upphörde både med sina häftiga anfall och att mera än blott mätt förfölja de återtågande. Utan dem hade allt varit förloradt; de betäckte liksom med en ogenomtränglig dödsmur återtåget.

Förlusten i denna s. k. fäktning vid Viais skulle varit obetydligare, om förtroppen ej redan på de första skeppen lemnat stranden, då eftertroppen ankom, så att öfver 200 af desse tappra genom brist på skepp råkade i rysk fångenskap. Hela förlusten af döda och sårade var omkring 400 man.

Nästan liktidigt med denna misslyckade landstigning hade öfverste Sköldebrand i Gefle inskeppat sig med ungefär 2,000 man, äfvenledes ämnade att fäkta på Finlands kuster. Denna utskickning träffades af alla möjliga olyckor: tjocka dimmor, oupphörliga stormar och regn, missgynnande vindar, som göra farten i ett med klippor och blindskär öfversådt haf ännu farligare. Ingenstädes fann han de kanonbåtar, som skulle betäcka hären, ingenstädes de signaler, som skulle leda den, ingenstädes de medkämpar, som skulle emottaga honom på kusten. För att ej på sjön äfventyra hela tåget genom elementernas våld eller för att ej måhända träffa på en rysk flotta, eller för att ej, ifall han landade, falla i Ryssarnes händer, vände han efter långa kryssningar hit och dit om, och bragte sina soldater lyckligt tillbaka till Sverige.

I samma ögonblick, som svenska hären under Boye flyktade tillbaka från finska kusten, och under det byn Helsinge, hvarifrån han inskeppat sig, stod bakom honom i ljus låga och rödfärgade horisonten, hände, att konungen infann sig på sin jagt Amadis och mötte sina flyende soldater. Boye bekom också ej af honom några glada miner; konungen var mellertid tillfreds, blott man slagits. Men det besynnerligaste var, att han här på visst sätt lade sig för ankar med några kanonbåtar och transportflottan. Om Ryssarne, som lågo mycket starkare emellan närliggande öar och vikar, varit driftiga och

djerfva, så hade de sannerligen kunnat förstöra eller taga allt och göra sjelfva Konungen till fånge. Konungen lät sitt följe åtminstone på nära håll se kanonernas verkan, ty kulorna susade öfver deras hufvuden, ströko förbi deras båtar och slogo ned framför dem i vattnet. Obegriplig var bland annat en spatserfart, som Konungen en afton företog med fem eller sex personer. Han lät landsätta sig på en udde och spatserade med dem två fulla timmar på stranden och i skogen. Det var en af dessa retande höstaftnar emellan kl. 6—9, hvilka hafva så mycket förtrollande för ett menniskohjerta, emedan de äro liksom vårar till en skuggornas verld. Luften var stilla, vattnet plaskade sakta emot kusten, och månen tittade klar och vänlig genom träden. Konungen var glad, liksom hade han blifvit försatt i paradiset, talade blott om det sköna vädret, om månen, stjernorna och naturens skönhet, för hvilken han alltid haft mycken känsla. Men stället var osäkert, ty Ryssarne lågo tätt bredvid. Ingen hade förut kunskapat, man var ensam, utan vapen eller betäckning, och några i buskarne dolda jägare eller några ströfvande Kossacker hade kunnat taga hela sällskapet till fånga. Likväl kommo de lyckligt därifrån, och Konungen och transportflottan återseglade följande dagen till Åland.

Man måste härvid anmärka *denna* besynnerlighet i Gustaf Adolfs karaktär, eljest sammansatt af så många andra. Hans dagligen ökade fiender beskyllde honom för feghet; men säkerligen med den största orätt. Han har vid flera tillfällen visat mera mod och kallblodighet, än de fleste. Då han 1804 ville göra den förolyckade sjöresan från Stralsund till Ystad, förvånades hans följe öfver det lugn, hvarmed han betraktade farorna, öfver det tålamod, hvarmed han fördrog besvärligheterna; det syntes, som vore han af alla den modigaste och mest härdade. Äfven under denna sommar for han flera gånger emellan den Svenska och Ryska skärgårdsflottan så lugn, som om de kulor, hvilka kastade splittrade bräder af kanonbåtarne omkring i luften, endast varit ärtor. Så gjorde han äfven nu vid Helsinge. Hvad menite Konungen därmed? Hvarföre ställde han sig ej, såsom en svensk konung alltid bör, i spetsen för hären, där den af Gud anvisade rätta platsen för en Konungs mod

var? Han menade ingen ting därmed. Det låg hvarken prål eller galenskap däruti, ty Gustaf Adolf förstod ej att begagna sitt mod, och det funnos många, som planmässigt arbetat därpå, att han alldrig skulle komma till klart medvetande af sig sjelf. Det felas ju alldrig sådana konunga-bearbetare.

Konungens första göromål efter återkomsten till Åland var, att nedsätta sina gardesregementers förut högre rang till likhet med andra värfvades. Man beskyllde nämligen lifvaktens bataljoner att under återtåget efter träffningen vid Helsinge ej hafva gjort sin skyldighet; hufvudbeskyllningen var likväl, att de för sin räkning och i förtid borttagit skeppen och båtarne, till följe hvaraf några hundrade bland eftertropparne måst falla i fiendens händer. Hela verlden ansåg detta Konungens förfaringssätt orättvist, och det var det väl också. Man sade: ett sådant straff borde ej träffa alla lika, utan de skyldige hade bort straffas, de oskyldige befrias; om ett ofog skett, så funnos ju de befälhafvande officerarne till hands att ansvara därföre; men att afgöra dylikt genom maktspråk vore en himmelskriande orättvisa. Så talade och tänkte Svenskarne, hvilka hafva en djup känsla för rättvisa medfödd, och som i dylika fall äro högst retliga och sårbara. Det är otroligt, hvilket skri man uppgaf i anledning af detta konungens steg, ty lifvaktens officerare voro bland de förnämsta och rikaste familjerna både af adeln och borgarståndet, och eljest på många sätt förbundna med hufvudstadens invånare. Också larmades hela hösten öfver denna händelse till den grad, som om fäderneslandet först därigenom råkat i fara och i sina grunder blifvit skakadt. Så mycket gäller hos människor det enskilta framför det allmänna, personlighet framför sak. Hvad Gustaf här gjorde, vore, skrek man, hittills oerhördt. Man hade blott behöft hänvisa dessa skrikhalsar till Fredrik den II och Napoleon, dem de likväl kallade stora. Men hvad store män våga göra *före*, det må ej de små göra ostraffadt *efter*. Gustaf Adolf, som alldrig visat sig såsom soldat, borde ej så förfarit med soldater, allraminst med svenska och bland dem gardets. Man namngifver tvänne män såsom de där medverkade i denna sak och särdeles skadade konungen: öfversterna Palm och Mellin. Palm var artille-

riets anförare på Åland, åtföljde landsättningen och hade vid ombordstigandet vid Helsinge måst öfverlemna flere kanoner åt Ryssarne. Hans fiender säga: detta skedde genom hans egen sorglöshet; han åter påstår, att det skedde genom Boyes usla anstalter och genom den oordning och förvirring, under hvilken garderna ej blott *drogo* sig tillbaka utan *flyktade*, och egenmäktigt togo de första och bästa skeppen, och sköto ut från land. Öfverste Mellin gjorde tjenst hos konungen såsom utfärdande generaladjutant: en *kammarherre* i dess bokstafliga mening, som blott genom småaktig flit och karaktärssvaghet krupit sig upp till sin plats; ty af naturen var han ingalunda skapad att befalla öfver männer eller handtera vapen. Mellin hade visserligen ej vidare förskyllt, än att han ej var en man, utan fann allt förträffligt, som föll konungen in. Ty sådane svampaktige själar, som ej innehålla annat än vatten och ur hvilka man ej kan prässa annat än vatten, göra genom sin blotta närvaro ofta outsäglig skada; och olyckligtvis tyckte Konungen just mest om sådane veka och fogliga. Mellin samlade till det gamla föraktet nytt hat; han förtjente det måhända i fråga om lifvakten, men säkert i afseende på konungen. Ryktet om missnöjet och om de degraderades ilska emot konungen föranledde till och med berättelser i Stockholm, att fråga vore om uppror och blod, att konungen snart kunde få en kula genom hufvudet, eller blifva arresterad. Ingendera skedde dock ännu.

Gustaf Adolf dröjde ännu på Åland och närliggande öar. Utom några skärmytslingar emellan svenska och ryska skärgårdsflottan, förefoll här ingenting vidare; vintern nalkades, och med den nalkades fälttågets slut af sig sjelft. Den 4 Nov. anlände konungen, efter 4 månaders frånvaro på detta öhaf, till Haga, sedan han visserligen ej uträttat något stort, men väl lidit nog mycket oangenämt. Han återkom; men hvarken glädje eller lycka med honom; han emottogs i Stockholm af missnöje, hat och dystra förhoppningar och än dystrare aningar. Han intågade ej såsom segrare eller fredsstiftare, utan sorg och elände, afspeglade i utmärglade gestalter, åtföljde honom och gjorde hans intåg till ett liktåg.

Sedan Klingspor och Adlercreutz framträngt till

Vasalän, ordnade de sin lilla här så mycket sig göra lät med de knappa medel, de erhöllo från Sverige. Då de hvarken erhöllo det antal vapen eller folk, som de bedt om, och då de från Åland och Umeå skedda svaga utsändningarne ej kunde bringa dem luft, så var ej att tänka på ett raskt framträngande eller på djerfva företag; de måste åtnöja sig med att intaga och så fast behålla de af Ryssarne öfvergifna ställningar, att de vid en möjlig olycka eller fiendens öfvermakt kunde sammandraga sig till en hufvudpunkt. Vasalän, dit de i medlet af Maj inryckte, förblef deras hufvudstation ända till hösten och blef skådeplatsen för den odödliga Finska härens oerhörda ansträngningar. De besatte vägarne, som gå från Gamla och Ny-Karleby till Savolax, Tavastland och Björneborgs län, så att deras hufvudstyrka under Adlercreutz sjelf stod på vägen, som går från Ny-Karleby öfver Lappo, Kuortane, Alavo, Virdois till Tamerfors. Vägen från Gamla Karleby öfver Perrho, Karstula och Sarijärvi till Savolax och Tavastland, äfvensom den väg, som öfver Lillkyro, Ilmola och Kauhajocki förer till Kristinestad och Björneborgs län, var besatt af smärre utsända troppar. Vi komma att vid berättelsen om träffningar ofta återfinna dessa namn.

Det långvariga lugnet efter träffningen vid Revolax afbröts ändtligen den 14 Juni. Härens venstra flygel på vägen till Gamla Karleby hotades. Fienden, som på denna sida dragit till sig flera förstärkningar från Savolax, öfverföll så häftigt den lilla skaran under öfverstlöjtnant Fiandt, att denne blef tillbakaträngd från Lindulax och Perrho till Obervetil. Det blef således nödvändigt att göra luft på en annan sida, och där tvinga Ryssarne till återtåg. Adlercreutz beslöt därföre att angripa fienden vid Lappo, den han också så oförmodadt öfverföll, att alla dess ansträngningar att hålla sig blefvo fruktlösa. Efter en tre timmars mest hårdnackiga strid sprängdes fienden, som, för att ej blifva afskuren, anträdde det hastigaste återtåg. Hans förlust skulle hafva blifvit ganska betydlig, om den trånga vägen, hvarpå han måste tåga, ej räddat honom. En half timmas väg från slagfältet antände han byn Leochtelen, för att genom elden uppehålla de efterstormande Fin-

narne; ty byns läge var sådant, att den ej kunde kringgås. I denna häftiga och väl anförda träffning slogos 4,000 Finnar emot 6,000 Ryssar. Finnarne fingo bland officerarne 4 döda och 12 sårade; bland manskapet 120 döda eller sårade. Ryssarne förlorade 100 i fångar och flera 100 i döda, dem de, för att dölja sin förlust, kastade i vatten och strömmar. Många bland deras sårade, hvilka fördes efter, uppbrändes på ett gräsligt sätt i den itända byns lågor. Dagens träffning afgjordes genom de tappra Savolaxarne, isynnerhet genom deras jägare, hvilka ville öfverallt vara både de första och sista. Savolaxarne äro säkert bland de bästa soldater i verlden. Uppvuxna i det hårdaste klimat, trotsa de alla mödor och faror; de hafva i sina af vildt hvimlande skogar vunnit en sådan jagtöfning, att hvarje bondgosse förstår att begagna sin bössa, innan han ännu lärt att såsom soldat stå i ledet. I alla krig hafva Ryssarne fruktat för deras säkra skott. Gustaf den 3, som väl kände sina Savolaxares bragder under Stedingk och Ehrenroth, värderade dem mycket. En dag, när han mönstrade Savolax' brigad, frågade han, förundrad öfver deras färdighet att skjuta: "men, kamrater, träffen J ock fienden lika säkert som taflan?" Då framträdde en gammal underofficer stelt, skyldrade och svarade lakoniskt: "E. M., har han ett hufvud mindre än hjerpen, så ser han ej dagen mer." Också voro Savolaxarne de, som begrofvo de flesta döda på detta segerfält, och bland dem tvänne unga officerare, brigadadjutanten friherre Ramsay och Blume, tvänne ynglingar, som syntes ämnade till stora män i framtiden. Ramsays båda äldre bröder hade redan fallit i striden för fäderneslandet.

Öfverste v. Döbeln, som betäckte hufvudstyrkans högra sida, höll den 10 Aug. en lysande fäktning vid Kauhajocki. Han blef flera gånger och med den största häftighet anfallen af de mycket öfverlägsna Ryssarne, men kastade dem alltid blodigt tillbaka, trängde dem slutligen till flykt och tog många fångar. En batalion af Björneborgs regemente, ett af finska härens tappraste, afgjorde här träffningen. Döbeln tuktade Ryssarne på samma dag, som han erhöll bref, att han blifvit

utnämnd till general och till kommendör af svärdsordens stora kors *).

Ryssarne synas hafva haft en allmän anfallsplan, ty följande dagen angrepo de grefve Cronstedts brigad vid Kuortane, men utan framgång, ty de stormade liksom emot en klippa.

Vid samma tid hade kapiten Gyllenbögel i Böhelns granskap fattat poste omkring Kaskö, Kristinestad och Lappfjärd, hvarifrån Ryssarne dragit sig åt öster, för att förstärka de sina. Han kommenderade där en flygande hop af några hundrade man, som förstärktes genom frivillige och sjelfransonerade Finnar och genom till resning bragta bönder. När Vegesack landade här mot slutet af Aug., införlifvade han denna hop med sin skara.

Ryssarne, som länge syntes hafva planlöst och overksamt sofvit, bekommo nu större lif genom en liflig och rask man, generallöjtnanten grefve Kamensky d. y., som genom skicklighet, djerfhet och drift synes ämnad att blifva en stor fältherre. Också erforo Finnarne i de första träffningar, där han anförde, att det hittills temligen lätta kriget började taga en ganska allvarsam vändning.

Adlercreutz, som ofta blifvit gäckad och oroad af fienden, beslöt ändtligen att angripa honom vid Alavo, hvarifrån han tillbakaträngt svenska förposterna och dit han samlat sin hufvudstyrka. Rakt ryckte han fram; på eftermiddagen den 17 Aug. stötte båda härarne på hvarandra och kämpade med yttersta förbittring tills långt in på natten, då Ryssarne ändtligen blefvo tillbakadrifna på alla punkter och öfverlemnade åt Finnarne slagfältet. Kamensky kommenderade här första gången, och fienderna erforo, att det var han, som kommenderade. Båda härarne voro ungefär lika starka, näml. omkring 4,000 man. Svenskarne förlorade 200 i döda och sårade, men tillfångatogo 200 Ryssar, och valplatsen låg betäckt af ryska lik. Äfven i denna träffning voro Savolaxarne främst och därnäst de ifrån

*) Svenskarne hafva glänsande ordnar; men de medföra också endast glans och ära — hvarken gods eller pensioner. Allt för äran!

Åbo län. Generalmajoren, grefve Cronstedt och öfverste Lode bland Savolaxarne blefvo svårt sårade.

Få dagar därefter, den 21 Aug., angrepo Ryssarne öfverstlöjtnant Fiandt. De öfverföllo vid Karstula från Sarijärvi-sidan med sådan öfvermakt, att han flera gånger måste slå sig igenom. Likväl förlorade han 700 i döda och fångna, en förlust, som ej var så lätt att ersätta vid en så liten här, som den finska.

Ungefär vid samma tid, som detta olyckfulla öfverfall skedde, blef en bataljon, som stod vid Ömossa söder om Kristinestad tillbakadrifven genom fiendens stora öfvermakt. Öfverhufvud kan man säga om denna oförlikneliga skåra af tappra, att den besegrade sig sjelf genom sina segrar. Ty ju tappare de kämpade, ju färre blefvo de, emedan de ingenstädesfrån kunde hoppas förstärkning och emedan den årstid snart var slut, då krig i detta klimat kan föras på människovis. Ryssarne däremot hade erhållit en ny, djerf och skicklig anförare och flera af sina bästa regementen till förstärkning. Det var således ej svårt att förutsäga Finnarnes öde, ty utrustningarne från Åland voro så svaga, att de blott tjente att fåfängt utgjuta blod, ingalunda att gifva norra finska arméen friare händer.

Mot slutet af Sept. var fienden färdig att göra ett hufvudanfall; samtidigt angrep han och, som det syntes, efter en allmän operationsplan Finnarne på alla punkter. Öfverstlöjtnant Fiandt, som åter ryckt fram, hade måst återtåga öfver Perrho och Öbervetil. Öfverstlöjtnant friherre Otters skåra, som den 28 Aug. blifvit häftigt angripen vid Numjärvi, hade denna gång tappert afslagit fienden; men måste, för att ej afskäras, draga sig längre åt norr. Vegesack, som den 28 Aug. lyckligen landat med sin skara vid Kristinestad, blef med sina Svenskar strax pröfvad af fienden, som den 29 Aug. angrep vid Lappfjärd; men Ryssarne blefvo af honom åt alla håll tillbakaslagna och förföljda, och de drogo sig efter några 100 mans förlust tillbaka till Ömossa. De skulle hafva förlorat långt mer, om Vegesack vågat förfölja dem längre, men de öfriga finska försvarspunkternas kinkiga läge gjorde, att han ej vågade det.

Sedan Kamensky sammandragit en ansenlig styrka

vid Alavo hade han sjelf den 31 Aug. tillbakaträngt öfverstlöjtnant Wetterhof vid Kuortane, som stod där med 3 bataljoner. Emedan denna post och Ruona-bro voro för finska härens ställning af utomordentlig vigt, så skyndade Adlercreutz sjelf, efter underrättelsen om Ryssarnes anfall, dit med all den styrka, han kunde samla, och förberedde allt till det mest hårdnackade försvar. Den 1 Sept. emot middagen angrep Kamensky med stor häftighet, men blef också på samma sätt emottagen. Alla hans försök att spränga eller öfverflygla de mycket svagare Finnarne voro fruktlösa. Sedan man från kl. 11 f. m. till 7 e. m. stridt med den största tapperhet och förbittring, gjorde natten och tröttheten slut på striden. De tappra Finnarne stodo qvar på slagfältet och hade ej förlorat en fots bredd; men deras svaghet, deras vidsträckta och för öfverflygling farliga ställning, äfvensom lättheten för Ryssarne att kringgå Kuortanesjön och falla dem i ryggen föranlät Adlercreutz att natten emellan den 1 och 2 Sept. intaga en mycket trängre och fastare ställning. Äfven här blef han följande dagen angripen af Ryssarne, och omringades engång så, att han måste med värjan i hand slå sig ut; men fienden kunde dock ej bringa honom ur sin ställning. Då Adlercreutz likväl erhöll underrättelse, att öfverste Aminoff, som med Karelens jägare stod på hans högra sida, tillbakaträngdes af en fiendtlig skara af 2,000 man, som anryckte från Lindulax, så drog han sig härifrån till en mera sammanträngd ställning vid Lappo.

Denna dag (den 1 Sept.) vid Kuortane kostade Finnarne i döda, sårade och fångna 22 officerare och 700 gemene. Ryssarne voro 6,000, Svenskarne 4,000. Adlercreutz och hans Finnar bevisade, hvilka männer de voro. Segern vacklade emellan båda härarne; men man kan vinna slaktningar, där man ändå vinner mindre ära.

Hvar och en klarsynt insåg nu, att man åter måste börja tåget mot norden, nu dubbelt sorgligare för de tappra krigarne, emedan alla deras förhoppningar, att åter eröfra det kära fäderneslandet gått förlorade. Också träffade anförarne småningom alla anstalter till återtåg, emedan de förutsågo omöjligheten att kämpa emot en öfverlägsen fiende och emot årstiden. Ryssarne

angrepo flera dagar efter hvarandra; men förgäfves. Ändtligen den 14 Sept. blef det åter det blodigaste allvar. Ryska generalerna Kamensky och Rajefsky angrepo Svenskarne och Finnarne i gryningen af nämnde dag, hvilka sistnämnde under Adlercreutz och Vegesack samlat sina krafter vid Oravais söderut från Ny-Karleby. Striden varade hela dagen under 14 timmars tid ända in på natten; man stridde med mordiskt raseri och Svenskar och Finnar täflade om dagens ära. Likväl syntes Uppländningarnes och Vestmanländningarnes tapperhet under Vegesacks befäl öfverstråla de öfrigas. Vid nattens inbrott stodo båda härarne ännu orubbliga gent emot hvarandra, såsom vid stridens början; mörkret slutade blodsutgjutelsen. Denna heta dag kostade Svenskarne och Finnarne 1,500 döda, sårade och fångna och däribland 40 officerare. Dock förlorade de ej mera än 100 fångar. General Vegesack och öfverste Cedergren voro svårast sårade; dessutom äfven öfverste v. Platen af Helsinglands regemente och öfverste Brändström af Vestmanlands, hvilka alltid förde sina Svenskar främst i elden.

I denna slaktning ådagalade alla samtligen, hvad männer förmå; men en yngling utmärkte sig så lysande, att hans namn här bör finna en plats. Det var grefve Vilhelm af Schwerin. Han tog denna sommar, en 16-årig yngling, tjenst vid artilleriet och följde med Vegesacks skara till Finland. Redan dagarne före slaktningen vid Oravais hade han haft tillfälle visa, hvem han var; vid Oravais öfverträffade ynglingen i mannamod äfven de tappraste och äldste. Så hade på lång tid ingen yngling fört kanonerna, med sådant mod uppmuntrat de svaga och återfört de vikande; med sådan sinnesnärvaro och sådan blick passat på det ögonblick, då döden förfärligast kunde inslungas bland anfallande fiender. När han erhållit tvänne sår och flera gånger af matthet svimmat, när manskapet rundt omkring honom hade flytt, blifvit skjutet eller nedstucket, så gaf han ännu skott på skott, svängde sig slutligen opp på sina kanonbästar och sprängde midt igenom omringande fiender bort med sin kanon. Men ett sår i hufvudet verkade. Den ädle ynglingen föll sanslös ned, fördes jämte andra sårade till Oravais i en bondstuga, hvarur en

Vestmanlands officerare räddade honom, då Ryssarnes kulor redan flögo genom fönstren. Vilhelm Schwerin dog några dagar derefter i general Aminoffs armar och tog alla sina kamraters beundran och saknad med sig i grafven.

Så kämpade här redan ynglingar, ty under förra vintern satt denne ännu i skolan. Kort före honom yttrade en finsk yngling ett stort ord. Denne var fänrik Lindström, som lemnade finska krigsskolan i Haapaniemi, och i sitt *första* anfall blef dödligt sårad. När en af de kringstående beklagade, att han så skulle borrgå i blomman af sin ålder, svarade han ganska lugnt: *jag kom ej hit, för att lefva.*

Denna blodiga träffning vid Oravais, den blodigaste under hela kriget, blef oafgjord och försvagade båda; blott med den åtskillnad, att Ryssarne lättare kunde ersätta sådana förluster än Svenskarne och Finnarne. General Klercker, som erhållit öfverbefälet efter den bortkallade Klingspor, lät hären intaga en ställning omkring Gamla Karleby, några mil från Oravais. Den 29 Sept. afslöt han ett vapenstillestånd med Ryssarne på obestämd tid. Äfven general Sandels blef deruti inbegripen. För att komma i samma linie, som den andra hären, hade han lemnat ställningen vid Toivola och intaget en annan vid Indensalmi. Tiden under stilleståndet begagnade man att låta härarne hämta sig och utväxla fångar.

Den 19 Okt. uppsades stilleståndet af Ryssarne och 8 dagar derefter den 27 Okt. skulle fiendtligheterna åter börja. General Sandels fick genast erfara följden deraf. Redan tidigt om morgonen af sistnämnde dag angrep ryska generalen Tuschkoff honom med en öfverlägsen styrka af 5,000 man. Men Savolaxarne och Österbottnarne visade, att de ännu voro de samma. Fyra gånger stormade Ryssarne mot hans batterier, fyra gånger blefvo de blodigt tillbakaslagna; och när Sandels såg dem efter så många försök börja vackla, lät han sjelf angripa och tog 400 fångar. Detta var en olycksdag för Ryssarne; utom dessa fångar förlorade de en mängd döda, hvaribland äfven generalma-

joren, prins Dolgorucki, en af deras mest lefvande ynglingar.

Men detta var ock Finnarnes sista segerfröjd. De kunde ej göra det omöjliga möjligt. Klercker måste städse draga sig allt högre mot norden, ty hvad fienderna ej uträttade, uträttade elementerna, nöden och årstiden. I en rapport af den 10 Nov. uppgifver han ej mindre än 6000 sjuka. Bristen var stor, isynnerhet på foder; vädret var eländigt, och snart hotade kölden att förvandla alla sjöar och strömmar till begväma slagfält. Slutligen förenad med Sandels, hade han föga öfver 7000 man i gevär, mot 15,000 Ryssar; han kunde därföre tätteligen förutse sina tappras öde. Under sådana omständigheter underhandlade man med Ryssarne om att vapenstillestånd. Dessa gjorde till en början hårda beting; men Adlercreutz förklararade dem, att de väl hade i de sista fäktningarne lärt, att Finnarne ej låta fånga sig, såsom dufungar; så vore ännu deras tänkesätt, och hällre ville de färga sitt fäderneslands sista gränser med sin sista blodsdroppe, än ingå på villkor, som vanärade sådana krigare. Då gåfvo Ryssarne efter, och generalerna Kamensky och Adlercreutz öfverenskommo om följande:

1) Svenskarne utrymma Uleåborgs län, och Kemiström utgör gränsen emellan båda härarne.

2) De medtaga allt artilleri, vapen och förråder o. s. v.

3) Vapenstilleståndet afslutes på en månad och måste 14 dagar före fiendtligheternas början uppsägas.

Med detta den 30 Nov. afslutade stillestånd slutade ock detta års fälttåg. Man kan med rätta tillämpa på dessa tappras ansträngningar och strider Petrarcas vers:

Ó, se trovaste si chiara ed alta tromba,
Che tante lodi risonar potessè!

O, funnen J basuner, hvilkas styrka
motsvara kunde edra bragders storhet!

Så sjöng kärlekens fromme och vemodige skald, så sjöng Petrarca i 14 århundradet; men kärlekens ömma och ljufva skald var också frihetens, fäderneslandets och tapperhetens basun. Han drömde om sitt sköna fäder-

nbslands förgångna storhet och härrlighet; på Camillers och Scipioners grafvar drömde han om Roms längesedan utslåcknade ära; om en stor stat, bestående af Ausoniens söndrade delar, om glans och skönhet. Och dessa syner, önskningar och förhoppningar nedstego med honom i grafven. Men klangen af hans lyra öfverlefde honom, och många namn gick genom honom till efterverlden, hvilket eljest ej blifvit bekant. Hur mången gudomlig dygd har flammat i hans efterkommandes bröst; hur mången härrlig bragd blifvit utförd af dem — har ej blifvit bekant, emedan stämman till deras förhärrligande felats. O, att J, Finlands redlige, orubblige män, funnen en sådan basun för eder ära! Att J funnen en stämma, som kunde förhärrliga det stora, det uppoffrande! Dock, hvartill tjenar här klangen af storhet och ära? Låtom oss hällre bedja, att vi ej må tvifla på Gud och på mänsklighet; att vi ej må stöta vår panna mot ett blindt öde, som synes hafva åt våldet och öfvermodet gifvit folkens dyrbaraste skatter till pris: *frihet* och *frid!* Låtom oss bedja, att vi må rädda den sköna tron och det tröstande hoppet, att dessa tappras barnbarn och barnbarnsbarn må åter få njuta den frihet och lagbundenhet, för hvilka de kämpat och blödt och dem de bekommo af ett fritt folk; bedja, att Gud, rättvisans och frihetens källa, en gång må omvända händelsernas gång!

Vi hafva sett, huru Finland genom tröghet, planlöshet och brist på undsättning gått förloradt, huru alla blodiga ansträngningar och hjeltars uppoffring för fäderneslandet varit förgäfves. Vi vilja nu en gång sysselsätta oss med en plan, som vi uttänkt, och som verkligen är mera än ett tomt hjernspöke.

Sveaborgs uppgift var lika olycksbringande, som vanäran däraf outplånlig; med Sveaborg hade Svenskarne äfven förlorat Finland, om nämligen Ryssarnes anstalter vederbörligt träffades. Ty alla konstens fördelar, i förening med en naturlig öfvermakt, gjorde den försvagade och förblödda dvärgens alla företag mot den kolossala jätten nära till en galenskap. Men Ryssarnes anstalter träffades ej så, som de bordt; de sjelfva voro hvarken tillbörligt rustade eller klokt anförda — med undantag däraf, att den till Sveriges olycka födde f. d.

professorn *) väl förstod att underhandla med Svenska förrädare — och förrän deras förråder och förstärkningar kunde komma den långa hinderliga landvägen, på hvilken de dock måste komma, så hade Svenskarne mellertid här kunnat göra ett sådant slag i saken, att fienden behöft flera månader, för att vid sin egen gräns blott kunna uthålla en lika strid.

Hvad gjorde jag då, om jag vore konung af Sverige? På samma tid, som Vegesack och Bergenstråle landar för att åter efter några skott inskeppa sig, landstiger jag med 12,000 öfvade soldater vid Åbo och medför vapen för ännu 15,000, äfvensom mund- och krigsförråder för flera månader. Jag intager i ögonblicket Åbo; den Ryska skärgårdsflotta, som Cronstedt förrådde, faller antingen i mina händer eller måste af fienden uppbrännas; ty mot den örlogs- och skärgårdsflotta, som jag medförer, vågar hans sig ej i öppna hafvet, och om hon vågade det, så släpper jag henne ej ut; ty vid min landstigning besätter jag holmar och kuster och bemäktigar mig sedan de batterier, i hvilkas skygd han nu synes ligga säker. Ryssarnes ringa styrka kring Åbo och Nystad spränges af min öfvermakt; kungligt uppfordrar jag Finnarne till resning. De fleste Ryssar bringas såsom fångar i mitt våld, många dödas, få undkomma öfver gränsen med den förskräckelsens budskap, att en konung landstigit. Efter 8 dagar stå mina förtruppar vid Helsingfors, efter 14 dagar står min här samlad vid gränsen. Min flotta lemnar efter sig några kryssare vid ingången till Bottniska viken; men örlogs- och skärgårdsflottan segla i lika linie med mig. Intet skepp med något slags förråd inlöper numera till Sveaborg, Fredrikshamn och Viborg. Genom mitt hastiga segertåg har ryska hären i Vasalän blifvit afskuren; blott *ett* återtåg är dem öfrigt, ett långt och äfventyrligt återtåg åt Nyslott. Men mina Finnar i norden äro ej overksamma; Adlercreutz och Sandels hafva slagit dem, tagit deras magasiner och sprängt deras tillförselförbindelser. Båda veta, att jag kommer, när och huru

*) van Suchtelen hade såsom holländsk professor öfvergifvit sitt fädernesland, emedan han ej kunde fördraga förlusten af dess frihet. O människa! Hvilken motsägelse!

jag kommer, de äro färdiga. Så snart Ryssarne draga sig åt söder, falla de dem i hälarne; de trogna bönderna bistå dem; tillförseln från söder uteblifver, ty jag har mellankommit; brist, flykt, invånarnes hat förgör den fiendtliga hären; de flesta Ryssarne blifva också här sprängda, slagna, dödade; blott enstaka mindre skaror undgå hunger, fångenskap, soldaternas vapen och böndernas pikar. Mot medlet af Juli möter mig den tappra norra hären öfver Tavastehus och Heinola.

Hittills gick allt lätt och naturligt, liksom hela min plan varit lätt och naturlig emot de svaga och planlösa Ryssarne. Men nu står jag vid min södra gräns; jag står midtemot Sveaborg. På Sveaborg hade jag redan förut tänkt, ty hade jag ej det gjort, så ginge jag ej såsom en konung till Finland. Engelsmännen, mina bundsförvandter, hafva sändt mig en förträfflig flotta och 12,000 man landttruppar. De hafva säkert ej kommit en så lång väg, för att uträtta intet, utan när de se mig vara en skicklig, djerf och lycklig man och som förstår att begagna lyckans huldhet emot de djerfve, så stå mig så många af dem till buds, som jag önskar; de öfriga låter jag hjelpa min vestra här att gifva Norrmännen göra. Ryssarne hafva ej räknat på min hastighet och djerfhet; Sveaborg har hvarken de förråder eller det manskap, som för att längre hålla sig vore nödigt; ingen flotta kan bistå fästningen, och finskt hat, svenskt hämndbegär, engelsk skicklighet och sjömannastolthet intaga det efter en förskräcklig kanonad af några veckor, ja måhända dagar. Så har Finland åter blifvit svenskt.

Ryssarne hafva mellertid haft tid att åter samla och förstärka sig. De återkomma mot slutet af Aug. och äro slagfärdiga. Men äfven jag är det. Vi hafva haft två månaders tid att sätta våra befriade landsmän i vapen; vår här har återhämtat sig; vi räkna 35,000 man, som genom mod, hat och numera äfven genom fasta stödjepunkter hålla ut emot 50,000. Låt Ryssarne nu komma! De skola ej taga Finland mer. O —, haden I lefvat, Gustaf Erikssons eller Gustaf den II Adolfs andar! eller blott du, Gustaf den tredjes! — Ack!

Denna sköna dröm, som ej var ett blott hjernspöke, rann hvarken konungen eller hans råd i hågen.

Det fattades Sverige hvarken soldater, penninger eller lifsmedel; det fattades blott den stora konsten att rätt förstå deras bruk. Hade man blott hastigt och kraftigt sammanträngt 8 månaders eländigt bortslösade hjelpmedel på 4 månader, så stode det helt annorlunda till med Sverige, och Gustaf Adolf sute ännu med ära på sina fäders thron. Men småaktig fåfänga, dum sparsamhet, pedantisk oböjlighet, skändlig egennytta, smickrande ormhviskningar, måhända ett förut och i mörkret spunnet förräderi, hafva störtat landet och konungen. Emedan sakerna gingo så uselt och lamt, ropade hela verlden: ha! nu ser man, hvilken galenskap det engelska förbundet var, och huru omöjligt det än, att Sverige kan, äfven med Englands bistånd, emotstå Ryssland! Om man från början skrikit på fred, så skrek man numera under krigets fortgång ännu högljuddare; och den olycka, hvarmed kriget fördes, gaf den fullkomligaste rättvisa åt detta skrik. Men hade sakerna varit klokt och raskt förvaltade, hade lyckan, som alldrig öfverger de kloke och djerfve, ledsagat svenska vapnen, så skulle de illasinnade hafva måst förstummas, och tillfredsställelse och mod följt lyckan i spåren.

Sverige hade vid Junii månads slut en så stor krigsmakt, att det nästan alldrig räknat en sådan, nämligen 104,000 man, med reserv och landtvärn inberäknade. Hvad hade därmed kunnat ske, om den varit riktigt utrustad och med hast och skicklighet blifvit begagnad på de punkter, där afgörandet bordt ske! Men denna stora makt var alldrig där hon skulle varit, och genom sorglöshet och uselhet smälte den småningom tillsammans, liksom den alldrig funnits.

Ett landtvärn var uppställdt af rikets blomstrande ungdom, men dess organisation var så eländig, att det uppoffrades utan nytta och att det endast ådrog konungen hat och förbannelse hos hela nationen. Ty detta landtvärn drog mest ut ur de fattigas hyddor, hvilka alltid äro konungarnes trognaste vänner. Man hade skolat låta detta landtvärn från olika landskaper öfvas af de indelta regementernas officerare, låta det sedan införlifvas och fäkta tillsammans med dessa regementer. På så sätt hade det vunnit tillförsigt, ära och brukbarhet. Men hvad gjorde man? Man bildade däraf enstaka-

ka skaror, gaf det till anförare gamla uttjenta eller liderliga och försupna officerare eller ock ynglingar af dess egen ålder, hvilkas ära och karaktär visserligen voro obefläckade, men som förstodo sig lika litet på krigskonst, som de, hvilka skulle inöfvas. Denna organisation, denna officerskorps, hela behandlingen af det olyckliga landtvärnets ynglingar kunde hvarken ingifva dem ära eller anda. Deras vapen, kläder och allt var så uselt, att dessa ynglingar måste förekomma för andra löjliga, för sig sjelfva ömkansvärda. Därtill kom, att hatet emot konungen, egennytta och uppstudsighet gjorde den redan i sig sjelf usla inrättningen ännu sämre i menniskornas omdömen. Landtvärnets upprättande var i dessa tider en nödvändig och således för en herrskare tillåten sak. Visserligen stridde den emot lagarnes form, men ej emot dess anda, hvarpå allt beror. Ty krigets plötsliga nöd låter lagen ofta för ögonblicket tiga, och en regering har både före och efter kriget tillfälle nog att visa, om hennes afsigt varit rättvis eller orättvis. Också fann sjelfva landtvärnets upprättande, så tryckande det än var för åkerbruket, ingen motspänstighet. Men hemligen och öppet arbetade ränker, egennytta och girighet därpå, att göra det ändamålslöst; ja, mången syntes till och med hafva sitt intresse af, att detta skulle blifva ännu en skriande olycka under Gustaf den 4 Adolfs regering. Först och främst drefvo många ämbetsmän ett slags handel med de vapenföra ynglingarne. Många förmögna bondgossar, som kunde betala, och dem man således skolat behålla i lederna, emedan de kunnat bättre kläda och föda sig och således gifvit vapnen ära, lösköpte sig från krigstjenst; alla fattiga blefvo qvar; ja man behöll sådane, som till växt och styrka liknade 12 till 14 års gossar, och således ej voro vuxna krigets mödor, ehuru man hade kunnat göra urval af de starkare och bättre. Vidare lade sig de förnäma och adeln i de flesta landskaper emot regeringens vilja och mot hvad de bättre sinnade kunnat göra för sina landsmäns utrustning och underhåll. Regeringen hade uppfordrat folkets fosterlandskärlek att beklä-da och med kappräckar förse landtvärnet. Ehuru en sådan utgift, fördelad på alla, var ringa, skedde den dock på de flesta ställen antingen icke, eller ock för

sent; och nakna och förslitna gingo de fattigaste klassernas söner i ett krig, där de kommo att pröfva, huru mycket deras ungdomliga kroppar kunde uthärda på öppet haf eller under bar himmel.

Så handlade man med landtvärnet; ej stort bättre med de öfriga trupperne. Ty vinningslystnad, snatteri, tjufnad, lättja och okunnighet täflade med hvarandra i förplägningsomsorgernas uselhet; och i bristens och sorglöshetens spår följde snart sjukdomar, modlöshet, sorg och missnöje i alla landskap. Skyllde hela verlden på konungen, så skyllde dock äfven många på hans krigskollegium och på hans förvaltningsmän, hvilka man ansåg för bestickliga och oredliga. Det var ock ett eget missöde för konungen, att han ej kunde finna en skicklig, redlig och driftig uppsyningsman öfver fältläkarväsendet. Hade denne sluge man också beautit all verldens kunskaper och erfarenhet, så var han likväl för djupt invecklad i ränker att hafva nog tid för sitt kall. Denne, doktor Hallman, var en mäktig och — emedan han alltid hade konungens hemliga öra — fruktad man vid hofvet; han var nämligen konungens förste lifmedikus och hade på ett alldeles obegripligt sätt lismat sig till konungens förtroende, hvilket han hvarken genom någon slags älskvärdhet kunnat vinna, ej heller genom duglighet i ärendernas ledning motsvarade. Så uselt voro lasaretterna inrättade, att man kunde säga om de där ingående detsamma, som om dem, som vandrade till lejonkulan. Likväl kostade underhållet af dessa lasaretter oerhörda summor.

Tolls dumhet eller fåfänga var dessutom en stor olycka för Sverige under denna sommar. Han höll 15,000 man af landets bästa truppar overksamma i Skåne. Det är svårt att säga hvad han därmed menade; så mycket är visst, att han därmed ej ville konungens fördärf, väl vetande, att han sjelf stod och föll med konungen. Antingen hade Hin Onde slagit honom med fåfängans blindhet, så att han ej förgäfves ville bära titeln *fältmarskalk*, utan att han äfven skulle anföra en här, eller ock var Toll ej denna kloke man, som ryktet sade, utan var blott en genomdrifven ränkmakare. Efter alla företeelser måste man nästan tro det sistnämnda. Om jag varit general Toll och

svensk fältmarskalk, så hade jag öfverlagt sålunda med mig sjelf:

Hvarföre står jag här med mina 15,000 man och betraktar overksam väder och böljor? Kunna Ryssar, Danskar, Fransoser göra stora landstigningar, d. v. s. med 30 till 40 tusen man, då tjena mina 15 tusen till ingen ting, ty då är Sverige utan räddning förloradt. Men sådane landstigningar kunna de ej utföra, och det veta de ganska väl, ty vi äro genom våra bundsförvanter herrar öfver hafvet. Våra fiender hafva ingen flotta, hvarmed de emot vår förenade kunna hålla sjön och betäcka sina transporter; och sådane flottor, som öfverföra 10 till 20 tusen man eller mera, kunna ej undgå krigsskeppens vaksamhet. Möjligtvis kunde en flottafdelning med några tusen man genomstjäla sig; men hvartill skulle det tjena fienden att kasta dem på land, då det vore detsamma, som att gifva dem till rof? För sådane möjliga småförsök behöfde man högst 6,000 man, för att vid första ankomsten besätta de små fästningarne Kristianstad och Landskrona och för att tillbörligt kunna emottaga de landande. Jag har altså 9,000 man till öfverlopps och därföre gifver jag konungen dessa 9,000 af mina bästa soldater och därjemte det råd, att med dessa förena ännu 4,000 till 5,000 man, därmed tåga i största hast till Finland, intaga Åbo, taga eller förstöra ryska skärgårdsflottan, afskära den norra ryska hären och jaga dess skingrade qvarlefvor ur landet.

Så måste Toll hafva tänkt och så talat inför konungen. Ty härifrån måste 9 till 10 tusen man hafva öfverskeppats till Åland och därifrån till Finland. Men han gjorde det ej, utan begärde tvärtom förstärkning och gaf konungen oupphörliga underrättelser om utrustningen af 30 till 40 tusen man emot Sverige från Pommerns och Mecklenburgs kuster. Dessa rykten voro antingen öfverdrifna eller lögnaktiga; ty längs hela kusten hade Fransoserna då för tiden ej tillsammans 15,000 man. Visserligen larmade Fransoserna på sitt eget sätt om landstigningar och gjorde små demonstrationer hit och dit; men därmed blef det ock; ty Fransoserna visste ganska väl, att det måste blifva därvid, emedan de kände ryska flottans svaghet och overksam-

het, under hvilkens skygd alla större landstigningsförsök på Sverige endast kunde ske.

Till dylika galenskaper och uselheter af alla slag kom ännu det ständiga tågandet hit och dit, från rikets ena gräns till dess andra. Det rådde ett otroligt virrvarr i alla truppbestämmelser, och motsägande befallningar korsade hvarandra oupphörligt. Ja, det är en verklig sanning, att några regementer sålunda spatserade inemot 300 svenska mil under sommaren, utan att de likväl någonsin kommo fienden så nära, att de fingo höra en fiendtlig kulas hvinande. Denna oordning gjorde soldaterna missnöjda och misströstande på regeringen; den var dessutom en ny plåga för de eljest nog plågade bönderna, med hvilkas hästar, efter vanligheten, soldaterna måste skjutsas.

Gustaf Adolf återkom de första dagarne af Nov., och det under mörka utsigter. Finland var förloradt; återstoden af finska hären drog sig alltjämt mot norden och måste med Ryssarne ändtligen afsluta det fördrag, hvarigenom Torneå blef gräns; rikets skulder hade ökats med den för Sverige betydliga summan af 12 mill. Rdr Bko; hären hade af sjukdom sammansmält till mera än hälften och döden gjorde ännu dagligen sina rika skördar på lasaretterna; men förskräckligast rasade den på flottan. För det stora antalet af sjuka hade örlogsflottan måst öfvergifva sin station vid Högersvik, där den med Engelsmännens hjelp inspärrat ryska flottan, samt segla till Karlskrona. Där voro anstalterna så usla, att $\frac{2}{3}$ af manskapet dogo, som flugor om hösten. Officerare och läkare hade samma öde, och i många enskilta hus inträngde landsplågan. En ännu dystrare teckning kan man göra af skärgårdsflottan; ännu dystrare sade jag, ty här bortmäjade döden sjelfva ungdomen, den man utan förbarmande lät dö utan hjelp. Skärgårdsflottan var till största delen bemannad med landtvärn. Detta var från början uselt beklädt, efter några månader nästan naket; dessutom var födan dålig och därjemte knapp, och uppsigt öfver ordning och renlighet fattades ofta. De ansträngningar och de nattvakor, som besättningen under de långa kyliga höstnätterna på öppna hafvet och i odäckade skepp så ofta måste utstå under regn och storm, skulle naturligtvis alstra sjukdomar.

I. Sept. och Okt. begynde dessa också att rasa till den grad, att ryktet om landtvärnsjukan, såsom om en ohotlig päst, föregick dess ankomst till Stockholm. Senhösten och det tilltagande eländet hade gjort slut på alla skärgårdsflottans företag; i början af Nov. inlupo hennes första skepp till Stockholm och landsatte den förut ur fjerran förnumna olyckan och förskräckelsen. Ungefär 4000 ynglingar landade, hvarförutan ännu några tusende man af landthären redan intågat. Det är rysligt, men det är sannt: anstalter voro hvarken träffade till lasaretter för de sjuka eller till qvarter för de friska. Två, tre dagar blefvo de till en del af öppna jakter och skutor bestående fartyg, som måste företräda sjukhus, liggande på strömmen; de lågo där i November, då det snögade och frös, utan att man bragte de där inpackade i varma kamrar, ja utan att man ens gaf dem på dessa skepp det nödvändiga af mat och dryck, ännu mindre af läkemedel. Två, tre nätter kamperade flera tusende af flottans landtvärn under bar himmel i Sveriges största stad, där en fiendtlig här af 50,000 man inom få timmar lätt skulle funnit beqväma qvarter. Till Krigskollegii oordning och pligtförgätenhet syntes Stockholms invånares hårdhet och känslolöshet komma. *Huru*, frågar en främling, som hörer dessa fasor, huru kunde Svenska hjertan vara så tillslutna för sina landsmäns lidande, att hufvudstadens borgare ej godtgjorde, hvad Krigskollegii pligtförgätenhet försummade? Jag svarar: det var ej blott hårdhet och känslolöshet; det var fruktan för landsplågans inträngande i husen, som gjorde det. Slutligen funno de likväl tak öfver hufvudet, men de flesta, för att snart befolka lasaretten, d. v. s. kyrkogårdarne. Utmattade, förhungrade, förfrusna, ja — man kunde säga — förtorkade ända till märgen, stego dessa krigarskepnader i land. Det var ett misstag vid landtvärnets organisation, att man tagit detsamma af 18—26 års i ställe för 22—30 års ynglingar; ty vid 18:de till 20:de året äro få ynglingar bland de fattigare folkklasserna ännu mogna i norden. Ett annat ehuru förlåtligare felsteg var det, att man användt denna ungdom till den svåraste tjenstgöringen, nämligen på flottan. Erfarenheten visade, att döden skonlösast härjade bland de ungsta. Likväl torde god ordning och skötsel kunnat

rädda de flesta, ty landtvärnsjukan var ej annat, än en allmän svaghet i kroppsorganismen. Men de olycklige voro lemnade åt slumpen: det funnos inga officerare, inga läkare, inga sjukvårdare, som kunde hjelpa dem. Efter 4 till 5 månaders långa och hårda ansträngningar inträdde nu på engång stillhet och sysslolöshet, en vändpunkt, som plägar utkläcka det länge samlade sjukdomsfröet. Hade de småningom blifvit vanda vid en sådan stillhet, hade officerarne dagligen låtit dem arbeta eller exercera några timmar om dagen, hade de erhållit en efter sina krafter och behof afpassad föda — så hade man säkert räddat de flesta. Men de arma menniskorna voro utan alla sådane hjelpmedel, och sjelfva barmhärrtigheten hos många bland deras värdar var dem förderflig, ty för utmärglade kroppar är öfverflödet ännu skadligare än någon brist. De voro så åt sig sjelfva öfverlemnade och kringspridda, att det ofta var omöjligt för vänner och slägtingar att få reda på dem. Jag vet, att en ganska aktningsvärd präst, som ville uppsöka och med penningar och lifsmedel understödja sina sockenboar, måste trenne dagar vandra och skicka omkring, förrän han kunde finna en enda af dem.

Landtvärnssjukan var alltså i Stockholm, ja hon blef till Stockholmarnes förskräckelse inqvarterad i stadens skönaste medelpunkt, i operahuset, som nu från ett glädjehus blef förvandladt till ett sorgehus. Några qvickhufvuden gjorde därvid den ej grundlösa anmärkningen: *här sköt man Gustaf den III, och här mördar man ännu långsammare hans son, Gustaf Adolf.* Man måste stundom tro på underbara aningar. Operahuset var så afskydt af Gustaf Adolf, att han ville låta nedrifva det och annorstädes uppbygga ett annat. I hans bröst rörde sig måhända en dunkel känsla, som ej tillät honom fritt andas, så länge det af hans faders blod fläckade huset stod qvar. Men ingen undgår sitt öde. Genom det började kriget hade operahuset kommit att stå qvar, och dagligen for den svarta likvagnen af och an, beledsagad af folkets förbannelser, hvilka alla återföllo på konungen. Men endast landtvärnet dog; högst få af invånarne blefvo offer för smittan, och säkert kallade fördomen ofta det landtvärnsjuka, som man

ej rätt visste, hvad det var för en sjukdom. Döden upphörde här först då att frossa, när ämnet var slut, liksom elden slocknar i sin egen aska. Tre månader vandrade de svarta och tysta liktågen genom hufvudstaden och förnyade hvarje dag känslan af den förflutna olyckan och aningen om en kommande. Likaledes rasade denna plåga i flera landskaper. Ädla hjertan blödde af grämelse — jag har sett den ädle general Filip Schwerin gråta under dessa olycksdagar — vid aningen om en oundviklig framtids elände; ränkerna och hatet logo med ständigt större skadeglädje, emedan tiden till deras spådomars bekräftelse nalkades.

Det hade nu behöfts en utomordentlig man, för att godtgöra så mycken olycka, för att uppmuntra de förtviflande, att förvandla likgiltighet till kärlek, hat till hängifvenhet; Gustaf Adolf var ej en sådan man. Okunnig och obekymrad om hvad som skedde och hvad som leds, syntes han nu antingen likna en Epikureisk Gud, som endast sysselsätter sig med att njuta sin egen salighet, eller ock likna en högre genius, som mäter de mänskliga tingen efter en större måttstock, än andra dödliga, och för hvilken allt, som sker, bestämmes af en evig nödvändighet. Jag tror verkligen, att det sednare var fallet med Gustaf Adolf. Han var visserligen ej en sådan hög genius, men han mätte sig sjelf och de mänskliga tingen verkligen så. Han ställde sig sjelf och hvad honom hände med en rörande förtröstan under Guds omedelbara skydd; och till och med det, som han sjelf såsom konung kunnat och bordt göra och ändra, öfverlät han åt den sista nödvändighet, som osynlig leder och bestämmer allt. Men hvad som han ansåg för kristlig fromhet och kunglig vilja, det ansågo menniskorna för vidskepelse och tröghet. Gustaf Adolf gjorde ej, hvad en klok och rask konung måst göra. Det hade varit billigt, att han sjelf emottagit sin tappra och genom så många blodiga ansträngningar pröfvade skärgårdsflotta, att han sjelf med egna ögon sett, sjelf befallt och biträdt. Mycket hade då säkerligen blifvit annorlunda; de nedriga hade då måst vara redligare, de tröga verksammare. Både klokheten och en naturlig känsla hos en mänsklig konung hade bordt ålägga honom att ofta visa sig bland sina soldater och borgare,

att emottaga och hälsa på de ankommande, att åtfölja och lyckönska de aftågande: kortligen, att bland allt slags folk visa sig både såsom konung och menniska; ty en konung har så lätt att genom småsaker vinna hjertan. Men Gustaf Adolf syntes hvarken hafva ett sådant behof för sitt hjerta eller en sådan klokhet i sitt hufvud. Han öfvergaf verkligen sitt folk och kunde sedermera ej klaga, att hans folk öfvergaf honom.

En dygdig lefnad är visserligen något högst aktningsvärdt, men hos en vida herrskande och verkande man är dess betydelse mindre, om kraft och verksamhet ej därmed äro förenade. En dygdig lefnad, som gärna njuter i stillhet och overksamhet, har alldrig ett stort värde; hos en herrskare är detta nästan sämre, än en kraftfull lättfärdighet. Gustaf Adolf bodde, såsom en stilla man, i skötet af sin familj på Haga och syntes ingenting veta af de stormar, som härjade Europa och hans eget land, och som redan skakade hans egen thron. Blott om förmiddagarne gjorde han en utflygt till staden; för att se på paraden, att sitta till råds eller uppgöra andra ärenden; knappt var han därmed färdig, så flög han fortare tillbaka, än han kommit. Han visade sig alldrig bland soldaterna eller borgarne med minen af att hans hjerta och böjelse fört honom dit. Därföre kände honom soldaterna knappt, och mången borgares likgiltighet förvandlades till hat, emedan han trodde, att konungen ej tålde Stockholmarne. Att han — han ensam — syntes vara den enda lugne och lycklige under den allmänna nöden och faran, det kunde hvarken hans vänner eller fiender förlåta honom. Ty hvar och en, som vill verka något, lefver i ett slägs sken och bedömmes efter detta sken, och måste åtminstone låta se sig bland andra lefvande i solens sken.

Så drog sig Gustaf Adolf undan från verlden och från sitt folk, och gaf genom sin ensamhet lätet tillfälle att dagligen sätta i omlopp nya rykten och anekdoter, hvilka, vare sig sanna eller icke, likväl troddes i samma mån, som missnöjet med konungen och förtviflan om fäderneslandet dagligen växte. Det lyckades hans fiender att göra honom löjlig, under det de tillika anklagade honom för känsloläshet för sitt folk. Har man blott lyckats att göra en karaktär löjlig, så

kan man snart inbilla de lättrogne allt öfrigt. Helst framställde man konungen såsom en biktfader, med bibeln och Jungs förklaring öfver Apokalypsen i hand, där han visserligen fann tröst och, till följe hvaraf han glad drömde om Napoleons undergång och fransyska dynastiens återställelse, under det olyckans moln dagligen hopade sig allt mörkare öfver hans eget hufvud.

Förlöjligandet, men ännu mera det allmänna eländet verkade. En konung har oftast sina bästa och säkraste vänner bland dem, som *minst känna honom och minst blifvit hugnade med s. k. kunglig nåd.* Gustaf Adolf förlorade dessa sina bästa och säkraste vänner genom landtvärnets förskräckliga öde. Det fanns ingen by, knappast en bydda i något landskap, där man ej mistat en son, bror eller fästman. Ränkerna bemäktigade sig dessa farliga vapen emot konungen, rörande händelser uppdiktades, verkliga och bedröfliga händelser förstorades till de grufligaste, och gingo så från mund till mund. Hela denna olycka kastades på konungen; många hatade, få beklagade honom, de flesta voro liknöjda och kalla emot honom.

Men ingen ting väckte ett större larm och ökade hatet, än den förut omnämnda händelsen med gardesregementerna på Åland, hvarvid konungen visserligen visade sig sträng, men ingalunda visade den himmelskriande orättvisa, man velat påbörda honom. Gardesofficerarnes inflytande var stort genom sina slägtskaper eller förbindelser med de förnämsta familjerna, men måhända ännu större genom deras bekantskap och förbindelse med hufvudstadens anseddaste och rikaste hus. Detta skri genljudade nu ur tusen halsar och i alla sällskaper och på alla värdshus yttrade man nu öppet och hånligt, hvad man förut blott hviskat.

Konungens kalla och understundom frånstötande väsen, det pedantiska och tvära sätt, hvarmed han behandlade allt hvad lag och rätt angick, förvandlade ofta småsaker till vigtigheter och gåfvo mången beskyllning ett sken, som den eljest ej skulle haft. Visserligen hade de flesta gardesofficerarne grund att besvära sig; ty om *några* varit skyldige vid Helsinge-affären, så skulle dock ej *alla* plikta därför, äfven sådane som funnos i andra afdelningar i armeen eller kämpa-

de vid rikets andra gränser. Också upphäfde just dessa det högljuddaste larmet och ansågo hans förfarande så oerhördt, att han nästan därigenom förverkade alla anspråk på sina undersåtares lydnad och måste blifva ingen ting mindre än afsatt och bortjagad; tyrann, despot, odjur, galning voro de hederstitlar, hvarmed de och deras vänner öfverhopade honom. Och konungen gjorde dock intet, för att minska detta skri och mildra sinnena. Blott en anekdot: en ganska utmärkt officer vid gardet, löjtnant friherre Jakob Cederström, inryckte i April 1808 med vestra armeen i Norrige och förlorade i en fäktning ett ben. Han bad konungen om tillåtelse att från England få förskrifva sig ett träben, emedan man där gjorde sådane med den konstfärdighet, att man därigenom mindre saknade sitt eget. Konungen afslog denna anhållan, emedan sådana konstben voro bland de i tullförordningen förbudna varorna. Ej sannt, det väcker god blod bland soldater? Och likväl infördes ofta för hans och drottningens räkning juveler, smycken och kläden, som ej skulle få införas.

Under sådana omständigheter och en sådan folkets stämning tänkte likväl konungen endast på krig. Föreställde man honom landets elände, härens förminskning genom sjukdom och krig, Finlands förlust, omöjligheten att uthärda med krigets fördubblade ansträngningar, och bad man honom fatta ett annat beslut och tänka på underhandlingar om fred, så förblef han obeveklig och påstod, att han förde ett efter sin öfvertygelse och efter all gudomlig och mänsklig lag rättvist krig och att han skulle fortsätta detsamma, öfvertygad, att Försynen, som slutligen förlänar rättvisan seger, skulle afgöra utgången. Men hären skulle fyllas, rustas, underhållas; kanonbåtar byggas; magasiner och förråder anskaffas — och kassorna voro tomma, engelska subsidierna af 100,000 pund St. månadtligen, om hvilkas förhöjning konungen förgäfves underhandlat, räckte på långt när ej till. Konungen tillsatte därföre en finans- och krigskomité, där bland andra tillkallade äfven suto: fältmarskalk Toll, riksdrotset grefve Wachtmeister, kammarpresidenten grefve Ugglas, generalmajor Aminoff, landshöfding Håkanson, generalmajor Tibell, statssekre-

teraren Lagerbring. Dessa skulle ej blott göra förslag, utan äfven utfinna medel till penningars anskaffande. Deras förslag gingo öfver 20 mill. R:dr; men ingen kunde uppfinna de rika källor, hvarur denna summa kunde ösas. Nästan alla hänvisade konungen till den sorgliga nödvändigheten att på det bästa görligaste sätt sluta fred och sålunda reda sig ur en labyrint, hvarur de hvarken tilltrodde honom förstånd eller makt. Gustaf Adolf blef sig lik och befallde penningarnes anskaffande.

Emedan alla erforo konungens oböjlighet, växte folkets missnöje, och den allmänna kallsinnigheten emot honom under 1809 års vinter gjorde ett starkt afbrott mot hufvudstadens fester till ärebetygelser åt de ankomne tappra finska generalerna Adlercreutz och v. Döbeln, dem man ej trodde sig nog kunna fira. Hat och förtviflan uttalade sig ej blott dag för dag djerfvare, utan gaf sig äfven luft i smädelser och handlingar. Det skedde nämligen vid denna tid, att man på vissa hus kastade blodfärgad (några påstå att hufvudbeståndsdelen verkligen varit *blod*) smuts, som var så sammansatt, att den ej lätt kunde afskrapas. Varningen var tydlig och ej särdeles smickrande för husens besittare; dessa voro riksdrotset grefve Wachtmeister, generalen f. d. ministern i Petersburg friherre Stedingk och kammarpresidenten grefve Ugglas. Om man ej ansåg dem såsom det ondas upphofsmän och såsom falska eller dåliga rådgifvare, så var åtminstone den meningen allmän, att de ej öppet sagt konungen förhållandena, så sorgliga de än voro, och att de ej heller med tillbörligt mod satt sig emot den kungliga s. k. galenskapen. Mest yttrade sig likväl hatet emot Ugglas, hvilken ofta måste låta insätta nya fönster i sitt palats och hvilkens hus blifvit tre gånger rikligare öfverkastadt af blodfärg än de andras. Men mest kränkande var en händelse, som allmänt berättades. En död uggla skall en morgon hafva blifvit funnen på hans gård och därvid en lapp varit fästad med påskrift: *denna fågel skall så länge plåckas och bultas, tills de båda sista bokstäfverna (as) blott återstå.*

Våren nalkades, och med honom den sorg och ängslan, som under 4 månaders tid plågat sinnena; ja den syntes nu bli alltmera verklig. Ingen ting var för-

beredt till ett kraftigt fälttågs öppnande; en krigsgärd, tre gånger så stor som förra årets, var utskrifven; man sade, att detta var nationens dödsstöt, ty den kunde omöjligt erlägga denna gärd; förskräckelsen för Ryssarne ryckte dagligen närmare och förstorades dessutom genom hatet mot konungen och genom lögnaktiga uppgifter; dock var ej allt lögn, ty man visste, att Ryssarne sammandrogo betydliga krafter både omkring Åbo och Vasa, af hvilka ena delen skulle gå raka vägen på Stockholm öfver Åland och Grislehamn, den andra öfver Qvarken infalla i norra landskaperna. Äfvenledes berättades, att stora landstigningsanstalter gjordes i Köpenhamn och att 15,000 Danskar skulle öfvergå på isen till Skåne. Många trodde sig med säkerhet skola se Ryssarne i Stockholm under Mars månad, ja de hviskade tillika hemlighetsfullt i örat, att konungen och hela hans familj skulle med det första resa till Helsingborg eller Götheborg — medförande alla sina skatter; han har lätt kunnat trotsa ända till slut, han har därvid hvarken äfventyrat lif eller gods, ty en engelsk flotta ligger färdig att vid den första elaka underrättelse föra honom i säkerhet öfver hafvet.

En annan besynnerlig händelse vid denna tid föranledde mycket prat och gaf nära nog trovärdighet åt den med flit utbredda berättelsen, att konungen ej blott ledo af egensinnig halsstarrighet utan äfven af verkliga galenskapsanfall. Gustaf Adolf hade nämligen utverkat, att engelska gesanten Thornton, med hvilken han förliden sommar flera gånger råkade i ovänskap, blef återkallad och herr Merry sänd i hans ställe. Denne herr Merry lät han en dag kalla till sig, för att med honom samtala om subsidierna, dem han önskade få ökade. Men denna önskan uttalade han i en så påckande ton, att ministern blef förlägen och gjorde invänningar, som stödde sig på de honom gifna förhållningsorder. Konungen råkade i vrede och, alldeles utom sig, satte han hatten på hufvudet, närmade sig gesanten i en hotande ställning och drog på värjan. Herr Merry drog sig stum tillbaka ur salen. Gustaf Adolf ville nu visa sin enda öfrigblifna, mäktiga vän, att han vore konung, och han ville genast lägga beslag på alla engelska skepp i sina hamnar. Han utfärdade

verkligen befallning därom, och endast genom de mest trängande föreställningar om hvad han därvid vågade, hvad Sverige därvid komme att förlora, och med den allra största möda bragte man det därhän, att han afstod från detta vresiga infall.

Man kan ej helt och hållet neka, att ju Gustaf Adolfs lynne och medfödda häftighet och hårdnackenhet ofta retades (liksom hade han blifvit stungen af Furiers blodsugande bromsar) genom sakernas usla ledning; vidare genom den i så mångas anleten afspeglade oviljan eller likgiltigheten samt genom de föreställningar och varningar, som likväl gjordes af några samvetsgranna och trogna män. Men han gömde sin egen misstämning och sitt ödes dysterhet djupt i sig sjelf; han blundade, för att ej se det oväder, som i svarta åskmoln skåckade sig öfver hans hufvud. Detsamma gäller väl också om flera bland hans vänner och rådgifvare. Om de ej voro blinda, så gjorde de sig sjelfva blinda, hvilket är så naturligt hos menniskor, som befinna sig i det tillstånd, då tingen omkring dem äro så förvirrade, att de hvarken kunna lösa eller sönderhugga deras knutar, och då de veta, att olycka är förbunden med dessa ödesknutar. De undvika då att betrakta det oundvikliga och vilja gärna inbilla sig att ännu våga hoppas det omöjliga.

Folket befann sig i ett likartadt tillstånd af likgiltig kallsinnighet och af ett dystert stirrande i framtidens rymder. De förvaltandes åsigter, de skildringar, som dessa läto utgå om konungen och hans förhållande och som trängde sig, lika ett smygande gift, genom hela nationen; den egna olyckan; den nöd, som enhvar sjelf kände och såg och som genom ryktets basun genljudade med dubbel förskräckelse från fjerran; slutligen förkänslan och medkänslan af det öde, som sväfvar öfver tidehvarfvet och som måhända rörer sig såsom ett dunkelt profetiskt frö till händelserna i samtidas bröst — allt detta måste väl alstra syner och spökerier, helst då sjelfva tidehvarfvets öde syntes framgå i gestalter af en skoningslös och blodig mordengel. Däraf skedde, att folket sysselsatte sig med aningar och spådomar, hvilka dagligen mer och mer troddes, ju mera himmelen mörknade omkring dem. Isynnerhet gick en gammal spö-

kelsehistoria om en syn, den Karl den 11 skolat sett, och där gruffliga fasor, dem man nu skulle komma att upplefva, förutsades. Redan för öfver 50 år sedan, innan man ännu tänkte på denna tid och på dess män, vandrade den såsom en politisk sällsamhet emellan en och annan, utan att man visste dess ursprung, ehuru några berätta, att den var afskrifven efter ett i riksarkivet befintligt original. Under de sista åren hade med aningen om något oerhördt äfven afskrifterna däraf ökat sig.

Så stodo sakerna i början af Mars, då ryktet på engång utbredde sig, att en del af den i Värmland stående vestra armeen tågade i fullt uppror emot Stockholm, för att tvinga konungen till fred och till ständernas sammankallande. Detta rykte blef den 8 Mars högljudt och det på följande vis: en fransysk emigrant och Ludvigs-riddare vid namn *de Rodais*, som flera år lefvat i Stockholm, träffade på gatan general Stedingk, som bjöd honom med sig på middag. Under samtalet sade Rodais: men, herr general, har ni ej hört det i staden kringlöpande ryktet, att vestra armeen är i uppror emot konungen? Stedingk svarade bestört: hvad säger ni? Man måste i alla händelser anmäla det för konungen. Stedingk for alltså till Haga; konungen följde med tillbaka till staden, sammankallade ett råd och red först kl. 3 e. m. andra dagen åter till Haga. Rodais blef förekallad, konungen tackade honom, för det hans lif och ära låge honom så om hjertat. Men denna glädje varade ej länge; ty när fransosen anmodades att nämna sina sagesmän, förklarade han, att han hört detta rykte i ett allmänt samtal, men kunde ej erinra sig personen; han hade också ej gifvit vidare akt därpå, ehuru han trodde, att det i går kringlupit på *societeten* *). När man föreställde honom, att han för ett dylikt rykte måste hafva någon sagesman, förklarade han: att han hällre ville sjelf gälla för upphofvet därtill, än att namngifva redligt folk, äfven om de voro bekanta namn. Han blef således arresterad. Tillika sände man till *societeten* och frågade, hvilka personer, som där

---

*) Ett slutet sällskap i Bondeska palatset, där de förnämsta och främmande diplomater plägade spisa, dansa, spela och läsa tidningar m. m.

tillbragt gårdagens afton. Dessa blefvo samtligen kallade för polisen och hörda angående detta rykte; men alla gåfvo antingen förnekande eller så underliga svar, att hela ryktet blef ansedt såsom en osanning. Också trodde regeringen och största delen af hufvudstadens invånare det; och konungen red förnöjd tillbaka till Haga.

Allt hade åter inträdt i sitt vanliga lugn, då konungen följande söndag den 12 Mars kom plötsligen farande till staden; slottsportarne stängdes och besattes med vakt, och en mängd höga och låga lupo in och ut mellan vakterna. Hela staden förvandlade sig småningom till en bisvärm, surrande af och an omkring slottet, på Gustaf Adolfs torg, norrbro, skeppsbron och på andra närliggande platser. Man visste nu allmänneligen, att en del af den vestra upproriska hären under öfverstlöjtnant Adlersparre var i antågande, och några funnos, som flyttade den så nära, att den redan dagen därpå (Måndagen) kunde stå vid stadens portar.

Nu gällde skyndsamhet och beslutsamhet. Konungen hade män tillräckligt omkring sig, soldater och andra, som kunde råda honom; men hans verkliga rådgifvare voro rådlösa, och de öfriga sågo hvad tiden led, rådde och rådde, mången väl också tänkande med skadeglädje: nu må han en gång råda sig sjelf, emedan han hittills alldrig tagit råd af någon. Man skref, man utfärdade, man befallde den ena timman så, den andra så: vrede, dåligt lynne, förvirring, obeslutsamhet afväxlade. Tiden var nu inne, då mannen, vare sig högre eller lägre, endast kunde taga råd af sig sjelf. Hvad kunde väl Konungen?

Han kunde, ifall honom fattats rådighet och mod i faran, nedlägga regeringen, förklara sin son till efterträdare, låta de åtskilliga verken och ämbetsmännen svärja honom trohet; tillsätta en tillsvidare-regering och öfverlåta tillsättandet af ett förmynderskap åt en blifvande riksdag. Detta kunde han, utan att såra sin ära, göra, förklarande: han ser nationen missnöjd med sig och med det af honom följda politiska system; hans grundsatser tillåta honom hvarken att sluta fred eller förbund med Frankrike och dess bundsförvanter; han afsäger sig därföre regeringen, öfverlåtande åt andra att göra, hvad samvete och ära förbjuda honom. — Så

hade han räddat sin karaktärs fasthet och thronen åt sin ätt. Ville Gustaf stå och falla såsom en konung, så öfverraskade han den upproriska hären. Huru? Han satte sig med tre eller fyra trogna vänner*) till häst och infann sig plötsligen midt i densamma. Djerfheten är ofta lycklig och, om den går under, alldrig olycklig, ty den slutar dock alltid med ära. Måhända slog han sålunda upprorets hufvudmän utan slaktning. Om han red bland soldaterna, tilltalade dem såsom en konung och såsom konung lofvade tillfredsställa ögonblickets kraf; om han förklarade, att han lemnade sig i deras skydd, likaom han äfven vore beredd att uppfylla deras önskningar och verka för rikets väl, så söndersleț han måhända deras planer, som på hans undergång ville uppstiga till väldet. Bonden och soldaten äro lätt bevekliga menniskor, om majestätet med sina herrskaresnspråk uppträder framför dem. Om måhända bland upprorets män några funnits, som ville våga lifvet för sitt hat, våga ett kungamord, hvem vet, om ej soldaterna slagit en sköldeborg kring den djerfve Gustaf Adolf? om de ej genast vändt sina bajonetter emot dem, som anförde dem emot konungen? Och fann konungen här sin död, så hade det blodiga uppträdet börjat och slutat kungligt. Detta — eller konungen hade kunnat resa till en annan här och uppfordra den till bistånd. Det funnos ännu trenne härar nära nog så talrika, som den s. k. vestra, hvilken också kallades den värmländska. Omkring 6000 man lågo under general Döbeln på Åland, för att betäcka öarna och kusterna emot Ryssarne; längst opp emot norr emellan Umeå och Piteå stod återstoden af den tappra finska hären; i Skåne stod en numera visserligen förminskad skara under general Toll.

Åländska hären stod närmast, men konungen kunde ej sätta tro till densamma, ty däribland voro hans förbittrade fiender, lifregementerna, och han kunde frukta, att de öfriga voro smittade af dem. Föröfrigt var en kallelse till denna här att infinna sig i Stockholm emot upprorsmännen detsamma, som att låcka Ryssarne efter i hälarne. Hos finska hären kunde konungen vis-

*) Men hvar hade han dessa tre, fyra vänner, som strax varit färdiga såsom männer?

serligen räkna på trohet, men huru aflägsen var ej denna här från den punkt, där han skullle användas? Huru omöjligt var det ej att i ett så fattigt land, som Norrland, hastigt tåga nedåt? Också utsatte sig konungen, ifall han lät den tåga nedåt, för den förebråelsen att för egen fördel blottställa hela norra gränsen och därmed fäderneslandet emot Ryssarne. Dessutom passade honom ej användandet af denna här, emedan det lätt gaf anledning till misstro. Hans fiender kunde nämligen sagt: sen J, Svenskar, hvad konungen tänker om eder, huru litet han sätter tro till eder; *eder har han alltid hatat och blott älskat sina Finnar och Tyskar.* Så hade hans fiender sagt, och Svenskarne hade trott dem; ty om en sådan förkärlek för dessa gingo redan sedan flera år knotande rykten. Det återstod således endast Tolls här. Hela verlden trodde, att han och konungen hade allt gemensamt: åsigter och fördelar. Liksom konungen genom sitt förtroende till Toll ej vunnit någon kärlek, så var också Toll hatad, emedan man ansåg honom såsom en blind verkställare af alla kungliga viljor och infall. Således kunde denna här, äfven om den förblefve trogen, knappast hafva uträttat något godt inför nationen, just emedan den stod under Tolls befäl.

Men konungen kunde ännu göra något annat, något femte eller sjette. Han kunde samla trupparne i Stockholm och med dem tåga emot de upproriske. I början trodde också många, att han skulle göra detta, helst som den ena befallningen till anförarne och krigs-kollegium aflöste den andra, att man på det skyndsammaste skulle rusta sig och hålla sig marschfärdig. Bland annat hade konungen till den förekallade generalfälttygmästaren Helvig, som gjorde några invänningar, ropat med yttersta häftighet: har ni edra batterier artilleri ej kl. 6 i morgon bittida marschfärdiga, så låter jag lägga ert hufvud för edra fötter. — Men hvem skulle han välja till anförare för dessa truppar? Klingspor, en faltmarskalk, var tillstädes, men han hade alldrig älskat krutrök; den djerfve och lycklige Adlercreutz var tillstädes; general Tibell, vice president i Krigs-kollegium, var tillstädes; men denne kloke låg sedan några dagar till sängs och hans vänner förtviflade om hans tillfrisk-

nande; generaladjutant Mellin var närvarande, men hvilken här hade väl denne kunnat anföra? Man berättar, att konungen under detta trångmål efterskickat den åter i onåd fallne Armfelt, om hvilken man sade, att han antingen uppehöll sig i staden eller på en nära Stockholm liggande egendom; men Armfelt var ingenstädes att finna.

Hufvudstadens truppar bestodo: 1:o af återstoden af båda f. d. Stralsundska tyska regementerna, af hvilka hvartdera skulle bestå af 1200 man; men nu utgjorde väl knappast båda tillsammans detta antal. Konungen älskade Tyskarne mycket; men han hade därmed ej gjort dem någon tjenst, att han anförtrott dem i ställe för det i onåd fallna gardet vakten kring sin egen person och på slottet. Det var högst oklokt af en svensk konung; ty man skrek bakom hans rygg: han hatar och fruktar Svenskarne, därföre har han hitfört Tyskarne, för att vid tillfälle låta dem nedskjuta svenska medborgare. Man skymfade bakom hans rygg de arma Tyskarne, som ej rådde för konungens förkärlek, och man uppdiktade allt möjligt ondt på deras räkning; ja vid underrättelsen om deras ankomst upphäfdes ett sådant skri, som om en hord barbarer varit i antågande; man berättade hvarandra tusen historier om mord, stöld och andra nidingsdåd, som de skulle föröfvat. Men knappt hade de varit några veckor i Stockholm, så vederlade så väl officerare som manskapet genom sin ordning, fredlighet, redlighet och hela uppförande dessa lögner, hvilka mestadels härflöto från garderna och deras vänner. Stockholms borgare jämförde garderna med Tyskarne, hvilken jämförelse utföll till de sednares fördel; och slutligen lefde man med dessa så förskräckligt skildrade landstrykare på en helt förtrolig fot. I öfrigt tillhörde båda de jämförda samma slags soldater, nämligen de värfvade; men äfven den svenska lifvakten, ehuru bestående af utsökt resligt och vackert folk, ägde lika litet, som Tyskarne, alltid detta hederliga och ädla, som eljest visserligen fördelaktigt utmärker de svenska indelta landtregementerna. Tyskarne kommenderades, till följe af en annan öfverstes frånvaro, af öfverste v. Engelbrecht, en ståtlig gestalt med röda kinder och framstående mage och bröst, men hvilkens förstånd ej

var mera berömdt än hans mod. På den hala qvinnovägen och genom den slags dumdristighet, som ersätter så mången dygd här i lifvet, hade han blifvit öfverste och befälhafvare öfver två regementer; ty före gardets degradering hade han också kommenderat ett lifregemente. 2:o Utom Tyskarne befunno sig i Stockholm några sqvadroner af gardet till häst och omkring 400 man Uppländska kyrassierer, hvilkas öfverste den gamle hertig Karl af Södermanland var. 3:o Just denna morgon den 13 Mars inryckte en bataljon Östgöta-grenadierer. 4:o Man räknade i staden omkring 1200 man vapenfördt landtvärn. Om man härtill räknade 5:o artilleriet, så kunde åtminstone 4500 ganska friska truppar rycka ut. Att den under Adlersparre anryckande upprorshären ej var större, äfvensom att den ännu var 4 till 5 dagsmarscher aflägsen, måste regeringen, om den det ville, veta genom sina vänner och kunskapare. Ty motpartiet gjorde ganska klokt uti att utsprida, det de voro 8000 man och att deras förtruppar voro så nära, att de måhända Måndagsaftonen (d. 13 Mars) skulle inträffa i hufvudstaden.

Om morgonen denna dag visste man ändtligen, att konungen fattat sitt beslut att med sin skara tåga södra vägen, för att, såsom några sade, förena sig med Toll och möta våld med våld; eller såsom andra hviskade, för att med sina skatter och den del af de årliga subsidier, som han kunnat behålla för sig sjelf, flykta till England, öfverlemnande fäderneslandet åt anarkiens alla fasor och hufvudstaden åt Moskoviternas plundring. Hela kungliga familjen hade fått befallning att hålla sig resfärdig och följa sitt hufvud; af banken i Stockholm hade han fordrat 2 mill. R:dr, och, när dess föreståndare nekade att utlemna dem, hotade konungen att med våld taga dem. Emot middagen skulle resan anträdas.

Emot detta konungens beslut arbetade hela hans omgifning. Alla hans rådgifvare, ministrar, generaler och den gamle herrtigen af Södermanland besvuro honom att afstå därifrån, föreställande honom fasan af ett borgerligt krig, den öfvergifna hufvudstadens fara och hans egen kinkiga ställning, om han ville utföra sitt beslut. De bådo honom att utfärda en förklaring, för att lugna folket, att där lofva utskrifningen af en riks-

dag, underhandling om fred, afhjelpandet af nöden m. m.; då skulle upproret genast stillas och den antågande upprorshären stanna på stället, för att emottaga konungens befällningar. Konungen stod fast i sitt beslut och svarade ingen ting annat, än nej, nej! — Jag hade också, om jag varit konung, sagt nej; men hvad hade jag gjort?

Då jag såg, att alla blåste på samma pipa, för att göra mig vacklande, så såg jag, att de talade för sin säkerhet, ej för min ära, för sin feghet, ej för min fara; jag såg, att jag hvarken hade kloka eller tillförlitliga vänner omkring mig. Ty hvartill rådde de mig? Att i min egen hufvudstad, om ock under ett annat namn, gifva mig fången åt de väntade fäderneslandsräddarne och sedan emottaga de nådevillkor, de behagade bevilja. Huru? — Kunde de män, som förespeglade mig detta, tro dem, som så djerft höjt upprorets fana, vilja behålla Gustaf Adolf såsom konung? Att de ej snarare skulle våga det yttersta för sin egen säkerhet och min undergång? Jag hörde deras prat, såg deras hycklade tårar och knäfall, liksom man hör och ser dylika dumheter; jag behöll sinnesnärvaro, fattade mitt beslut för mig sjelf, för att genom hastighet undkomma så väl dumhufvudens som förrädares händer. Detta beslut och denna hast voro kungliga. Utan att sätta tro till dessa generalers, officerares och denna adels trohet, hvilka väl kunde vara i förbindelse med deras antågande bröder, trädde jag plötsligen ut genom mitt slotts portar, öfverlemnade mig i soldaternas och borgarnes skydd, erinrade om den älskade Gustafs heliga skugga och pekade på hans minnesvårdar, som stodo varnande framför allas ögon, och förklarade, att jag alldrig ville vara annat, än deras ledare och beskyddare. Så befallde jag lydnad och ropade marsch! Stod jag då ensam, så stod jag kungligt ensam; men jag hade ej stått ensam, ty jag hade öfverraskat dem, som velat öfverraska mig.

Det var emellan kl. 10—11 f. m. Alla slottsportar voro tillspärrade, utom den enda midt emot högvakten, men där blott officerare, höga ämbetsmän och de, som kunde förete inträdeskort, blefvo genomsläppta. Trupparne voro uppställda rundt omkring slottet

och längs efter skeppsbron, på första befallning marschfärdiga. Stadens invånare hade strömmat ut och trängde sig omkring under dyster och ångestfull stillhet; blott här och där hviskade enskilta vandrare med bleka anleten och späjande ögon, och enstaka adjutanter och bud sprungo beställsamt af och an, vetande eller icke vetande, hvad som skulle ske. Slottsportarne voro besatta af Tyskar och närmast dem stodo några bland lifkyrassiererna; officerare stodo och vandrade talrikt på platsen emellan högvakten och slottet, bland dem den tjocke Pomrarn öfversten v. Engelbrecht, blickande framför sig med denna qvalmiga beklämdhet, som under ett åskväder, om hvilket man ej vet, om dess blixtar ej möjligen nedslå på ens eget hufvud. Då ljudade det på engång: *konungen är arresterad.*

Gud ske lof! Gud ske lof! ropade då de flesta, tanklösa, såsom menniskorna ofta äro. *Gud ske lof, att det aflopp så stilla.* På de flestas anlet läste man glädje, på få ängslan, på högst få bedröfvelse. Det var, som hade det allra hvardagligaste skett; ingen soldat, ingen borgare rörde sig vidare, om ej de, som nyfikenheten utlåckade. Ungefär efter en timma erfor man, att herrtigen af Södermanland under namn af riksföreståndare tillsvidare öfvertagit regeringen; snart trädde den gamle ut från slottet och talade till sina kyrassierer; om eftermiddagen red rikshärolden i sin ridderliga skrud genom hufvudstaden och förkunnade på alla torg och gator regeringsförändringen, och om aftonen sade en kungörelse folket, hvem som nu var herrskare.

Men sedan första ångsten och spänningen under den ännu oafgjorda katastrofen var förbi, syntes också allt deltagande upphöra. Man hade stilla låtit arrestera konungen; lika stilla emottog man också herrtigen. Hade den förre inga vänner och beskyddare, så ingaf den sednare också ingen beundran och förhoppning; ja redan om aftonen samma dag sade flera: hvarföre har man fängslat den ene, om man återgifvit oss den andre? Der förspordes inga lyckliggjordas glädje, inga olyckligas sorg. Man åt, drack, spelte, besökte theatern, pratade obetydligheter, liksom var den 13 Mars alldeles lika andra dagar. Alldeles den gamla likgiltigheten, den gamla kölden hos folket! Man såg, att

detta var verket af ett parti, om det ock var en nödvändighet. Det hade ej skett genom folket, utan folket hade blott tillåtit det ske. Men man såg äfven något annat, äfven just ej trösterikt; nämligen att detta folk genom sina många statshvälfningar förlorat all känsla för majestätet, hvilken eljest är inrotad hos de flesta människor. Var det nödvändigt, såsom många Svenskar anse, att man med våld afsatte Gustaf Adolf, så hade äfven deltagande öfver hans olycka kunnat stå tillsammans med denna nödvändighet, en olycka, som alltid tillika måste träffa det folk, som tvungits att föra sin konung i fängelse. Men hvar gretos svenska tårar för den olycklige konungen? Hvar för Svenskarnes egna barn och barnbarn? Ty hvarje sådan handling alstrar olydnad och sjelfsvåld och bringar öfver efterkommande slägten olycka och fördärf; ty med majestätets helgd förgäs helgden af tusende andra ting, och alldrig suckar konungen, utan att hela folket suckar med — Shakespears tanke i Hamlet.

Men huru få kände väl det här? Många yttrade den gröfsta bespottelse och en tillfredsställd hämndlystnads hela skadeglädje, några en dåraktig fröjd, de flesta en dum liknöjdhet. Och likväl hvem visste, hvarthän det mäktigt hvälfda hjulet skulle rulla eller hvad det skulle rycka med sig i farten?

Händelsen med konungens arrestering var följande: Sedan alla böner och föreställningar att böja konungens envisa sinne och att afstå från den beslutna afresan från Stockholm förgäfves slösats, trädde Klingspor, Adlercreutz, öfversten vid Smålands dragoner hofmarskalken Silfversparre och flera adjutanter närmare omkring honom; Adlercreutz steg fram, upprepade den gamla bönen och, då konungen upprepade det gamla svaret, sade: *då begär jag Ers Maj:ts värja och arresterar Ers Maj:t i nationens namn.* Konungen trädde vid denna utsago några steg tillbaka, ropade *förrädare!* drog värjan, stötte den emot Adlercreutz's bröst, hvilket han skulle genomborrat, om ej Silfversparre bakifrån fattat och tillbakadragit honom. Konungen slog med båda händerna omkring sig, blef afväpnad, förd till en närliggande kammare, där dessa män på hans

häftiga utbrott, att de voro skurkar och förrädare, svarade: vi äro redliga och trogna män, Ers Maj:t är ingenstädes säkrare än bland oss, ej ett hår skall röras på Ers Maj:ts hufvud. Knappt var konungen afväpnad, förrän Adlercreutz ryckte från den förbluffade och bredvid honom stående öfverste Mellin generaladjutantstafven, beklädde sig med den och med dess makt, utan att denna hare rörde sig det allraminsta, liksom ej heller de andra, hvilka ingen ting visste om saken. Man berättar, att några bland konungens trogna tjenare — ej sådane, som buro svärd och uniform, utan af slottsbetjeningen — sprungo från en annan sida och på en för dem endast bekant lönnväg, och öppnade dörrarne. Adlercreutz befann sig ensam med en enda adjutant hos konungen och hade nog sinnesnärvaro att säga till dem: ni sen, att konungen är fri, och att ingen ting är å färde; den försagde konungen sade intet, och de — gingo.

Men strax därpå hade konungen, så nära som på ett hår, undkommit sina väktare. Grefve Strömfelt, en gammal utlefvad hofman och grefve Ugglas voro inne hos honom. Konungen var nog skicklig att draga värjan ur Strömfelts slida, utan att denne märkte det, och gömde den under täcket af en i kammaren stående säng. En trogen tjenare kom och sprängde en dörr. Konungen grep med blixtens hastighet den gömda värjan och sprang utföre trapporna genom flera labyrintiska slottsgångar, som voro honom bättre kända än de andra. Adlercreutz och hans sammansvurne stormade efter; men konungen var hastigare, kände gångarne bättre och kom så nedför trappan i nedra slottsgången på den sida, där den gamle hertigen bor. Men, o ve, han hade genom sin gårdagsbefallning låtit tillsluta alla slottsportar och sålunda, utan att ana det, gjort sig sjelf till fånge. Här blef han på inre borggården vid en pelare omringad af flera och gripen af jägmästar Greiff, hvilken han genom en värjstöt sårade i armen; flera officerare sprungo till, och vanmäktig genom raseri och ansträngning måste han låta bära sig uppföre den stora kungstrappan och erhöll nu, på det han ej skulle kunna undkomma, en officersvakt i sitt rum. Han blödde, ty han hade stött sig; han var utmattad af vrede och springan-

de, mådde några timmar illa, var orolig och kräktes. Men på eftermiddagen återtog han sitt gamla lugn, yttrade blott sin förtrytsamhet och fordrade, att man ej skulle förgäta, att deras fånge var en konung. Samma ynglingar, som för få dagar sedan täflade om hans nåd, som ännu samma morgon bugade sig djupt för honom, adjutanter, löjtnanter, fändrikar satte sig nu bredvid honom på stolarne i smutsiga öfverräckar och i vårdslösa ställningar, blickande hånfullt på den fallne. Bland dessa voro sådane, som endast hade att tacka honom d. v. s. den kungliga nåden och ej egen förtjenst för hvad de voro. Andra åskådare infunno sig af blott nyfikenhet. Bland dessa var en viss Schulz, som fordom hette Schulzenheim och på Norrköpings riksdag afsagt sig adelskapet, som af en ganska utmärkt man, den nuvarande Archiatern och presidenten i Sundhetskollegium David von Schulzenheim. Denne Schulz, en bitter fiende till konungen, och bekant såsom en orolig och hämndlysten människa, ställde sig gent emot konungen och hånlog. Då ropade den olycklige konungen i känslan af sin smärta: skona mig från denna anblick. — Så snart den första oron och förvirringen var öfverstånden, sörjde Adlercreutz därför, att all vederbörlig anständighet återställdes och iakttogs.

Strax efter konungens arrestering blefvo alla högre ämbetsmän uppkallade på slottet; den gamle riksdrotsen, som låg till sängs af podager, blef i sin säng uppburen. Alla dessa gingo nu in till konungens farbror och f. d. förmyndare, hertig Karl af Södermanland, och bådo honom, att han måtte rädda fäderneslandet och tills vidare åtaga sig regeringen. Den gamle herrn sträfvade länge emot, undskyllde sig med sin höga ålder och svaghet, som ej voro mäktiga att hålla styret i så svåra tider; och först efter långa och många böner och undflykter lät han beveka sig, förklarande sig vilja regera såsom riksföreståndare, tills riksens ständer hunnit samlas och vidare bestämma. Den enögde fältmarskalk Klingspor blef utnämnd till öfverståthållare i Stockholm, ett ämbete, hvartill två rätt goda ögon behöfts, och Adlercreutz erhöll stafven såsom tjenstgörande generaladjutant.

Följande natten satte man konungen i en vagn och

förde honom till Drottningholm, hvarifrån han snart afföردes till Gripsholm. Drottningen och de kungliga barnen blefvo ännu alltid qvar på Haga och förenades först vid midsommartiden med sin make och fader.

Nu endast några *vinkar* rörande denna sammansvärjning, endast *vinkar*, ty sådane saker uppkomma ofta så, att de, som deltaga däruti, ej veta huru de kommit med. Alla sammansvärjningar, isynnerhet uppror — ty man kan knappast kalla detta en sammansvärjning — uppväxa merändels genom tillfälligheter och sammanträffande händelser eller personer så småningom, att man sjelf förvånas vid anblicken af sitt foster, troende, att det, som i ett ögonblick framträder ur hemligheten, länge blifvit förberedt och hopspunnet. Detta var åtminstone här ingalunda fallet. Det kan väl vara, att några uslingars hat och hämndlystnad, att gammaladligt högmod, som hoppades i tingens nya ordning kunna upprätta den gamla makten, att några bättres patriotiska förblindelse längtade efter ett annat tidskifte; men för ett sådants frambringande hade man ganska säkert ej öfverenskommit om gemensam samverkan. Man kan således ej säga, att en verklig sammansvärjning här varit för handen. En tyst och omedveten sammansvärjning emot Gustaf Adolf hade visserligen länge funnits; ty de många illasinnade, de många fega och egennyttiga, de många smickrarne och hofmännen, de många tjufvarne och förrädarne; som antingen omgåfvo eller på afstånd verkade emot honom, störtade Gustaf Adolf från thronen.

Man kan emellertid förundra sig öfver de många berättelser och det myckna skryt, hvarmed några partiets anhängare ville, *sedan saken var verkställd*, ännu bevisa, att patrioternas klokhet och förutseende sedan lång tid förberett densamma; liksom vore det en ära att förbereda en statshvälfning, ifall nödvändigheten ej befaller att bryta tingens vanliga gång. Bland annat sade Adlersparres anhängare om honom, att han endast därföre med så stor ifver sökt en plats vid hären, för att vid gynnande tillfälle uppträda såsom frihetsvän och anförare. Säkert hade många redan förut önskat och många förutsett en sådan brytning. Konungens system hade länge varit förhatligt för de fransyskt sinnade Svenskarne; till och med de förståndigare och bättre kunde

ej dölja för sig tidens fara och konungens kinkiga ställning; de kände väl, att man på ett så stormigt haf behöfde en fast och skicklig styrman; styrelsens overksamhet och oklokhet och krigets därpå följande olycka tillintetgjorde alla glada förhoppningar och ljusa utsigter; men början till den s. k. sammansvärjningen var ej äldre, än sedan hösten 1808. Personligt hat emot den olycklige konungen verkade här äfven så mycket, som den allmänna fosterlandskärleken.

Det var den åfvan skildrade händelsen med gardesregementerna på Åland, som gaf en hastigare utveckling af upproret. Redan på Åland skall flera officerares ilska varit så stor, att de endast med möda kunnat återhållas från våldsamma företag emot konungens person. Man nämner öfverste Fleetwood och major Tornerhjelm såsom de, hvilka då afböjde ett utbrott. Sedan denna tid tänkte man saken lätt verkställbar och såsom en lycka. Man skymfade konungen såsom en kallsinnig människa, såsom en galning, hvilken läte hela verlden gå under, blott han finge sin vilja fram; man talade numera öppet och högljudt, att det vore en lycka för Sverige, ju förr han komme bort; man måste afsätta, inspärra eller i annat fall mörda honom, ifall man ej eljest kunde böja honom. Ej blott bland lifvaktens officerare gick ett sådant tal, utan mer och mer äfven bland alla bildade klasser, och hvar och en, som konungen genom sitt lynne eller köld — hvilket lätt kunde hända — på något sätt sårat, trodde sig nu hafva full rätt att instämma i missnöjet och, om tillfälle yppades, att äfven medverka.

Dessa missnöjda och hatfulle understöddes af den allmänna nöden och af den nersatta komittens medgifvande, att konungen måste, under den fullkomliga bristen på hjelpmedel att kraftigt fortsätta kriget, söka en annan utväg. Af stora och små, af bättre och sämre, som sysselsatte sig med de allmänna ärenderna, gjordes planer för och emot, men hvilka alla nästan endast blefvo planer. Många bland de missnöjda, som kallade sig sjelfva patrioter, hade kastat sitt öga på general Armfelt, hvilken de ansågo passa till hufvudman, isynnerhet som han lidit så många förolämpningar af konungen. Armfelt hade följt sammansvärjningen allt från

dess uppkomst och var sedan Dec. indragen däruti, ehuru han visserligen äfven förut vetat däraf. Men han hade uppkastat för sig sjelf många planer, huru han kunde rädda både konungen och fäderneslandet från en så olycklig händelse. Han hade slutligen stannat därvid, att alla rikets högre ämbetsmän måste sammanträda, för att bestorma konungen med böner och föreställningar, att antingen genom sammankallandet af en riksdag eller börjandet af underhandlingar eller genom någon djerf bragd lugna folket. Han hade bland annat äfven räknat på konungens karaktär; konungens förtrytelse öfver att lemnas i sticket af sina rådgifvare och tjenare torde måhända väcka hos honom beslutet att afsäga sig kronan och under ett förmynderskaps ledning sätta den på sin son; ty man visste huru ofta han beklagat sig öfver dess tyngd och att tiden vore för hans grundsatser för orolig, blodig och orättvis. Vidblefve konungen orubbligt tingens sömnaktiga gång, så skulle de allasamman på en gång nedlägga sina ämbeten och visa honom, att han ej kunde styra utan menniskor. Armfelt sökte vinna flera, bad, besvor, varnade och förklarade, hvad ske skulle; men han märkte snart, att högst få billigade detta steg; de älskade sina platser, hvilka likväl äfventyrades, mera än sin konung, eller de voro så förblindade, att de trodde, att hela pratet om ett blifvande uppror vore blott prat. Armfelt och flera med honom lika tänkande måste då nöja sig med att så länge som möjligt hindra, hvad de förutsågo skulle ske och beslöto att, om en mildare utväg visade sig, begagna den, men att afhålla sig från alla våldsamma steg emot Gustaf Adolf.

En del bland de missnöjde hade öfverenskommit att redan sex eller sju veckor förut företaga ett våldsamt steg emot konungens person. Öfverste Sköldebrand, som skulle vara deras anförare, äfvensom flera andra officerare hade för detta ändamål ankommit till Stockholm. Planen var att vid konungens återfart till Haga en afton gripa och bortföra honom. Dessa sammansvurne, omkring ett dussin till antalet, togo en man med till råds, hvilken de trodde skulle, till följe af sina politiska grundsatser, öfverensstämma med dem. Denne var f. d. friherren och kabinetts-sekreteraren Hans Hjerta.

Han var, såsom vi vete, bland de ynglingar, som på riksdagen i Norrköping afsade sig adelskapet, hvarefter han nedlade sitt ämbete i kabinettet och lefde sedan i Stockholm ett stilla borgarlif. Han har det renaste hjerta och det ljusaste hufvud måhända i hela Sverige, en älskvärd, snillrik och kunnig man, som åtnjuter hela folkets både kärlek och aktning. Järta — så skref han sig nu — förvånades, när man meddelade honom den djerfva planen; han frågade efter förberedelserna, medlen, de sammansvurnes vidare plan, efter deras medvetne och hjelpare; han frågade, om man vunnit ämbetsmännen och hufvudstadens militär, om man gjort utkast till en styrelse, och hvem som skulle öfvertaga den; hvad och hvarthän man ville med konungen? Ty gripen hade han naturligtvis lätt kunnat blifva. Dessa blefvo förlägna och visste ej hvad de skulle svara annat än alla obetänksammas ordspråk: *det finner man nog sedan.* Då förklarade han sig ej vilja hafva något med sådane galningar att göra, som kunde genom en sådan obetänksamhet bringa olycka, uppror, förvirring och blod öfver sitt fädernesland. De studsade, öfvergåfvo Sköldebrands plan och företaget blef denna gång ogjordt.

Slutligen skallade upproret från Värmeland. Besynnerligtvis fanns vid vestra hären ingen befälhafvande general, utan öfveradjutanterne afväxlade vecko- och månadsvis befälet öfver de i kantonering förlagda trupparne. Krigspresidenten, generallöjtnanten frih. Cederström var visserligen ännu öfverbefälhafvare, men han gaf sina befallningar på afstånd och syntes vilja helt och hållet draga sig tillbaka, måhända ledd af den klokhetens instinkt, som, så snart det ankommer på personlig säkerhet, minst plägar felas de dummaste. Denne allmänt föraktade man hade äfven för några månader sedan nedlagt sitt presidentskap i krigskollegium uti konungens händer. Under sådane omständigheter hade officerarne fria händer att sammanrota sig och vinna soldaterna. De valde till sin anförare öfverstlöjtnanten Göran Adlersparre, satte sig med omkring 4,000 man i marsch och utfärdade en kungörelse till folket, hvilken, liksom de flesta sådane, var beräknad på att leda bakom ljuset, och lofvade dessutom sådant,

som hvarken så menades eller kunde ske, som man kungjorde. Den innehöll hufvudsakligen:

Ett betydligt antal krigare hafva gripit till vapen, för att hasta till hufvudstaden, rädda fäderneslandet och återställa freden. Vi kunne ej irra oss, att hvarje patriot billigar våra afsigter. Vi hafva nämligen gifvit hvarandra handen därpå, att rikets fäder och lagstiftare skola kunna, under våra vapens skygd, samlas, rådslå och besluta om vårt lidande och eljest snart förstörda fäderneslands angelägenheter och att vi vid deras fötter skola nedlägga våra vapen. Pommern och Finland äro förlorade; ej en fotsbredd jord skall mera förloras. Vår bundsförvandt England skall veta skatta ett folk, som bryter sina bojor och befäster den lagliga friheten i sitt eget sköte; Frankrike och alla århundradens hjelte skall högakta ett folk, som liknar honom i bragder och krigsära. Rysslands och Danmarks beherskare skola, sedan all personlig förbittring är undanröjd, hvarken hafva intresse eller fördel af att bekriga ett folk, som oupphörligt sträfvar till samma mål som de i upplysning och civilisation. Sveriges hjelpmedel hafva hittills blifvit lika planlöst som onyttigt förströdda kring rikets vidsträckta gränser; måtte dess ännu återstående krafter ej af oförståndet missbrukas! Försvaret vid rikets ena gräns är genom vårt aftåg på kort tid försvagadt; men om fienden emot all sannolikhet och emot gifna löften *) betjenar sig af detsamma, så skall han vid vår snara återkomst finna skillnaden emellan ett krig, fördt af personligt hat, och ett krig, fördt emellan folken för trolöst bruten grannsämja. Slutligen yttra vi till våra landsmän af alla stånd den önskan, att den nyss anbefallda krigsgärden ej må utgöras, innan rikets ständer yttrat sig öfver dess behörighet.

Kungörelsen är daterad Karlstad den 7 Mars 1809 och undertecknad af befälet för de i Värmeland förlagda truppar.

---

*) Anspelning på ett slags vapenstillestånd, som danska öfveranföraren i Norrige, prinsen af Augustenburg, skall hafva lofvat. Adlersparre hade ofta haft samtal och förhandlingar med honom, troligen också angående de förhållanden och planer, som först sednare kommo i dagen.

Denne kungörelses språk går sannerligen i höga och stolta ord och hotar Sveriges fiender med storm och åska; om de våga antasta frihetens barn, som nu kommit till medvetande af sina fjättrade krafter och sin befläckade ära; hotet liknar det med dunder och vulkaner hafvande berget som födde — en rotta. Ingenting är likväl löjligare än anspelningen på *Frankrikes alla tidehvarfs hjelte*, med hvilkens tapperhet den svenska vågar att i all ödmjukhet jämföra sig. Han hade förra hösten hållit den berömda harjagten emellan Weimar och Jena, och var just nu på den spanska lejonjagten, hvartill han behöfde alla sina jägare och hundar. Han hade ej förgäfves gifvit Alexander handen i Erfurt och måste nu låta Ryssarne göra sitt byte vid Östersjön.

Jöran Adlersparre hade för flera år sedan varit ryttmästare vid lifkyrassiererna och hade tjent med utmärkelse. Emedan en yngre blef befordrad framför honom, tog han afsked. På Norrköpings riksdag spelte han bland de s. k. antirojalisterna en betydande rol och var den sol, hvaromkring många smärre ljus vände sig. Kungliga partiet utskrek honom såsom en farlig man, ty för en obetydlig uppsats förbjöd hofkansleren Zibet fortsättningen af Adlersparres tidskrift: läsning i blandade ämnen, den haltrikaste af Sveriges hittills utgifna tidskrifter. Nu drog ryttmästaren sig tillbaka på landet, arrenderade ett litet ställe bredvid Stockholm, sysselsatte sig med studier och åkerbruk, hvarutinnan hans förstånd och ståndaktighet äfven utmärkte sig. Vid krigets utbrott sökte han åter blifva anställd; konungen emottog hans anhållan så vänligt, att Adlersparre skildes rörd *) ifrån honom; han utnämnde honom till major och öfveradjutant vid vestra härens stab. Han qvarblef där, tills han med en del af denna här drog i fält emot sin konung. Adlersparre

*) Så rörd, att han med tårar i ögonen utkom ur de kungliga rummen och tillstod för en vän, att hans samtal med konungen och isynnerhet dennes klagan öfver kejsar Alexander gjort honom innerligt ondt, och att hans hjerta led vid att se, att en konung med så öppet och mänskligt sinne ej kunde finna sådane män han behöfde.

har både genom skrifter och bragder visat sig vara en god soldat, han har grundliga kunskaper i sitt fäderneslands historia och författning, känner åkerbruk och statshushållning både teoretiskt och praktiskt, är kortligen en framför många utmärkt man. Men liksom han genom förstånd och snille öfverträffar de flesta, så äfven i kroppsligt afseende; han är lång och stark, af en nästan herkulisk växt och hållning; man skulle kallat honom en skön man, om ej naturen nekat honom det lätta, rörliga och älskvärda. Hans drag förkunnar en kall stolthet och en jernfasthet; på hans panna bor förstånd och djerfhet; hans lifliga öga är slipprigare och vänligare, än det borde vara hos en sådan karaktär, det smilar äfven när det är allvarsamt; hans öga förrådde förmågan att just under den raktframma och sträfva svenskan äfven spela den fina och sluge. Hans omättliga ärelystnad och oböjliga egensinnighet tadlades redan af hans vänner, när de ansågo honom tillbakasatt. Under dessa sista månaders förlopp, då man endast ville spela den öppne och oegennyttige patrioten, har han än mera tadlats därför. Framtiden skall bäst lära oss, med hvem denne man bäst menade, med sig sjelf eller med fäderneslandet.

Generalmajor Karl Adlercreutz verkställde, hvad den förre satt i rörelse. Man vet bestämdt, att han ej varit med i de öfrigas väfnader; och att han nu, då man i Stockholm måste tillgripa ett parti, först efter långt motsträfvande lät beveka sig att blifva anförare och utförare af det tilltänkta våldsamma steget. Ty man hade ingen nog berömd och älskad man, åt hvilken man kunde förtro den djerfva handlingen. Men Adlercreutz stod inför hela verlden genom sina i Finland utförda dater i glans; han hade blott visat sig bland dem såsom en tapper och lycklig soldat, såsom en glad och treflig sällskapsman, alldrig såsom en smygande, farlig och ärelysten ränkmakare; om han således ställde sig i spetsen, så skulle hela verlden begripa, att det ej vore ett bofstycke utan en af nödvändigheten framkallad sak. För skenets skull tog han äfven den gamle fältmarskalk Klingspor med, hvilken ensam ej var vuxen en sådan djerfhet. Man hviskade hvarandra sedermera spefullt i örat: det måtte i sjelfva verket ej

varit någon fara förenad därvid, eljest hade Klingspor ej gått med.

Adlercreutz är endast soldat, men det också med besked. Till långsamma och sluga anläggningar har han hvarken håg eller tålamod. Mod och glädje äro tecknade i hvarje hans anletsdrag. Han har visserligen ärregirighet — ty ingen offentlig man kan vara den förutan —, men han har för mycken känsla af mannens värde, för att denna, som ormar halkande, som räfvar leende, som furier frätande lidelse kunnat blifva honom öfvermäktig. Man ser på honom, att han kan fördrifva dagen, som han kommer; men den lustige besitter en sådan sans, den glömske en sådan sinnesnärvaro, att han genast kan samla alla krafter och vara beredd för äfven den äfventyrligaste handling. Adlercreutz är bilden af den hastigaste koncentration inom sig sjelf. Han har en medelmåttig och underbygd växt, som förenar styrka och rörlighet. Den glada och breda pannan talar om oförskräckhet och lycka; det glada och tindrande ögat lyser af klokhet och list; kring den skarpt tecknade munnen och kring den manliga hakan leker väl stundom ett uttryck af förgätenhet och vällust, men den, som förstår människodrag ser lätt, att sans och sjelfmedvetenhet äro hans lifs ledarinnor, äfven där, hvarest han synes bland lättsinniga dårar låta hänföra sig af stundens fröjder. Adlercreutz kan genom små ränker, dem han hvarken förstår eller behöfver förstå, bedragas; men han skall ändå alltid göra, hvad han sjelf vill, ja tvinga de listigare att göra, hvad han vill.

Sedan Gustaf Adolf var arresterad, hade ingen, ja ej en enda af dem, som det kunnat och bordt, vågat lägga sig ut för honom. Hofbetjenterna, som öppnade dörren till flykt och en vedbärare, som, när konungen blef gripen af Greiff, sprang med sin börda öfver borggården, ropande: *hjelp! hjelp! de mörda konungen*, voro de enda, som gjorde, hvad känslan dem ingaf. Var väl Gustaf Adolf en så afskyvärd monark, att allt, hvad eljest heter kärlek och pligt, här måste tiga? Kapitenlöjtnanten grefve Lewenhaupt var med sina lifdrabanter i förstugan, när man angrep konungen; de rörde sig ej. Tyskarne höllo vakt på slottet; de rörde sig ej. Och dessa Tyskar visste likväl, att ko-

konungen särdeles tyckte om dem; skulle kärlek och heder ej satt dem i rörelse för honom? Men de hade en feg och hufvudlös öfverste till anförare, en sådan, hvilkens hjerta slog högt opp i halsgropen, när han märkte, att det kunde vara farligt; en sådan, som med den allra sämsta suckade: Gud ske lof! när han fick höra konungens skedda arrestering. Ty om en gardesöfverstes ära och pligt vid ett sådant tillfälle hade denne intet begrepp. Engelbrecht måste tillgripit ett parti, antingen att sjelf arrestera konungen eller att befria den arresterade ur de sammansvurnas händer och återlemna honom befriad till svenska folket och soldaterna. Ty det ringa antalet Tyskar hade blott kunnat eller, för att ej åsamka sig hat, vågat beskydda honom för ögonblicket. Också skuro de Tyska soldaterna tänderna af harm och många officerare voro i förtviflan, när de sedermera hörde Svenskarne säga bakom deras rygg: se där de fördömda Tyskarne; Gustaf Adolf har nu sett, hvad förlitandet på dem hjelpte honom. Ännu mindre än denna öfverste kunna lifdrabanterna urskuldas. De besoldas ej för att politisera, utan för att dö, när det gäller deras herres lif; det befalla lag och heder i alla länder. Är den blifvande herrskaren en man, så måste han med nesa bortjaga dem, som ej förstodo att dö för sin ära.

I fråga härom berömde man sig i Sverige mycket däraf, prisade denna statshvälfnings lycka, och såsom en särskilt dygd hos svenska folket — att ej en enda droppe blod därvid gjutits. Hvilken mänsklig människa älskar väl blodsutgjutelse? Men det är alltid bättre att blod gjutes med ära, än spares med nesa. Detta likgiltiga lugn, hvaraf man berömmer sig, bevisar ofta ej annat, än en slapphet och håglöshet att tåla allt. Men det kan man sanningsenligt säga, att det, hvad man kallade revolution, endast var ett partis våldshandling; ty i begreppet revolution ligger utvecklingen af en gäsning, som alltid, lik elementernas våld, måste utbrista till förstörelse. Kallsinnighet och missnöje funnos öfvernog bland folket, men intet frö till nya och stora händelser. Man kunde därföre också förutsäga, att ej något stort skulle födas ur detta intet, så vida ej partimännen samtligen voro utomordentliga män, som

förmådde gifva lif och hängifvelse åt det liflösa, och omgestalta folk och stat till ett nytt lif. Men så stora och sällsamma egenskaper hade äfven förut bordt träda i dagen. Kloka patrioter kunde ju därföre ej hoppas af denna kalla sinnesstämning, hvad många dårar inbillade sig.

Riksföreståndaren utskref genast den 14 Mars en riksdag till den 1 Maj och utgaf följande dagen den 15 Mars en ganska väl skrifven förklaring till svenska folket, där allt framställdes till förmån för den nya ordningen. Snart därpå den 20 Mars blef folket, det nya lyckliga och från sin fördärfvare befriade folket, uppfordradt till patriotiska lån och skänker, för att afhjelpa omständigheternas trångmål. De förenade vapenbröderna hade lofvat bevisa, att ett ädelt folk för frihet och ära kan uppoffra, hvad det alldrig vill för en egensinnig despot. Men de lumpna lånen och de än lumpnare skänkerna, hvarmed man likväl prålade i alla tidningar, utvisade motsatsen. Här — hos ett tappert och fritt folk — visade sig intet af de egenskaper, hvarigenom sjelfva Danskarne, deras grannar och fiender, blifvit så berömda. Endast stora ord och små handlingar!

Statssekreteraren friherre Gustaf Lagerbjelke blef mycket använd i den nya styrelsens ärender, och den sluge hade på sednaste tiden mycket slutit sig till herrtigens hof. Äfvenledes blef det gamla riksdrotset Wachtmeister, hvilkens svaghet och karaktärslöshet blef sig i all tingens växling lik, mycket använd och såsom en maschin föreskjuten. Alla höga ämbetsmän, som det önskade, behöllo dessutom sina ställen. Endast tvänne män, friherrarne Ehrenheim och Zibet, togo afsked. Sorgen öfver konungens fall förvärrade den sednares sjuklighet så, att han endast få veckor öfverlefde detta tidskifte. Ehrenheim afslog ståndaktigt upprepade anbud att behålla sin plats såsom utrikes minister.

Om Lagerbjelke eller Adlercreutz eller bådadera rådde riksföreståndaren, att ej låta Adlersparres soldater inrycka i hufvudstaden, där allt numera var uträttadt och inga soldater vidare behöfdes, vet man ej; men så mycket vet man af den förda brefväxlingen, att sådane anmodanden utgått till Adlersparre och att den

tjenstgörande adjutanten hade begagnat de från Åland anryckande trupparne till förevändning att skicka de Värmländska hjeltarne åt ett annat håll. Måhända fruktade man, att denne mans stora äregirighet skulle sluta alla till sig och ställa dem i skugga, som sjelfva ville vara i ljus. Adlersparre tog sig härvid minen af de nya sakernas herre och afgörare; han förde ett stolt, ja hånande språk och behandlade Lagerbjelke, hvilkens feghet, och riksföreståndaren, hvilkens svaghet han kände, efter som de förtjente. Jag hade velat se, hvad han gjort, om riksföreståndaren förstått att befalla. Han kunde väl ej inrycka, för att strax afsätta honom? Och detta inryckande var ingen lätt sak, om han hade med män att göra. Men hans uträkningar voro riktiga. Man svängde sin räfsvans och gaf efter, eller rättare man slokade sin hundsvans och lät slafviskt befalla sig.

Åtta dagar efter konungens afsättning inryckte den patriotiska hären. Dessa soldater sågo sannerligen ej ut att kunna störta en styrelse och revolutionera en stat. Utan krigisk hållning, utan revolutionär munterhet, utan lyftning i anda och känsla inrädde de Värmländska krigarne. Ingenstädes funnos hållning eller glans, som äfven med dålig rustning kan genomskina. Också genljudade bland borgare och bönder ingenstädes detta jubel, hvarmed ett nyss friblifvet folk plägar mottaga sina räddare. Nyfikenheten hade låckat nog menniskor ut, men stilla och likgiltiga menniskor. Adlersparre hade den djerfheten att inrätta för sina soldater en egen hufvudvakt och behålla dem omedelbart under sitt befäl, så att till borgarnes stora förtrytelse tvänne härar under olika befäl funnos i hufvudstaden: ett nytt bevis på, att riksföreståndaren ej visste, hvem han var. När Gustaf Adolf i sin ensamhet på Gripsholm läste i tidningarne den prålande beskrifningen på dessa patrioters och frihetsåterställares intåg, uttalade han de bittra orden: *detta är också den enda stora och glänsande bragd, som denna vestra här har gjort.*

Just under denna tidpunkt, då detta föreföll i Stockholm, hade Ryssarne åter satt sig i rörelse. Den 13 och 14 Mars tågade under general Knorrings befäl 15,000 man emot Åland, och den 18 Mars hade det ömsesidiga vapenstilleståndet emellan båda härarne i Ö-

ster- och Vesterbotten blifvit uppsagdt. Svenskarne, som omkring 6000 man starka lågo under general v. Döbeln på Åland, blefvo den 15 Mars angripna, sökte underhandla med fienden om ett stillestånd, men kunde ej blifva ense om villkoren. Af fruktan att blifva afskurne af den öfverlägsna fienden, drogo de sig tillbaka till Uppländska kusten vid Grisslehamn och räddade största delen af sina förråder och sitt artilleri. Ändtligen slöt man den 20 Mars ett stillestånd med ryska generalen, emedan, såsom det hette, hans herre var böjd att underhandla med den närvarande styrelsen. Han drog några af sina förposter, som redan framryckt till Grisslehamn, tillbaka till Åland, och sände genast en kurir till den vid Vasa kommenderande generallöjtnant Barclay de Tolly, att inställa sitt tåg till svenska Norrland. Men denne hade redan före kurirens ankomst med 3000 man öfvergått Qvarken och besatt Umeå. Äfven han drog sig, efter några där hållna rastdagar, tillbaka till Finland.

Knappt hade man trädt med Ryssarne på Åland i en sådan förbindelse,, förrän f. d. ryska gesanten herr v. Alopeus plötsligen visade sig i Stockholm. Han gick öppet omkring, visade sig i alla sällskaper, och den till hofkansler utnämnde friherre Lagerbjelke gaf i riksföreståndarens namn ett kalas till hans ära. Efter fem dagars därvaro afreste han åter, beskänkt af hertigen med en kostbar dosa. Hela verlden trodde nu, att detta ej kunde annat betyda, än början till ett godt förstånd och fred med Ryssland; äfven hviskade man: kejsar Alexander hade yttrat sig ganska menligt om sin svåger, men ganska vänligt om den nya styrelsen. Men allt detta motsade sig ganska snart. Man visste, att kejsar Alexander ej varit särdeles belåten med sina härars återtåg. Men obegripligt var det, att man lät Alopeus, som ditkommit utan fullmakt och förhållningsorder af sin herre, fritt spatsera omkring och att man på köpet gaf honom kalas och äreskänker. Detta var dock alldeles för vänskapligt. Så stor var den nya styrelsens förvirring.

Men hvarföre drogo sig Ryssarne tillbaka? Ty att man ännu var långt ifrån fred, uppenbarade sig snart. Några sade, att de gjorde det, emedan de ej ville

hafva något krig med den nya styrelsen; detta sade isynnerhet de Adlersparrska, som inbillade folket, att äfven detta var en af statshvälfningens stora välgerningar. Ty hade Gustaf Adolf — så hviskade de — blifvit qvar på thronen, så skulle Ryssarne i Mars hafva plundrat Stockholm och med efterföljande hopar öfversvämmat hela Sverige och utstrukit ur historien dess namn från fria folks. Jag åter ser ej, huru den nya styrelsen kunde räkna sig det till förtjenst; ty ingen Herkules hade trätt i spetsen därför, och inga Kadmeiska krigare hade genom trollkonst uppväxt ur jorden. Andra säga, att Ryssarne blefvo genom ryktet om vestra härens ankomst tillbakaskrämda, liksom om de, som tyvärr äfven hade sina af Alopeus lejda kunskapare, ej vetat, att ej mera än 4000 man af dessa thronomstörtare dragit emot hufvudstaden. Ännu andra sade, och det väl med rätta: det är möjligt, att Knorring med sina 15,000 man kunnat komma till Stockholm; men huru ville han, efter isens uppgång, återkomma? ty herraväldet öfver sjön hade Ryssarne ej. Om Ryssarne äfven i norr drogo öfver Qvarken, så kunde dessa norra, till följe af årstidens, landets och de midt emot lägrade Svenskarnes hinder, ej på vindens vingar flyga söderut och förena sig med Knorring. Svenskarne kunde väl vara svaga, men Knorring måste dock, utan förbindelse med sjön och fästningar, snart blifva förstörd eller fången genom förenad styrka och hat.

Om alltså dessa sistnämnde hade rätt, så hade Ryssarnes tåg mot Stockholm utan flotta varit en dumhet. Därföre kommo de också ej. Det hade ej varit en dumhet, om en flotta ständigt strukit längs kusterna, om 20,000 man norrifrån och 50,000 man från Åland kommit antågande, ifall man haft den stora planen att underkufva Sverige. Då var Sverige verkligen förloradt, och en svensk Koscuisko hade då kunnat sönderslå Skandinaviens gamla härrliga, af tusende slaktningar och segrar prydda vapensköld och däröfver utropa ett jämrens *finis Sueciæ!* Men hvad som kunnat ske med 70,000 man var med 25,000 omöjligt, af hvilka dessutom $\frac{1}{3}$ inträngde inemot hundrade mil norr från Stockholm.

Likväl var det de nya herrarnes allmänna fältrop,

att Sveriges räddning från Ryssarne, hufvudstadens räddning från Kossackers och Kalmuckers plundring hade sin grund i händelserna den 13 Mars. Ty af ingen annan grund, ropade de, drogo dessa sig tillbaka, än emedan den nya förändringen var dem angenäm eller ock emedan de fruktade utbrottet och stormen af en för frihet och ära nyvaknad nation. Men dessa nya herrar aktade sig väl att taga på sin räkning den stora förlust, som snart efterföljde dessa härrligheter. Den norra ryska härskaran, som stod vid Torneå, ville ej veta af något stillestånd, utan ryckte fram. Bland de obetydliga förtrupparne af den lilla derstädes befintliga svenska skaran befunno sig 4000 Finnar, 4000 af dessa tappra, som eljest plägade modigt draga i fält emot en dubbel skara fiender; de gåfvo sig nu med vilkor, att få återvända till fäderneslandet med bibehållande af sina ämbeten och sin förmögenhet, och öfverlemnade åt Ryssarne vapen, artilleri och förråder. De anförare, som undertecknade denna snöpliga dagtingan, voro generalmajor Gripenberg och öfverste Palmfelt; den tredje, generalmajor Aminoff, var ej närvarande, utan låg sjuk; han satte sig emot fördraget, men, missnöjd med de svenska tilldragelserna och med de nya personerna, som knappast syntes ihågkomma Finnarne, följde han snart efter sina hemtågande landsmän. Denna dagtingan blef afslutad nära tre veckor efter den stora förändringen i Stockholm. Likväl påstod partiet med all dristighet: om dagtingarne vetat af denna glada förändring, så skulle de fattat nytt mod och ej ingått på denna vanära. Men det är sanning: just som de förnummo denna tilldragelse i Stockholm, tänkte de på dagtingan; ty männer, som uthärdat i tio slaktningar, kunde ej så plötsligen bleknat för ryska förposter. Men emedan man i hufvudstaden gjort sin vilja till rätt, så trodde sig äfven dessa kunna göra sammaledes och fatta ett eget beslut. Mest verkade törhända oviljan, att de nu skulle emottaga befallningar af dem, som förut varit deras likar.

Med Ryssarne hade man således hvarken stillestånd eller fredsunderhandling, emedan kejsar Alexander förklarade, att han ej kunde underhandla med en stat,

som ännu ej hade någon ordentlig styrelse. — Med Norrige hade redan länge ett slags tyst och hemligen aftaladt stillestånd bestått, som, oberäknadt ett litet afbrott i Jämtland, fortfor hela sommaren. Med Danemark förblef det på den gamla foten; kriget bestod nu, såsom förra året, i en småjagt efter skepp i sundet, i sjöskärmytslingar.

Man sände också genast budskap till *alla århundradens hjelte*. Man trodde om honom, att han både kunde och ville allt för Sverige; man hoppades af honom en snar och fullkomlig återställelse, ja förstoring; af Fransmännen sjelfva erkännandet af gammal vänskap och själsförvantskap. Man sade: de skola ej låta de *tappra, fria och älskvärda nordens Fransoser* undertryckas; Napoleon skulle befalla kejsar Alexander att genast utrymma Finland, ja i öfvermåttet af kärlek och aktning skulle han föröka Sveriges härrlighet med Norrige, hvilket han skulle fråntaga sin bundsförvant Danemark emot skadeersättningar, dem han kunde gifva det i Tyskland; i sjelfva Tyskland skulle Sverige ej. allenast återfå det nyss förlorade, utan hela det gamla Pommern med Stettin och öarne. Så bedrog man sig och andra med tomma inbillningar och dråplig ordklang om frihet, makt och gammal svensk ära. Mot slutet af April återkom ändtligen riksföreståndarens sändebud, kapitenlöjtnanten för drabanterna grefve Rosen, från sin beskickning till Napoleon, hvilken han träffade i Stuttgard på dess resa till den här, som han vid Donau samlade mot Österrike. Nu tystnade på en gång den jublande spådomens stämmor: Småningom utbredde sig ryktet: Napoleon, som förehade stora ting, hade ej haft tid att tänka på de svenska småsakerna, utan hade endast i förbigående samtalat med grefve Rosen och afskedat honom under några kalla önskningar och komplimenter. Ja några påstodo att han i det flyktiga samtalet yttrat: "Svenskarne äro ett besynnerligt folk; de kämpa stundom såsom hjeltar, men äfven, när det faller dem in, ledsna de vid kriget, gå hem och afsätta eller mörda sina konungar." Något dylikt skall grefve Rosen nämligen i hemlighet yttrat för sina vänner.

Men i Sverige föreställde man sig både de menniskor, som höllo tidehvarfvets öde i sina mäktiga

händer, och de europeiska staternas förhållanden på ett helt främmande sätt. Man talade om Sveriges inre och yttre läge och om sina förhoppningar så, som om Sverige alldrig varit lyckligare och större; man talade om svenska folkets tapperhet, frihetskärlek, ädelmod, lydnad och sjelfuppoffring, liksom kunde intet europeiskt folk jämföras därmed; man talade om en fullkomlig omstöpning af statsförfattning och folkombudskap, hvarigenom man ville för evigt befästa nationens frihet och lycka; man förkunnade, att Ryssarne ej allenast måste återlemna Finland, utan att den tid vore ej fjärran, då svenska vapnet skulle pryda Petersburgs och Rigas portar; Norrige, som Gustaf Adolf, ifall han ej varit galen, hade kunnat intaga, skulle medföras såsom hemgift af därvarande öfverfältherren prins Kristian August af Augustenburg, ty af denna orsak skulle han blifva thronföljare i Sverige. I detta afseende var allt redan under förra sommaren uppgjordt emellan prinsen och den store patrioten och fäderneslandsräddaren Adlersparre. Så inbillade man det oskyldiga och redliga folket; och medan man sålunda insöfde och insöfdes, blundade man likväl för den inre nöden och förvirringen och för den yttre nästan oundgängliga faran. Man förstod hvarken tidens anda eller deras karaktär, som ledde den, men utgöt sig desto mera ej allenast i smädelser och förbannelser öfver den olycklige fången på Gripsholm, utan i lögner och vanställande berättelser, af hvilka den ena var löjligare än den andra; sådane vandrade från mund till mund och de flesta af dem hade anspelning på Gustaf Adolfs gudlighet och pedanteri. Mera kränkande voro de anklagelser, hvarigenom man sökte sätta hans karaktär och redlighet i tvifvel, en dygd, som dittills varit obestridd.

Man påstod nämligen, att konungen hade på folkets bekostnad samlat sig en stor förmögenhet och att han behållit en del af de engelska subsidierna; så hade han sålt till öboerna fäderneslandets lycka, ära och blod. Man ville veta, att han länge varit betänkt på att flykta till England, för hvilket ändamål han låtit skeppa öfver hafvet flera mill. inväxlade dukater; kort före hans tillämnade flykt från Stockholm och plundring af rikets bank den 13 Mars skulle hans förtrogne, öfver-

hofmarskalk friherre Munck, hafva rest förut med en del af nämnde skatter och med de kungliga juvelerna, för att rädda dem undan hvarje händelse. Konungens förmögenhet här i landet var ej mindre än 3—4 mill. R:dr B:ko. Så hade denne fege, egensinnige och egennyttige konung velat uppoffra allt annat, blott ej sig sjelf och sin egen blodiga hårdnackighet.

I början troddes det af flera, men småningom tog sanningen ut sin rätt. Friherre Munck, konungens förste hofmarskalk och ståthållare på Stockholms slott, hade få dagar före statshvälfningen rest på landet. Det var lätt att utsprida denna lögn om honom, ty hans tillgifvenhet för den kungliga familjen var bekant; men han kom efter 8 dagar tillbaka och hade hvarken, som det sades, blifvit arresterad af vestra hären eller fört några skatter och juveler. Dessa skulle i så fall af det nu herrskande partiet, som hatade honom, säkert blifvit tagna; men de blefvo det ej. Efter en månads förlopp visste man, att allt, hvad missnöjet pratat sedan 4 år angående utväxlade dukaters öfversändning till England, var osanning; man visste till och med, att konungens hela förmögenhet endast bestod af 600,000 — 700,000 R:dr B:ko., och man undrade nu, att denna förmögenhet var mindre, än hvad — fadern efterlemnat.

Af större politisk vigt, än dessa lögner, var ännu annat löst prat, som lopp omkring. Man förnyade det gamla af hat emot Gustaf 3 närda ryktet, att Gustaf Adolf ej var hans son. Tillika var man ganska beställsam att utsläcka kärleken och medlidandet för dronningen och de kungliga barnen, hvilkas olycka mera rörde, ju oskyldigare de voro. Man yttrade, att dronningen hade försyndat sig emot nationen, att hon vore källan till all den olycka, som träffat fäderneslandet och hennes eget hus; hon hade alldrig älskat Sverige, hade afvändt konungens hjerta från sitt folk, hade förledt honom till den osaliga tyska resan, hvarigenom han blef oense med Napoleon; hennes gamla bittra hat skulle ännu mera ökas genom de sista tilldragelserna; hon skulle ingjuta hatets och hämndens gift i sin sons ådror och detta gift skulle fortärfvas från slägte till slägte. Därföre måste man taga sig till vara för sonen,

hvilkens regering blott blefve en rackare-regering *). Ja, så omänskligt grym var förbittringen, att man gjorde dronningens kärlek för sin gemål till ett brott; hvad som eljest utgör alla qvinnors ära, var för henne en skymf. Man sade öppet: det största beviset på hennes kalla och trånga hjerta är, att hon kan sörja öfver en sådan mans öde, hvilken hvarken var skön eller tapper, älskvärd eller segerrik, hvilken ej besatt något stort och kungligt. Hvad som gjorde hennes dygd ännu renare och högre, skulle vara dumt och löjligt. För att beröfva olyckan det deltagande, man eljest gärna ägnar den, kringspridde man berättelser om, ja afskrifter af uppsnappade bref, dem dronningen skulle skrifvit till konungen och där hennes hat till svenska folket skulle skildrats i de hjertaste färger. Det kan väl vara, att hon i ett ögonblicks känsla af sina lidanden uttalat sig bittert emot hela Sverige, liksom andra dödliga i dylika fall pläga göra; men sådane känslor skulle lätt kunnat läkas af tiden och af den mildrande lyckan.

Men allt detta verkade endast hos dem, hvilkas beslut redan på förhand var fattadt, och dessa harmades till och med, att dronningens aktning hos folket växte i samma mån, som man sökte nedsätta den. Denna sköna och älskvärda qvinna, prydd med sitt köns hela ärbarhet och behag, hade länge genom sin klokhet, foglighet och kärlek emot en gemål, som ej alltid var den fogligaste och älskvärdaste, vunnit det högsta priset bland Sveriges förnäma fruar; nu tillvann hon sig genom den ståndaktighet, den lugna stolthet och den kalla höghet, hvarmed hon fördrog den hårdaste olycka, sjelfva de hatfulles egen beundran. Efter konungens arrestering förvandlade hon sin kammare till ett fängelse, ur hvilket hon alldrig gick; hon visade sig för de nyfikna tyst, för de spejande stolt, för de få deltagande öm och mänsklig; hon visade alla, att hon förtjent att vara en stor och segerrik konungs gemål.

Kronprinsen Gustaf vann äfven småningom mer och mer genom det naturliga medlidande, man ägnar den oskyldiga barndomen, och genom sin moders höga dygd;

*) Och likväl påstod partiet, att det ej vid upproret tänkt på *sin säkerhet*, utan endast på det älskade fäderneslandets bästa.

han vann genom den rika förhoppning, som syntes innesluten i hans späda gestalt. Prins Gustaf var i barndomen så sjuklig, att man fruktade. att han skulle blifva en krympling. Men efter sitt åttonde år hade han på ett förvånande sätt hämtat sig, och är nu i sitt tionde år en skön och stark gosse, mera än sina systrar liknande modern. Hvilka grunder begagnade faderns fiender att utesluta honom från Vasarnes thron? Nästan alla höllo sig fast vid ett enda, vid den ofvannämnda fruktan för en förföljelse-regering, att grundsatser och hat skulle fortärfvas från slägt till slägt. Hvilken lära! I enlighet med en sådan måste, på äkta turkiska sagdt, en kungamördares, en landsförrädares, hvarje större bröttslings hela familj med hull och hår utrotas.

Sedan man efter några månaders förlopp hunnit sansa sig, blef man också i mångfaldigt afseende fogligare: hätskheten emot regeringen mildrade sig, ju mera man såg, att de nya männen spelt med lysande såpbubblor och lofvat guld och gröna skogar, som åtminstone lågo långt bakom de svenska. Det hade ej från början funnits någon liflig och kraftig själslyftning, någon mäktigt uppbrusande, med nya skapelser hafvande revolutionsanda; man såg nu allt tydligare, att nya namn ej förbättrade gammalt ondt; man kände, att man ej var kommen längre, än där man länge stått. Få insågo klart tidens kraf; få kände, hvad som hos Gustaf Adolf evigt förblifver aktningsvärdt och som, förenadt med större verksamhet, kunde hafva gjort honom till en stor man; men många begynde fråga: skall väl blott han, han allena, uppbära skulden för allt? Vore Svenskarne så tappra, dygdiga och frisinnade, som man dagligen hörer skrytas, huru hade väl konungen då kunnat göra så mycket uselt, som man påbördar honom? Huru hade han bland ett sådant folk skolat bära sig åt, för att komma i fängelse? De billiga började också anklaga andra och tala mycket om en Ugglas', Cederströms och Wachtmeisters med fleres jämmerlighet och om en Cronstedts och Tibells förräderi; särdeles högljudda blefvo vid denna tid anklagelserna emot den sednare.

Tibell var son af en underofficerare från Södermanland, som dog i fattigdom. Han gick ung i krigstjenst

och utmärkte sig genom flit och skicklighet. Såsom löjtnant blef han utnämnd till lärare vid Karlbergs krigsakademi. Af missnöje, emedan han ansåg sig oförtjent hafva blifvit förbigången af en kamrat, tog han tjenstledighet, reste till Frankrike, bevistade under Napoleon fälttåget i Italien och tjente sig opp till brigadier. Efter freden i Campo Formio återkom han till Sverige och blef genom krigspresidenten Cederström, som beundrade allt, som kom utifrån, förordad och anställd. Tibell ansågs också för en skicklig och flitig man. Snart inrättade man en ny topografisk korps, till hvars hufvudman han utnämndes. År 1805 följde han konungen till Pommern och Mecklenburg och spelte under 1806 års sommar, då Pommern ordnades till en svensk provins, rolen af en råd- och plangifvare därstädes. Då Tibell lemnade landet med konungen i Sept. 1806, så lemnade han också efter sig ryktet att vara en äregirig och egennyttig man, ja att han med afsigt förepratade konungen osanningar, för att göra sig vigtig. Vid sin återkomst till Sverige blef han generalqvartersmästare och ej långt därpå vicepresident i krigskollegium. Under 1808 års krig var han en af de få, som mest rådslog och beslöt allena tillsammans med konungen. Man sade: är Tibell en så klok man, som verlden tror, så måste han hellre taga afsked, än befrämja orimliga företag, dem man med rätta tillskref honom såsom den där mest hade att säga i krigskollegium och hos konungen. Men då han ej gjorde det, då allt, där han hade sin hand med, blef på det mest förvirrade och skändliga sätt förvaltadt, sade man slutligen: denne, som lyckan framsparkat, är en egennyttig och sjelfvisk man, en slug begagnare af ögonblicket, som stulit ära och lycka från konung och fädernesland; ja många mumlade, att Tibell stode i samråd med statens fiender och att han planmässigt arbetade på konungens fördärf. Så ljöd folkets mångstämmiga röst, så äfven sådana mäns, som eljest voro hans egna vänner inför konungen; sådant var också mannens sken, ehuru sken och sanning ofta kunna vara långt åtskilda. Tibell är skicklig, verksam, ärelysten, men måhända än mera vinningslysten; hans uttryck är iskallhet och slughet, som döljer sig under en trotsig half fransysk fräckhet; emot sina un-

öfverordnade visar han sig tillräckligt högmodig och uppblåst. Fördes väl Tibell med den allmänna uselhetens och slapphetens ström, öfvertygad, att, huru man spjärnade emot, farten likväl måste föra till undergång? Eller var han en förrädare? Jag tror ej det sednare. Han blef hårdare bedömd och mera hatad, än de flesta, emedan nyuppkomlingen gäste af högfärd och öfvermod. Han var otacksam emot sin konung, hade en låg karaktär, ehuru ej lägre än andra, som kallas hederligt folk.

Den 1 Maj var kommen; riksens Ständer voro till större delen samlade, med undantag af de underkufvade Finnarne. De första åtta dagarne förflöto under granskning af fullmakter, under förberedelser, uppvaktningar och samspråk. Det första nödvändiga var naturligtvis att tacka Adlersparre, Adlercreutz, Klingspor och riksföreståndaren för det, att de ej förtviflat om fäderneslandet. Detta skedde med stor högtidlighet och med *rörande enstämmighet och glädje, som förkunnade en ny och kraftig frihetsanda.*

Den 9 Maj hölls offentlig gudstjenst, och Ständerna samlades på rikssalen; hvarefter riksföreståndaren höll stor taffel. Vid församlingen på rikssalen lät riksföreståndaren föreläsa en allmän berättelse om rikets tillstånd och om orsaken till regementsförändringen och riksdagens sammankallande. Författaren och föreläsaren var friherre Lagerbjelke, som nyss utnämnts till hofkansler och någon tid därefter utnämndes till statsråd. Han hade skrifvit förträffligt för dagens ändamål — att blända; och konungens och tidehvarfvets, nationens och nationernas skuld var så konstigt sammanväfd och förvicklad, att skenet segrade, och att hvar och en bortgick med den öfvertygelsen, att ingen sämre och oduglígare konung regerat öfver Sverige, än Gustaf 4 Adolf.

Märkvärdigare var följande dagen, den 10 Maj. Först höll Jöran Adlersparre på riddarhuset ett tal, som syftade på att förklara ej blott Gustaf Adolf utan äfven hans son och hela hans hus för evigt förlustiga svenska kronan, stödjande sig på hatets och grundsatsernas ärftlighet från slägt till slägt. Därefter församlade sig alla riksstånden på rikssalen, hvarest f. d. expeditionssekreteraren frih. L. A. Mannerheim föreläste

ett tal, där han uppmanade Ständerna att förklara sig, *om de ville behålla Gustaf Adolf och hans son på svenska thronen, eller ville uppsäga dem trohet och afsätta dem?* Allt var förarbetadt, och under högt jubel gick afsättningsförslaget igenom. Tillika föreläste man en den fångne konungens förklaring *), hvarigenom han redan förut afsagt sig kronan för sin del, men ej för sin son. Denna förklaring var skrifven på Gripsholm den 29 Mars, hvilken dag Gustaf Adolf synes med afsigt hafva valt, emedan han på denna dag bestigit thronen efter sin faders mord för 17 år sedan.

Efter dessa tilldragelser förklarade den gamla herrtigen, att han ännu ville fortfara med riksföreståndarskapet, till dess Ständerna hunnit bestämma och förelägga honom den nya statsförfattningen och regeringsformen, och att han sedermera ville taga i öfvervägande, om han enligt sitt samvete och sina grundsatser kunde emottaga fädrens krona eller måste återvända i privatlifvets af honom älskade lugn.

För att kröna denna dags glädje, lät riksföreståndaren uppläsa en fransysk berättelse om slaktningen vid Regensburg, hvilken berättelse han erhållit aftonen förut och som i stora ord förkunnade, att Napoleon tillintetgjort hela österrikiska hären. Den emottogs under högt jubel och utbredde ett sådant glädjerus öfver hela staden, som om berättelse inlupit, att alla Ryssar plötsligen dödt af pesten. Ty nu trodde man Sveriges gyllene tid skulle börja, så snart kejsarn af Frankrike besegrat alla hinder att göra för svenska folket, hvad han för detsamma önskade. Ty att Napoleon beundrade och älskade det framför alla folk, var en trosartikel. När de församlade riksombuden började på eftermiddagen åter att visa sig ute, träffade jag på platsen framför riddarhuset en vördig och eljest för klok ansedd gubbe bland mina bekanta af adeln; då han först varseblef mig, sprang han i förtjusning mig till mötes, omfamnade och kysste mig, ropande högt: *Gud ske lof! nu äro vi alla fria!* — så hade nämnde segerberättelse förvirrat honom. En finsk officer, som stod bredvid oss och med hvilken jag nyss

*) Se bilagan N:o 11.

förut spatserat af och an, svarade på detta glädjerop; *ja, fria från konungen, men ej från skurkar.*

Den af riksstånden underskrifna uppsägelseakten af den 10 Maj blef den 29 *) s. m. öfverlemnad till den fångne på Gripsholm. Han intygade dess meddelande och svarade, att han med lugnt samvete, men med smärtande känslor emottagit densamma.

Man arbetade nu ganska ifrigt på den nya författningen. I början af Juni var den färdig. Ständerna antogo den nästan utan motsägelse; endast bönderna satte sig länge emot dess 114 §. Då detta böndernas påckande och motsägande visar, att äfven de ville vinna af en statshvälfning, hvarvid så mycket ordas om frihet och jämlikhet, så vill jag anföra denna §.

"Konungen låte samtelige Riksens Ständer deras Privilegier, Förmoner, Rättigheter och Friheter åtnjuta; beroende det på samteliga Riks-Ståndens öfverenskommelse och Konungens bifall att låta dem undergå de förändringar och jemnkningar, som Rikets behof kunna fordra. Inga nya Privilegier, ett Riks-Stånd rörande, kunna utan Konungens och alla Riks-Ståndens vetskap och samtycke utgifvas och meddelas."

Bönderna påstodo, att man ej särdeles borde fästa sig vid privilegier och företrädesrättigheter, då tvärtom grundlagen sjelf borde bestämma de enskilta ståndens förhållanden till hvarandra, och att ingen annan bestämning i detta afseende sedermera gällde, än just grundlagens. Det är således öfverflödigt att häntyda till det gamla, för att vid tillfälle kunna begynna nytt krångel. Adeln ville behålla detta kryphål öppet, för att kunna af sina företräden återvinna hvad som nöd och tvång fordom aftvungit den. Detta synes så mycket mera vara händelsen, då adeln, just genom sitt häftiga motstånd att ej vilja upphäfva denna §., bevisar, att den hårdnackigt ämnar försvara privilegierna, ett ord, som klingar så illa i alla fria svenska mäns öron. — Bönderna gåfvo dock slutligen efter, likväl med det uttryckliga förbehåll: att nämnde §. skulle och måste på nästa riksdag upptagas till granskning.

Strax efter den nya författningens antagande emot-

*) Se bilagan N:o 12.

tog riksföreståndaren, under namn af Karl den trettonde, kronan, blef krönt och hyllad. Det var ett dåligt tecken för den nya regeringens styrka, att den svage mannen knappast kunde under dagens mödor hålla sig på benen.

Då jag talar om regeringens styrka, så vill jag tillika anmärka, att den hvarken under våren eller sommaren, hvarken vid krigets förande eller fredens afslutande visade en sådan kraft, som kunnat motsvara dess egna kungörelser. Sverige förlorade genom fredsslutet sitt härrliga Finland; för dess skull hade Alexander börjat kriget, det hade varit ändamålet med hans vrede emot England och emot dess bundsförvant, en vrede, som sedan helt och hållet lade sig. Med Danmark och Frankrike afslöts äfven fred, hvarigenom allt återkom i samma *status quo*, som före kriget. Danskarne hade härvid haft mycket att betänka, om hat och afund lemnat dem nog sans att betänka. De hade, hänförda af dessa lidelser, länge och i synnerhet efter Katarina II:s regeringsanträde 1762 till Ryssarnes fördel anfallit Sverige och det med egen uppoffring; de hade ständigt och beredvilligt hjelpt Ryssarne att försvaga sina egna stamförvanter, för att låta dessa Slaver framrycka ända till det gamla Skandinaviens portar. Det är också en anmärkning, som ovillkorligen påtränger sig, att endast Europas båda gränsriken åt öster och vester vunnit genom den hela Europas förhållanden omstörtande franska revolutionen; midten har blifvit liggande ungefär så, som revolutionen den fann. England och Ryssland, gynnade af omständigheterna och isynnerhet af sitt läge, vågade uppsluka länder och folk, under det Fransoserna förtärde sig i sin egen brand.

Några dagar före Karl den 13:s kröning hade dronningen med sina barn blifvit förd till Gripsholm och där förenad med sin gemål. Hon hade före afresan emottagit sista besöket af sina fränder. Det var för bäggedera, för de uppstigande och nedstigande, en oangenäm sak att genomspela pligtens och anständighetens sorgliga rol, där det mänskliga och furstliga strcdo med hvarandra. Riksföreståndaren besökte dronningen nu för första gången efter den 13 Mars, måhända ock för den sista. Han var rörd, men dronnin-

gen var lugn och stolt. Den gamla prinsessan Sofia Albertina hade allt från början visat sig som en värdig syster till Gustaf den 3, med hvilkens ljusa förstånd hon förenade ett större allvar. Riksföreståndarens gemål ådagalade städse sitt goda och okonstlade hjerta, men hon var utan hållning och värdighet, lättrörlig och lätt förgätande; således utan vigt både i vänskap och fiendskap. Den gamla enkedronningen, som såg sin lefnads enda lycka gå under med sin son, bar sorgen med stilla och kunglig värdighet. Gustaf Adolf hade varit en tacksam och uppmärksam son, lik sin moder i många hänseenden; hon älskade honom obeskrifligt, älskade mycket hans gemål och måhända ännu mera de kungliga barnen. Hon reste detta år ovanligt tidigt till sitt slott Ulriksdal och undandrog sig allt det larm, som numera ej kunde betyda någon glädje för henne.

Till riksföreståndarens, nu Karl den 13:s, ära måste nämnas, att han länge vägrade att gifva sitt bifall till prins Gustafs uteslutande från svenska thronen; hela Europa, föreställde han, skulle harmas på honom, om han så villigt erbjöde sin hand att störta den barnsliga oskulden och därmed sin store broders hus, om han gjorde sig till verktyg för ett parti med uppoffrande af hela sin stam. Huru man också sökte intala den gamle genom föreställningar om politisk nödvändighet, om fäderneslandets välfärd och räddning, om svenska folkets ära — denna gång förblef den eljest så vankelmodige och svage orubblig emot alla bestormningar och förklarade: orättvisa bringar alldrig lycka, och grymhet är alldrig ett folks ära. Friherre v. Essen, som genast slutit sig till partiet, var nu dess underhandlare; när han efter flera upprepade försök såg sig ingenting uträtta, föreslog han, att man skulle förelägga rikets högsta ämbetsman och den i så många vigtiga frågor bevandrade riksdrotsen Gref Wachtmeister äfven denna fråga till afgörande. Nu gick Essen med de sina till den gamla och svaga riksdrotsen och vunno honom lätt på sin sida. Denne lät bära sig opp på slottet och jämrade sig så länge och så mycket öfver fäderneslandets nöd och fara, om möjliga hämndescener i framtiden, att riksföreståndaren, som i detta fall verkligen visade en ovanlig ståndaktighet, slutligen gaf efter.

Vi känne friherre v. Essen redan förut. Men huru blef denne general, huru blef han generalståthållare och excellens? Gustaf den 3 upptog honom såsom yngling vid hofvet — hans enda förtjenst var hans vackra gestalt — upphöjde honom sedan steg för steg, betalte hans skulder och förhjelpte den fattige till ett rikt giftermål och gods i Pommern. Äfven Gustaf Adolf fann honom vid sitt regeringsanträde i ruinerade omständigheter, gjorde honom till generalståthållare öfver Pommern och Rügen, skänkte honom betydliga inkomster och kronogods därstädes, gaf honom efterträdesrätt till grefvarne Küssow's sannolikt snart ledigblifvande län med 15,000 Rdr årliga inkomster; och efter Pommerns förlust betryggade han honom med 3000 Rdr Bco årligen. Detta hade konungarne gjort för honom; men hvad gjorde han? Det sågo vi nyss. Lindrigast dömdt kan man säga: då Essen fick och antog allt detta, så åtog han sig också pligten, att åtminstone ej arbeta *emot* den kungliga familjen, om också tiden kunde ingifva honom den politiska öfvertygelsen, att han ej kunde eller borde arbeta *för* densamma.

Vid medlet af Juni valdes till Karl den 13:s thronföljare prins Kristian August, dansk ståthållare i Norrige. Man talade nu långt mindre om Norrige såsom medgift, ehuru man redan från början väl vetat, att detta berodde på helt andra viljor än hans och Svenskarnes; men man hade måst inbilla folket något, och *Adlersparre hade velat hafva sin egen konung.* Denne prins valdes ur enskilt-personliga och ej ur allmänt-politiska grunder. Norrige? — hade dessutom de klokare frågat; hvad — Norrige? Det undgår oss ej, ifall det ej störtar sig i hafvet, det kunna vi ännu efter århundraden bekomma, om vi vilja; men bringen oss en kronprins, som återger oss Finland, bringen oss den!

Kronprinsen Gustaf hade äfven haft sina vänner och förfäktare, ehuru de ingen ting kunde uträtta. Bland dessa hufvudmän nämnas general Armfelt, Gref Ruth, finansminister under Gustaf 3, sedermera ståthållare öfver Pommern, och Grefve De la Gardie f. d. sändebud i Wien. Den sistnämnde *) och öfverste Sköldebrand

*) Besynnerligt, att denne de la Gardie, som var slägt med Vasahuset, af några Svenskar *föreslogs* till thronföljare.

talade offentligen på riddarhuset för den unge prinsen och emot herrtigen af Augustenburg. Partiet för herrtigen hade bland andra skäl uppgifvit, att han, ehuru en furste af huset Oldenburg, var politisk oafhängig af hvarje främmande makt. De kungliga åter menade, att, just emedan han ej kunde påräkna understöd af någon betydande makt, borde man se sig före, ty Sveriges läge tilläte ej att afgöra dess öde efter blott nyck. Det kunde nämligen ske, att prins Gustaf funne mäktiga förespråkare, och då komme man med den maktlöse thronföljaren i förlägenhet. Äfvenledes hänvisade de på kommande dagars *möjliga faror*, ty konungens barn kunde likväl ej på turkiskt sätt bli strypta. De förblefvo alltid — så hafva folkens böjelser och tidernas erfarenhet visat — thronpretendenter, och främmande makter kunde lätt begagna deras anspråk till förevänning emot Sverige; kronprinsen Gustaf var dock född i purpur. Hvarje ny dynasti förblefve dock en hel menniskoålder igenom i ett visst obehagligt och vanskligt tillstånd, som kunde gifva främmande makter anledning att draga landet än hit och än dit.

Gustaf Adolf hade tillbragt sommarn lugnt och efter återföreningen med de sina tämligen lyckligt. Han såg i bibeln och i sin tro på Gud och Guds försyn folkens och konungarnes öden annorlunda, än de flesta af sina samtida, och var i denna sin tro säkert lyckligare, än de. Då hans fångenskap emellertid varade öfver all förväntan länge, då den kulna hösten nalkades och de gula löfven började nedfalla från träden, så blef äfven han kulnare och oroligare, och de händelser och de spöken, som äro förbundna med Gripsholms slott, synas äfven ofta hafva ängslat och oroat hans dagar och nätter, huru mycket än hans kungliga allvarsamhet sökte dölja det för menniskor. Här hade konungar setat fängna före honom; han kunde anställa betraktelser i samma kammare, där Erik den 14 så länge satt, att han trampade fotspår i stengolfvet framför det tittfönster, där hans trånande öga sökte solens ljus eller en fritt flygande fågel. Också kunde han ej hafva förgätit den här för 10 år sedan inträffade underbara händelse, hvilken synes likna en saga eller en drömmens dikt, men som dock verkligen inträffat. Konungens svärfader,

markgrefven af Baden, hade kommit från Petersburg på ett besök till Sverige, och honom till ära hade man velat dagen före hans afresa tillställa en stor afskedsfest på Gripsholm. Under följande natten efter denna fest, då klockan ljöd tolf, började den gamla kringvandraren, slottsspöket, äfven kallad Erik 14:s vålnad, att anställa sitt oväsende genom pustande, pipande, knäppande, bultande och hvinande, liksom alla takstenarne begynt hoppa eller som en svärm vilda kattor eller veslor blifvit lössläppt. Korteligen: det gamla spöket uppväckte alla med förskräckelse, och det uppskrämda människohvimlet blandades så brokigt tillsamman, att hofmarskalkar, adjutanter och hofdamer i nattråckar, betjenter, kammarjungfrur, drängar och pigor sprungo omkring med ljus och lyktor, ropade ängsligt om hjelp och slutligen befunno sig så skrämda om hvarannan i trapporna, på gården och i trädgården, att man måste hjelpa skrikande hoffröknar och pager opp ur gödselpölar och eldsläckningskar o. s. v. Detta vilda nattliga uppror blef visserligen efter en half timma slut; men dess betydelse uppenbarade sig följande dagen. Den afresta markgrefven af Baden hade omkring Arboga vältat med åkdonet, så att han återkom såsom lik till Gripsholm, hvarifrån liket sedermera fördes till hans hembygd.

Det var naturligt, att en sådan nattvandrare ej alltid lät Gustaf Adolf sofva i fred, då denne i alla fall hade tid nog att öfverlemna sig åt sina dystra tankar och drömmar. Isynnerhet spökade han åter under natten till den 7 Okt. under hvilken natt den gamle farbrodern engång föddes. Slottsspöket hade tillställt ett sådant oväsende förmedelst suckande, hvinande, pipande och andra underliga läten, att konungen och drottningen måste, sedan de länge legat i ångest, uppstå, flykta ur sofrummet och taga sin tillflykt till vakthafvande officeraren Friherre Otter, för hvilken de berättade tilldragelsen. De bytte därefter om sofrum och fingo vara i fred; men händelsen vandrade med tusende utläggningar kring landet och gaf, just emedan denna natt var den gamle konungens födelsenatt, ämne till de underligaste tydningar och aningar *).

*) Prinsen, sedermera hertigen af Gloucester, var i Jan.

Mot slutet af 1809 blef Gustaf Adolf ändtligen frigjord ur detta fasornas och spökenas hem. Man väntade snart den nyvalde kronprinsens ankomst. Hemligen och hastigt blef Gustaf Adolf den 6 Dec. jämte de sina, under general Sköldebrands och flera stabsofficerares betäckning, från Gripsholm bortförd till Karlskrona, där han sattes om bord på en fregatt; han anlände den 18 Dec. till Stralsund, där han i sina Pomrares deltagande och trohet kände den sista smärtan *) såsom konung. Han hade först önskat att ingå i en Herrnhuteranstalt i Schleswig, men man hade funnit detta ställe alltför nära Sverige; han hade då önskat södra Tyskland och Schweitz till uppehållsort. Den 1 Febr. ankom han till Bruchsal.

Gustaf Adolf har en smärt och rak gestalt, proportionerlig i alla delar, något öfver medellång, ett långlagdt hufvud, en öppen nästan för rakt uppstigande panna, blåa ögon, blondt hår, en rak och ädel näsa, en fast och tillsluten mund, en rund och manlig haka; kortligen: ett oldenburg-holsteiniskt familjansigte, hvilket Karl den 12 äfven hade genom sin oldenburgska moder. Man kunde säga: hans hufvud och kroppsställning hafva någon likhet med Karl 12, om man tänker sig den sednare i lugn; men han har ej detta stilla och höga allvar, denna ögonens dunkla låga, denna en hjelteskepnads fullhet, kraft och rörlighet, hvilket fanns hos Karl den 12 och beundrades af dennes samtida såsom en slags förtrollande skönhet. Konungens uppträdande

---

1803 på besök i Stockholm och blef till en början intagen af konungens hållning och angenäma umgänge. En dag förde konungen sin gäst till Gripsholms slott och visade honom där de af Erik den XIV i stengolfvet trampade fotspåren. "Tror ni på själavandring?" frågade konungen prinsen. Då denne nekade därtill, fortfor den förre: "jag för min del tror fast därpå; så äro t. ex. hos mig själarne af Erik den XIV, af den store Gustaf Adolf och af Karl den XII förenade, men den af konung Erik predominerar; också skall jag engång här erfara hans öde."
(Öfvers. tillägg ur Göttingska tidningen "*Gelehrte Anzeigen*", som säger sig kunna ansvara för dess sanning).

*) Se den lilla boken (för den 13 Mars 1809) som utgafs kort före den afsattes död, författad af honom sjelf, ärlig och karaktäristisk.

var belefvadt, men mera stelt och högtidligt, än kraftfullt och majestätiskt. Han hade härutinnan, måhända äfven i månget annat hänseende, en viss likhet med en spansk Bourbon. I hans eljest regelmässiga ansigte, som, då det klarnade af någon själsrörelse, kunde kallats skönt eller, då en leende min t. ex. vid nådebevisningar drog sig däröfver, ganska behagligt, förblef likväl alltid äfven under mannaåldern något omoget qvar, något ofullgånget, gossartadt, ett fel, som man finner i alla gamla slägters ansigten, hvilka synas vilja utslockna; detta något, som man skulle kunna kalla racedrag, i hvilka medvetandet af gammal adel och det spökande minnet af fordna härligheter står så skarpt intryckt, att sysselsättningen med det förflutna synes förtaga all både lust och kraft att friskt ingripa i det närvarande rörliga lifvets strider.

Konungen uppträdde med fasthet och svenskhet, men alltid med anstrykning af ett visst allvar och en viss högtidlighet, som sällan klarnade till leende. Karl 12, säges det, skall nästan alldrig hafva lett, men hjelten har också alldrig knotat och vredgats. Den som oftare sett och samtalat med Gustaf Adolf fann, att detta ej var något antaget och tillkonstladt; ty han var af naturen kall, sträf, orörlig och stel, som nordens is, och alla hans oböjligheter och halsstarrigheter i tänkande, handling och tro voro endast särskilta yttringar af en och samma medfödda grundegenskap. Och likväl hade denna man mångsidiga kunskaper. Han hade erhållit en god undervisning och väl användt densamma, så att man med rätta berömde gossens anlag och hoppades mycket af deras i sinom tid skeende utveckling. Han hörde ej till de okunnige furstarne, utan kände sitt fäderneslands historia och statsrätt ganska grundligt, kunde äfven med lätthet röra sig, så väl inom den allmänna historien som inom de europeiska staternas särskilta, och därutur vid tillfälle hämta bevis och exempel. Han tänkte och talade väl och lätt och inlät sig därföre gärna i sådana undersökningar och ämnen, hvilka få furstar äro vuxna. Han förde äfven sin penna med lätthet och skicklighet så väl på svenska som på fransyska, skref klart och sammanhängande och ha-

de en egen gåfva af ironi och parodi. Många offentliga skrifvelser författade han sjelf; åtminstone till hufvudinnehållet, så att ministrarne blott hade att gifva dem sitt formella utseende. Han har också sällan orik-tigt bedömt främmande angelägenheter och sin tids politiska förhållanden eller missförstått deras sammanhang. Jag har sett märkvärdiga bref, som helt och hållet flutit ur hans hjerta och dem han skref under 1808 års sommar, då Spaniorerna rest sig till ett ädelt uppror och sändt underrättelse därom till grefve Romana, hvilken inskeppat sig med en del af de skaror, som af Napoleon blifvit utdrifna ända till Spaniens yttersta uddar och öar, och nu på någon tid landat hos de svenska Vestgöterna *). I dessa bref, ställda till konungen af England, hade han med sällsam klarhet och förstånd yttrat sig så väl öfver spanska folkets karaktär som äfven öfver Spanska landets beskaffenhet, och uppmanat sin bundsförvant att vända dit hela engelska styrkan, emedan där vore stället för den väldige Napoleons undergång. Det är besynnerligt: ett sådant träffande förstånd, och sådan skicklighet och rörlighet i tänkande — och en sådan orörlighet och oskicklighet i handling! Hvem löser sådana motsägelser?

Gustaf Adolf satt midt på 19 århundradets böljande flod, hvilken ryckte med sig lika lätt som ett halmstrå den orörlige på sin thron. I den fulla känslan af sin kungliga makt och majestät, med känsla för sitt kungliga kall och för folkets ära och rättigheter satt han där orörlig, liksom hade han varit en annan Gud Fader, och lät tidens vågor brusa omkring sig, i hvilket brus han, i stöd af sitt rena samvete och sin tro på gudomlig vedergällning, tryggt blandade ljudet af sitt ördspråk: — *ärlig varar längst.*

Allt detta hade varit skönt, stort och härligt och hade kunnat alstra ädla bragder; men Gustaf Adolfs

---

*) Ehuru Svenskarne eljest gärna räkna slägtskap med allt hvad Göter heter, förekom det dem likväl nu så föga märkvärdigt, att knappast en enda menniska under dessa veckor gjorde sig den mödan att resa till Götheborg, för att se de Kastiliska Vestgöterna. Romana ansågs af Svenskarne som en förrädare och öfverlöpare, emedan Napoleon med dessa namn stämplat honom.

krafter voro alltför hvardagliga, så att han öfverskattade dem. Var han öfverdådig? Nej; men han kunde i sitt sköna ordspråk: *ärlig varar längst* ej skilja emellan en kunglig och gudomlig verldsregering, ja ej engång emellan en konungs offentliga och enskilta lif. Han bar i djupet af sitt inre ett visst dunkelt svårmod, men äfven detta kallt och orörligt. Han var därföre i religiöst afseende en slags torr fantast; han såg gärna underverk, där intet underverk var; han svärmade därföre öfver uppenbarelseboken, han ville se under på ljusa dagen, ville se Guds finger med i hvarje ögonblicks och i hvarje den minsta småsaks afgörande; han förstod ej rätt den gudomliga tideräkningen, som heter evighet. Genom denna sin fixa tro och förhoppning försummade han det ögonblick, då äfven menniskan har tidens mått i sina händer och undrade slutligen, att Gud tillåtit sådant ske, att de vilda rörliga verldskrafterna vågade undanrycka honom den thron, hvarpå han satt. Han hade visserligen en skön och kunglig känsla för helgden af ädla grundsatser och af slutna förbund; men lika litet som han fattade den gudomliga ledningens ingripande i århundradens och ögonblickens gång, lika litet fattade han äfven betydelsen af konungars och furstars samvete och rätt; nämligen att deras handlingar ej kunna bedömmas lika med mannens i det enskilta lifvet, utan att de sjelfva sväfva genom och öfver tingen, liksom Gud, hvilkens afbilder konungarne härnere så gärna låta kalla sig; att de hafva att öfverskåda och leda en evigt rörlig och orörlig verld af de mest olika elementer, att de på engång så måste leda och tillika låta sig ledas af dessamma, att med all deras frihet och ledning man i sista instansen dock kan säga: de voro samvetsgranna och rättvisa; korteligen: att det gäller om konungarne långt mer än om andra dödliga, att deras namn och tillnamn framstår ur summan af deras handlingar, ur det stora innehållet af deras lif och verksamhet, hvarvid smärre enstaka handlingar mindre tages i beräkning än hos privatmannen; det är denna summa, som bestämmer, om de skola heta: *den late, den lame, den kale, den grymme, den store, den helige, den fromme, den rättvise.* Gustaf Adolf gjorde anspråk på det underverk, att Gud skulle hjelpa ho-

som att med ett ämbar utösa den allt öfversvällande oceanen.

Liksom denna furste hade en mäktig herrskare- och rättskänsla, den han skarpt framställde i lifvet, så var han ock sträng i sina seder, en trogen make och en öm fader. Han var en *vir uxorius* och hade mera än de flesta behofvet af qvinnoumgänge, så att bland hoffolket den sägen gick, att han var tre gånger så ojämn och knarrig, då han länge varit skild från sin gemål. Beställsamma tjenare hade redan tillräckligt utlagt snaror för honom, då han ännu var yngling och thronföljare; äfven, sedan han blef konung, hade frestare ofta nalkats honom med tysta fjät — men han förblef obesegrad, liksom hans förebild Karl 12, och han förtjente namnet *den kyske*.

Häremot lär man invända, att han sednare, då han kringvandrade i landsflykt, dukat under för denna retelses makt. Härtill en förklaring. Dronningen hade en vacker (eller elak) dag vägrat den landsflyktige att vara hans fru, sägande: vill du skaffa dig ännu flera olyckliga barn, som skola lefva i landsflykt och vanära? Han hade då i vrede aflägsnat sig från henne, och det för alltid. Inga böner eller löften återförde honom till henne, ty han hade alldeles efter sin kristliga tro förehållit henne: Adam och Eva och deras heliga förbund voro redan före alla både kejsares och konungars. Denna hans vrede fortvarade ända till äktenskapsskillnaden. Sedermera skall han stundom hafva liknat andra dödliga i svaghet för könet.

I afseende på hans fixa grundsatser om rätt vill jag här anföra en anekdot ur sednare tider, emedan densamma så väl karaktäriserar honom. Han var i Triest och hade förberedt allt för en pilgrimsfärd till Syrien, Palestina och de heliga orterna. Just då erhöll han några räkningar från Frankfurt, dem en hans agent skickat; han trodde sig vid genomseendet deraf hafva funnit sig för mycket debiterad af en man i Hanau. Hvad gör Gustaf Adolf? Han ger sin österländska resa på båten, tager i ifvern af sin rättskänsla extra-post, reser tillbaka till Frankfurt, beställer sig en advokat och börjar med den förmenta öfverdebiteraren en process, hvilken han med en sådan häftighet bedrifver,

att ofta två, tre kurirer om dagen måste fara fram och åter emellan Frankfurt och Hanau.

En sådan halsstarrighet förer hvar och en till undergång. Genom densamma och genom kejsar Alexanders lömska girighet gick Gustaf Adolf under: utan Finlands förlust hade Gustaf Adolf och hans ätt ännu herrskat i Sverige.

Och äfven du min son Brutus? — ty du var min Brutus, väl ej den förklädde, utan den öppne — äfven du mitt ädla, tappra, mitt högt älskade och högt berömda svenska folk? Var väl du endast den lidande? Var väl konungen allena den skyldige? Nej det tror ingen, som känner historien och känner, huru Gud fäller sitt utslag i historien. När någon stor eller gruflig olycka öfvergår ett folk, så äro synderna i allmänhet gemensamma hos folk och furste. J, hans undersåter, hafven också försyndat eder, bekännen det blott och beklagen därföre eder konung och förbannen honom ej mer. Liksom Gustaf Adolfs alltför stora kungamakt, och liksom tron på och hoppet om en Försynens omedelbara mellankomst till ondskans och öfvermodets störtande fasthöll och förstelnade honom, så att J ej villen handla och sträfva med honom, när det gällde; så har också en annan trollmakt, den gamla fransyska yran, fasthållit eder, hans undersåter, så att J ej villen handla med honom, — den gamla fransyska dårskapen, den gamla lögnens och ränkernas onda makt, som redan tillförne kostat edra fäder så mycket land och blod, för att hafva den glädjen att prisas vid Seinen. Frihetens gamla söner, J voren till den grad bedårade, att J önskaden lycka och seger åt brottet, öfvermodet och orättvisan, som bedrog och skändade verlden med förtrollande sken och gyckelspel, att J gjorden önskningar och förböner för Napoleon och hans handtlangare, hvilka sjelfva ej kände någon bön. Däraf skedde naturligtvis, att genom eder likgiltighet, edert hat och edra helt och hållet motsatta sympatier och sträfvanden, all den verksamhet, hvarigenom fäderneslandet hade kunnat räddas, stelnade, att hvarje förhoppning om seger slocknade, och att J föllen jämte eder konung.

Detta är den dunkla sorgliga skickelsens skugga, som sväfvar öfver konungar och folk; detta den sorgli-

ga trollkrets, i hvilken J blefven kringdrifna. Sannerligen, om konungen ägt något af Karl 12, om J ägt något mera af Karl 12:s friska och modiga bussar — allt hade blifvit annorlunda tänkt, sträfvadt och handladt, och en Jägerhorn och Cronstedt hade då ej blifvit förrädare.

Denna trollkrets har till hjerta i sin midt ett djupt och ett dystert — ack!!

Bilagor.

Bil. N:o 1,
(hörer till sid. 70.)

Ställe ur Gustaf den 3:s tal till ständerna på riksdagen 1789. (Utdrag.)

(Sedan konungen talat om de stormiga uppträdena på riddarhuset, och om den aristokratiska hydrans äregirighet, hämndlystnad och reaktion, fortfor han i följande ordalag:)

Sådant är förloppet af det, som sig på Riddarehuset tilldragit; olagligt till dess grund, oordentligt till dess utförande, oanständigt till sättet att det utföra: och sådant sker på en tid, då allt fordrade andra tankesätt, andra öfverläggningar, då alla landsorter täfla om att bispringa Riket, taga mig under armarna till dess försvar och möta fienderna. Men hvem känner icke här igen den gamla sjelfsvåldsandan, som så länge legat förborgad? som så sorgfälligt sökt att skilja mitt Folks hjertan ifrån mig? som föreställt mina gerningar (ja de oskyldigaste), som farliga: som under Frihetens namn (Friheten! som jag sjelf återställt), som, säger jag, under Frihetens namn vilja endast framföra sin enskilta ärelystnad, återställa det aristokratiska väldet (som jag vid början af min regering trott krossa), och som, under namn att styrka regeringssättet, genom uttydningar vill det undergräfva, och ändteligen göra med 1772 års Regeringsform, som det verkställdes med 1720, af hvilken nästan icke en enda §. var i behåll då Regeringssättet ändrades. Hvem känner här icke igen de samma, som med en jernspira styrde Riket, då de voro uppsatte i välde, som nu ej kunna tåla att hafva sett det i sexton år af mig styrdt med mildhet; och som nu ändteligen tvinga mig att tala ett språk så mycket skildt från min naturliga böjelse, och hvilka, då de upretat sinnena, vilja kasta på mig skulden af den hetta, de med så ospard möda sökt under en lång tid att föda och bibehålla, och som nu ändteligen, då de

ej kunna hoppas missleda Edra sinnen, Gode och Redlige Män af de tre Stånden, från den tillgifvenhet för mig, som gör både min och Eder styrka, söka att förskräcka Eder med farhågan för Souverainiteten, detta förhatliga ord jag så frivilligt afsvurit; och detta beskylles den, som tre dagar varit den mest enväldige Konung i Europa, som otvunget derifrån afstått, som gifvit tillbaka en sann frihet, men ej tänkt åter upplifva sjelfsvåldets och anarchiens regering. Jag förklarar Eder derföre här ifrån min thron för andra gången (och jag är förundrad att se mig nödsakad att det förklara), att jag aldrig vill hafva Souverainiteten, och att, om loppet af oordningar sätte den åter i min hand, jag den aldrig behåller; att jag gör mig en heder att vara den rätta frihetens försvarare, men att jag anser för den första af mina skyldigheter, som Hufvud för Riket, att nedtrycka och häpsa sjelfsvåld, att ej tåla, att de som burit sina förmätna händer på min Faders krona, få ryckas med mig om den spira jag för, och att i synnerhet jag ej kan, att jag ej bör tillåta att en annan del af dem genom tidens utdrägt gynna fiendens intressen; ty om jag ej snart blir underhjelpt att få flottan i sjön, och armén klädd, beväprad och betalt, förklarar jag här uppenbart, att, om våra kuster härjas, Finland brännes, denna hufvudstad hotas, är det ej min skuld, utan *deras, som såge med nöje Ryssen snarare här i Stockholm och ett Ryskt Sändebud föreskrifva mig lagar, än att de ville öfverlemna sin ärelystnad, sin hämdgirighet eller sina enskilta begär*, och som med alla dessa tidsutdrägter tro sig kunna tvinga mig till en vanhedrande fred, en fred, som J Gode Män och alla Edra Barn skulle en gång förebrå mig såsom neslig, såsom brottslig mot Riket, mot det namn de store Konungar burit, hvilket jag har den hedern att bära; *men denna hand blifve snarare förkolnad, än att underskrifva något som vore nesligt för Riket; och afryckes snarare från mitt hufvud och sönderbrytes denna krona, denna Gustaf Adolfs krona, som jag tagit emot, om ej så lysande som han lemnat henne, åtminstone obefläckad.*

Bil. N:o 2,
(hörer till sid. 115.)
(Ur 1800 års Riksdagstidningar).

Konungens skrifvelse till landtmarskalken grefve M. E. Brahe vid Norrköpings riksdag den 3 Juni 1800.

"Gustaf Adolph med Guds Nåde Sveriges, Göthes och Wendes Konung etc. etc. etc.

"Wår synnerliga ynnest etc. etc. etc."

"De händelser, hvilka tilldragit sig, i anledning af Ridderskapet och Adelens öfverläggningar öfver Riksens Ständers Hemliga Utskotts uti afgifvit Protocolls Utdrag meddelade utlåtande, angående Rikets Penninge- och Mynt-väsende samt en tillgörande Realisation, hafva varit af den sällsamma och oväntade beskaffenhet, att de icke kunnat undfalla Wår uppmärksamhet."

"Då flere af Ridderskapet och Adelens Ledamöter uti Hemliga Utskottet, af orsaker hemtade från det som hos Ridderskapet och Adeln vid detta ärendes handterande förefallit, förklarade sig vara sinnade at i underdånighet anmäla deras önskan om endtledigande från detta förtroende, kunde Wi icke anse sådant innebära de laga förfall, utom hvilka enligt Riksdags-Ordningen den 24 Januarii 1617 ingen må fördrista sig at blifva borta antingen i Allmännelige Sammankomster eller i hvart Stånds särdeles Rådslag. Wi funno därföre icke eller skäl, at på sådane grunder någon afsägelse emottaga, och de svar desse Ridderskapet och Adelens Ledamöter i öfrigt erhöllo uppå deras underdåniga andragande uti det som rörde Edert förhållande såsom Landtmarskalk, då J til behörig verkställighet befordrat et af Ridderskapet och Adelen lagligen fattadt och genom ordentelig votering faststäldt Beslut, öfver hvilket Svar särskildt Protocoll är upprättadt, vittnar om Wår Nådiga tilfredsställelse med Eder vaksamhet och omtanka at förekomma sådant, som vore stridande emot Lagarne, och at utöfva det Eder af Oss i Nåder anförtrodde vigtiga Åmbete på et sätt, som instämde med Eder pligt samt Riddarhus-Ordningens klara föreskrift. Men för at närmare blifva underrättade om sanskyldiga förevettandet i detta mål, hafve Wi af Eder infordrat de

hos Ridderskapet och Adelen hållne Protocoller, icke mindre den 26 sistlidne Maji, då Hemliga Utskottets Betänkande til sluteligt afgörande förevar, än et sednare af den 29 i samma månad, då Expeditionen i anledning af Beslutet skulle afgå."

"Wi hafve deraf inhemtat, at så väl under öfverläggningen, som vid den til utrönande af Riderskapet och Adelens tanka anställde omröstning, ordenteligen och lagligen tillgått: at, ehuru några Ridderskapet och Adelns Ledamöter yrkat, det under bifall til Hemliga Utskottets Betänkande icke måtte begripas annat, än hvad som til den föreslagne Realisations-Planen hörde, och at Ridderskapet och Adelen måtte äga sin rätt öpen at öfverlägga och afgöra alt hvad deruti anginge Bevillningen och tiden dertil, hade likväl detta vilkor, såsom icke understödt af Ridderskapet och Adelens Pluralitet eller genom densamma antagit, ej eller uti den godkände Proposition influtit: at denna Proposition för Ja blifvit ställd, på bifall til Hemliga Utskottets Betänkande i hela dess vidd, utan något vidare tillägg: at uppå til Eder gjorde frågor, hvad följden blefve af denna Proposition, om Ja vunno, J tvänne gånger lemnat det ovilkorliga svar, at då vore Betänkandet bifallit i hela sin vidd med Summor och alt: at i anledning af ytterligare anmärkningar, gjorde af endast några få Ledamöter, sedan Proposition var allmänt antagen och godkänd, om Bevillnings frågans afskiljande från Betänkandet, i fall Ja vunno, J utlåtit Eder, at det förstodes af sig sjelft: att desse anmärkningar icke föranledt til någon ändring uti Propositionen, och ändteligen at efter fulländad omröstning, J ordenteligen, Riddarhus-Ordningen likmätigt, kungjort, att Hemliga Utskottets Betänkande, enligt Propositionen, blifvit i hela sin vidd bifallit."

"Det är med särdeles Nådig tilfredsställelse, som Wi härmed förklare, det J vid alt detta i akt tagit den ordning, som Ridderskapet och Adelens rätt äskat och Eder plikt af Eder såsom Landtmarskalk fordrat, så väl då J icke tillåtit några Ledamöters förbehåll, enär de saknat Ridderskapet och Adelens godkännande, at uti Propositionen inflyta, som då J afkunnat Beslutet likmätigt denne behörigen framställde och antagne Proposition."

"Efter att så lagligt förfarande och sedan Ridderskapets och Adelens pluralitet faststält et oryggeligt Beslut, grundadt på all den ordning, som efter Lagarne vid Ridderskapets och Adelens sammankomster bör iakttagas, hade Wi icke förestält Oss möjeligheten, at på Svenska Riddarhuset finna dem, som kunde våga antingen yrka, at den afgående Expeditionen skulle blifva af annat innehåll, än som med det efter Propositionen vidtagne Beslut fullkomligen instämde, eller vilja hindra Eder at detta Beslut til behörig verkställighet befordra."

"Likväl hafve Wi med missnöje måst förnimma, at sådane mot Rikets Grundförfattningar och i synnerhet 18 §. af Riddarhus-Ordningen stridande försök härutinnan blifvit gjorde, hvilke, om de vunnit framgång, kunnat leda til de vådligaste följder för Rikets invärtes lugn och Constitutionens helgd."

"Men det är icke nog härmed. Protocollet hos Ridderskapet och Adelen för den 29 Maji vittnar om et sådant förhållande och sådane tänkesätt hos några Ridderskapet och Adelens Ledamöter, dem Wi aldrig väntat af laglydige Undersåtare eller af Svenska Ädlingar, hvilka bordt sätta värde på den ära Wåre store Företrädare på Thronen deras Förfäder tildeladt, at bära Adeligt namn och Sköldemärken. Wi hade icke förmodat, at inom Svenska Riddarhuset finna sporr efter den förvillelse, som beredt mägtiga Staters fall, och med detta fall störtat millioner menniskor uti olycka. Wi hade icke trodt, at, då Wi Sjelfva gifva dageliga prof af Wår aktning för Lagarna, af det nogaste iakttagande af ordning, skulle dessa dygder kunna saknas hos Ledamöter uti et Stånd, som, det första i Riket, bör lysa uti et ädelt förhållande och dermed förtjena samt bibehålla des anseende."

"Vid dessa för Wårt hjerta smärtefulla känslor, är det dock Oss en stor hugnad samt den lifligaste förnöjelse, at hafva erfarit, det deras antal, hvilka sökt störa et lugn, det Wi för Wår Egen och vårt älskade Folks sällhet önske, och hvilka synas hafva velat göra deras egen vilja mätigare än Lagen, är ringa emot dem, hvilka af sjelfvillig vördnad för Oss, af otvungen lydnad för Lagen, af en rättskaffens medborgerlig

anda, af tänkesätt som hedra dem och deras Stånd, förekommit de oroliges utbrott, bibehållit ordning och skick, samt efterkommit och åtlydt, hvad J, i kraft af Edert Ämbete och den Eder af Oss updragne magt och myndighet, laglig ordning förordnat och befallt."

"Då Wi icke kunne undgå, att öfver de förre förklara Wårt misshag och den grämelse, med hvilken Wi erfarit desse ytterligheter, önskandes, att de aldrig mer måtte äga rum, böre Wi deremot för Eder, Herr Grefve och Landtmarskalk, betyga Wårt Nådiga bifall til de af Eder tagne steg, då J till verkställighet befordrat Ridderskapets och Adelens lagligen affattade Beslut, samt derjemte för de af Ridderskapet och Adelens Ledamöter, hvilka, med deras tilgifvenhet för ordning och öfvertygelsen om dess nytta och nödvändighet, satt en gräns för oskick och obetänksamhet, förklara Wår synnerliga Nådiga benägenhet och välvilja; försäkrandes at dem alla med Wår Kongl. Nåd och höga Ynnest städse omfatta."

"Det skulle visserligen hafva varit Oss förnöjande, om Wi kunnat stadna härvid. Men Wår Kronas ära, Statens anseende och Lagens helgd äskar af Oss en ytterligare åtgärd. Af ofvan omförmäldte Protocoll den 29 Maji hafve Wi inhemtat, huruledes von Schultzenheim, David, den yngre, under ropande at Ridderskapet och Adelen måtte aldeles lemna Riddarhuset, afsagt sig Adelskapet, och at Friherre Cederström, Claës, framträdt och afsagt sig Adelskapet, samt utbedt sig, at J måtte hos Oss anmäla hans underdåniga anhållan att få ombyta namn. Och, ehuru Wi ogille detta förfarande i all dess grund, så vele Wi dock, til fredande af Ridderskapets och Adelens värdighet, vid desse afsägelser låta bero; til följe hvaraf för detta von Schultzenheim, David, den yngre och Friherre Cederström, Claës, komma at vara deras Adelskap förlustige samt förlora den rättighet, at Adeligt Namn och Sköldemärke nyttja."

"Vidare har Friherre Hjerta, Hans, förklarat, at han från det ögonblicket uphörde at vara Ledamot af Ridderskapet och Adelen; hvarmed sig conformerat Tham, Pehr, och Netherwood, Johan Wilhelm; Adlersparre, Axel, har förklarat, det han från det ögon-

blicket afsade sig sin rätt at deltaga i öfverläggningarne på detta Riddarhus under Edert Ordförande, at Fullmägtigskapet för des Principal upphörde, och at han för sin enskilda del uphör at vara medlem på detta Riddarhus, och Adelheim, Johan Fredric, har utlåtit sig, det han högtidligen förklarade, at han uphör at vara Ledamot af Ridderskapet och Adelen, afsägandes sig alle dermed förenade exclusiva rättigheter."

"Och som desse senare ej bestämdt sig yttrat, huruvida det endast är deras Riksdagsmanna rätt de sig afsagt eller om derunder äfven förstås afsägelse från Adelskapet, altså hafve Wi genom Wårt Justitiä-Cantzlers-Ämbetet funnit godt deröfver infordra deras underdåniga Förklaring, hvarefter Wi, öfver hvad dem angår, vele Oss i Nåder utlåta."

"Ytterligare förekommer hurusledes Friherre Silfversköld, Nils, ansett sig för en onyttig Ståndets medlem, och förklarat, at han uphör således för denna gången at vara det: at Gripenvaldt, Göran, förklarat sig ej mer under detta Riksmöte kunna bivista Ridderskapets och Adelens sammankomster: at Friherre Adelsvärd, Johan Carl, anfört, at han icke kunde våga för en frånvarande Ätt vidare deltaga uti öfverläggningarne på Riddarhuset vid denna Riksdag, och at Adlersparre, Georg, samt Sköldebrand, And. Fredr., förklarat, at de afsade sig all del i Ridderskapets och Adelens öfverläggningar denna Riksdag. Nu ehuruväl det innebär en olaglighet, stridande emot Riksdags-Ordningen, at på sådant egenvilligt sätt från Riksdagen sig afhålla, äro vi dock sinnade at härvid för denna gången låta förblifva, så at Friherre Silfversköld, Nils; Gripenvaldt, Göran; och Friherre Adelsvärd, Johan Carl; samt Adlersparre, Georg; och Sköldebrand, And. Fredr., någon Riksdagsmanna-rätt under denna Riksdag icke kunna utöfva."

"Sluteligen hafve Wi förnummit hurusledes sådane uttryck blifvit fälde och de talesätt nyttjade, at Sköldebrand, And. Fredr., yttrat sig, det han protesterade emot den oerhörda olaglighet, at låta en Deputation afgå, innan expedition är justerad: at Friherre Kurck, Knut, i anledning af den afsände Deputationen, utlåtit sig, man vill betaga os den heligaste af våra rättigheter: Friherre Silfversköld, Nils, at han förklarade den

föreslagne Expeditionen för olaglig och kränkande hans Riksdagsmanna-rätt: Gripenvaldt, Göran, at han ansåg det för en oerhörd olaglighet, at låta en Deputation afgå med en ojusterad Expedition, och ändteligen, at Adlersparre, Axel, yttrat, at då J kunnen tillåta Deputationen afgå m. m., så vore det en uppenbar kränkning i Ståndets rättigheter."

"Desse utlåtelser finne Wi af den beskaffenhet, at hvad deruti kan innefattas såsom Eder förfördelande eller innebärande tilvitelser uti och för Edert Ämbete såsom Landtmarskalk, bör, jemte f. d. Schultzenheim, David, den yngres utlåtelse, at Ridderskapet och Adelen måtte aldeles lemna Riddarhuset, af Domaren upptagas, pröfvas och dömas; anbefallandes Wi derföre vårt Justitiä-Cantzlers-Ämbete at draga derom försorg, det sådant skyndesamt må komma under lagligit åtal och beifrande."

"Detta alt hafven J, at Ridderskapet och Adelen å Wåra Höga vägnar kungöra."

"Wi befalle etc. etc. etc."

G U S T A F A D O L P H.

Fredric von Ehrenheim,
tilförordnad Hof-Canzler.

Protocoll, hållit inför Hans Kongl. Maj:t uti Riksens Ständers Hemliga Utskott den 29 Maji 1800.

Sedan de ärender förevarit, hvaröfver särskildt Protocoll hållit är; anmälte Kammarherren Grefve Hamilton, at han af vissa omständigheter föranledd hade före Hemliga Utskottets sammanträde hos Hans Kongl: Maj:t i underdånighet sökt, men icke erhållit företräde.

Kongl. Maj:t. Herr Landtmarskalken gaf Mig den underrättelse, at Eder afsigt var at afsäga Eder Ledamotskapet i Hemliga Utskottet. Detta var icke et enskildt, utan et sådant ärende, som rörde Hemliga Utskottet och således der borde afgöras.

Grefve Hamilton. Intet beslut var tagit om afsägelse. Herr Landtmarskalken var icke anmodad om sådan anmälan. Min afsigt var, at i underdånighet yppa för Eder Kongl. Maj:t några omständigheter, som kunde föranleda dertil, och hvilka angick mig enskildt och

det Stånd, hvartil jag hör. Jag vågar i underdånighet hysa den tanke, at ämnet icke rör Hemliga Utskottet. Eder Kongl. Maj:t har altid tilförene förunt mig den Nåd, at få audience, då jag derom i underdånighet anhållit. Jag hoppas, at jag icke nu gjort mig ovärdig dertil.

Kongl. Maj:t. Jag förbehåller Mig, at Grefven icke förvänder Mina ord, eller nyttjar sådane uttryck, som gifva anledning dertil, som skulle Mit svar utmärka onåd. Då Grefve Brahe anmälte Eder och åtskillige af Ridderskapet och Adeln til audience och Jag om ärendet ville vara underrättad, svarade Herr Landtmarskalken, at ändamålet vore at afsäga sig förtroendet i Hemliga Utskottet. Jag svarade: at om detta vore deras ärende, då borde det ske i Hemliga Utskottet. Då Herr Landtmarskalken vidare tilkännagaf, att Grefve Hamilton önskade särskildt företräde, af vördnad för Mig och til undvikande af en Scene, lemnade Jag ytterligare til svar: om ärendet vore sådant, kunde i alla fall en Scene icke undvikas, och då vore det lika, om den skedde i Hemliga Utskottet, eller annorstädes.

Herr Grefven och Landtmarskalken erkände, at så aldeles sig tildragit. Grefve Hamilton förnyade des underdåniga anhållan om audience i et ärende, som rörde honom dels sjelf, dels des Stånd, och vore icke af en sådan beskaffenhet, at det hörde til Hemliga Utskottet.

Major Stedt. Det rörer oss alla.

Kongl. Maj:t förklarade i Nåder, det Kongl. Maj:t i Nåder ville tillåta Grefve Hamilton och de af Ridderskapet och Adelen som sig anmälte, att undfå Audience i morgon klock. 11 förmiddagen, hvar efter annan. General-Major Lagerhjelm anmälte sig ock dertill.

M. E. Brahe,
h.-t. Landtmarskalk.

Protocoll, hållit inför Hans Kongl. Maj:t på Norrköpings Slott den 30 Maji 1800.

Sedan Kongl. Maj:t förleden gårdag i Hemliga Utskottets Pleno emottagit flere af Ridderskapet och Adelens Deputerades underdåniga anhållan, at i enskildt Nådigt företräde få anföra några omständigheter, som möjligen kunde föranlåta dem at önska ifrån Hemliga

Utskottet afgå; så instälde sig på Nådig befallning i dag klockan 11 förmiddagen på Kongl. Slottet följande Utskottets Ledamöter:

Lagm. Grefve *Gyllenborg*.
Gen.-Majoren Gr. *Schwerin*.
General-Major *Lagerhjelm*.
Bergs-Rådet v. *Stockenström*.
Kammarh. Gr. *Hamilton*.
Ryttmästaren *Klingspor*.
Major *Stedt*.
Professor *Schultzenheim*.

Sedan Kongl. Maj:t i Des Sängkammare inlåtit alla ofvannämnde Ledamöter, en i sender, och samtelige derstädes qvarstadnat, inkallades Hans Excellence Riks-Drotset, och tilförordnade Hof-Cantzleren, då Kongl. Maj:t i Nåder yttrade: At sedan de nu närvarande Hemliga Utskottets Ledamöter hvar och en särskildt fått anföra sine andraganden, trodde Kongl. Maj:t bäst vara, at någon af dem förde ordet för dem alla, så framt ej någon vore af olika tankar, då den af dem sig särskildt kunde utlåta, för at et Protocoll måtte författas öfver hvad som förefallit.

General-Majoren Grefve *Schverin* anmärkte i underdånighet, at Ledamöternes anföranden och meningar varit för mycket olika, för at en enda skulle kunna tala för alla, och anhöll derföre at hvar och en finge yttra sig särskildt.

Kammarherren Grefve *Hamilton* anmälte sin önskan, at få nedlägga sin plats i Hemliga Utskottet, i anseende til de hinder honom mött, at så i Utskottet som i Ridderskapet och Adelens Pleno få yttra sina tankar, hvilket Grefven trodde sig så mycket mera berättigad, som han genom sjukdom varit hindrad at deltaga i öfverläggningarne.

General-Majoren Grefve *Schverin* anhöll i underdånighet, at i anseende til des ifrån längre tid tilbaka försvagade helsa, träda ur Hemliga Utskottet, för at börja sin brunns-cur, hvartil tiden nu vore inne.

Professor *Schultzenheim* anmälte likaledes, at des försvagade helsa fordrade ledighet från ärenderne, som til en del bidragit at störa den, och anhöll likaledes om afträde ifrån Hemliga Utskottet.

— — — — — — — — — — — —

In fidem Protocolli,
F. v. Ehrenheim.

Protocoll, hållit inför Hans Kongl. Maj:t uti Riksens Ständers Hemliga Utskott den 30 Maji 1800.

Kongl. Maj:t gaf i Nåder tilkänna, at det förledne gårdag hållne Protocoll angående Bränvins-bränningens reglering icke hunnit at författas; hvarföre nu komme att justeras Protocollet öfver hvad sedermera i Hemliga Utskottet förekom; hvilket verkstäldes.

Kongl. Maj:t berättade vidare i Nåder, at enligt Des förledne gårdag gifne Nådiga löfte, hade Kammarherren Grefve Hamilton och de flere af Ridderskapet och Adelens Ledamöter, som sig i underdånighet anmält, hos Kongl. Maj:t haft företräde, och komme nu det vid samma tilfälle hållne Protocoll at justeras.

Grefve Hamilton. Hade icke supponerat at något Protocoll deröfver här skulle upläsas.

Kongl. Maj:t. Då anmälan gjordes i de öfrige af Hemliga Utskottets Ledamöters närvaro, bör ock til deras kunskap komma, hvad i anledning deraf förefallit.

Lagmannen Grefve Gyllenborg. När målet var enskildt, hade jag trodt at icke något Protocoll deröfver behöfdes.

Kongl. Maj:t. Saken var af den beskaffenhet, at inhemta Edert andragande hvar för sig, och sedan för Eder samfäldt gifva Eder Mit Nådiga svar och förklarande. På det tankarne icke orätt skulle fattas, har Jag til säkerhet derom låtit Hof-Cantzleren deröfver författa Protocoll, hvilket nu kommer at upläsas.

Protocollet uplästes.

Grefve Hamilton. Så väl i anledning af Eder Kongl. Maj:ts Nådiga förklarande, som hvad Major Stedt i underdånighet anfört, instämmer jag i des underdåniga yttrande, at med Ledamotskapet i Hemliga Utskottet fortfara.

General-Majoren Grefve Schwerin. För min helsas skuld vågar jag i underdånighet anhålla om endtledigande derifrån.

Kongl. Maj:t. Grefven lärer ock anse sig hindrad, at qvarblifva vid Riksdagen.

Grefve Schwerin. Ja., Eder Kongl. Maj:t, jag ärnar nyttja Brunns-cur, hvilket Läkare mig tilstyrkt.

Kongl. Maj:t. Ordningen fordrar, at Grefven styrker sit behof deraf med Läkare-bevis.

Grefve Schwerin. Kan min begäran anses såsom bifallen, ehuru jag icke ännu genast kan förete något sådant bevis?

Kongl. Maj:t. I anseende dertil, at Jag ej kan tvifla på Edert anförande; men til bestyrkande af laga förfall erfordras et sådant betyg.

Professor Schultzenheim. Min svaga helsa, mit sinnes lugn och Famille-omständigheter föranlåta mig underdånigst anhålla om endtledigande från det mig i Hemliga Utskottet updragne förtroende. Jag hoppas at Eder Kongl. Maj:t är öfvertygad, at jag från mit första inträde i Hemliga Utskottet med all nit och omsorg sökt bidraga til Eder Kongl. Maj:ts höga nöje och Rikets bästa, och at Eder Kongl. Maj:t icke kan äga någon mera tilgifven undersåte, och at jag intil mit sista icke uphör at önska Eder Kongl. Maj:ts höga sällhet och välgång.

Kongl. Maj:t. Professorens mening är väl icke at likafullt bivista Riksdagen.

Professor Schultzenheim. Nej Eder Kongl. Maj:t.

Kongl. Maj:t. Til bibehållande af en nödig formalité fordras, at Professoren om behofvet af det sökte tilfälle til helsans skötande ingifver Läkare-Attest.

Professor Schultzenheim. Såsom sjelf promoverad Medicinae Doctor skulle jag tro at mit egit vitsord borde få gälla.

Kongl. Maj:t. Men i laglig väg gäller icke eget vitsord.

— — — — — — — — — — — —

M. E. Brahe,
t. t. Landtmarskalk.

Bil. N:o 3,

(hörer till sid. 126.)

(Utdrag ur Monitören för d. 14 Aug. 1804 *).

a

Ingenting skulle vara mer förvånande än det planlösa i Konungens af Sverige steg, om det löjliga som utmärker dem icke vore det ännu mer. Hvad! Då Pohlen blifvit deladt under edra ögon, då Ottomanniska Riket, försvagadt, icke existerar vidare än de Makter, som gränsa intill edra Stater, tillåta; då Frankrike genom sina hamnars tillslutande för er Nations skepp, kan så väsendteligen skada er handel, roar ni er att dagligen förolämpa Frankrike, utan att vara angripen, utan att genom någon anledning vara retad dertill. Då Gustaf styrde Trettioåra kriget, var det med Frankrikes biträde, och med denna snillets och viljans styrka, som är oskiljaktig från en stor Mans steg. Pohlen var då fruktansvärdt, Turkiet existerade i hela sin styrka, och Ryssland hade ännu ingen existans i Europa. Men med hvad rätt och i hvad afsigt uppretar ni Tyska Staterna emot Frankrike? Då Tyskland fann sig invecklad i ett olyckligt krig, på Sveriges anstiftan, var ni den förste som slöt fred och skickade Ambassadörer till Paris. Under alla brytningarne hafva Tyska Staterna icke hört talas om er; men knappt har fred blifvit sluten innan ni skyndat er att gifva dem underrättelse om er existans, och ni har begärt att en staty måtte uppresas åt Ärkehertig Carl af Österrike. Denne Furste har förvärfvat den ära och den aktning som Tyskland gifvit honom. Frankrike är det första att lemna honom den. Men har han då förvärfvat den med edra Troppar? Om ni är medlem af Tyska Riket, hvarföre har ni icke bistått det med edra Arméer? Om ni är en af Garanterna för Westfaliska freden, hvarföre har ni gjort er fred innan Tyska Riket gjort sin? Hura kom-

*) Detta stycke var infördt efter en Artikel från Regensburg, som innehöll Konungens Protest vid Tyska Riksdagen emot indragningen af de små Riks-Grefskaperna m. m. i Tyskland. Denna Protest var utfärdad under Konungens vistande i München.

mer det sig att ni är den enda som icke känner i hvad grad edra steg i Regensburg äro stötande för Tyska Staterna? Under det ni säljer edra Städer, går ni att strida för fantastiska intressen i Tyskland; under det ni begagnar gästfriheten i Baden, förolämpar ni er Svärfar. Det gifves ingen epok under ert vistande i Carlsruhe, som icke varit utmärkt af en billig anledning till klagomål för denne Prins; sluteligen, under det ni vistas hos er Svåger, Kur-Fursten af Bäjern, underskrifver ni, och daterar från München en Note, stridande mot hans fördelar; och då var denne Furste försvagad genom kriget, han var omgifven af härar, han var nära att blifva anfallen, han hade behöft er hjelp, om er arm kunnat vara honom till något bistånd; och det är sjelfva detta ögonblick, och det är hans Hufvudstad ni väljer för att skrifva emot honom! Ni är ännu ung; men då ni hunnit en mogen ålder, om ni då läser de Noter ni hittar på under det ni reser post, skall ni säkert ångra er att icke hafva följt edra erfarna och trogna Ministrars råd; ni skall då göra hvad ni alltid bordt, ni skall icke hafva i sigte annat än ert Fäderneslands bästa. Hvad det har gjort för er och edra Förfäder, fordrar att ni icke uppoffrar dess fördelar åt fåfänga och fantastiska passioner. Ni skall icke försöka annat än som står i er förmåga, och icke uppvigla Tyska Staterne till krig då ni ingenting kan bidraga till framgången af kriget, detta krig, hvari er Svärfar och Svåger skola sannolikt göra gemensam sak med Frankrike. Och sedan, om Östersjöns intresse förmår er till en förening med Dannemark, skall ni känna att detta är ert verkliga intresse, att det är oskiljaktigt från edra Staters säkerhet, er Kronas värdighet och er Nations ära. Ni skall hafva tagit edra varsamhetsmått så, att edra kuster icke äro blottade, och att flottor icke passera ostraffadt på ett halft kanonskott från edra stränder för att bombardera Köpenhamn. Det är icke genom dylika Troféer edra Förfäder hafva förvärfvat ära och förtjent beröm i historien. Sluteligen skall ni icke för retelsen af medelmåttiga subsidier, göra hvad ingen Nation i Europa ännu gjort, en Traktat så ovärdig, att den är, i visst afseende, en början till afsägelsen af er sjelfständighet. Vi tro väl att om ni lä-

ser dessa råd, skola de vara förlorade för er; men vi tro tillika att ni icke får annan läxa af Frankrike. Detta Rike bekymrar sig ganska litet om alla edra steg; det skall visst icke fordra reda af er derföre, emedan det icke kan straffa en redlig och käck Nation, och Män, som under sekler varit dess trogna bundsförvandter, och derföre med skäl blifvit kallade Nordens Fransmän. Det förblandar dem icke med en ung man, som irras af falska begrepp, och som icke upplyses af eftertankan. Edra Landsmän skola då alltid blifva väl behandlade af Frankrike, edra Handelsskepp skola väl emottagas der; äfven edra Eskadrer skola, om de behöfva det, blifva provianterade i dess hamnar. Det skall endast anse edra flaggor såsom fanor tillhörige de Gustaver, hvilka regerat före er. Och då edra passioners hetta gått öfver, då ni lärt att känna Europas verkliga belägenhet och bedömma er egen, skall Frankrike alltid vara färdigt att fästa sina blickar på er Nations verkliga fördelar, och att tillsluta sina ögon för hvad ni varit, och för det ni har gjort.

b

Kansli-Presidenten Friherre v. Ehrenheims Note till Franska Chargé d'Affaires Herr Caillard. Stockholm den 7 Sept. 1804.

Hans Maj:t Konungen af Sverige har låtit sig underrätta om olämplige och af en löjlig djerfhet stämplade anmärkningar, hvilka Herr Napoleon Bonaparte tillåtit att man infört i hans Moniteur af den 14 Augusti under Artiklen Regensburg. Tonen, skrifsättet och sjelfva ämnet af denna artikel, allt är af en så besynnerlig egenskap, att Hans Maj:t ännu icke kunnat utröna ändamålet af ett dylikt utbrott. Om man haft till föremål att missleda allmänna tänkesätten i afseende på Konungens steg, hvilket synes af den möda man gjort sig att draga en gränslinia emellan Hans Maj:t och Hans undersåtare, kan man i förväg vara öfvertygad att aldrig något försök af detta slag kan vara mera fruktlöst än det är och skall blifva i anseende till ett Folk, som

aldrig misskänt oskiljaktigheten af dess egen varelse ifrån dess Konungs, som aldrig upphört att fästa sina öden vid Hans, och som endast aktat sig lyckligt i den mån det bidragit till Hans ära och Hans lycka.

Då Konungens och hans Kronas värdighet icke vidare tillåta några diplomatiska förhållanden efter en dylik händelse, har Hans Maj:t befallt mig förklara Eder, min Herre, att ifrån denna dagen upphör så väl all offentlig, som förtrolig gemenskap emellan Hans Maj:ts Ministèr och Fransyska Beskickningen i Stockholm.

Som ett ställe uti ofvannämde Artikel gifver anledning att förmoda det Fransyska Regeringen ännu erkänner nyttan af Handels-förbindelser emellan Sverige och Frankrike, vill Hans Maj:t äfvenväl tillåta deras fortfarande, och detta i följe af Dess känslor af högaktning för Franska Nationen, känslor, hvilka Hans Maj:t ärft af sina Förfäder, och som härledde sitt ursprung från lyckligare tider.

(Undertecknadt) Ehrenheim.

Bil. N:o 4,

(hörer till sid. 129.)

Egenhändigt Bref ifrån Hans Maj:t Konungen af Sverige till Hans Maj:t Konungen af Preussen, datenadt den 22 April 1805.

Min Herr Bror och Cousin!

Det är med smärta Jag ser mig nödsakad att i Eders Maj:ts händer öfverlemna Dess Svarta Örns Orden, hvilken af Högtsalig Konungen Eder Far blifvit Mig anförtrodd, såsom en dyrbar borgen af Dess tänkesätt för Mig. Då Jag så väl känner värdet och egenskapen af dessa högtidliga tecken, härstammande från de äldsta tider, och som alstrats af Religionens och Riddartidens heliga plikter, är det i trotts af egen böjelse, som Jag ger vika för de tiders sorgliga omständigheter, hvari Vi lefva, för att taga ett steg, som

skulle strida emot Mitt verknings- och tänkesätt, om ej nyligen timade händelser ålade Mig denna uppoffring, såsom en sorgelig skyldighet att uppfylla. En ytterligare utveckling häraf skulle för Mig vara påkostande; men Jag tror Mig dock såsom Riddare vara förbunden att förklara, att Jag ej erkänner denna värdighet uti Neapoleon Buonapartes och dess likars personer.

Jag ber Eders Maj:t vara öfvertygad om uppriktigheten af mina känslor för dess person. Förblifvande &c.

GUSTAF ADOLPH.

Bil. N:o 5,

(hörer till sid. 148.)

(Utur Inrikes Tidningen N:o 87, för d. 11 Aug. 1807.)

Då uti Hamburger och Altona-bladet en obehörig Artikel varit införd, rörande Kongl. Maj:ts samtal med Franska Generalen Brune i Schlatkow den 4 Juni 1807, så synes nu tiden vara inne att sätta detta samtal uti dess rätta dager.

Då Franska Generalen inkom till Kongl. Maj:t, började han efter några ögonblicks betänkande, sålunda:

"Jag har infunnit mig här på Eders Majestäts befallning.

Konungen. Jag har Sjelf velat tala med Eder min General för att korrt afbryta all vidare förklaring öfver den vid Stilleståndet i Schlatkow tillade Artikel, emedan Jag önskar att allt skall vara tydligt och klart, och att ingen tvifvel deräfver må kunna uppstå. Min General-Gouverneur, har redan på min befallning i sitt bref af den 14 Maj, underrättat Eder, att Jag icke erkänner några andra än de i sjelfva Stilleståndet i Schlatkow fastställde vilkor, och Jag upprepar nu för Eder, att det är också den enda Act, hvilken Jag anser gällande.

Generalen. Tillåter Eders Majestät att jag får tala, eller befaller Eders Majestät att Sjelf förklara Sig öfver detta ämne emot mig

Konungen. Nej, Ni må tala.

Generalen. Eders Majestät! jag kan anföra mig som exempel, emedan Jag afslutat ett dylikt Stillestånd i Holland med Hertigen af York, och Jag hade trott att den i fråga varande tillagde Artikel, såsom grundad på båda *en Chef* Commenderande Generalernas redlighet, borde anses lika så helig som sjelfva Stilleståndet.

Konungen. Ja, det är just af samma grundsats som Jag icke erkänner annat än Stilleståndet i Schlatkow. Buonaparte har eljest betjent sig af ett skäl som Jag också kunnat åberopa, då han sade sig föra sjelf befälet öfver sin Armé, och befallte General Mortier att, så framt icke den tillagde Artikeln blefve antagen, bryta Stilleståndet. Då Jag nu personligen tagit Befälet öfver Min Armé, hade det varit lätt för Mig att härutí finna en tillräcklig anledning till Stilleståndets uppsägande; emedan Jag icke vill erkänna den tillagde Artikeln, men Jag har icke gjort det.

Då General Brune började tala om de gamla förbindelserna emellan Sverige och Frankrike, och om en förening begge Nationerne emellan, svarade

Konungen. Ja visserligen. Jag önskar, äfvenså mycket som Ni, att dessa förbindelser kunde upplifvas emellan begge Nationerna; men Franska Nationen är icke mera densamma, och dessa lyckliga tider äro förbi, då en närmare förening bidrog till båda Rikenas politiska sällhet; sakernas nuvarande skick hindrar det.

Generalen. Eders Maj:t, Franska Nationen är alltid densamma, den har förvärfvat mycken ära och makt. Frankrike har gjort stora framsteg: det har förbättrat sitt åkerbruk och sin rörelse; och om i andra tider, Eders Maj:t hade lägligt att göra en resa dit, skulle det kan hända intressera Eders Majestät att se och känna detta land.

Konungen. Jag anser Frankrike nu som Europas plågoris.

Generalen. Ja, vi hafva gjort mycket krig; Kejsaren har en stor caracter.

Konungen. Jag känner ingen Kejsare af Frankrike.

General Brune försökte icke att besvara denna förklaring.

Konungen. Har Ni glömt, min General, att Ni har en rättmätig Konung?

Generalen. Jag vet till och med intet om han finnes.

Konungen. Huru? om han finnes! Han är landsflyktig, olycklig, men han är Eder rättmätige Konung, och Hans rättigheter äro lika heliga! Han önskar blott att kring sina Fanor återförena sina undersåtare.

Generalen. Hvar finnas dessa fanor?

Konungen. Om icke annorstädes, skall Ni alltid finna dem hos Mig.

Generalen. Man har sagt mig att Han afstått sina rättigheter till Hertigen af Angouleme.

Konungen. Jag har aldrig hört talas derom. Konungen har tvertom låtit utgifva en Proclamation, borgen för dess tänkesätt emot Sitt Folk, till hvilken Monsieur och alla Prinsar af blodet gifvit deras samtycke. Känner Ni denna Proclamation?

Generalen. Nej, Eders Majestät. (*Detta sades med många försäkringar vid hans heder.*)

Konungen. Duc de Pienne, *Marechal des Comps.* i Konungens tjenst, är här. Det är möjligt att han fört denna skrift med sig. Jag skall låta honom komma in, om Ni vill.

Då Kongl. Majestät läste på Generalens ansigte hans förlägenhet och bekymmer härvid, tillade

Konungen. Men kan hända det skulle göra förmycket uppseende!

Generalen. Ja; men om Eders Majestät ville i ett omslag tillsända mig den vid förposterna, så skall jag läsa den, och mina Officerare skola äfven få se densamma.

Konungen. I denna Proclamation lofvar Konungen alla Militair personer, som vilja återvända till deras pligt, att bibehålla dem vid deras sysslor och värdigheter. — Ni, min General, tror Ni väl att sakernas närvarande skick i Frankrike kan räcka länge?

Generalen. Allt kan förändras.

Konungen. Tror Ni intet att den Försyn, som hittills tillåtit Edre talrika framgångar, äfven kan dem tillbakahålla, för att befrämja rättvisan och den goda saken?

Generalen. Men det kan hända välltänkande personer, att arbeta efter deras öfvertygelse, äfven emot Försynens beslut.

Konungen. Jag förmodar att Ni ännu skulle kunna hafva framgång. Kan Ni dock tro att det fortfar i längden? Om man gaf Er valet att tjena Eder lagliga Konung, eller den sak som Ni antagit; hvad skulle Ni göra? Svara Mig uppriktigt!

Generalen (under det han gnuggade sig om pannan). Det är en fråga som fordrar att betänkas.

Konungen. Mig synes som Ni icke behöfde lång betänkningstid. Säg mig endast, om Ni vill återvända till Eder pligt, eller försvara de grundsatser Ni omfattat?

Generalen. I anseende dertill, ja; jag skall försvara dessa grundsatser, jag skall göra min skyldighet för det närvarande.

Konungen. Vet Ni att Buonaparte föreslagit Konungen att gå i underhandling med honom om sina rättigheter? Det är det största erkännande deraf, som han kunnat göra.

Generalen. Jag är okunnig härom.

Konungen. Men vet Ni att Konungen enständigt vägrat det, och sagt som Frans den förste: "Vi hafva förlorat allt, utom hedern?"

General Brune upprepade dessa ord med värma.

Konungen. Jag känner Konungen ganska nära, och han förtjenar att vara känd för sina stora och vackra egenskaper. Ni, min General, Ni kan aldrig hafva lugn, ty huru blir väl Er belägenhet om allt förändras?

Generalen. Jag skall då dö en hederlig död med vapen i hand. Som Militair är jag blottställd alla ögonblick för ett dylikt slut. Det är icke fråga om att dö, men att dö som man bör.

Konungen. Men detta beror af ödet. Det gifves emedlertid en sällhet, som består i själens lugn, frukten af att hafva väl uppfyllt sina skyldigheter, och att

hafva handlat efter sitt samvete. Buonaparte kan aldrig hafva detta lugn; han som hade kunnat göra sig odödlig, om han återställt Konungen sin Thron. Han kan förvärfva tillfällig ära, mycken namnkunnighet och många fördelar, men han kan aldrig hafva något lugn.

Då General Brune åter började att tala om Buonapartes talanger, och sade att det fanns ingen Bourbon, som utmärkte sig med så många; svarade

Konungen. Det gifves gynnande omständigheter, och då behöfs blott förstå att draga fördel deraf.

Generalen syntes deruti ingå.

Konungen. Och Hertigen af Enghiens död. Hvilken ohygglighet!

Generalen. Jag var den tiden i Constantinopel, och kan icke förklara den.

Då samtalet föll på Franska Revolutionen, sade

Generalen: Jag hör till Revolutionen, och det är med Franska Folkets vilja som den skett.

Konungen. Det är icke Franska Folket som gjort Revolutionen, det är Pöbeln. Man ser nu ganska väl följderna af dessa Pöbel-Revolutioner hvarom Ni talar, emedan denna började med upphäfvandet af alla företräden under det man ville införa jemlikhet — och nu är Ni sjelf ett bevis att dessa grundsattser äro förändrade.

Generalen. Om Eders Maj:t hade varit i Ludvig XVI ställe, hade Revolutionen aldrig ägt rum.

Konungen. Jag vill ej berömma mig deraf, emedan jag aldrig funnit mig i dylika omständigheter. Han var för god och för eftergifvande, och har bevisat att dessa egenskaper, när de olämpligt användas, kunna hafva olyckliga följder. Ni har sjelf fört mig på detta ämne. Jag har talat uppriktigt med Eder, och min caracter har fordrat att jag förklarat mig häröfver. Jag är pligtig att tala så, men om jag också befunne mig i andra omständigheter, skulle Mina tänkesätt likväl vara de samma. — Huru vill Ni att jag skall med likanöjdhet anse, att man felar i sina skyldigheter mot en laglig Konung, Jag som är det. Det vore att glömma hvad jag är Mig sjelf skyldig.

Generalen. Eders Maj:t anser Konungen som en Bror.

Konungen. Det synes mig, som borde Franseserne sjelfve förstå sina skyldigheter, utan att vänta att jag skall gifva efterdöme deraf.

General Brune återkom på ämnet om den tillagda Stillestånds-Artikeln, och sade: Eders Maj:t förblifver då alltid vid 10 dagars uppsägning.

Konungen. Ja.

Generalen. Men skulle Eders Majestät icke vilja hemligen öfverenskomma att Stilleståndet icke upphörde förrän efter en Månads uppsägning?

Konungen. Ni känner Mig ganska illa, om Ni tror Mig vara i stånd att ingå en sådan öfverenskommelse.

Generalen. Ja, jag känner Eders Majestäts caracter.

Sådant är sammandraget af detta samtal, under hvilket General Brune alltid hade svårt att dölja den stora förlägenhet, som, oaktadt hans bemödande, röjdes på hans ansigte och i hans svar.

Bil. N:o 6,

(hörer till sid. 178.)

Note ifrån Kejserliga Ryska Stats-Ministern Grefve Romanzoff till Hans Excell. Ambassadören Herr Friherre Stedingk, daterad den $\frac{16}{28}$ November 1807.

Undertecknad har ej underlåtit att taga uti ett noga öfvervägande den Note, som Hans Excellens Herr Friherre Stedingk, Hans Svenska Maj:ts Ambassadeur Extraordinaire och Plenipotentiaire, under den $\frac{1}{13}$ i denna månad honom tillställt, och som han funnit att denna Note innebär uttrycket af Svenska Hofvets önskan, att se de nära förbindelserna bibehållna emellan Ryssland och det Engelska Hofvet, har han derom underrättat Hans Kejserliga Maj:t, och emottagit Dess befallningar.

Kejsaren har trott att ingenting kunde bättre sva-

ra emot den vänskap som förenade Honom med Konungen, och den uppriktighet som karakteriserade båda Monarkerna, än att ålägga undertecknad att för Herr Friherre Stedingk framlägga följande facta:

1:o Som Kejsaren genom sin Deklaration af den 26 Oktober, fullkomligen brutit med England, kan nu intet tvifvelsmål återstå öfver Rysslands ställning i anseende till England.

2:o Kejsaren har ej dolt för England Dess harm öfver det våld, som denna-Makt tillåtit sig att utöfva emot en Konung, Dess Vän och Slägtinge, uti ett haf, öfverlämnadt åt de Makters garanti och, så till sägandes, beskydd, som besitta dess kuster. Denna Monark har tillkännagifvit, att Han derföre ej kan vara känslolös. Det är tid att Han bereder sig att uppfylla sin förbindelse.

Traktater försäkra Hans Maj:t om Sveriges och Dannemarks medverkan uti alla de omständigheter, som röra Östersjöns säkerhet.

Kejsaren fäster ett synnerligt värde vid Konungens af Sverige medverkan, Han skulle med bekymmer se att en Furste, för hvilken Han hyser så mycken vänskap, skiljer sig ifrån det enda system som kan anstå de tremne Nordiska Makterna, och visa sig liksom kallsinnig för de olyckor hvarmed England öfverhopar en Konung af Holsteinska Huset.

Det är på denna grund, som Hans Kejserliga Maj:t uppdrager undertecknad att hos Herr Ambassadören Friherre Stedingk förnya sin begäran, och förmå honom att här låta veta Hans Svenska Maj:ts beslut, sedan Hans Maj:t känner att Kejsaren brutit med England, och att Han är färdig att vidtaga alla nödiga mått för att hindra Stora Britannien att emot Dannemark, eller någon annan af Östersjö-Makterna, förnya det våld som detsamma sig tillåtit, och hvilket man ej bör lemna ostraffadt.

Undertecknad har Kejsarens dess höga Herres befallning att ej dölja för Herr Baron Stedingk, att ingenting skulle göra Hans Kejserliga Maj:t mera nöje, än att förnimma det Hans Maj:t Konungen af Sverige har beslutit, att, i öfverensstämmelse med Ryssland och

Dannemark, ingå uti alla de mått, som det är tid att vidtaga.

Underteknad har den äran &c.

Grefve N. Romanzoff.

Bil. N:o 7,

(hörer till sid. 176.)

Kongl. Svenska Chargé d'Affaires Baron Taubes Note till Kongl. Danska Ministern, daterad Kiel den Januari 1808.

Underteknad har nyss bringat till Konungens dess Herres kunskap den Note, som Hans Excellens Herr Grefve Bernstorff behagat öfversända honom den 4 December förledet år, rörande de upplysningar Danska Hofvet åstundar om en föregifven angifvelse, som det erhållit om Sveriges afsigt att besätta ön Seland med Svenska troppar.

Konungen har en gång undvikit att yttra sig i detta ämne; men emedan Danska Regeringen fordrat ett svar, har underteknad blifvit befallt att officielt förklara:

Att om Hans Maj:t hade funnit nödvändigt att besätta Seland med Dess troppar i förening med Dess Bundsförvandts, hade detta skett, och Konungen hoppas aldrig finna sig i den författning, att han behöfver ångra det han annorlunda förfarit.

C. Taube.

Bil. N:o 8,

(hörer till sid. 176.)

"Proclamation.

Det är med det största missnöje som Hans Ryska Käjserliga Majestät min Allernådigste Herre och Stor-

mächtigaste Furste, ser sig tvungen, at låta Sina under mit Befäl stående troupper, besöka Edert Land, gode Grannar och Inbyggare af Svenska Finland.

Det är för Hans Käjserliga Majestät så mycket mera obehagligt at skrida till detta steg hvartill de händelser som sig uti Sverige tilldraga, Honom nödgar, som han ännu har uti friskt minne, det ädla tänkesätt af en god grannsämja, så väl som det uprichtiga, fria och otvungna förtroende till Rysslands beskydd, den Finnska Nation i början af sista kriget så oförskräckt ådagalade, då utan minsta anledning, och tvärt emot Eder Costitution den Svänska Konungen gjorde ett lika oförmodligt, som obilligt inbrott på våra gräntzor.

Men då Hans *Konungsliga Svänska Majestät* långt ifrån at med Dess Kejserliga Ryska Majestät vilja sig förena uti det fridsamme bemödande, hvarmed Hans Käjserliga Majestät sökt at återställa det lugn hvaraf Europen varit så länge i saknad, och endast förvänta kan af det förbund som så lyckligen blifvit knutit emellan tvänne de mächtigaste Stater, afsöndrar Hans *Konungsliga Svänska Majestät* sig icke allenast mer och mer därifrån, utan förbinder sig ännu närmare med den gemensamme Fienden af allmän ro, hvars tryckande systeme och oerhörda förfarande emot Hans Käjserliga Majestäts och Dess egen närmaste Bundsförvant, icke kan af Hans Käjserliga Majestät med kallsinnighet anses.

Det är altså i betracktande af desse skjäl, förenadt med det hvad Hans Käjserliga Majestät till Dess egne Länders säkerhet skyldig är, som Han sig nödgad finner taga Edert Land under sitt Beskydd uti Besittening, för at förskaffa sig behörig satisfaction, i fall Hans Konungsliga Svänska Majestät fortfar uti den föresats at icke antaga de billiga Fredsvilckor, som honom under Dess Ryska Käjserliga Majestäts bemedling, blifvit af Hans *Käjserliga Fransyska Majestät* förelagde, till återförnyande af en lycklig fred, som varit och altid är Hans Käjserliga Ryska Majestäts förnämsta föremål.

Blifven stilla, fridsamme, och utan all frucktan vid edre Hemvister, gode Grannar och Finnske Män; Vi komma ej till Eder som Fiender, men som Vänner och

Skyddsherrar, för att göra Edert tillstånd lyckligare, då vi härigenom sätta oss i stånd at ifrån Edert Land, afhöja de plågor, för hvilka J, i fall et Krig nödvändigt skulle blifva et oundvikeligt offer.

Låten Eder icke förföras at taga till Vapen, eller på minsta sätt förolämpa Hans Käjserliga Majestäts Truppar som mig i nåder anförtrodde blifvit; den sig härutinnan förgår må skylla sig sjelf för följderna däraf; Däremot komma alla de som sig med benägenhet utmärcka, at instämma med Hans Käjserliga Majestäts faderliga omsorg för Landets väl, at gjöra sig förtjänte af Dess höga beskydd och välvilja.

Och som Hans Käjserliga Majestät önskar at alt hvad sig uti Landet kan tilldraga, må gå uti sin vanliga gång, enligt Edre Lagar, seder och bruk, hvilket alt oryggeligen bibehållas skall, så länge Dess Truppor i Landet nödgas förblifva, så stadfästes härmed hvarje Embetsman så väl af civil som af Militair Stånd, vid sine laglige Kall och Embeten, dock med undantag af den som Svänsk född till äfventyrs kunde betjäna sig häraf, at förvilla och förföra Menige Man, emot Landets bästa.

Hvad till Truppernas underhåll och förfriskning nödigt tarfvas skall prompt och bar betalas; Hvarje Lefverantz godtgjöres i öfverenskommelse med våra och Landets commissarier; Och på det J äfven härutinnan må röna Hans Käjserliga Majestäts höga omsorg för Edert väl, har Hans Käjserliga Majestät befallt att flere Magaziner, utom de som redan äro, inrättas skall, hvarifrån de mäst nödlidande af Landets Invånare kunna jemte Dess Majestäts egna Truppar blifva providerade.

Som icke dess mindre flere omständigheter kunna förefalla, till hvilckas afgörande i god grannsämja, inbördes förtroende i öfverläggning, och endrächt i besluten nödigt är, upmanas J härmed, at så skyndosamt sig göra låter, insända Edra Deputerade af hvarje Provinz i den laga ordning, som vid Edra vanliga Riksmöten öfligt är, hvilcka hafva sig i Åbo Stad att infinna, at rådgjöra om alt hvad till Landets välfärd yidare tillgjöras kan.

Storfurstendömmet Finnland kommer altså ifrån

denna stund och tills vidare at anses i Enhet med öfrige conquesterade Ryska Rikets Provinceer som under Hans Käjserliga Majestäts Förfäders milda Regering, och ännu under Dess Spira åtnjuta et lyckligt lugn, med bibehållandet af alla de Privilegier, fria Religions öfning (fri-och rättig-heter) som de af ålder ägt, och ännu äga, med mera.

De vanliga krono utskylder, komma altså hädanefter utan förvändling at utgå, blott efter gammal Jordeboks Ränta, utom hvad till vederbörande Embetsmäns aflöning hörer, som förblifver på vanlig fot.

Hvilcket alt till vederbörandes efterrättelse länder, som härutinnan, som i alt annat hafva att rätta och ställa sig till åtlydnad hvad framdeles uti Hans Käjserliga Majestäts Ukaser anbefallas kan. Gifvit uti Högqvarteret i Fredrikshamn den $\frac{18}{6}$ Februari 1808.

Originalet är underskrifvit af Grefve Buxhöwden."

Denna Proclamation har blifvit kringskickad till Kyrkoherdarne i de närmast gränsen belägna församlingar, med följande handskrifna sedlar:

"Högtärade Herre

Var God och Emod Taga dessa proclamation till säkerhit och gif Eder församlingen til käana innehollet har af hvar på genast följjer fri bref af Ryska Kejserliga Mayg."

"Soldater, min Allernådigste Keisare gior det ondt, at han är för anlåten, emot des önskan, til et värkeligt Beskydd, endast för lugnets, stillhetens erhållande samt för Finnarnes lycka, at låta sina Truppar inrycka uti Finnland."

"Vid detta rättvisa företagande har Han stadfäst, att ej låta skjuta första skottet, til des J, glömmande egen frihet, och för agtande lugnet, begynnen at vara verksamme, och till vårt misnöje hafven J det gjordt. Förnyande denna Hans Kejserliga Mayestäts vilja försäkrande Finska Nation om des upriktiga och sanna välvilja för detta land och å nyo förvissande äfven er Soldat at J egen del uti dess Kejserliga Mayestäts nåd, — J gode Finnar som igenom ödets skickelse ären landets Krigsfolk J ären mer beklaganswärde J lämnen

eder hemvisten edra anförvandter och måste söka döden för en orättvis sak. Soldater min Allernådigste Kejsare har befaldt mig at til låta den af eder Som frivilligt afgifver gevär, at återvända til sina hemvister, eller hvart hvar och en önskar, och dessutom, betalar för hvarje gevär Två Rubell för en Sabel och andra vapen En Rubell, Samt för hvarje häst Tjo Rubell, Hvem ibland Eder skulle så litet älska lugnet, at han icke skyndar sig at släcka det orätta upmanandet til krig för att skaffa sig ett fredligt och lyckligt lif under min Allernådigste Kejsares beskydd. Louisa Högqvarteret den $\frac{10}{22}$ Februarii 1808.

Orriginalet är underskrifvet af

Grefve Buxhöwden"

Bil. N:o 9,

(hörer till sid. 177.)

Danska Hofvets Krigsförklaring emot Sverige, aflemnad i Stockholm den 14 Mars 1808.

Danska Regeringen har med en billig otålighet afvaktat verkan af Petersburgska Hofvets bemödande att genom vänliga föreställningar återföra Sverige till erkännande af de interessen, som denna Magt äger gemensamt med hela Norden, äfven som till de grundsatser, hvilka utgöra första vilkoret af dess förbindelser med Ryssland och Danmark. Då detta bemödande slutligen misslyckats, befinner sig Danska Regeringen i anseende till Sverige, i en belägenhet, som icke längre tillåtit Henne fördraga ovissheten om Sina förhållanden med denna Magt.

Man kan icke misstaga sig om det nya skick dessa förhållanden tagit, sedan ett trolöst anfall oförmodadt ryckt Danmark ur den bana, hvarifrån det under flera års tid ej tillåtit sig den minsta afvikelse. Det våld som Stora Britannien föröfvat emot en neutral och fredlig Magt, har väckt Europas allmänna förtrytsamhet, och man har från alla sidor skyndat sig att visa Dan-

ska Regeringen det lifligaste deltagande deruti. Endast Hofvet i Stockholm har, i trots af Dess enskilta föreningsband med Hofvet i Köpenhamn, bibehållit en fullkomlig tystnad, som sluteligen icke blifvit bruten af annan orsak, än för att anföra mindre rättmätiga klagomål och ogrundade förebråelser i afseende på de olägenheter, som uppkomne genom kriget, Sverige indirecte fått vidkännas, äfvensom mot de strängare utvägar, hvilka den våldsamma belägenhet, hvaruti Danska Regeringen Sig då befann, ovillkorligen tvingade Henne att vidtaga, och hvilka de oupphörliga besvär och obehagligheter, som blifvit väckte från Svenska sidan, icke förmått Henne att öfvergifva.

Danska Cabinettet hade med svårighet förklarat Sig ett sådant uppförande å en Konungs sida, hvars interessen, grundsatser och tänkesätt det väntade skulle blifva lika sårade genom en ohygglighet, som hastigt upptändt krigslågan i Norden, om det icke strax haft anledning att finna, att det tänkesätt, som vid detta tillfälle ledde Konungens i Sverige beslut, icke var liknöjdhetens.

Den oväntade lätthet, hvarmed denna Monark, flera veckor innan Stralsunds öfverlemnande, samtyckt till Engelska styrkans bortgång från Pommern, dit den syntes blott vara kommen för att afbida ögonblicket att öfverföras till Seland, och den sorgfällighet Hans Svenska Maj:t haft att underrätta Nationen huru detta skedde i kraft af en hemlig Artikel i Dess Convention med Stora Britannien, hafva gifvit de första anledningar till ett hemligt förstånd med England, på Danmarks bekostnad.

Det dröjde icke länge innan desse anledningar blefvo mångfaldigare. Danska Regeringen känner icke vidden af de tjenster och det biträde, som dess fiender erhållit i Svenska Hamnar, men den har på det bedröfligaste sätt erfarit följderna deraf.

Det intryck är lätt att förese, som dessa förhållanden af alla slag, äfvensom de oafbrutna Communicationer dem Engelsmännerna ej haft någon svårighet att bibehålla med Sverige, sluteligen skulle göra på Danska Nationen. Det har icke kunnat undfalla någon huru mycket förolämpande Danmark fann i det nöje hvar-

med Konungen i Sverige syntes på andra sidan Sundet åskåda den skymf och den orättvisa, som utöfvades mot Hans grannskap, i de höfligheter och den utmärkta aktning Han slösade på Engelska Befälhafvarne, i de hedersbevisningar desse i sin ordning på ett tillgjordt sätt beflitade sig om att iaktta mot sin Konungs Bundsförvandt, och i de vördnadsbetygelser, som Danska Krigsskeppen, med våld bortförda ifrån Köpenhamns redd, vid deras förbifart i Sundet varit tvungne att lemna Hans Svenska Maj:t under sjelfva den Fästnings kanoner som deras salutering tillhörde. Oaktadt den föga förmonliga synpunkt, hvaruti sammanstämmelsen af dessa särskilta omständigheter nödvändigt framställde Hans Kongl. Svenska Maj:ts afsigter mot Danska Regeringen, kan denna likväl ej förebrå sig att hafva utan anledning öfverdrifvit de misstankar som Hofvet i Stockholm, långtifrån att söka undanrödja, snarare bemödat sig att uppväcka, underhålla och bestyrka, genom allt hvad på detta Hof ankomma kunnat. Men snart yppades mer än blotta liknelser.

Engelska Regeringen var den första som för Danmark upptäckte Hans Svenska Maj:ts tydligen fiendtliga afsigter. Europa känner redan den skriftvexling, hvartill denna uppgift gifvit anledning emellan Danmark och Sverige. Man har sett, att Konungen i Sverige, på det uppriktigaste och vänskapsfullaste sätt anmodad att förklara Sig häröfver, börjat med att vilja afböja nödvändigheten deraf, och på en ännu enständigare anmodan derom slutat med att gifva ett inbundit, tvetydigt och förolämpande svar. Då detta svar emedlertid syntes på visst sätt innebära en vederläggning af Englands föregifvanden, var Danska Regeringen för ögonblicket dermed belåten, och trodde Sig icke böra låta märka Sina billiga klagomål emot Sverige, i hopp att detta Rike, upplyst om Sina verkliga fördelar och moget öfvervägande följderne af Sitt beslut, skulle gifva vika för de framställningar Petersburgska Hofvet med äfvenså mycken skonsamhet, som tålamod, gjorde Detsamma, för att förmå Det att afstå från Sina förbindelser med Stora Britannien, såsom uppenbarligen onyttiga, och oförenliga med lugnet i Norden, och i enskilt afseende med Danmarks säkerhet.

Danska Regeringen känner fullkomligt naturen och vidden af de förbindelser Sverige ingått med England. Hvad helst föremålet och riktningen deraf må vara, skulle ingen bättre än Danmark inse och högakta Konungens i Sverige motvilja att rygga ingångna förbindelser. Men det är icke Cabinettet i Köpenhamn obekant, att Svenska Regeringen medgifvit, att tiden för dessa förbindelser helt nyligen till ända lupit, sedan Cabinettet i S:t James inför Europas ögon yppat sina afsigter, och kunde man således icke utan att förolämpa Hofvet i Stockholm, förmoda att det i närvarande tidpunkt skulle ingå en ny afhandling med en Magt, som gjort allt för att afskräcka derifrån, och af hvilken det fått de rättmätigaste anledningar att afbryta Sina förbindelser med Henne. I sanning, har man väl i Stockholm kunnat glömma att England uppoffrat Sina Bundsförvandter, den ena efter den andra, åt sina egennyttiga och trolösa beräkningar, och att, sedan det länge missledt och bedragit Sverige med falska löften, det endast lemnat ett länge uppskjutit understöd för att göra Dess olyckor så mycket mera lysande. Har Svenska Regeringen ej tydligen märkt, att Hon, förolämpad eller förrådd genom de communicationer Engelska Ministeren gjort till Danmark, ser Sig på ett ovärdigt sätt blottställd af Sin Bundsförvandt inför hela Europas ögon? Månne denna Regering verkligen kunnat dölja Sig, att det våld som blifvit begångit i Sundet, ofredandet af Östersjön, och den eldbrand som en vild hand kastat i Norden, icke skulle framkalla från förfördelade och hotade Magter, ett motstånd som nödvändigt och skyndsamt skulle bringa Sverige att antingen deltaga i försvaret och hämnden af det misshandlade Norden, eller att afsvärja de klaraste interessen, de äldsta grundsatser och de lagligaste rättigheter, för att blifva ett blindt verktyg för en Regerings ursinniga afsigter, som vågat rikta sitt anfall mot första grundvalarne af Nordiska Magternas säkerhet, lugn och värdighet? Afseendet på dessa förmoner, kan det väl uppvägas af den flygtiga fördelen af Subsidier, med hvilka Cabinettet i London alltid synes färdigt att köpa Bundsförvandter, hvarigenom Det tror Sig den rättigheten förbehållit, att handtera dem som lejda?

Då emedlertid Konungen i Sverige genom Sitt beslut bedragit sina Grannars yttersta hopp, kan icke Danska Regeringen längre tveka, att i sin ordning taga det steg, som Dess säkerhet och Nordens allmänna fördel, Dess tillgifvenhet för Ryssland och naturen af Dess förbindelser med denna Magt, så bestämdt Henne ålägga. I ett ögonblick, då Seland å nyo är hotadt af en Engelsk Krigsmakt, för hvilken redan Svenska Hamnar tjena till en föreningspunkt, då Nordens Fiende genom nya penninge-understöd försäkrat Sig om Svenska *Hofvets* undergifvenhet, *och då Engelska Ministèrens* offentliga utlåtelser *tillräckligen* upptäcka de ännu fortfarande eller förnyade förbindelser emellan begge desse Allierade, tror Danska Regeringen Sig äga full rätt att heldre välja uppenbar fiendskap, än ett vacklande och tvetydigt förhållande med en Granne, hvars afsigter blifvit mer och mer misstänkte, och som sedan längre tid tillbaka icke kunnat anses för annat än för en förklädd fiende. Hans Maj:t Konungen af Danmark förklarar i följe häraf, att Han helt och hållit antager Rysslands tänkesätt i anseende till Sverige, och att Han ingalunda skall skilja Sin sak ifrån Dess höga och trogna Bundsförvandts, Hans Maj:t Kejsar Alexanders. Köpenhamn d. 29 Februarii 1808.

Bil. N:o 10,

(hörer till sid. 182.)

Bref från Hans Maj:t Konungen af Sverige till Hans Maj:t Konungen af Stora Britannien och Irland, dateradt Stockholm d. 25 *Juni* 1808.

Min Herr Bror. — Af alla de bevis Ed. Maj:t gifvit Mig af den synnerliga del Han tar i den fegd Jag har att uthärda emot den gemensamma fienden, gifves intet som mer rördt röra Mig, än öfversändandet, denna sista gången, af en corps af Dess troupper till Min hjelp. Jag har derpå igenkänt hela Eders Maj:ts vän-

skap, och har å Min sida bjudit till att göra denna så högtidliga verkan af tvenne Hofs förening, nyttig för den gemensamma saken. Genom Mina egna trouppars sammandragande och ställning, som understöddes af den förenta sjöstyrkan, hade försorg redan blifvit dragen för säkerheten af allt hvad som icke redan förledne vinter var inkräktadt. Trygg för det närvarande, tänkte Jag endast på framtiden, och Jag fann att hela Min säkerhet för nästa vinter berodde till en stor del på de offensiva operationer som man denna sommar skulle kunna göra. Jag smickrade Mig derföre att de trouppar som Ed. Maj:t gjort Mig den vänskapen att skicka Mig, skulle ingå i afsigter hvilka voro likaså enlige med den gemensamma nyttan, som med den kraft Ed. Maj:t under så många år visat emot Förhärjaren och hans Vasaller. Jag kunde icke hålla en så ansenlig styrka i en onyttig overksamhet: Jag borde icke heller återskicka den, för att icke hos de båda förenta Nationerna så väl som hos fienden väcka mindre gynnande tankar. Jag har derföre föreslagit befälhafvaren öfver dessa troppar, General Moore, åtskilliga offensiva planer, hvaraf han likväl icke kunnat antaga någon. Dessa afslag hafva bordt vara för Mig så mycket mer oväntade, som Ed. Maj:ts hos Mig vistande Minister hade anmält trouppar hvilka voro ämnade till offensiva operationer, och i detta bryderi har Jag icke kunnat annat än vända Mig till Ed. Maj:t sjelf, åläggande Min Minister i London att åt Dess Ministère lemna en trogen berättelse om allt hvad som förelupit emellan Mig och General Moore i detta ämne, för att af Ed. Maj:ts Vishet erhålla ett direct meddelande af Dess afsigter, hvilka Jag hoppas skola alltid vara öfverensstämmande med Dess tänkesätt för Mig, emot hvilka Jag aldrig skall upphöra att svara &c.

GUSTAF ADOLPH.

Bil. N:o 11,
(hörer till sid. 297.)

Hans Majestät Konung GUSTAF IV. ADOLPHS Afsägelse-Act, uppläst på Rikssalen in Pleno Plenorum, d. 10 Maj 1809.

I den Högtlofvade, Treenige Gudens välsignade Namn!

Wi GUSTAF ADOLPH med Guds Nåde, Sveriges Göthes och Vändes Konung, m. m. Hertig till Schlesvig, Holstein, m. m. Gjöre veterligt. Att sedan Vi i dag för Sjutton år tillbaka utropades för Konung, samt med ett blödande hjerta ärfde en ömt älskad och vördad Faders blodiga Thron, har Vår föresats dock varit att befrämja detta Urgamla Rikes sanna väl och ära, oskiljaktiga från ett fritt och sjelfständigt Folks lycksallighet. Då Vi nu ej mer enligt Vårt rena uppsåt kunna fortfara i detta Konungsliga kall och icke på ett för Oss och Våre Undersåtare värdigt sätt kunna främja lugn och laglig Ordning inom detta Rike, anse Vi för en helig plikt att afsäja Oss detta Vårt Konungsliga kall, hvilket Vi härmed göre fritt och otvungit för att, till Guds ära få tillbringa Våra återstående dagar, tillönskandes Alla Våra Undersåtare den Aldrahögstes Nåd och Välsignelse till en lyckligare framtid för dem och efterkommande — Ja! *fruckter* Gud och — ärer *Konungen!* Till yttermera visso hafve Vi detta med egen hand författat och undertecknat, samt med Vårt Konungsliga Insegel bekräftat. Gripsholms Slott den 29 Martii, året efter Vår Herres och Frälsares Jesu Christi börd, det Ettusende, Åttahundrade och Nionde.

GUSTAF ADOLPH.

Enligheten med Originalet intygar,
å Embetes vägnar.

C. A. Wachtmeister. — Axel Fersen.
S. R. Drottset. — S. R. Marskalk.

Bil. N:o 12,

(hörer till sid. 298.)

Sveriges Rikes Ständers Beslut, gjordt och samtyckt i Stockholm den 10 Maji 1809.

Vi efterskrifne Sveriges Rikets Drotset, Marskalk och Ständer, Grefvar, Friherrar, Biskoppar, Ridderskap och Adel, Prästerskap, Borgerskap och Menige Allmoge, som till denna Riksdag i Hufvudstaden Stockholm församlade äro, så för oss sjelfve som lagligen valde och befullmägtigade af våra hemmavarande Medbröder, Göre vetterligt: att sedan Vi af den Högborne Furste och Herre Herr CARL, Sveriges, Göthes och Vendes Arffurste, Hertig af Södermanland, tills vidare Sveriges Rikes-Föreståndare, &c. &c. &c. Arfvinge till Norrige, Hertig till Schlesvig Hollstein, Stormarn och Ditmarsen, Grefve till Oldenburg och Delmenhorst &c. &c. till ett Allmänt Riksmöte sammankallade blifvit, hafve vi dels af vår egen och alle våre Medbröders sorgeliga erfarenhet, dels af de närmare ojäfaktiga upplysningar som härstädes blifvit oss meddelade, med lifligaste oro och bekymmer inhämtat den vådeliga belägenhet, hvaruti Riket, så väl i anseende till dess inre angelägenheter, som till dess Stats-förhållanden med Utrikes Magter, genom mångfalldiga misstag uti allmänna ärendernas styrelse blifvit försatt. Vi hafve med känslor, som af hvarje rättsinnig Medborgare lära delas, funnit: att Rikets fredliga ställning med alla Utrikes Hof och Magter blifvit af Hans Maj:t, GUSTAF IV. ADOLPH, vår hitills varande Konung och Herre, förbytt emot flere års krig, som icke varit af Fäderneslandets egen sak föranledt, som utan svårighet kunnat undvikas, som sedan mer än en gång utan uppoffringar kunnat uphöra, och som sluteligen fört till de mäst förstörande följder: att Rikets för få år sedan blomstrande tillstånd derigenom blifvit förvandladt uti allmän och enskild nöd; jordbruket beröfvadt dess arbetande händer, handeln afstannad, näringar och rörelse aftynade, samt Bergverken försatte i yttersta vanmagt: att Rikets allmänna tillgångar blifvit förslösade, Stats-verket till flera Millioner Riksdaler skuldsatt, tryckande

bördor af alla slag Landets Invånare pålagde, samt en orättmätig beskattning vida öfver allmänna förmågan utskrifven: att utom den betydliga del af värfvade och indelta Krigsmagten, som i sistförflutna fälttåg gått förlorad, äfvenledes Rikets uppväxande ungdom, som utan tydlig grund af lagarne, till krigstjenst varit uppfordrad, blifvit dels åt krigets vanliga öden, dels och förnämligast åt vanvård och brister af alla slag upoffrad: att först Sveriges Tyska Stater, och korrt derefter en dyrbar tredjedel af Riket, Stor-Furstendömet Finland, under en olika strid emot vida öfverlägsne fiender, blifvit förlorade, hvilken senare stora förlust vi med ömaste tillgifvenhet för våra Finska Medbröder, beklage: att oaktad så hufvudsakeliga olyckor, och omisskänneliga tecken till hela Rikes uplösning, Konungen likväl enständigt och obevekeligen vägrat att i några Freds-afhandlingar ingå, samt i synnerhet förklarat sig alldrig vilja träffa någon slags öfverenskommelse med en Magt af betydligaste inflytelse på fasta landets öden: att under nästförflutne vår, Riket uti ett nära värnlöst tillstånd, blifvit åt oberäkneliga faror öfverlemnadt: samt sluteligen, att egenmäktiga försök af Hans Maj:t blifvit gjorde emot Riksens Ständers Banque, denna Svenska Folkets gemensamma heliga tillhörighet. Vid öfvervägande af alla dessa högst bedröfliga omständigheter, samt med eftersinnande af vår dyra plikt att freda och frälsa Fäderneslandet, att upprätthålla dess sjelfständighet, samt att bevara både allmän och enskild säkerhet, hafve vi gemensamt funnit: att Samfundsbandet emellan Konung och Undersåtare, af den förre blifvit oåterkalleligen lossadt, samt Dess Ed och Försäkran sjelfkraft bruten. Vi hafve ytterligare öfvervägat, att, då allmänt väl är och måste vara högsta lag, denna uti Rikets nuvarande betänkeliga ställning kräfver Sveriges styrelse af en fullmyndig Konung, samt att thy förutan Rikets vådor i en framtid lätteligen kunde förnyas genom efterkommandes ärfda tänkesätt, samt genom blodsbandets sannolika benägenhet att hämnas hvad som till det allmännas räddning redan skedt eller framdeles företagit varder.

På dessa högst vigtiga skäl och grunder, och då dertill kommer Kongl. Maj:ts frivilligt och otvunget af-

gifne, samt för oss denna dag å Rikssalen uplästa egenhändiga Afsägelse-Act, hvars medverkan till vår åtgärd vi likväl icke såsom nödvändig anse, hafve vi enhälligt stannat uti följande oryggeliga beslut:

Vi upsäge härmedelst vår hittills varande Konung och Herre, GUSTAF den IV. ADOLPH, Sveriges, Göthes och Vendes Konung &c. &c. &c. Arfvinge till Dannemark och Norrige, Hertig till Schlesvig Hollstein, och Ditmarsen, Grefve till Oldenburg och Delmenhorst &c. &c. all undersåtlig tro och lydnad, samt förklare både Honom och Hans Bröstarfvingar, så födde som ofödde, förlustige Sveriges Krona och Regering nu och för everdeliga tider.

Till yttermera visso att vi allt detta föreskrifne, så belefvat och beslutit, hafve Vi Samtelige Svea Rikes Drotset, Marskalk och Ständer detta underskrifvit och beseglat, som skedde i Stockholm den Tionde dagen i Maji månad, år efter Vår Frälsares Jesu Christi börd det Ett Tusende Åttahundrade och på det Nionde.

Underskrifvit och beségladt af Riks-Drotset, Riksmarskalken, LandtMarskalken, Talemännen och samtelige vid Riksdagen varande Ledamöter af alla Stånden.

